

พิธีกรรมงานปีผีมืด : ภาพสะท้อนความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับการสร้าง
ความร่วมมือของชุมชนบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ ต.นาหว้า อ.เมือง จ. เพชรบุรี

โดย
นายวิฑูรย์ คุ่มหอม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชามานุษยวิทยา
ภาควิชามานุษยวิทยา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา ๒๕๕๑
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**NGARN PEE PHI MOD RITUALS : A REFLECTION OF KINSHIP RELATIONS AND
ENHANCEMENT OF COMMUNITY COOPERATION OF BAAN BOR PHRAM –BOR MON
IN TAMBON NA WUNG OF MUEANG DISTRICT, PHETCHABURI PROVINCE.**

**By
Witoon Koomhom**

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARTS

Department of Anthropology

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2008

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ พิธีกรรมงานปีผีמד: ภาพสะท้อนความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับการสร้างความร่วมมือของชุมชนบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ ต.นาเว้ง อ.เมือง จ. เพชรบุรี ” เสนอโดย นายวิฑูรย์ คุ่มหอม เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา

.....

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะดังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณีวรรณ ผิวนิ่ม

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(อาจารย์รัชฎีรา ยิ้มอำนวย)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์มยุรี วัดแก้ว)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณีวรรณ ผิวนิ่ม)

...../...../.....

๔๘๑๐๘๒๐๔ : สาขาวิชามานุษยวิทยา

คำสำคัญ : พิธีกรรม ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การสร้างความร่วมมือ

วิทยุรีย์ คุ่มหอม : พิธีกรรมงานปีผีมืด: ภาพสะท้อนความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับการสร้างความร่วมมือของชุมชนบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ ต.นาวัง อ.เมือง จ. เพชรบุรี.
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ผศ.ดร.มณีวรรณ ผิวนิม. ๒๐๖ หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ศึกษาความสัมพันธ์ทางเครือญาติผ่านการประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืดซึ่งเป็นการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ และเพื่อศึกษาการสร้างความร่วมมือของชุมชน การเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมทั้งด้านรูปแบบ เนื้อหาสาระ เงื่อนไขการสืบทอดและการดำรงอยู่ของพิธีกรรมภายใต้การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในช่วงเวลาต่างๆ

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้เครื่องมือทางมานุษยวิทยา ได้แก่ การเก็บข้อมูลภาคสนามจากหมู่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ เป็นเวลา ๓ ปี ตั้งแต่ปี ๒๕๔๙-๒๕๕๒ โดยวิธีการสังเกตการแบบมีส่วนร่วม โดยเข้าฝังตัวในชุมชนและเข้าร่วมพิธีกรรมและงานประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน โดยเฉพาะระหว่างเดือนเมษายน-มิถุนายนของทุกปีที่จะมีพิธีกรรมงานปีผีมืด ซึ่งเป็นพิธีกรรมการเซ่นไหว้ผีเรือน ผีบ้าน ผีเชื้อสาย ผีเมืองในขณะที่ยังมีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงสร้างของสังคม และโครงสร้างพิธีกรรม และความหมายของการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ของพิธีกรรม และใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการกับผู้นำชุมชน ผู้นำพิธีกรรม และชาวบ้านที่เป็นเจ้าภาพจัดพิธีกรรม

จากการวิจัยพบว่าพิธีกรรมงานปีผีมืดสะท้อนความสัมพันธ์ทางเครือญาติของชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยการศึกษาครั้งนี้ค้นพบที่สำคัญ ๕ ประการ ประการแรกค้นพบว่าความสัมพันธ์ของเครือญาติช่วยสร้างความเชื่อมั่นทางจิตใจให้กับบุคคล ประการที่สองพิธีกรรมมีส่วนในการสร้างสำนึกของความเป็นกลุ่ม ประการที่สามมีการควบคุมทางสังคมผ่านการประกอบพิธีกรรม ประการที่สี่ มีการสร้างความร่วมมือภายในชุมชน และประการสุดท้าย พิธีกรรมนี้ช่วยสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนรอบข้าง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างความเป็นท้องถิ่น สำหรับเงื่อนไขสืบทอดและการดำรงอยู่ของพิธีกรรมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงนั้นมีปัจจัยอยู่ ๓ ประการ คือ เงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ของชุมชนท้องถิ่นและสังคมไทยโดยรวม

ภาควิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา ๒๕๕๑

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

48108204 : MAJOR : ANTHROPOLOGY

KEY WORD : RITUAL , KINSHIP RELATION, AND COLLABORATION

WITOON KOOMHOM : NGARN PEE PHI MOD RITUALS : A REFLECTION OF THE KINSHIP RELATION AND ENHANCEMENT OF COMMUNITY COOPERATION OF BAAN BOR MON - BOR PHRAM IN TAMBON NA WUNG OF MUEANG DISTRICT, PHETCHABURI PROVINCE.. THESIS ADVISOR : ASST. PROF. MANEEWAN PIWNIM,PH.D., 206 pp.

The main purposes of this research are to study the kinship relation through the analysis of a symbolic ritual, 'Ngan Pee Phi Mod,' and to study the collaboration of community in the practice this ritual, changes in its forms, contexts, and the conditions for its transmission and continuity in the changing economic, social, and political contexts of different time periods.

This thesis applied the anthropological methods of field research in the collecting of data in Baan Bor Bhram-Bor Mon over a period of 3 years from 2007 to 2009, and observant participation in the community's rituals and traditional ceremonies, particularly during March-June of every year when Ngan Pee Phi Mod are predominantly held. This ritual is a form of spirit worship that extends from the worship to ancestors to house, village, lineage, and town spirits. During observant participation, informal interviews were conducted to apprehend social and ritual structure and the meaning of the ritual. In addition, formal interviews were conducted with both community and ritual leaders as well as hosts of Ngan Pee Phi Mod ritual.

This study found that Ngan Pee Phi Mod ritual clearly mirrors the community's kinship relation. There are five major findings in this study: 1) The existing kinship relation contributes to individual's emotional security; 2) The ritual helps to establish the group identity; 3) The ritual acts as a social control mechanism; 4) The ritual contributes to close group collaboration; and 5) The ritual enhances social networks among the community's neighborhood. Three main factors were found to influence the transmission and continuity of Ngan Pee Phi Mod ritual in times of change: social, economic, and political conditions in the local community and the overall Thai society.

กิตติกรรมประกาศ

ตลอดระยะเวลากว่า ๓ ปี ที่ข้าพเจ้าค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับพิธีกรรมงานปีผีמדของหมู่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ ข้าพเจ้าได้พบมิตรภาพที่ชาวบ้านหยิบยื่นให้ด้วยดีเสมอมา ทำให้หวนรำลึกถึงความเมตตาปรานีที่สูง ป่า น้ำ ไฟ และน้อง ๆ ในหมู่บ้านทุกคน เริ่มจากป้าสมนึก อร่ามศรีที่พบเจอครั้งแรกที่วัดเพรียง และเป็นผู้เริ่มต้นที่ทำให้ได้รู้จักคนอื่น ๆ ของบ้านตามมา

ขอบคุณป้าอู่ม มณีตัน ผู้ทำให้เข้าใจความเป็นผู้มีพลังของการเรียนรู้และเป็นผู้ที่ไม่ยอมจำนนต่อความเปลี่ยนแปลงอย่างอ่อนน้อมถ่อมตน แต่กลับเป็นผู้คิดใคร่ครวญ ตั้งคำถาม และกำหนดท่าทีต่อสิ่งที่พบเจอ ที่สำคัญข้าพเจ้ามักได้รับบทสรุปการดำเนินชีวิตดี ๆ เสมอในทุกครั้งที่สนทนากัน

ขอบคุณผู้ใหญ่บุญส่ง มณีตัน สำหรับการตอบทุกคำถามของข้าพเจ้าอย่างไม่เบื่อหน่าย ในสถานที่แตกต่างกันไปในแต่ละช่วง บางวันได้คุยกับผู้ใหญ่ที่โตะใกล้โรงรถ บางวันนั่งคุยที่คอกวัว ซึ่งในแต่ละที่ที่นั่งคุยจะได้รับกาแฟร้อน ๆ เกือบทุกครั้งไป

ขอบคุณป้าลัน อรุณแย้ม สำหรับการตอบคำถามและเล่าความเป็นมาเกี่ยวกับพิธีกรรม และเชิญชวนข้าพเจ้าให้มาร่วมงานไหว้ครูตลอดที่ศึกษาเรื่องนี้ ขอขอบคุณป้าแมวและป้าม้วนที่ทำให้ข้าพเจ้าไม่ย่อท้อต่อการทำงาน เพราะได้เห็นพลังของผู้สูงวัยที่เต็มเปี่ยมไปด้วยพลัง

ขอบคุณป้าทุมสำหรับการให้โอกาสได้เรียนรู้ ได้ซักถามเรื่องราวต่าง ๆ และต้องขอขอบคุณป้าทินที่ชักชวนให้ได้ไปร่วมการประกอบพิธี ณ ที่ต่าง ซึ่งทำให้ข้าพเจ้าได้เปรียบเทียบและเห็นความแตกต่างอันส่งผลต่อความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น

ขอบคุณคณะนายนิมนต์ ได้แก่ ลุงเอื้อน ลุงเอี้ยง ลุงหมึ่ง ลุงซง น้ำเยียม พี่ลือ พี่หยอด พี่หน้อย ขอขอบคุณพี่เอ้ พี่ม่วย ป้าล่อม น้ำแว็บ พี่สัน พี่ไพ น้ำแหลม ป้าติ่ม น้ำแจ่ม น้ำต่อม น้ำองค์ น้ำเอี้ยง ที่ช่วยทำให้ข้าพเจ้าเข้าใจชีวิตของผู้คนอย่างแจ่มชัด ขอขอบคุณเสียงหัวเราะ และการวิ่งเล่นของเด็ก ๆ ขณะประกอบพิธีกรรมงานปีผีמד ได้แก่ พลัด ชื่น ก้อง กาย และแอล ที่ทำให้เกิดพลังของการเดินทางทำงานต่อ

ก่อนลงศึกษาหมู่บ้านขณะเรียนที่ภาควิชามานุษยวิทยา ก็ได้รับความรู้จากครูบาอาจารย์ทุกท่าน และขอเอ่ยนามไว้ ณ ที่นี้เพื่อบันทึกความทรงจำ ท่านแรกที่ต้องกล่าวถึง ได้แก่ ศาสตราจารย์ปราณี วงษ์เทศ ที่สอนหลายวิชาแต่สิ่งสำคัญที่ได้มากกว่าวิชาความรู้คือ “จิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์” ข้าพเจ้ายังจำชั่วโมงแรกของการเรียนที่ศิลปากรได้ดี อาจารย์ตั้งคำถามต่อการมาเรียนว่า “มาเรียนมานุษยวิทยาทำไม?” เพราะเป็นวิชาที่ไม่สามารถทำให้ร่ำรวยอะไร และมาเรียนแล้วจะพบเห็นแต่การเอารัดเอาเปรียบกันของคนในสังคม เพราะแวนที่เราใส่เป็นเช่นนั้น

ท่านต่อมาคือ อ.พุ่ม วีระประเสริฐที่เปิดมุมมองมานุษยวิทยาการเมือง ที่ทำให้ข้าพเจ้าเข้าใจการเมืองไทยขณะนี้อย่างไม่ร้อนร่นมากนัก และทำให้เฝ้าติดตามการปฏิบัติการทาง

การเมืองอย่างเรียนรู้เสมอมา อีกท่านที่ต้องขอขอบคุณ คือ อาจารย์ชัยธีรียัมอำนวย ที่สอนการเก็บข้อมูลภาคสนามและได้ลงปฏิบัติจริงในพื้นที่ต่าง ๆ ของจังหวัดเพชรบุรี

ขอขอบคุณ อ.เอกรินทร์ ฟุ้งประชา ที่นอกจากการสอนแล้วยังเป็นตัวอย่างของความสำเร็จในการทำงาน ซึ่งข้าพเจ้าทำได้ไม่ดีนักจวบจนปัจจุบัน ขอขอบคุณ อ.กุลศิริ อรุณภาคย์ ที่ห่วงใยถามไถ่ความคืบหน้าของงานเสมอมา รวมทั้ง อ.ปรารธนา จันทุพันธ์ ที่เป็นธุระติดตามการทำงานจนสำเร็จลงได้

อาจารย์ที่ทำให้ข้าพเจ้าขบคิดกับตัวเองจนเป็นความเข้าใจมากกว่าการจดจำและเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เล่มนี้ คือ ดร.มณีวรรณ ผิวนิม ซึ่งทำให้ข้าพเจ้าเข้าใจว่ามานุษยวิทยาคือการมองสิ่งที่เป็นไม่ใช่มองสิ่งที่คิดว่าจะเป็น อาจารย์ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกที่ตัวเองเล็กลงไปกับความรู้ที่ยังมีอยู่มากและไม่หวั่นไหวกับความรู้อีก

ขอขอบคุณ รศ.มยุรี วัดแก้ว แห่งคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ที่เสียสละเวลาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ให้ข้าพเจ้า และได้รับความเมตตาที่ส่งผ่านมามารอเยี่ยม และน้ำเสียงที่อ่อนโยนตลอดเวลาที่พบเจอกับอาจารย์

ขอขอบคุณคณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหงทุกท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รศ.ศิริพันธ์ ถาวรทวิวงศ์ รศ.ปฐม ทรัพย์เจริญ ที่สอนข้าพเจ้าให้คิดจากการตั้งคำถามต่อสังคม

คณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์เป็นครูของข้าพเจ้าที่กล่าวถึงช่วงหลัง แต่ข้าพเจ้ามักระลึกถึงเสมอมา ขอขอบคุณ ผศ.สิริรัตน์ เรืองวงษ์วาร ครูที่สอนข้าพเจ้าจริง ๆ ผ่านการดำเนินชีวิต อุดมการณ์ และเรื่องเล่าเกี่ยวกับชีวิตในสังคม ท่านต่อมาต้องขอขอบคุณ รศ.วิไลเลขา ถาวรธนสาร ครูที่ทุ่มเทในการถ่ายทอดความรู้ต่อลูกศิษย์อย่างแท้จริง สุดท้ายต้องขอขอบคุณ อ.ผะอบ จึงเสถียรทรัพย์ ที่ทำให้รู้ว่าบางมุมของชีวิตก็ต้องการความธรรมดาและเรียบง่าย

ขอบคุณรุ่นพี่และเพื่อนๆ เริ่มจากพี่ธีรนนท์ที่พบกันตั้งแต่ร้านริมขอบฟ้าเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๔๘ และทำให้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสเข้าไปเรียนรู้ในชุมชนแขกเจ้าเซ็นที่ฝั่งธนบุรี ขอขอบคุณพี่คมลักษณ์สำหรับการไปร่วมเรียนรู้ที่บ้องตี้ ขอขอบคุณพี่ภาณุกับการชักชวนไปร่วมดูวัวลาน และขอบคุณประพันธ์ นฤมล และธีรัช ที่ทำให้ชีวิตการเรียนที่ศิลปากรมีความหมายมากขึ้น

สุดท้ายต้องรำลึกถึงพ่อและแม่ที่ทำให้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสเดินทางมาท่องเที่ยวบนโลกใบนี้ และให้อิสระสำหรับการดำเนินชีวิตอย่างไม่มีเงื่อนไข ขอขอบคุณพี่น้องและหลานๆ ที่ทำให้รู้ว่าข้าพเจ้าเป็นใคร? และกำลังทำอะไรในยามที่เหนื่อยกับการเดินทาง

ขอขอบคุณผู้คนตลอดการเดินทางที่ผ่านมาและขอบคุณล่วงหน้าสำหรับผู้คนที่พบเจอต่อไป

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญภาพ	ฐ
บทที่	
๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์การศึกษา.....	๔
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	๔
วิธีการศึกษาและวิธีการเก็บข้อมูล.....	๔
แนวคิดและทฤษฎีในการศึกษา	๕
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๑
๒ สภาพทั่วไปของหมู่บ้านป่อปراهيمณ์-ป่อมอญ	๑๙
สภาพทางภูมิศาสตร์.....	๑๙
ประวัติความเป็นมาของชุมชนและการตั้งหมู่บ้าน	๒๐
อาณาเขตติดต่อ.....	๒๕
การคมนาคม	๒๕
จำนวนและลักษณะทางประชากร.....	๒๗
ลักษณะการตั้งบ้านเรือนและที่อยู่อาศัย	๒๘
การแต่งงาน ครอบครัว และเครือญาติ	๒๙
การสืบมรดก.....	๓๑
กลุ่มองค์กรภายในหมู่บ้าน	๓๒
กลุ่มชาวนา	๓๒
กลุ่มเลี้ยงสัตว์.....	๓๔
กลุ่มนาหญ้า.....	๓๕
กลุ่มแม่บ้าน	๓๕
อาสาสมัครสาธารณสุขขั้นมูลฐาน(อสม.)	๓๕
ตำรวจชุมชนประจำตำบล.....	๓๗
กลุ่มฌาปนกิจโพไร่หวาน.....	๓๗

	กลุ่มออมทรัพย์.....	๓๘
	กลุ่มผู้ประกอบการปีผัด.....	๓๘
	เศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ	๓๙
	การเรียนรู้และการศึกษา	๔๑
	การปกครอง	๔๔
	สาธารณสุข.....	๔๖
๓	ศาสนาความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณีของหมู่บ้าน.....	๔๙
	ระบบความเชื่อชุมชน.....	๔๙
	พระพุทธรเจ้า.....	๕๑
	เทพ พระอินทร์ ผีหลวง	๕๒
	ผีระดับเมือง	๕๓
	ผีเชื้อสาย	๕๔
	ผีระดับกลุ่ม	๕๔
	ผีชุมชน.....	๕๗
	ผีครอบครัว	๕๙
	ผีตายโหง/สัมพะเวสี	๖๐
	ประเพณีรอบปีของหมู่บ้าน.....	๖๑
	ทำบุญปีใหม่.....	๖๑
	ทำบุญกลางบ้าน.....	๖๓
	บุญสงกรานต์	๖๔
	เข้าพรรษา	๖๗
	บุญสารท	๖๘
	ออกพรรษา.....	๖๙
	ลอยกระทง.....	๖๙
	งานเทศน์คาถาพัน	๗๐
	ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต	๗๔
	การเกิด.....	๗๔
	การบวช.....	๗๖
	การแต่งงาน	๗๘
	งานศพ.....	๘๑
	ประเพณีและพิธีกรรมทั่วไปของหมู่บ้าน.....	๘๓
	การทำบุญถวายพระธรรมเจดีย์กัมภีร์.....	๘๓
	การสะเดาะเคราะห์	๘๔

	การทำบุญกลับแผ่นดิน.....	๘๕
	ประเพณีในอดีตของชุมชน.....	๘๖
๔	พิธีกรรมงานปีผีמד.....	๘๘
	ผีמדในงานวรรณกรรมและการศึกษาทางวิชาการ.....	๘๘
	พิธีกรรมงานปีผีמד.....	๙๐
	กว่าจะจัดงานปีผีמד.....	๙๒
	การบ่นบาน.....	๙๔
	กระบวนการและขั้นตอน.....	๙๕
	งานช่วงกลางวัน.....	๙๗
	งานช่วงกลางคืน.....	๑๐๘
	การเชิญหิ้ง.....	๑๐๘
	การอาบน้ำให้.....	๑๐๙
	การออกประสบเมือง.....	๑๑๐
	การรำแทงแหลน.....	๑๑๑
	ช่วงพักทำพิธี.....	๑๑๓
	ช่วงเชิญเจ้ารับเครื่องสังเวย.....	๑๑๔
	ช่วงรำผีและเข้าผีเรือน.....	๑๑๘
	การข้ามห้อง.....	๑๒๒
	การเล่นเครื่องเล่น.....	๑๒๓
	ร่างทรงผู้ประกอบพิธีกรรมงานปีผีמדบ้านป่อพราหมณ์-ป่อมอญ.....	๑๒๕
	ทรงทุม.....	๑๒๕
	ทรงอุ่ม.....	๑๒๗
	ทรงทิน.....	๑๒๘
	ทรงลั่น.....	๑๒๙
	ประสพเมือง.....	๑๓๐
	คนรำผีเรือน.....	๑๓๑
	คนรำผี.....	๑๓๓
	นายนิมนต์.....	๑๓๕
	เครือญาติของร่างทรง นายนิมนต์ และคนรำผี.....	๑๔๐
	ข้อกำหนดการประกอบพิธีงานปีผีמד.....	๑๔๕
	ช่วงเวลาการจัด.....	๑๔๕
	ระยะเวลาการจัด.....	๑๔๖
	ข้อกำหนดเกี่ยวกับการรำผี.....	๑๔๗

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
๑	สภาพหนองบ่อพราหมณ์ในปัจจุบัน.....	๒๐
๒	เนินดินขนาดเล็กที่พบทั่วไปบริเวณใกล้หนองพ่อพราหมณ์.....	๒๑
๓	ศาลคุณพ่อก่อนทองและการตีคลีหน้าศาลวันทำบุญกลางบ้าน.....	๕๖
๔	รูปเหมือนแม่โพสพบนเรือนชาวนานบนหิ้งบูชา.....	๕๘
๕	การส่งวัวส่งเกียนในงานทำบุญกลางบ้าน.....	๖๔
๖	การจัดเตรียมศาลากลางศาลเจ้าสำหรับการเทศน์มหาชาติ.....	๗๑
๗	การเชิญคุณพ่อเข้าทรงเพื่อทำพิธีงานปีผีมืดช่วงเช้า.....	๙๙
๘	คุณพ่อก่อนทองแต่งกายโปกผ้าขาวจับมือเจ้าภาพเพื่อให้พร.....	๑๐๑
๙	การตัดสินบนระหว่างเจ้าภาพกับคุณพ่อหงษ์ทอง.....	๑๐๕
๑๐	ขั้นตอนการอาบน้ำให้ของเจ้าภาพช่วงเย็นก่อนประกอบพิธี.....	๑๐๙
๑๑	การออกประสมเมืองเพื่อเชิญคุณพ่อและผีเรือนสู่โรงพิธี.....	๑๑๐
๑๒	การรำแทงแหลนแสดงการฆ่าวัว(วัวทำจากแป้งปั้น).....	๑๑๒
๑๓	การเชิญสำหรับแก่วัวสู่โรงพิธีเพื่อเลี้ยงผีเรือน.....	๑๑๓
๑๔	การรำรับเครื่องสังเวทของคุณพ่อหลักเมืองซึ่งเป็นเจ้าเมือง.....	๑๑๖
๑๕	การยื่นผัดคนแรกของเจ้าภาพในการประกอบพิธีของแต่ละงาน.....	๑๑๙
๑๖	การรำผีภายในพิธีกรรมงานปีผีมืด.....	๑๒๑
๑๗	ภาพผู้รำที่มีผีเรือนมาพบปะลูกหลาน.....	๑๒๒
๑๘	เครื่องเล่นของคุณพ่อหงษ์ทอง.....	๑๒๓
๑๙	ภาพทรงทุมร้างทรงบ้านเพรียง.....	๑๒๖
๒๐	ทรงอุ่มร้างทรงบ้านบ่อพราหมณ์.....	๑๒๗
๒๑	ทรงทินร้างทรงบ้านเพรียง.....	๑๒๘
๒๒	ทรงลั่นร้างทรงบ้านบ่อพราหมณ์ขณะเข้าทรงประกอบพิธี.....	๑๒๙
๒๓	ภavnายนิมิตขณะตีโทนให้คุณพ่อตีคลี.....	๑๓๕
๒๔	การประกอบพิธีช่วงกลางคืนที่ญาติพี่น้องจะมาร่วมพิธี.....	๑๔๐

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศาสนาเป็นสถาบันสากลที่ปรากฏในทุกสังคม นับตั้งแต่สังคมระดับชนเผ่าถึงสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ เนื่องจากศาสนามีความสำคัญต่อการอธิบายสิ่งที่ไม่รู้ของมนุษย์ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ บางครั้งเป็นการรวมกลุ่มกันทางสังคม สำหรับสังคมไทยมีการศึกษาที่สรุปได้ว่าเป็นสังคมที่ผสมผสานทางศาสนาระหว่างพุทธศาสนา พราหมณ์ และผี โดยความเชื่อทั้ง ๓ ส่วนนี้ได้ผสมผสานกันจนเป็นลักษณะเฉพาะของศาสนาของสังคมไทย ซึ่งก็มีความแตกต่างหลากหลายของแต่ละท้องถิ่น แต่หากไม่แยกศาสนาออกเป็นส่วนที่มีการผสมผสานกัน อาจกล่าวได้ว่า “พระศาสนา” ตามความเชื่อความเข้าใจของชาวบ้านเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน(นิธิ เอียวศรีวงศ์ ๒๕๓๔:๑๐๕-๑๑๖) เนื่องจากชาวบ้านไม่ได้แยกศาสนาออกจากกัน พระศาสนามีผีและเทวดาอยู่ร่วมกัน แต่มีการแยกออกจากกันเมื่อเกิดกระบวนการสร้างรัฐไทยสมัยใหม่ นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้สถาปนาธรรมยุติกนิกาย ที่เน้นความเป็นวิทยาศาสตร์เพิ่มมากขึ้น ศาสนาความเชื่อในสังคมก็มีการปรับเปลี่ยนไปตามลำดับ โดยความเชื่อเกี่ยวกับผีและเทวดาถูกจัดให้อยู่นอกความเชื่อทางพระพุทธรศาสนาอย่างเด่นชัดขึ้น

แต่เมื่อพิจารณาในชุมชนระดับท้องถิ่นยังไม่สามารถทำให้ศาสนาความเชื่อของชุมชนถูกแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด เพราะวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนยังคงมีผีและเทวดาเป็นส่วนหนึ่งอยู่เช่นที่ผ่านมา เรายังคงเห็นการคงอยู่ของความเชื่อพราหมณ์ และผีอยู่ควบคู่กับสังคมเสมอมา ทั้งนี้ลักษณะเฉพาะของศาสนาความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นที่เป็นผลมาจากเงื่อนไขทางสภาพแวดล้อม การเคลื่อนไหวโยกย้ายถิ่นของผู้คน และความสืบเนื่องของประวัติศาสตร์ เมื่อแต่ละพื้นที่มีบริบทที่แตกต่างกัน ศาสนาความเชื่อก็ย่อมมีความแตกต่างกันตามไปด้วย

พุทธศาสนาของสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ไม่ใช่ศาสนาแนวปรัชญา แต่การบริหารจัดการองค์กรศาสนาเป็นไปในรูปแบบเช่นเดียวกับระบบราชการ ทำให้พระศาสนาที่เคยมีความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาและผีที่เคยอยู่ร่วมกันอย่างเป็นหนึ่งเดียวถูกแบ่งแยก โดยต้องทำให้บริสุทธิ์ด้วยการสร้างพรมแดนระหว่างกันชัดเจนยิ่งขึ้น ในกระบวนการทำให้บริสุทธิ์ของพุทธศาสนาเองได้ทำให้เกิดการแบ่งแยกว่าสิ่งใดคือพุทธสิ่งใดไม่ใช่พุทธ ส่วนที่ถูกกำหนดว่าไม่ใช่พุทธก็จะถูกเบียดขับออกจากระบบความเชื่อของศาสนาหลักของสังคม และมักมีถูกมองว่า “เป็นความมกมาย” ไม่มีความเป็นเหตุเป็นผล

จากเดิมที่พุทธพราหมณ์และผีเคยอยู่ร่วมกันโดยมีชาวบ้านเป็นผู้ผสมผสานความเชื่อเหล่านั้นให้เหมาะสมกับสังคมของตนเอง เมื่อมีการแบ่งและไม่ได้รับการยอมรับให้มีพื้นที่ทางสังคม แต่เนื่องจากความเชื่อนี้มีพัฒนาการอยู่คู่กับพุทธในสังคมไทยนับแต่อดีต ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนการจัดรูปแบบกลุ่มผู้นับถือ ปรับเปลี่ยนการอธิบายต่อคนในและนอกสังคม ทำให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา พิธีกรรมที่เป็นรูปธรรมของศาสนาความเชื่อที่ปรากฏจึงมีความแตกต่างจากเดิมทั้งรูปแบบและเนื้อหาสาระของพิธีกรรม

หากย้อนกลับไปดูงานศึกษาเกี่ยวกับศาสนาความเชื่อของสังคมไทย เรื่อง ลัทธิพิธีเจ้าแม่กวนอิม(นิธิ เอียวศรีวงศ์ ๒๕๓๗) และลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร.๕ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ ๒๕๓๖) เป็นสิ่งที่ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของศาสนา เกิดลัทธิพิธีที่ตอบสนองต่อชนชั้นกลางที่เกิดขึ้นใหม่ เกิดชุมชนของศาสนิกชนรูปแบบใหม่ที่มีหลักธรรมคำสอนที่เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เน้นความเป็นปัจเจก ภายใต้สังคมแห่งเงินตราที่มาจากการค้าขาย ทำให้เกิดขบวนการทางศาสนาที่แตกต่างจากศาสนาหลักของสังคมไทย ซึ่งขบวนการทางศาสนาที่กล่าวถึงเป็นศาสนาของชนชั้นกลางที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมเมือง

แต่สำหรับในชุมชนท้องถิ่นความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นพื้นฐานสำคัญที่ก่อให้เกิดประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มเครือญาติและชุมชน ในภาคเหนือมีพิธีกรรมการพ่อนผีซึ่งเป็นการจัดระเบียบสังคมภายในกลุ่มตระกูลที่ประกอบพิธีกรรม การพ่อนผีทำให้เกิดการรวมญาติและเกิดความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด มีการช่วยเหลือกันในกลุ่มตระกูล และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มตระกูลอื่นด้วย(ศิริลักษณ์ สุภากุล ๒๕๓๓:๗๓) กลุ่มชาวกูยในภาคอีสานแถบจังหวัดสุรินทร์มีพิธีแก้มือซึ่งเป็นการเซ่นไหว้ผีปู่ตาและผีบรรพบุรุษทำให้เกิดการสร้างควมสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของครัวเรือนในชุมชน(อิศราพร จันทรทอง.๒๕๓๗: ๑๑๘) กรณีของพิธีโนราโรงครูของภาคใต้ก็ยิ่งย่ำให้เห็นชัดเจนถึงประเด็นการทบทวนเครือญาติภายในชุมชน มีการตอกย้ำและการแสดงความสืบทอดของสายเลือดของผู้เข้าร่วมพิธี(เรียรชัย อิศรเดช ๒๕๔๒:๑๖๓)

เมื่อพิธีกรรมมีความเชื่อมโยงกับการจัดความสัมพันธ์ทางเครือญาติของผู้ประกอบพิธีและคนในชุมชนแล้ว คงไม่ต่างกันที่พิธีกรรมเหล่านี้ก็ต้องมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเช่นเดียวกับลัทธิพิธีในสังคมเมือง ซึ่งการศึกษาพิธีกรรมของชุมชนจะทำให้เราเข้าใจการจัดความสัมพันธ์ของชุมชนปัจจุบันได้ชัดเจน โดยพิธีกรรมของภาคกลางที่มีผู้ศึกษาน้อยมากพิธีหนึ่ง คือ พิธีกรรมงานปีผีผดของจังหวัดเพชรบุรี ซึ่งบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญเป็นชุมชนชาวนาแห่งหนึ่งของจังหวัดเพชรบุรีมีพิธีกรรมถือปฏิบัติกันในชุมชนที่มีความสืบทอดมายาวนาน งานปีผีผดเป็นพิธีกรรมเซ่นไหว้เจ้าและผีบรรพบุรุษของแต่ละครอบครัว การประกอบพิธีกรรมมีบุคคลหลายกลุ่มเข้ามาเกี่ยวข้อง กระบวนการของพิธีกรรมมีขั้นตอนและรายละเอียดที่ปรากฏการใช้สัญลักษณ์จำนวนมาก ประกอบพิธีต้องการเล่นดนตรีพื้นบ้าน ต้องร้องบทเชิญเจ้า บทเชิญผี ต้องระดมความร่วมมือของกลุ่มเครือญาติและพรรคพวกที่จะต้องเล่นดนตรี ที่มีชื่อเรียกเฉพาะว่า

นายนิมนต์ ต้องเชิญร่างทรงมาเชิญเจ้าให้เข้าทรงประกอบพิธี ต้องมีกลุ่มญาติมารำผี และเชิญผีเรือนมาเข้า เพื่อพบปะพูดคุยกับลูกหลาน

หมู่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญเป็นหมู่บ้านที่อยู่อาศัยกันมายาวนานจนไม่สามารถสืบค้นหาต้นกำเนิดการตั้งหมู่บ้าน แต่จากการบอกเล่าของชาวบ้านและหลักฐานที่สามารถอ้างอิงได้ ตั้งแต่ตำนานบ่อพราหมณ์ที่ยังพบบ่อน้ำที่ชาวบ้านเคยใช้ดื่มกิน และเศษสิ่งของเครื่องใช้จำพวกเศษภาชนะดินเผาที่มีอยู่จำนวนมากน้อย ทำให้บอกได้ว่าหมู่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญเป็นที่ตั้งชุมชนมาแล้วหลายร้อยปี แต่เดิมชาวบ้านประกอบทำมาหากินด้วยการทำนาและทำตาลเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากที่นาที่มีจำกัดและดินมีสภาพไม่สมบูรณ์ลูกหลานส่วนหนึ่งกระจายตัวแยกไปทำมาหากินที่มีความอุดมสมบูรณ์

จากหมู่บ้านชาวนาที่มีการแลกเปลี่ยนแรงงานกันในกลุ่มเครือญาติ รูปแบบการแต่งงานอยู่ภายในกลุ่ม และสภาพแวดล้อมรอบหมู่บ้านเป็นทุ่งนาที่ให้ผลผลิตเพียงปีละหนึ่งครั้งตามคันทันมีต้นตาลที่ชาวบ้านจะเก็บเกี่ยวผลผลิตเพื่อขายสร้างรายได้ให้กับครอบครัว แต่การสร้างระบบชลประทานทำให้ชาวบ้านทำนาได้ปีละหลายครั้ง ในหมู่บ้านมีมหาวิทยาลัยราชภัฏมาเปิดสอน ทำให้มีนักศึกษาและผู้คนเพิ่มขึ้น ด้านหน้าของมหาวิทยาลัยจึงเป็นแหล่งรวมร้านค้าหลายร้าน ขายสินค้าหลากหลายชนิดเพื่อรองรับลูกค้า บรรดาลูกหลานที่มีการศึกษาไม่สืบทอดการทำนา เพราะมีอาชีพหลากหลาย โดยเฉพาะการเป็นข้าราชการและลูกจ้างหน่วยงานต่าง ๆ ทำให้งานปีฝีมือมีความเปลี่ยนแปลงที่น่าศึกษา โดยเฉพาะผู้วิจัยมองว่าพิธีกรรมงานปีฝีมือเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์กันในสังคมรูปแบบหนึ่ง พิธีกรรมนี้จะมีรูปร่างหน้าตาเช่นใดเมื่อบริบทแวดล้อมชุมชนเปลี่ยนแปลงไป

งานปีฝีมือเป็นพิธีกรรมไม่มีเพียงชาวบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญที่สืบทอดการประกอบพิธีกรรมนี้เท่านั้น ยังคงมีชาวบ้านประกอบพิธีกันอย่างแพร่หลาย ครอบคลุมหลายหมู่บ้าน ในเขต ๓ อำเภอของจังหวัดเพชรบุรี อำเภอเมือง อำเภอท่ายาง และอำเภอชะอำ หากนับเป็นตำบลมีจำนวนมากกว่า ๘ ตำบล หรือไม่น้อยกว่า ๕๐ หมู่บ้าน ยิ่งในปัจจุบันมีการกระจายตัวของกลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมไปสู่พื้นที่จังหวัดใกล้เคียงเพิ่มมากขึ้น เช่น จังหวัดนครปฐม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น เนื่องจากจำนวนเจ้าภาพที่มีเพิ่มมากขึ้น เพราะลูกทุกคนต้องประกอบพิธีสืบต่อจากพ่อแม่ หากไม่ประกอบพิธีกรรมด้วยความตั้งใจ ก็ต้องประกอบพิธีกรรมด้วยความจำใจ เนื่องจากการเจ็บป่วยของคนครอบครัวคนใดคนหนึ่งการรักษาไม่หายบางคนจำใจเพราะมีปัญหารุมเร้าในชีวิตที่แก้ไขไม่ได้ เมื่อมีชาวบ้านเป็นเจ้าภาพจัดพิธีจำนวนมาก จำนวนร่างทรงผู้ประกอบพิธีมีจำนวนเพิ่มตามไปด้วย

สำหรับบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีการประกอบพิธีงานปีฝีมืออย่างหนาแน่นเกือบทุกหลังคาเรือน เพราะมีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติกัน บรรพบุรุษต่างมีเชื้อสายสืบต่อกันมา ชาวบ้านที่นี้รู้เพียงว่าต้องประกอบพิธีด้วยสืบต่อไป ในหมู่บ้านที่มีกลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษอย่างต่อเนื่อง ซึ่งพบไม่มากนักในจำนวนหมู่บ้าน

ทั้งหมดที่ประกอบพิธีกรรมนี้ โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นเพียงเจ้าภาพผู้จัดพิธีเท่านั้น หากต้องประกอบพิธีต้องมาว่าจ้างกลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมในบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญไปประกอบพิธีกรรม ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ประกอบพิธีหนึ่งในสี่กลุ่มที่ประกอบพิธี ทั้งนี้เจ้าภาพที่มาว่าจ้างมีความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้ประกอบพิธี โดยเป็นญาติพี่น้อง ปัจจุบันมีเพื่อนร่วมงานในมหาวิทยาลัยเริ่มจัดพิธีกรรม ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนว่าผู้ไม่มีเชื้อสายจะต้องประกอบพิธีกรรมมาก่อน

ดังนั้นพิธีกรรมงานปีผิมดจึงมีความสำคัญต่อประเด็นคำถามของการศึกษาครั้งนี้ เพื่อหาคำตอบว่าพิธีกรรมมีผลต่อการจัดความสัมพันธ์ทางเครือญาติอย่างไร? ซึ่งการจัดการความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้ชุมชนบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญมีการสร้างความร่วมมือภายในชุมชนอย่างไร? ในที่สุดแล้วมีอรรถาภิธาน ศรษฐกิจ และการเมือง ที่เปลี่ยนแปลงมีผลต่อการจัดความสัมพันธ์ทางเครือญาติอย่างไร?

วัตถุประสงค์การศึกษา

๑. เพื่อศึกษารูปแบบสัญลักษณ์ในการประกอบพิธีกรรมที่สะท้อนความสัมพันธ์ทางเครือญาติของชุมชนบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ ตลอดจนการสร้างความร่วมมือภายในชุมชนและท้องถิ่น

๒. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมทั้งด้านรูปแบบ เนื้อหาสาระ เงื่อนไขการสืบทอดและการดำรงอยู่ของพิธีกรรมภายใต้การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. เกิดความเข้าใจลักษณะเฉพาะของพิธีกรรมของท้องถิ่นของเมืองเพชรบุรีเพิ่มมากยิ่งขึ้น

๒. เกิดความเข้าใจการจัดความสัมพันธ์ทางเครือญาติผ่านการประกอบพิธีกรรม และเข้าใจถึงกลไกการสร้างร่วมมือของชุมชนและท้องถิ่น

๓. เข้าใจการสืบทอดและการดำรงอยู่ของพิธีกรรม ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

วิธีการศึกษาและวิธีการเก็บข้อมูล

งานศึกษานี้ใช้วิธีการศึกษาทางมานุษยวิทยา โดยอาศัยการเก็บข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม เพื่อวิเคราะห์ตีความความหมายของพิธีกรรม โดยมีวิธีการศึกษาและการเก็บข้อมูลดังนี้

๑.รวบรวมและศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ประเภทยุทธศาสตร์ หนังสือ และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีมานุษยวิทยาสัญลักษณ์ ประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมเพชรบุรี ศาสนาความเชื่อและพิธีกรรมทั่วไป และพิธีกรรมเกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษ

๒.ศึกษาภาคสนาม

-สำรวจลักษณะหมู่บ้านทางกายภาพ อาทิเช่น ภูมิศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน และลักษณะทางสังคม เช่น จำนวนประชากร เครือญาติ อาชีพ ในเขตตำบลโพไร่หวานและตำบลนาวั้ง อ.เมือง จ.เพชรบุรี และเลือกศึกษาในพื้นที่หมู่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ ต.นาวั้ง อ.เมือง จ.เพชรบุรี

-สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและแบบเป็นทางการประกอบกันในการเก็บข้อมูลบริบททั่วไปของหมู่บ้าน ตั้งแต่เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ทั้งในกลุ่มผู้รู้ ผู้อาวุโส และบุคคลทั่วไปในหมู่บ้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุคคลว่าจะรู้เรื่องใดเป็นพิเศษ แต่โดยทั่วไปทุกคนอย่างน้อยจะรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งเสมอ ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ จะเป็นส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจและตีความพิธีกรรมได้ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

-ใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการกับกลุ่มบุคคลผู้ประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืด ตั้งแต่ ร่างทรง นายนิมนต์ ประสบเมือง ผีเรือน และผีรำ เกี่ยวกับตำนานความเป็นมาของพิธี ขั้นตอนการประกอบพิธี และความหมายของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรม

-สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืด เพื่อสังเกตสัญลักษณ์ในพิธีกรรม ขั้นตอนของพิธี บรรยากาศในพิธี และผู้คนที่ร่วมพิธี ซึ่งจะทำให้เห็นการสื่อสารของสัญลักษณ์ อารมณ์ความรู้สึก การพูดคุยสืบสาวสายตระกูล ฯลฯ ตลอดจนเข้าร่วมงานเพื่อสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านในรอบปี

แนวคิดและทฤษฎีในการศึกษา

แนวคิดที่จะใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ผู้ศึกษาใช้ ๒ แนวคิดหลักที่ใช้เป็นกรอบการศึกษาวิจัย คือ แนวคิดโครงสร้างหน้าที่เดอร์ไคม์ และแนวคิดมานุษยวิทยาสัญลักษณ์/มานุษยวิทยาการตีความ ของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ เป็นแนวคิดหลักในการศึกษาพิธีกรรมงานปีผีมืดชิ้นนี้ ทั้งนี้สองแนวคิดช่วยอธิบายบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมต่อสังคม โดยเฉพาะหน้าที่ของศาสนาสำคัญคือการรวมคนในสังคม และเมื่อเกิดการรวมคนแล้วกระบวนการทางสัญลักษณ์จะทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนของพิธีกรรมที่มีบทบาทต่อบุคคลและชุมชนที่ลึกซึ้ง

แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่

เดอร์ไคม์กล่าวว่าศาสนาความเชื่อเกิดจากการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมจนเกิดความรู้สึกร่วม(collective conscience) เนื่องจากสังคมมีอิทธิพลเหนือปัจเจกในการแสดง

พฤติกรรมต่าง ๆ โดยความสัมพันธ์ของคนในสังคมจะศึกษาได้ผ่านการแสดงบทบาทหน้าที่ในพิธีกรรม ศาสนาความเชื่อเป็นกลไกในการรวมกลุ่มทางสังคม เป็นการสร้างสัญลักษณ์และเอกลักษณ์ของกลุ่ม และแยกคนกลุ่มหนึ่งออกจากคนอีกกลุ่มหนึ่ง (ศิริพร จิตะฐาน ๒๕๓๓) ซึ่งในการรวมกลุ่มอาจมีหน้าที่เป็นกลไกสนับสนุนกฎระเบียบของสังคมที่กำลังคลอนแคลน ศาสนาตามทัศนะของเขา คือ ระบบความเชื่อและการปฏิบัติที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยมีความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฮาร์รี่ อัลเบิร์ต สรุปหน้าที่สำคัญที่เดอร์ไคม์ศึกษา หน้าที่มี ๔ ประการ คือ เป็นพลังทางสังคมที่ทำให้เกิดระเบียบวินัย (disciplinary) ก่อให้เกิดความสามัคคี (cohesive) เป็นพลังชีวิต (vitalizing) และเป็นความอิ่มเอม (euphoric) (นฤจร อิทธิจิระจรัส ๒๕๔๐:๒๗๘-๒๘๔)

จากแนวคิดของเดอร์ไคม์สามารถนำมาวิเคราะห์การรวมกลุ่มของชาวบ้านในการประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืด เพราะเป็นการรวมกลุ่มกันของกลุ่มเครือญาติและพรรคพวกให้มาร่วมกันจัดเตรียมพิธี ร่วมในพิธีกรรม และเป็นการระดมความร่วมมือของชุมชน ท่ามกลางการแยกกันประกอบอาชีพของตนเอง ทำให้ไม่มีเวลาและกิจกรรมของชุมชนที่จะทำร่วมกัน ทั้งนี้เป็นการตอกย้ำความเป็นคนชุมชนเดียวกัน เป็นเครือญาติกัน ในขณะที่ชุมชนและเครือญาติลดการช่วยเหลือกันทำมาหากิน พิธีกรรมเป็นสิ่งที่ช่วยตอกย้ำความช่วยเหลือกันของเครือญาติและคนในชุมชน และข้อสรุปของฮาร์รี่ก็ทำให้เราเห็นบทบาทหน้าที่ที่แยกย่อยได้ชัดยิ่งขึ้น

ขณะที่ข้อด้อยของทฤษฎีของเดอร์ไคม์คือการเน้นสังคม จนละเลยปัจเจกที่มีผลต่อสังคมเช่นเดียวกัน แต่กระนั้นดูเหมือนว่าไม่ใช่เพราะเขาไม่ให้ความสำคัญแต่เป็นเพราะความที่มุ่งสนใจอธิบายสังคมทำให้ไม่ได้พิจารณาปัจเจก ซึ่งผู้วิจัยจะขยายการวิเคราะห์พิธีกรรมที่มีต่อปัจเจกผ่านการวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์ร่วมด้วย เพื่อให้เห็นความชัดเจนของหน้าที่ของพิธีกรรมเพิ่มขึ้น

แนวคิดมานุษยวิทยาสัญลักษณ์

มานุษยวิทยาสัญลักษณ์เป็นแนวคิดว่าด้วยการรับรู้และความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ โดยวิธีการสำคัญคือการสื่อสารกันด้วยระบบสัญลักษณ์ โดยสัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุดของมนุษย์คือการสื่อสารด้วยภาษา ซึ่งภาษาเป็นสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นตามอำเภอใจไม่มีกฎเกณฑ์สากลว่าด้วยเสียงและรูปแบบและความหมาย ซึ่งมนุษย์จะเป็นผู้กำหนดขึ้นเองภายในกลุ่ม(มณีวรรณ ผิว نیم.๒๑) นอกจากภาษาแล้วพฤติกรรมของมนุษย์ทุกด้านมาจากระบบคิดดังนั้นพฤติกรรมทุกด้านจึงเป็นระบบสัญลักษณ์ หรือระบบคิดจะทำให้เกิดการกระทำขึ้นมา ซึ่งระบบคิดของการสร้างระบบสัญลักษณ์จะเป็นนามธรรมที่ลึกซึ้ง ที่มีกระบวนการทำงานของรหัสความคิดที่ซ่อนอยู่ในสมองของมนุษย์(นิยพรรณ วรรณศิริ.อ้างในวีระศักดิ์ จารุโณปถัมภ์ ๒๕๔๔:๑๒-๑๓)

นักมานุษยวิทยาสัญลักษณ์มีความเห็นตรงกันว่าต่อระบบสัญลักษณ์ร่วมกับ ดังนี้ ประการแรก มีความเชื่อว่ามนุษย์นำเสนอค่านิยม ความรู้สึก และหลักการสำคัญมาในรูประบบสัญลักษณ์ และหลักการสำคัญนั้น ๆ จะไม่พูดออกมาตรง ๆ ประการที่สอง ระบบสัญลักษณ์

ไม่ใช่คำอธิบายเกี่ยวกับความเป็นไปของโลก แต่เป็นเพียงสื่อหรือตัวแทนถึงระบบสังคมหรือระบบทางจิตวิทยาที่ปรากฏอยู่ และไม่ได้อธิบายโดยตรงแต่สื่อความหมายออกมาทางอ้อมประการสุดท้าย หน้าที่หลักของผู้ศึกษาคือการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวสัญลักษณ์กับสิ่งที่มันต้องสื่อความหมายให้ได้ (มณีวรรณ ผิวนิยม ๒๕๔๔:๒๒)

แนวคิดของนักมานุษยวิทยาสัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ตีความในงานศึกษาชั้นนี้ได้แก่ แนวคิดของ คลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford Geertz) เกียร์ซเป็นทนายททางความคิดและทฤษฎีของแมกเวเบอร์และฟราน โบแอส เกียร์ซมีความสนใจในการตีความสัญลักษณ์และพิจารณาพฤติกรรมของมนุษย์ในฐานะผลผลิตของวิถีคิด หรือการใช้เหตุผลในบริบททางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และการเมือง เขาสนใจวัฒนธรรมในฐานะกลไกการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ที่ทำงานในระดับวิถีคิด การมองวัฒนธรรมเริ่มเริ่มจากระดับสังคมวัฒนธรรม โดยมองว่าความคิดเป็นผลผลิตของความคิด มีการถ่ายทอด มีการสั่งสมในรูประบบสัญลักษณ์ เป็นระเบียบแบบแผนในแต่ละสังคม เช่น ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง ประเพณี ค่านิยม กฎหมาย เป็นต้น (วีระศักดิ์ จารุโณปถัมภ์ ๒๕๔๔:๑๓) อาจกล่าวได้ว่าสัญลักษณ์เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างพิธีต้องขึ้นมา เป็นวิธีการอันทรงประสิทธิภาพที่จะเป็นที่ยอมรับสำเร็จแห่งการเรียนรู้ ซึ่งบันทึกอย่างย่อที่สุด(ประมวญ คิตคินสัน ๒๕๒๑:๑๔๑)

เกียร์ซศึกษาศาสนาในแง่มุมที่ต่างไปจากเดิม โดยการมองว่าการศึกษาศาสนาในแง่ของระบบทางวัฒนธรรม การมองในแง่คือการมองอย่างสัมพันธ์กับส่วนต่าง ๆ ของสังคม โดยแยกออกจากโครงสร้างหรือองค์ประกอบของสังคมไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นสถานภาพ ชนชั้น ค่านิยม ความเชื่อ เพราะต่างมีความสัมพันธ์กัน หรืออยู่ในระบบวัฒนธรรมเดียวกัน นอกจากนี้ เกียร์ซมองว่าศาสนามีส่วนกำหนดอาชีพและชนชั้นของคนในสังคม (ศิริพร ฐิตะฐาน ๒๕๓๓) ตัวอย่างการตีความอย่างเชื่อมโยงกับสังคม เช่น ในสังคมชนเผ่าสังคมหนึ่ง ชายคนหนึ่งกำลังนั่งสานตะกร้าอยู่ชายคนนั้นบอกว่า “ถ้าตะกร้าใบนี้สานออกมาแล้วไม่สวย ฉันจะขายให้เขาไป แต่ถ้าสวยมากฉันจะเอาไปให้แม่ยายของฉัน”จากประโยคนี้จะเห็นได้ว่าชายคนดังกล่าวไม่ได้พูดถึงตะกร้า แต่พูดถึงทัศนคติค่านิยมในสังคม สถานภาพคนในครอบครัว สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว(ศิริพร ฐิตะฐาน ณ ถกลาง ๒๕๓๙:๑๒๑-๑๒๒) เราจะเห็นได้ว่าการวิเคราะห์ตีความของเกียร์ซนั้นจะสัมพันธ์เชื่อมโยงกับมิติอื่นของสังคม ไม่ได้แยกออกมาอย่างโดด ๆ เพราะสัญลักษณ์นั้นก็อยู่ในระบบวัฒนธรรมของสังคมนั้น

สำหรับนิยามความหมายศาสนาของเกียร์ซ กล่าวว่า “ศาสนาคือระบบสัญลักษณ์ที่ให้ความหมายแก่สิ่งรอบตัว มีพลังอำนาจที่สามารถสร้างศรัทธา เราอารมณ์ความรู้สึกของคน โดยการให้ศีลธรรมเกี่ยวกับชีวิต และอธิบายประสบการณ์ในลักษณะที่สอดคล้องกับอารมณ์ความรู้สึกของคน และเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นจริง” (อมรา พงศาพิชญ์ ๒๕๓๘:๕๐)

เกียร์ซมองศาสนาเป็นระบบสัญลักษณ์ ซึ่งเขาได้กล่าวว่าระบบสัญลักษณ์ที่ซ่อนอยู่ในสมองคือความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์นั้น ประกอบด้วย ๒ ส่วน ที่จะทำหน้าที่อย่างสัมพันธ์กัน

ส่วนแรก คือ วัฒนธรรมที่เป็นแม่แบบของความจริง(model of reality) หมายถึงแม่แบบของวิธีคิดที่แต่ละคนเรียนรู้ในฐานะที่เป็นสมาชิกในสังคมวัฒนธรรมแห่งนั้นหรือแบบแผนความรู้ ความคิด ความเชื่อ ที่ได้จากประสบการณ์ การรับรู้ และการกระทำของมนุษย์แต่ละคน เรียกส่วนนี้ได้ว่าเป็นวัฒนธรรมในรูปแบบที่ไม่ใช่วัตถุ(วัฒนธรรมนามธรรม-ผู้ศึกษา) ส่วนที่สอง คือ วัฒนธรรมแม่แบบสำหรับความจริง (model for reality) หรือแบบแผนของพฤติกรรม หมายถึงผลผลิตของความคิดที่เกิดขึ้นจากการคิดหรือแบบแผนของวิถีชีวิตภายในสังคมที่ประกอบด้วย วัตถุ กิจกรรม และการจัดระเบียบทางสังคมที่มีลักษณะเฉพาะสังคมนั้น หรือจะเรียกว่า วัฒนธรรมในรูปแบบที่เป็นวัตถุ ซึ่งทั้งสองส่วนจะเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้เรียนรู้ร่วมกัน มีการสั่งสม ประสบการณ์ ความคิดสร้างสรรค์ตามความสามารถของมนุษย์ในฐานะสมาชิกของสังคม(วีระศักดิ์ จารุโณปถัมภ์ ๒๕๔๔:๑๔-๑๕;สุริยา สมุทคุปต์๒๕๔๐:๖๕)

ระบบสัญลักษณ์หนึ่งจะมีขอบเขตที่กว้างขวางมาก เกียรติได้กล่าวถึงสัญลักษณ์ว่าเป็นการกระทำ เหตุการณ์ ความสัมพันธ์ เช่น รูปแกะสลัก ดอกไม้ การเต้นรำ ทำนองเพลง การให้สัญญาณ บทสวด การประดับตกแต่ง กิริยาท่าทางการแสดงออก หน้ากาก งูที่ทำจากผ้า ธนูดอกไม้ โรงศพรูปสิงโต นักพิราบ เหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ทั้งสิ้น ซึ่งทั้งหมดจะทำหน้าที่เป็นพาหะของระบบคิดบางอย่างที่เป็นนามธรรมออกมาเป็นรูปธรรมในรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ หรือก็คือ ความหมายของสัญลักษณ์ที่แสดงออกมา(วีระศักดิ์ จารุโณปถัมภ์ ๒๕๔๔:๑๗)

การทำความเข้าใจพิธีกรรมผ่านสัญลักษณ์จะทำให้เข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์จะสื่อสารความหมายผ่านสิ่งของ ภาษา แนวความคิด แสง และเสียง สัญลักษณ์จะมีความซับซ้อนเนื่องจากมนุษย์จะสร้างความหมายที่มักสื่อความได้กว้างขวาง ตีความได้หลายแง่มุม หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่าวัฒนธรรมเป็นระบบสัญลักษณ์ที่สังคมจะให้มีการสร้างขึ้นทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อน เพราะวัฒนธรรมคือการสร้างเครือข่ายความหมายของมนุษย์ เพื่ออธิบายทำความเข้าใจตนเองและสิ่งที่อยู่รอบตัว การค้นหาความหมายเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดความเข้าใจ ซึ่งสัญลักษณ์คือเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เกิดการแลกเปลี่ยนความหมายที่สำคัญผ่านระบบสัญลักษณ์(มณีวรรณ ผิวนิม ๒๕๔๔)สัญลักษณ์ทางศาสนามีลักษณะเด่น ๓ ประการ คือ

๑. สัญลักษณ์ทางศาสนาเป็นการนำเอาเหตุผลกับอารมณ์ความรู้สึกมาผนวกเข้าด้วยกัน ทำให้เป็นเรื่องเดียวกัน ก่อให้เกิดพลังในเบื้องต้นแรกจากการก่อให้เกิดความรู้สึกบางอย่าง ซึ่งเป็นความรู้สึกที่เข้มข้นรุนแรงในประสบการณ์ในการมีชีวิตอยู่ บางครั้งได้รับการเสริมแรงให้หนักแน่นด้วยเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมบางอย่าง สัญลักษณ์นั้นจึงเกิดการกระตุ้นความรู้สึกครั้งแล้วครั้งเล่า จากความรู้สึกก่อให้เกิดเป็นแรงจูงใจที่ผลักดันการกระทำบางรูปแบบที่สอดคล้องกับความรู้สึกของสัญลักษณ์ ซึ่งแรงจูงใจเป็นอารมณ์ความรู้สึกที่มีอาจเหนียวรั้งได้ คำอธิบายที่เป็นเหตุเป็นผลต่ออารมณ์มักกล่าวถึงตำแหน่งแห่งที่ของมนุษย์ในจักรวาลหรือความสัมพันธ์กับมนุษย์กับสรรพสิ่ง

๒. สัญลักษณ์ทางศาสนาในฐานะที่เป็นระบบสัญลักษณ์มีแบบแผนทางวัฒนธรรมของการเกิดและการดำรงอยู่ในสังคม โดยเป็นแม่แบบที่ก่อให้เกิดบรรยากาศทางความรู้สึกและโลกทัศน์ในสังคม และมีการถูกหล่อหลอมออกมาจากบรรยากาศทางความรู้สึกและโลกทัศน์นั้น ๆ สัญลักษณ์จึงเป็นทั้งเหตุและผลในเวลาเดียวกัน และไม่ใช่สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นครั้งเดียวแล้วใช้ได้ตลอดไป แต่จะมีการเคลื่อนไหวโต้ตอบกับความเป็นไปภายในสังคมอยู่ตลอดเวลา

๓. สัญลักษณ์ในศาสนาในฐานะที่เป็นระบบสัญลักษณ์มีแบบแผนพิธีกรรมที่ทำให้คนยอมรับ เห็นคล้อยตามและเกิดความศรัทธา แบบแผนที่ว่าคือการที่คนเรายอมรับความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งจนซึมซับไปในหัวใจได้นั้น มักไม่ใช่การคิดไตร่ตรองด้วยเหตุผล แต่เป็นการยอมรับโดยผ่านรูปธรรม เช่น รูปสลัก อาคาร สิ่งของ ซึ่งใช้สืบทอดกันมาจนเป็นประเพณี และยังมีการปฏิบัติอย่างเป็นกระบวนการ เช่น คำพูด การสวดมนต์ การกราบไหว้ ทั้งในพิธีกรรมและในชีวิตประจำวัน ทำให้ภาพเหล่านี้ปลูกฝังเข้าไปในความสำนึกของคนอย่างแนบแน่น (ปริตตา เฉลิเมฝ้า กอนันตกุล อ่างในวิระศักดิ์ จารุโณปถัมภ์ ๒๕๔๔:๑๗-๒๐)

โดยทั่วไปของสัญลักษณ์เองแล้วก็มักมีความกำกวมหลายความหมาย สั้นไหลไปตามเจ้าของวัฒนธรรมนั้น ๆ แต่อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาต้องตีความการให้ความหมายออกมาตัวอย่างเช่น การศึกษาการชนไก่ในบาหลีของเกียร์ช ไม่ได้มองเพียงว่าเป็นการเล่นเพื่อความสนุกสนานหรือการพนันเงินทองเท่านั้น หากมองว่าเป็นพิธีกรรมที่แข่งขันกันระหว่างสถานภาพของชนชั้นในสังคม ความเป็นลูกผู้ชาย ระเบียบทางสังคม เป็นต้น

แนวการวิเคราะห์พิธีกรรมและสัญลักษณ์เกียร์ชมองว่าควรแยกการศึกษาคำนึงกับพฤติกรรมออกจากกัน เนื่องจากสองมิติอาจมีความขัดแย้งกันเองภายในภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น และการศึกษานั้นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบส่วนย่อยของสังคมวัฒนธรรมย่อมเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบรวมทั้งหมด หรือองค์ประกอบรวมย่อมมีผลต่อส่วนย่อย ๆ ในสังคมด้วย (เบญจรัตน์ เมืองไทย ๒๕๔๓:๘) หรือการวิเคราะห์ต้องพิจารณาจากพฤติกรรมที่แสดงออกมาไม่ใช่ยึดอยู่กับการวิเคราะห์จากค่านิยมหรืออุดมคติที่สังคมสั่งสอนให้ยึดถือ เพราะบางครั้งอาจไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างแท้จริงก็ได้ ดังนั้นการพิจารณาสัญลักษณ์ต้องดูจากพฤติกรรมที่ปฏิบัติจริงเท่านั้น

ตามแนวคิดของเกียร์ชมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับกลไกการทำงานของวัฒนธรรมที่สมาชิกเป็นสมาชิกอยู่ การจะวิเคราะห์และตีความจากสัญลักษณ์ ภาษา และพฤติกรรมทางสังคม ต้องพิจารณาในฐานะที่เป็น “อรรถ” (text) ที่มีความหมายซ่อนอยู่และมีมิติการสื่อสารในตัว และสิ่งที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ การพิจารณาที่คำนึงถึงนัยทางประวัติศาสตร์มีเบื้องหลัง มีเป้าหมายหรือเจตนาของการกระทำร่วมอยู่ด้วย(สุริยา สมุทคุปต์ ๒๕๔๐:๖๕-๖๖)

ผู้ศึกษาสัญลักษณ์ต้องเก็บข้อมูลชาติวงศ์วรรณอย่างละเอียด และเขียนบรรยายความหมายของพฤติกรรมที่มีหลายชั้นนั้นออกมา โดยต้องมีความเข้าใจต่อโครงสร้าง ความหมายของพฤติกรรมในสถานการณ์หรือในพิธีกรรม หรือเรียกว่าการศึกษาแบบ Thick

description จะต้องศึกษาโครงสร้างความหมายของสัญลักษณ์อย่างละเอียด เนื่องจากระบบสัญลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมได้ให้ความหมายเพิ่มมากขึ้น นักมานุษยวิทยาต้องทำงานสำคัญคือการเปิดเผยความหมายในแต่ละชั้นหรือคือการล้วงเข้าไปในชั้นต่าง ๆ ของความหมายในระบบสัญลักษณ์(อานันท์ กาญจนพันธุ์ ๒๕๔๙:๔๙) การตีความตามความคิดของเกียร์ช ความแตกต่างกันของการตีความไม่ใช่สิ่งผิดปกติหรือความผิดพลาด งานชาติพันธุ์นิพนธ์ที่เขียนไปนั้นมีความเป็นศิลปะมากกว่าการเป็นศาสตร์ที่ตายตัวเท่านั้น เพราะสังคมที่มีความซับซ้อนหลากหลายและมีพลวัตก็ทำให้การตีความ สลักการเขียนแตกต่างกันออกไปได้ด้วย(โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ ๒๕๓๘)

ประเด็นการเปลี่ยนแปลงเกียร์ชเสนอว่าการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของศาสนาความเชื่อและพิธีกรรม ซึ่งมีแนวโน้ม ๓ ประการ คือ ทำให้เกิดลัทธิปัจเจกบุคคล เกิดการแยกศาสนาออกจากเรื่องทางโลก และการเสื่อมอำนาจบูรณาการทางสังคมของพิธีกรรม แต่ทั้งนี้บทบาทของพิธีกรรมต่อสังคมก็จะขึ้นอยู่กับความต้องการของสังคมและเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลง (Geert ๑๙๗๙:๑๔๒-๑๖๙)

โดยสรุปการวิเคราะห์สัญลักษณ์ของเกียร์ชที่เน้นบริบทของสังคม ได้แก่ ประวัติศาสตร์ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม ทำให้เราเข้าใจสัญลักษณ์และเข้าใจการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสัญลักษณ์ดังกล่าวได้เป็นอย่างดีอีกด้วย เช่น การเปลี่ยนแปลงจากสังคมชาวนาที่มีการแลกเปลี่ยนแรงงานกันในชุมชน ชุมชนที่ชาวนาลดลงมากถูกหลาประกอบอาชีพที่แตกต่างหลากหลายและกระแสการบริโภคนิยมที่เชียวกราก พิธีกรรมช่วยสร้างความสัมพันธ์ของเครือญาติได้อย่างไร และความสัมพันธ์นั้นส่งผลต่อการจัดการความสัมพันธ์ภายในชุมชนตลอดจนการจัดการภายในชุมชนร่วมกันอย่างไร

การวิเคราะห์สัญลักษณ์ช่วยในการอธิบายบทบาทหน้าที่ของศาสนาที่มีต่อบุคคลและชุมชนให้ชัดเจนยิ่งขึ้นด้วย เพราะกระบวนการทางสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องส่งผลต่อเจ้าภาพและผู้ร่วมพิธี ซึ่งนอกจากเราจะทราบว่ามีบทบาทอย่างไร เรายังสามารถวิเคราะห์ได้ว่าบทบาทนั้นมาจากกระบวนการอย่างไร ภายใต้การสื่อสารของสัญลักษณ์

สุดท้ายการเข้าใจและเห็นการดำรงรักษาพิธีกรรมงานปีผีผด โดยการตอกย้ำเรื่องความเชื่อความนับถือเจ้าและผีเรือน จากสัญลักษณ์ที่มีการเร้าอารมณ์ความรู้สึก และเป็นทั้งเหตุและผลในเวลาเดียวกัน การปลูกฝังให้กับคนในหมู่บ้านทำให้เราเห็นถึงความดำรงอยู่ของพิธีกรรมนี้ ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้น เราจะสามารถอธิบายได้ด้วยการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมตามแนวคิดของเกียร์ช เนื่องจากสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมให้อยู่ได้อย่างไร มีรูปแบบ และเนื้อหาสาระอย่างไรอีกด้วย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ที่ผ่านมาการศึกษาเกี่ยวกับศาสนาความเชื่อและพิธีกรรมเริ่มมีจำนวนมากขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง โดยการศึกษาไม่จำกัดเฉพาะศาสนาหลัก เช่น พุทธ คริสต์ และอิสลามเท่านั้น สำหรับมนุษยวิทยาได้ศึกษาพิธีกรรมศาสนาและความเชื่อต่าง ๆ โดยถือว่าการนับถืออำนาจเหนือธรรมชาติต่างๆ ล้วนแล้วแต่เป็นศาสนาทั้งสิ้น ซึ่งพิธีกรรมในสังคมไทยเป็นที่ทราบกันว่ามีประสมผสานความเชื่อต่างๆ ทั้งพุทธ พราหมณ์ และศาสนาดั้งเดิมหรือศาสนาผีอยู่ด้วยกัน ดังนั้น การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมนี้จะเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

พิธีกรรมผีมดผีเม็งและงานปีผีมดในพื้นที่ต่าง ๆ

งานศึกษาเกี่ยวกับผีมดและงานปีผีมด ได้มีการศึกษาไว้แล้วระดับหนึ่ง แต่ก็ยังคงมีประเด็นและการศึกษาลุ่มลึกได้อีกมาก สำหรับเกี่ยวกับผีมด อานันท์ กาญจนพันธุ์ เสนอบทความเกี่ยวกับผีมดไว้ ๒ บทความด้วยกัน คือ ผู้หญิงกับพิธีกรรมในล้านนา : ข้อสังเกตจากพิธีเลี้ยงผีมดเมืองแพร่ (๒๕๓๑) และ ผีมด ผีเม็ง : ผีบรรพชนของคนมอญ (๒๕๔๓) โดยบทความแรก อานันท์ กาญจนพันธุ์ กล่าวว่า การนับถือผีบรรพบุรุษ ที่เรียกว่าผีปู่ย่า สำหรับชาวนาแล้วจะเป็นการรวมคนมีผีเดียวกัน แต่การนับสมาชิกตระกูลทางฝ่ายหญิงก็จะนับได้เพียงสี่ถึงห้าชั่วคน ซึ่งถือว่าไม่มากนัก แต่กลุ่มคนที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้านายหรือขุนนาง จะนับถือผีปู่ย่าที่ซับซ้อนกว่า บ้างเรียกผีมด บ้างเรียกผีเม็ง บ้างเรียกผีมดซอนเม็ง โดยพิธีสำคัญ คือ การเข้าทรงพบปะลูกหลาน ผีเม็งของชาวล้านนาได้รับสืบทอดมาจากชาวมอญ แล้วผสมผสานกับความเชื่อเดิม ส่วนผีมด เป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย เช่น ที่พบการนับถือในกลุ่มไทดำ ไทลื้อ คำว่ามด มีความหมายได้ ๒ นัย คือ ตันตระกูล และ ผู้รู้ และกล่าวถึงการนับถือผีปู่ย่าว่า เกี่ยวพันกับการควบคุมพฤติกรรมทางเพศของลูกหลาน สร้างความรู้สึกสบายใจที่สืบทอดประเพณีในหมู่คนทรงและคนร่วมพิธี

สำหรับบทความหลัง อานันท์ได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับผีมด ผีเม็ง โดยเสนอเกี่ยวกับบทบาทของการนับถือผีปู่ย่าทั้งสองเช่นเดิมว่า เป็นการควบคุมพฤติกรรมทางเพศควบคุมสังคม รวมทั้งกล่าวถึงโอกาสของการประกอบพิธีเลี้ยงผี และการเปลี่ยนแปลงของการเลี้ยงผี และยังเสนอผลการสำรวจจำนวนตระกูลผีมดผีเม็งในภาคเหนือ สำหรับผีมดผีเม็ง อานันท์เสนอว่าเป็นประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ-เขมร ที่อยู่ร่วมกับคนที่พูดภาษาไทย และผสมผสานกับผีบรรพบุรุษของคนไทยที่เรียกว่า ผีดำ เช่นการนับถือในกลุ่มคนไทดำ ไทอาหม ผีมดและผีเม็ง ได้มีการตั้งข้อสังเกตว่าผีมดน่าจะมีความเก่าแก่เพราะมีการแพร่กระจายเกือบทุกจังหวัดในภาคเหนือ แต่ผีเม็งจะมีการกระจุกเฉพาะบางแห่งเท่านั้น พิธีไหว้ผีปู่ย่าเป็นการตอก

ย้ำความเป็นพี่น้อง แก้ปัญหาของบุคคล การนึกถึงบุญคุณบรรพบุรุษและความคิดกลมกลืนกับ
 ธรรมชาติ และสร้างพลังให้กับชาวบ้านต่อสู้กับความขัดแย้งในสังคม ในพิธีกรรมจะเห็นอำนาจ
 และสถานะภาพของผู้หญิง โดยการเข้าทรงเป็นหัวใจสำคัญ แต่พิธีกรรมก็ถูกปรับเปลี่ยน
 เนื่องจากพุทธศาสนา เช่น การฆ่าสัตว์ ในพิธีกรรมจะมีสัญลักษณ์มากมาย โดยเน้นที่ความอุดม
 สมบูรณ์เป็นหลัก

จากบทความทั้งสองเห็นว่ากลุ่มผีผด ผีเม้ง และ ผีดำ มีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์
 ที่ต่างกัน คือ กลุ่มมอญ-เขมร และกลุ่มไท แต่ก็มีผลผสมผสานกันของความเชื่อ เพราะต่างก็
 เป็นการนับถือผีบรรพบุรุษเช่นเดียวกัน พิธีกรรมมีบทบาทหลายอย่างและมีสัญลักษณ์ใน
 พิธีกรรมหลายอย่างที่ตึงความ แต่ที่เห็นชัดเจนที่สุด คือ พิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์

ส่วนบทความที่ศึกษางานปีผีผดของจังหวัดเพชรบุรีโดยตรงเป็นการวิจัยของสนธิ บุญ
 ทรง ซึ่งได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของงานปีผีผด ขั้นตอนการทำพิธีกรรม โดยกล่าวถึงเจ้า
 พ่อที่มาลงทรง รายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องเซ่น และเนื้อเพลงสำหรับเชิญเจ้าเข้าทรง การศึกษา
 นี้เป็นการสัมภาษณ์จากนายนิมนต์ จึงไม่สามารถให้รายละเอียดของพิธีกรรมในเชิง
 ความสัมพันธ์กับสังคมได้มากนัก แต่ผู้ที่วิจัยก็สรุปได้ว่า ด้านความเชื่อ งานประเพณีผีผด เป็น
 งานที่จัดขึ้นเพราะเป็นความเชื่อของชาวบ้าน โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับการเจ็บป่วย และการ
 ทำมาหากิน ด้านเศรษฐกิจของค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้เงินสูงทำให้หลายครอบครัวไม่สามารถจัดได้
 และสุดท้ายเป็นด้านสังคมวิถียามองว่าการจัดงานทำให้เห็นความร่วมมือและการช่วยเหลือกัน
 ของชาวบ้าน(สนธิ บุญทรง ๒๕๒๗)

การศึกษาของทิพยา ปัญญาวัชชิโล ซึ่งเป็นอาจารย์สอนนาฏศิลป์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับ
 งานปีผีผด โดยจัดให้เป็นส่วนหนึ่งของการละเล่นพื้นบ้านที่มาจากพิธีกรรม เนื่องจากเป็น
 การศึกษาทางด้านนาฏศิลป์ จึงเน้นองค์ประกอบของการละเล่น การแต่งกาย การรำรำ ดนตรี
 เพลง แต่ได้กล่าวถึงขั้นตอนของการละเล่น และกล่าวถึงประวัติของการละเล่นไว้บ้าง ตอนท้าย
 กล่าวสรุปเกี่ยวกับการละเล่นว่าการรำรำไม่ตายตัว(ทิพยา ปัญญาวัชชิโล ๒๕๓๗)

ประเด็นบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรม

ประเด็นสำคัญในเรื่องแรกในการศึกษาพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นประเด็นหลักและ
 ประเด็นย่อยที่กล่าวถึงภายในงานแต่ละชิ้นเสมอ ๆ งานศึกษาของฉลาตชาย รมิตานนท์ เรื่องผี
 เจ้านายอาจนับได้ว่าเป็นผลงานแรก ๆ ที่ให้ความสนใจโดยตรงกับพิธีกรรมและศาสนาความเชื่อ
 ของคนในสังคมไทย โดยการศึกษาการทรงเจ้าเข้าผีในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งศึกษาผ่านร่างทรง
 และกลุ่มลูกเลี้ยง มีผลการศึกษาและข้อสังเกตในหลายประเด็น แต่ประเด็นเกี่ยวกับบทบาท
 หน้าที่ของผีเจ้านายเป็นประเด็นหนึ่งที่เป็นข้อสรุป คือ บทบาทของพิธีกรรมความเชื่อผีเจ้านายมี
 ผลตอบสนองต่อความต้องการหรือความจำเป็นของบุคคลในสังคมทั้งทางด้านจิตใจและทางด้าน
 วัตถุ สำหรับหน้าที่ต่อสังคมนั้นการเข้าทรงผีเจ้านายทำให้เกิดการสนับสนุนสถาบันหลักที่เป็น
 พื้นฐานของสังคม ได้แก่ สถาบันเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม มีตัวอย่างทางเศรษฐกิจที่ให้

ความชอบธรรมกับระบบความสัมพันธ์ที่ดำรงอยู่ในสังคมว่าเป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสมแล้ว
ทางการเมืองก็ให้การสนับสนุนต่อแหล่งอำนาจการปกครองทำให้คนในสังคมยอมรับกฎเกณฑ์
ของผู้ปกครอง ขณะเดียวกันระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ก็ตอบสนองกับพิธีกรรมความ
เชื่อด้วยเช่นกัน(ฉลาดชาย รมิตานนท์ ๒๕๒๗)

การศึกษาบทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสาน ของจารุวรรณ ธรรมวัตร ได้กล่าวถึง
หมอลำแยกเป็น ๒ ประเภท คือ หมอลำที่เป็นพิธีกรรมเนื่องในความเชื่อเกี่ยวกับการรักษา
อาการป่วยของคนในชุมชนพื้นบ้าน ได้แก่ หมอลำผีฟ้า/หมอลำผีไห้/หมอลำผีแกน กับหมอลำ
อีกประเภทหนึ่งที่เป็นมหรสพของชุมชน ได้แก่ หมอลำเพลงพื้นบ้าน หรือหมอลำนิทานพื้นบ้าน
เฉพาะหมอลำที่เป็นพิธีกรรมรักษาโรคมีบทบาทสำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ การสร้างมั่นคงทาง
จิตใจให้กับผู้ป่วยและการช่วยรักษาความสัมพันธ์ของเครือญาติให้แน่นแฟ้น(จารุวรรณ ธรรม
วัตร ๒๕๓๖) สำหรับบทบาทของการรักษาความสัมพันธ์ของเครือญาตินี้ยังเป็นบทบาทสำคัญ
ประการหนึ่งของการศึกษาเรื่องพิธีโนราโรงครู ของเชียรชัย อิศรเดชอีกด้วย เชียรชัยสรุป
บทบาทของพิธีโนราโรงครูต่อชุมชนว่าพิธีกรรมก่อให้เกิดการรวมหมู่ของเครือญาติที่ถือผีตายาย
เดียวกันส่งผลต่อเนื่องถึงความมั่นคงของตระกูลและเครือญาติที่จะมีระบบควบคุมกันอยู่ภายใน
บทบาทต่อเครือญาติอีกประการคือการแสดงอาณาเขตของเครือญาติ ซึ่งพิธีโนราโรงครูเป็นพิธี
กรรมการนับถือผีบรรพบุรุษที่เรียกว่าตายาย โดยเป็นการนับถือผีบรรพบุรุษจะมีผู้หญิงเป็น
ศูนย์กลาง บทบาทอีกประการของพิธีนี้คือบทบาทต่อชุมชนเพราะพิธีนี้ทำให้เกิดการตอกย้ำ
ระบบอาวุโส การย้ำเตือนเกี่ยวกับระบบสัจจะของคนในชุมชน การให้การศึกษาอบรมและ
ถ่ายทอดระบบศีลธรรม การตัดสินความขัดแย้งคนในชุมชนร่วมเป็นพยานในการตัดสิน การ
ควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกซึ่งเป็นการควบคุมทางสังคม การสร้างบรรทัดฐานเรื่องความ
กตัญญูต่อบุพการีและการให้ความบันเทิงกับคนในชุมชนด้วย แต่หากย้อนกลับไปมองระดับ
ปัจเจกพิธีโนราโรงครูมีส่วนสร้างกำลังใจให้กับบุคคล สร้างความมั่นใจให้เกิดขึ้นเมื่อพบปะกับ
ญาติพี่น้องอีกด้วย(เชียรชัย อิศรเดช ๒๕๔๒)

อิสราพร จันทรทองได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของพิธีแก้มอของชาวกูย กล่าวถึง
บทบาทของพิธีนี้ว่ามีบทบาท ๒ ระดับเช่นกัน คือ ระดับปัจเจกและระดับชุมชน สำหรับปัจเจก
พิธีมีบทบาทด้านการเป็นที่พึ่งทางใจในสถานการณ์วิกฤตยามเจ็บป่วย พิธีกรรมช่วยให้ผู้ป่วย
และผู้ที่เกี่ยวข้องคลายความวิตกกังวลและช่วยสร้างพลังใจให้แก่บุคคล ระดับชุมชน พิธีแก้มอ
ช่วยรักษาบำบัดการเจ็บป่วยของชุมชน โดยการรับรองบทบาทใหม่ของผีมอตามอาวุโสของการ
รับเป็นร่างทรง พิธียังมีบทบาทในด้านการควบคุมทางสังคม และพิธีกรรมเป็นเสมือนเวที
ระบายความคับแค้นใจที่ถูกเก็บกดมานาน(อิสราพร จันทรทอง ๒๕๓๗)

จากงานวิจัยที่กล่าวมาให้เห็นบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมและความเชื่อว่ามีบทบาท
สำคัญต่อทั้งบุคคลและชุมชนที่กว้าง ๆ เท่านั้น สำหรับงานศึกษาของปรารธนา จันทรพันธ์ เรื่อง
ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่ในชุมชนประมง:กรณีศึกษาเจ้าแม่เกาะจิก จังหวัดจันทบุรี นั้นได้แสดง

ให้เห็นถึงบทบาทที่มีการเจาะลึกในประเด็นที่ละเอียดมากยิ่งขึ้น ผลการศึกษานอกจากจะทำให้ทราบถึงบทบาทของความเชื่อในระดับบุคคลและชุมชนเท่านั้น ทั้งนี้ในระดับบุคคลบทบาทหน้าที่ของความเชื่อในการให้คำอธิบาย(Explanatory Function) ได้แก่ ช่วยอธิบายปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ ปัญหาเกี่ยวกับทรัพย์สิน บทบาทหน้าที่ของความเชื่อในด้านการสนับสนุนให้พลังใจในกรณีเกิดวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ที่มนุษย์รู้สึกกว่าตนไม่สามารถควบคุมได้(Psychological Reinforcing Function) ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพหรือการทำมาหากิน ปัญหาเกี่ยวกับการเดินทาง ปัญหาเกี่ยวกับการแข่งขัน ปัญหาเกี่ยวกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทางราชการ ส่วนบทบาทระดับชุมชนกล่าวว่า ความเชื่อมีหน้าที่ในการสนับสนุนอย่างมีพลังแก่สถาบันพื้นฐานทางสังคม(Validating Function) ซึ่งประเด็นนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของฉลาดชาย และหน้าที่อีกประการได้แก่ หน้าที่ในการผนึกส่วนต่าง ๆ ของสังคมให้เข้าเป็นเอกภาพ(Integration Function) นั่นคือ พิธีกรรมความเชื่อทำหน้าที่ประสานส่วนต่าง ๆ ของสังคมที่มีประเพณีหรือระบบความเชื่อต่างกันเข้าเป็นรูปแบบใหญ่อันเดียวกัน(ปรารภณา จันทรุพันธ์ ๒๕๔๒)

จากบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมทำให้เห็นถึงบทบาทของพิธีกรรมความเชื่อที่มีต่อทั้งระดับปัจเจกและระดับชุมชน ทั้งนี้การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมมีผลต่อพิธีกรรมความเชื่อ ขณะเดียวกันพิธีกรรมความเชื่อก็มีผลต่อการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเช่นกัน ดังที่งานของฉลาดชายได้กล่าวไว้ จากประเด็นนี้ทำให้ภาพกว้างว่าพิธีกรรมความเชื่อมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสังคมหาได้้อย่างลวย ๆ ตัดขาดจากสังคมไม่ และความเชื่อโยงนั้นก็เป็นไปในลักษณะของมีผลต่อกันละกันทั้งสองทาง

ประเด็นของบทบาทของการช่วยรักษาความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่ดี การสร้างความมั่นคงต่อตระกูลและเครือญาติที่ดี ซึ่งส่งผลต่อเนื่องไปถึงการควบคุมทางสังคม การจัดการความขัดแย้งเป็นบทบาทสำคัญและมีความชัดเจนมาก แต่สิ่งที่ยังขาดหายไปของบทบาทดังกล่าวคือสภาพสังคมที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและเครือญาติอ่อนกำลังลงเกิดมาอย่างไร และเครือญาติในสังคมมีความสำคัญเช่นใด ซึ่งประเด็นนี้หากมีการศึกษาเพิ่มเติมอย่างละเอียดก็น่าจะทำให้เห็นความสำคัญและบทบาทของเครือญาติในสังคมมากขึ้นด้วย

หากมองแล้ววิเคราะห์ต่อบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมและศาสนาความเชื่อ โดยเฉพาะการทรงเจ้าเข้าผีในสังคมไทย พัฒนา กิตติอาษา ได้สรุปเกี่ยวกับการแพทย์สมัยใหม่จึงไม่สามารถแทนการรักษาของลัทธิพิธีทรงเจ้าเข้าผีได้ มีเหตุผลอยู่ ๗ ประการ คือ ประการแรก การแพทย์แผนใหม่ตอบคำถามคนละชุดกับการแพทย์พื้นบ้าน แพทย์แผนใหม่จะถามถึงสาเหตุอาการ และการรักษาของโรค ขณะที่แพทย์พื้นบ้านจะถามถึงที่มาเชิงเคราะห์กรรม หรือการทำผิดของตนจึงเกิดโรค ประการที่สองการแพทย์แผนใหม่ไม่ได้พูดภาษาของชาวบ้านแต่จะให้ภาษาทางการแพทย์ที่เต็มไปด้วยอำนาจ ที่ทำให้ชาวบ้านเกิดความหวาดกลัว สับสน แต่การใช้วิธีพื้นบ้านจะมีความครอบคลุม คนในชุมชนอยู่ร่วมด้วย และการรักษาตลอดจนภาษาที่คุ้นเคย

ทำให้ชาวบ้านสบายใจและเลือกจะรักษามากกว่า ประการที่สามการแพทย์สมัยใหม่รักษาทางกายเป็นสำคัญ แต่การแพทย์พื้นบ้านจะรักษาทั้งระบบโดยไม่แยกผู้ป่วยออกจากครอบครัวและชุมชน ประการที่สี่ การรักษาที่ไม่เน้นการฟื้นฟูหรือกระชับความสัมพันธ์ของครอบครัวและชุมชน ประการที่ห้า การรักษาไม่ได้สร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ป่วย ประการที่หก การไม่มีพื้นที่ต่อรองและอยู่ร่วมกันของระบบความเชื่อและระบบการรักษาพยาบาลแบบอื่น และประการสุดท้าย การไม่มีส่วนช่วยเสริมการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของคนในสังคม ทั้งในเมือง ชนบท หรือผู้หญิง คนชรา และคนยากจน(พัฒนา กิตติอาษา ๒๕๔๙) จะเห็นได้ว่าการสรุปของพัฒนา กิตติอาษาได้นำบทบาทหน้าที่มาอธิบายการรักษาพยาบาลของแพทย์แผนใหม่ได้อย่างน่าสนใจ และช่วยเพิ่มมุมมองต่อลัทธิพิธีทรงเจ้าเข้าผีกับวัฒนธรรมสุขภาพของคนไทยเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงเรื่องของประเด็นอัตลักษณ์ของลัทธิพิธีด้วย

พิธีกรรมกับสำนักทางประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์

เป็นอีกประเด็นหนึ่งของการศึกษาพิธีกรรมความเชื่อที่มีนักวิชาการได้ศึกษาค้นคว้าไว้ ซึ่งเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจศึกษามากขึ้นในปัจจุบัน งานวิจัยชิ้นแรกที่จะกล่าวถึง เป็นงานวิจัยเรื่องวิถีชีวิตของคนไทย:พิธีกรรม”ช่วงผีพอน”ของ”ลาวข้าวเจ้า”จังหวัดนครราชสีมาของสุริยา สมุทคุปต์และคณะได้ศึกษาพิธีกรรมช่วงผีพอนของกลุ่มคนที่เรียกตัวเองว่าลาวข้าวเจ้า ซึ่งลาวข้าวเจ้า คือ การนำอัตลักษณ์ของอาหารการกินมาเป็นตัวบอกความเป็นกลุ่ม ได้สรุปเกี่ยวกับพิธีกรรมลงช่วงผีพอนว่ากลุ่มคนลาวข้าวเจ้าใช้พิธีกรรมช่วงผีพอนในฐานะเครื่องมือหรือเทคโนโลยีของวิถีคิด ใช้พิธีกรรมสื่อสารความคิดที่เกี่ยวกับสำนักทางประวัติศาสตร์และเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าพิธีกรรมเป็นผลผลิตทางประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์และพิธีกรรมยังคำผลิตซ้ำและสืบทอดสำนักทางประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์ของชาวบ้านต่อไป(สุริยา สมุทคุปต์และคณะ ๒๕๔๐)

สืบเนื่องจากงานวิจัยของสุริยา สมุทคุปต์และคณะ งานของปฐม หงษ์สุวรรณได้ให้ภาพเพิ่มเติมในประเด็นสำนักทางประวัติศาสตร์นี้มีความสัมพันธ์ต่อการทำให้เกิดสำนักทางชาติพันธุ์ โดยได้ศึกษาจากตำนานและพิธีกรรมบูชาผีเมืองของไทพวนและผู้ไทในประเทศไทย ได้กล่าวถึงความเป็นมาของเจ้าปู่ถลาและท้าวอ้ายหล้าที่คนไทพวนและผู้ไทจัดพิธีกรรมบูชาเช่นสังเวย เพื่อให้ชีวิตของบุคคลและครอบครัวปลอดภัย และเพื่อกระชับความสัมพันธ์ทางสายเลือดโดยกลุ่มผู้ไทและผู้ไทพวนมีสำนักทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับถิ่นที่อยู่เดิม และมีวิญญูณบรรพบุรุษเป็นผู้นำทางวัฒนธรรม ผลของการเคลื่อนย้ายอพยพของกลุ่มคนมาอยู่ในดินแดนประเทศไทยได้ความที่เป็นชนกลุ่มน้อยจึงสร้างพิธีกรรม เพื่อให้เกิดการรวมตัวและยึดเหนี่ยวกลุ่มของตนไว้ โดยสำนักทางชาติพันธุ์ของกลุ่ม ในพิธีกรรมก็เป็นแหล่งสร้างสรรค์ตำนานและพิธีกรรมอย่างหนึ่ง และทางกลับกันการประกอบพิธีกรรมก็เป็นพื้นที่เชื่อมโยงสู่การสร้างสำนักทางชาติพันธุ์เช่นกัน(ปฐม หงษ์สุวรรณ ๒๕๔๗)

ปราณี วงษ์เทศได้เสนอความคิดเกี่ยวกับตำนานและพิธีกรรมจากการศึกษาพิธีสงฆ์บูชาพ่อปู่คันธนาม จังหวัดร้อยเอ็ดไว้ว่าความเชื่อในตำนานและพิธีกรรมสะท้อนสำนึกทางประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวนาและเป็นการสร้างอัตลักษณ์ของตัวชาวบ้านเองที่ทุกมีส่วนร่วมแสดง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นที่จะต่อสู้กับการทำมาหากินในฤดูกาลใหม่ต่อไป(ปราณี วงษ์เทศน์ ๒๕๔๔)

งานทั้งสามชิ้นที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าชุมชนได้นำวัฒนธรรมมาเป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่ม เพื่อเหตุผลบางอย่างหรือเพื่อบทบาทบางประการ จึงอาจมองต่อไปได้ว่าพิธีกรรมกับสำนึกทางประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่สัมพันธ์กัน และสำนึกทางประวัติศาสตร์นี้เองก็สัมพันธ์กับสำนึกทางชาติพันธุ์หรือสำนึกของกลุ่มอีกด้วย หากนำมาวิเคราะห์พิธีกรรมงานปีผีผดแล้วอาจจะทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกัน และสามารถนำมาวิเคราะห์ถึงภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมเมืองเพชรได้รอบด้านมากยิ่งขึ้น

พิธีกรรมกับการการตีความ

ประเด็นที่มีความครอบคลุมการศึกษาความหมายของพิธีกรรมผ่านการศึกษาตีความจากสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้นในพิธีกรรม โดยมีทั้งสัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรม เช่น วัตถุ สิ่งของ สี ดนตรี การร้อง และการรำและนามธรรม เช่นอารมณ์ ความรู้สึก บรรยากาศ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล งานศึกษาเกี่ยวกับการตีความมีอยู่จำนวนไม่น้อย

การศึกษาพิธีกรรมช่วงผีฟ้อนของสุริยา สมุทรคุปต์และคณะที่กล่าวถึงไปแล้วก็ได้นำเอาการตีความสัญลักษณ์มาใช้ด้วยเช่นกัน เช่น การตีความเกี่ยวกับชื่อเรียกกลุ่มลาวขาวเจ้าอาหารที่เจ้าภาพนิยมจัดเลี้ยงผู้ร่วมพิธีในงานช่วงผีฟ้อน เครื่องดนตรีที่ใช้ในพิธี เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นส่วนหนึ่งของการอธิบายตัวตนของกลุ่มลาวขาวเจ้าทั้งสิ้น(สุริยา สมุทรคุปต์และคณะ ๒๕๔๐)

มีผลการศึกษาสัญลักษณ์ของพิธีกรรมงานปีสมโภชน์คุณปู่ศรีราชา โดยวลัยลักษณ์ ทรงศิริ กล่าวถึงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมดังกล่าวแสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีการจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่อย่างชัดเจน โดยพื้นที่ของพุทธศาสนามีพื้นที่มากที่สุด เเด่นที่สุด ขณะที่สัญลักษณ์ของพื้นที่ของผีหรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์มีเพียงเล็กน้อย ซึ่งแสดงถึงการลดบทบาทของความเชื่อเดิมของชาวบ้าน(วลัยลักษณ์ ทรงศิริ ๒๕๔๔) สำหรับการตีความของอิศราพร จันทรทองได้ให้ความหมายของสัญลักษณ์ในพิธีแก่ลมอ โดยพิจารณาที่หิ้งมอว่าหิ้งมอ ๒ ประเภท คือหิ้งถาวรที่มีสัญลักษณ์ เช่น ช้าง ม้า หน้าไม้ และมีด หมายถึงความอุดมสมบูรณ์เนื่องจากเครื่องประกอบที่กล่าวมามีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของกลุ่มชาวกูยในด้านการประกอบอาชีพ และหิ้งมอเฉพาะกิจที่มีแพเก่าขึ้นยังหมายถึงการชำระบำบัดเป่า ขับไล่ วิญญาณร้ายแล้ว ยังหมายถึงการส่งวิญญาณไปอยู่ในที่ที่เหมาะสมอีกด้วย(อิศราพร จันทรทอง ๒๕๓๗)

การวิเคราะห์ความหมายของสัญลักษณ์ที่เป็นตัวอย่างที่ดีของการพิจารณาบริบทที่สัญลักษณ์เข้าไปสัมพันธ์ด้วย เห็นได้ผ่านงานศึกษาพิธีบูชาสัตตนาคาของพิเชฐ สายพันธ์ ที่สรุปว่าความหมายของนาจะต้องมีบริบทของกระบวนการทางสังคมด้วยเพราะพิธีกรรมไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว แต่เป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่ต้องอาศัยเงื่อนไขทางสังคมและบุคคลในสังคัมร่วมอยู่ด้วย สำหรับความหมายนาในพิธีกรรมมีการแสดงออก ๒ ลักษณะ คือ วัตถุสัญลักษณ์กับพฤติกรรมสัญลักษณ์ โดยวัตถุสัญลักษณ์ ได้แก่ ฉากกั้นผนังที่วาดรูปพญานาค และพฤติกรรมสัญลักษณ์ ได้แก่ การเข้าทรงพญานาค(พิเชฐ สายพันธ์ ๒๕๓๙)

งานที่กล่าวมามีส่วนทำให้เห็นถึงความสำคัญของบริบทของสัญลักษณ์ที่ก่อให้เกิดความหมายขึ้นมา เช่น การเข้าใจถึงวิถีชีวิตของชาวกูย การรู้จักสังคมและวัฒนธรรมของคนลาว และการเข้าใจปมทางสังคมหรือประวัติศาสตร์ของสังคมนั้น ๆ ก็จะทำให้เราเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ได้ดียิ่งขึ้น เพราะความหมายนั้นจะมีสัมพันธ์กับบุคคลและสังคมหรือกระบวนการทางสังคมด้วย

การศึกษาพิธีกรรมการทรงเจ้ากับโครงสร้างสังคมหนองขาว ของเบญจรัตน์ เมืองไทย ได้กล่าวถึงพิธีกรรมว่าในพิธีทรงเจ้าเป็นกระบวนการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ที่ชี้ให้เห็นถึงค่านิยมโลกทัศน์ โครงสร้างการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคม และการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในชุมชน สำหรับพิธีกรรมกับโครงสร้างสังคมหนองขาว มีข้อสรุป ๓ ประการ คือ ประการแรก พิธีกรรมสะท้อนพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และความเป็นสังคมหลากหลาย ซึ่งปรากฏในความเชื่อที่สัมพันธ์กับการแสดงออกในพิธีกรรม การแสดงอัตลักษณ์ของเจ้าในขณะประกอบพิธีกรรม ประการที่สองการให้ความสำคัญกับการแสวงหากลุ่มความร่วมมือในหลายรูปแบบ เช่น เครือญาติ กลุ่มพรรคพวก และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม เพราะสังคมชาวนาที่ต้องการแรงงานในการผลิต และการที่หมู่บ้านอยู่บนเส้นทางชายแดนที่มีความอ่อนไหวต่อการจัดการของอำนาจรัฐที่จำเป็นต้องช่วยเหลือกันเอง และประการสุดท้ายการเปลี่ยนผ่านอำนาจในพิธีกรรมที่สังคมเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมืองทำให้พิธีกรรมขาดพลังในการบูรณาการแต่ได้ปรับตัวเพื่อตอบสนองความต้องการของปัจเจกที่หลากหลายแทน(เบญจรัตน์ เมืองไทย ๒๕๔๓)

การศึกษาเรื่องสัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราช การวิเคราะห์และตีความหมายเชิงมานุษยวิทยาได้ใช้แนวคิดของเกย์ิร์ชมาศึกษาได้ผลการศึกษาว่าพระสยามเทวาธิราชประกอบด้วยส่วนที่เป็นความคิดเกี่ยวกับพระสยามเทวาธิราชและเทวรูปพระสยามเทวาธิราชซึ่งทำให้มีความสมบูรณ์ของความเชื่อ โดยมีลักษณะเด่น ๓ ประการ คือ สัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราชได้นำเอาเหตุผลกับความเชื่อมาผนวกรวมกันเป็นหนึ่งเดียว ได้แก่ การนำเรื่องอิสรเสรีภาพและความอยู่รอดของประเทศมาผนวกรวมกัน สัญลักษณ์พระสยามเทวาธิราชมีแบบแผนบางอย่างของการเกิดและการดำรงอยู่ในสังคมไทย และมีพิธีบวงสรวงประจำวัน มีพระราชพิธีบวงสรวงประจำปี และมีพระราชพิธีในวโรกาสพิเศษต่าง ๆ ซึ่งจากการศึกษาทำให้เห็นถึงพลังของสัญลักษณ์ทางศาสนาที่ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นศรัทธาให้กับคนไทยได้อย่างชัดเจนโดยผนวก

รวมเอาสถานการณ์ทางการเมืองเป็นสัญลักษณ์ที่มีพลังต่อความเป็นไทยอย่างแนบแน่นด้วย (วีระศักดิ์ จารุโณปถัมภ์ ๒๕๔๔)

ซึ่งสัญลักษณ์ในพิธีกรรมจากงานที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ามีประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ในงานปีผีผดเป็นอย่างมาก เพราะทำให้เห็นถึงสัญลักษณ์ที่เป็นสิ่งที่จะสื่อสารความหมายทั้งที่มาของกลุ่มคน การเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรมก็จะทำให้สัญลักษณ์มีความเปลี่ยนแปลงไปด้วย และทำให้เห็นว่าในแต่ละพิธีกรรมได้มีการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนสิ่งสำคัญในสังคมที่ไม่สื่อสารกันในทางตรงอย่างไรบ้างอีกด้วย

งานทั้งวิจัยและหนังสือเกี่ยวกับงานปีผีผดโดยตรงนั้นที่ให้รายละเอียดขั้นตอนของพิธีกรรมหรือการตีความสัญลักษณ์ โดยขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมที่ต้องอาศัยความร่วมมือของญาติและคนในชุมชนเป็นประเด็นที่แสดงให้เห็นถึงการสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติของชุมชนยังไม่เคยมีการกล่าวถึง ซึ่งความสัมพันธ์ทางเครือญาติส่งผลต่อการจัดการชุมชนด้านเชื่อมโยงกันทั้งหมด

แม้แต่การศึกษาเพื่อให้เห็นถึงมิติความสำคัญของพิธีกรรมที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางเครือญาติก็ยังมีผู้ใดศึกษามาก่อน หากเราสามารถวิเคราะห์ให้เห็นความรู้ภูมิปัญญาของชาวบ้านในการอยู่ร่วมกัน จะทำให้เราเห็นชุมชนในมิติของการจัดพิธีกรรมอันเป็นการจัดการตัวเองมาตลอดเวลา แต่ก็เป็นธรรมชาติของวัฒนธรรมที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสังคม แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ส่งผลต่อรูปแบบ การศึกษาครั้งนี้จึงช่วยเติมเต็มความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมงานปีผีผดของบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ อันทำให้เราเข้าใจสังคมเมืองเพชรได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และสามารถขยายสู่การศึกษาในระดับกว้างครอบคลุมทั้งจังหวัดก็ย่อมทำได้

สุดท้ายความหมายสัญลักษณ์ที่ไม่มีผู้ศึกษาอย่างเป็นระบบ ดังนั้นการศึกษาพิธีกรรมงานปีผีผด ผู้วิจัยช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ของพิธีกรรมนี้ให้กับสังคมได้อีกระดับหนึ่ง อย่างน้อยก็ทำให้เราเข้าใจคนในสังคมดียิ่งขึ้น และทำให้เราเห็นการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ไม่หยุดนิ่ง มีความพยายามดำรงรักษาพิธีกรรม ซึ่งงานศึกษานี้จะทำให้เห็นว่ามนุษย์เป็นผู้มีสติปัญญาและพยายามปรับตัวเองให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอกที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

บทที่ ๒

สภาพภูมิศาสตร์ ลักษณะทั่วไป และประวัติศาสตร์ของหมู่บ้าน

สภาพทางภูมิศาสตร์

หมู่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญเป็นกลุ่มหมู่บ้านเดียวกับบ้านเพรียงและบ้านใหม่ที่ตั้งอยู่บริเวณชายขอบของที่ดินขนาดกลางที่ชาวบ้านเรียกกันว่าดอนขังใหญ่ โดยดอนขังใหญ่เป็นที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึงสภาพทั่วไปเป็นป่าละเมาะ เมื่อถัดจากที่ดินบริเวณนี้ออกไปโดยรอบก็เป็นทุ่งนาลุ่มต่ำน้ำท่วมทุกปี ซึ่งเหมาะกับการทำนาเพราะมีน้ำท่วมถึง แต่หากปีใดมีปริมาณฝนตกมากก็จะเกิดน้ำท่วมบ่อยครั้ง ปัจจุบันดอนขังใหญ่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากเนื่องจากพื้นที่ป่าดังกล่าวหมดไปแล้ว

สภาพที่ดินของหมู่บ้านเองไม่ค่อยอุดมสมบูรณ์นัก เนื่องจากเป็นดินทราย มีความเค็มสูง บางแห่งเป็นดินเค็มที่เรียกว่าตะกาดเห็นได้ชัดเจนว่ามีฝุ่นเกลือสีขาวปกคลุมทั่วบริเวณ ขณะเดียวกันเมื่อออกนอกหมู่บ้านออกมาด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ก่อนถึงทุ่งนา ยังมีบริเวณที่เป็นตะกาดขนาดย่อม ๆ มีต้นเสมาและต้นหนามมั่งคั่งขึ้นปกคลุมทั่วบริเวณ โดยพืชชนิดนี้เป็นพืชทนแล้งและทนความเค็ม โดยต้นเสมาจัดอยู่ในกลุ่มเดียวกับกระบองเพชร เพราะจะไม่มีใบ แต่ใบของต้นเสมาจะเปลี่ยนลักษณะเป็นหนามแหลมทั้งต้น ส่วนต้นหนามมั่งคั่งเป็นพืชที่มีใบก็จริงแต่จะมีใบสลับกับหนามทั่วทั้งต้น

ชาวบ้านบ้านบ่อพราหมณ์และบ้านเพรียงตั้งแต่อดีตไม่มีการขุดบ่อน้ำตื้นไว้ใช้ในการอุปโภคบริโภคเช่นหมู่บ้านอื่น ๆ เนื่องจากเมื่อขุดลงไปจะพบกับน้ำเค็ม ซึ่งนำมาใช้ในการดำรงชีวิตไม่ได้ แต่เมื่อออกนอกหมู่บ้านไปจะมีคลองสายเล็ก ๆ อยู่หลายสายที่จะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ เช่น ด้านทิศเหนือมีคลองใสกระดานอยู่ปลายทุ่งนาไหลผ่านหมู่บ้านสำมะโรง มีลำรางหนองแกที่ไหลจากทิศเหนือลงสู่ทิศใต้ และด้านทิศใต้มีคลองนาพันสามที่จะไหลออกไปอีกหลายสิบกิโลเมตรและออกสู่ทะเล และในอดีตด้านทิศตะวันตกจะมีคลองหาดเจ้าสำราญที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำเพชรบุรีไหลมาบรรจบกับคลองนาพันสามเส้นหนึ่ง และแยกไหลตรงไปสู่หาดเจ้าสำราญอีกเส้นหนึ่ง สำหรับคลองหาดเจ้าสำราญเป็นแนวคลองเดิมที่ขยายออกด้วยการขุดของทางราชการ เพื่อนำดินมาทำถนนตั้งแต่สมัยที่เริ่มมีการใช้รถยนต์อย่างแพร่หลายเมื่อประมาณ ๓๐ ปีก่อน ปัจจุบันคลองเส้นนี้ถูกถมเกือบหมดแล้ว เนื่องจากมีการขยายถนนยังคงเหลือเพียงปรับจากคลองให้เป็นท่อระบายน้ำเสียเท่านั้น

ประวัติความเป็นมาของชุมชนและการตั้งหมู่บ้าน

หมู่บ้านก่อตั้งมาตั้งแต่เมื่อไหร่ไม่สามารถกำหนดอย่างแน่ชัด มีเพียงเรื่องเล่าปรัมปรา และหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงถึงการอยู่อาศัยของคนในอดีตเท่านั้นที่จะช่วยให้เห็นภาพของการตั้งชุมชนและความเป็นมาของหมู่บ้านได้

ความเป็นมาของหมู่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญมีประวัติที่เล่าสืบกันมาว่ามีกองทัพของพม่าเดินทางผ่านมาแถบนี้เมื่อถึงที่บริเวณนี้ไม่มีน้ำดื่มจึงไปขอน้ำชาวบ้าน ๆ ก็ไม่ให้จึงสาปแช่งว่าต่อไปใครขุดบ่อน้ำกินน้ำใช้ก็ขอให้น้ำเหล่านั้นเค็มใช้ไม่ได้ ทหารพม่าจึงช่วยกันนำหอกดาบช่วยกันขุดน้ำมากิน ต่อมาพราหมณ์กลุ่มหนึ่งก็ได้มาประกอบพิธีกรรมคาถาทำให้บ่อน้ำแห่งนี้ศักดิ์สิทธิ์มีน้ำไม่เหือดแห้ง บ่อน้ำแห่งนี้จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน

มีเรื่องเล่าที่คล้ายกันอีกเรื่องหนึ่งที่เขียนโดยชาวบ้านไสกระดาน เนื่องในงานปิดทองฝังลูกนิมิตเมื่อปี ๒๕๓๗ กล่าวถึงหมู่บ้านไสกระดานว่า มาจากบ้านแสนกันดาล ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า “ครั้งหนึ่งมีเรื่องเล่ามาว่าได้มีพราหมณ์อพยพพวกหนึ่งมา ซึ่งได้เดินทางมาจากทางใต้ และได้มาหยุดพักร่อนอยู่ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่ง และได้เที่ยวเดินทางหาน้ำกินไปตามหมู่บ้าน ในขณะที่เดินไปถึงบ้านหลังหนึ่งซึ่งปลูกเป็นกระท่อม ดังนั้นพวกพราหมณ์เหล่านั้นก็ได้ไปรวมอยู่ที่นั่น และขอน้ำเจ้าของกระท่อมนั้นดื่มกิน แต่แล้วก็ไม่เป็นที่พอใจของพวกพราหมณ์เหล่านั้น จึงได้พากันสาปแช่งต่าง ๆ นานา ว่าบ้านแสนกันดาล และแล้วก็พากันเกิหน่อออกไปจากที่นั่น และได้พากันเกิหน่อที่ถึงที่ลุ่มแห่งหนึ่ง จึงได้เอาหอกพราหมณ์ช่วยกันขุดเป็นบ่อเพื่อต้องการจะเอาน้ำขึ้นมากินสถานที่แห่งนั้นจึงได้ชื่อว่า “บ่อพราหมณ์”

ภาพที่ ๑ สภาพหนองบ่อพราหมณ์ในปัจจุบัน

บ่อพรหมณ์เป็นบ่อน้ำที่อยู่ในบริเวณที่เป็นหนองน้ำ ในฤดูฝนน้ำจะเอ่อท่วมหนองบ่อพรหมณ์ทั้งหมด และจะค่อย ๆ แห้งลงเรื่อย ๆ เมื่อเข้าสู่ฤดูแล้ง จนกระทั่งเห็นบ่อน้ำ ๒ ลูกอย่างชัดเจน ชาวบ้านที่ทำนาในปัจจุบันบอกว่า บ่อลูกใหญ่เป็นบ่อที่พรหมณ์ขุด บ่อลูกเล็กเป็นบ่อที่ทหารพม่าขุด บ่อน้ำนี้สำคัญกับชาวบ้านมากเพราะเป็นแหล่งน้ำสำหรับดื่มกินที่สำคัญของคนในหมู่บ้านในอดีต โดยเด็ก ๆ และผู้หญิงต่างต้องไปตักน้ำที่บ่อน้ำตั้งแต่เช้ามืดเพื่อไปชื้อบโศกบริโภคในยามหน้าแล้ง โดยบ่อน้ำนี้มีตาน้ำไหลออกมาตลอดเวลา ทำให้ชาวบ้านไม่ต้องขุดแคลนน้ำกินน้ำใช้แต่อย่างใด นอกจากชาวบ้านบ่อพรหมณ์แล้วยังมีชาวบ้านข้างเคียง เช่น บ้านลาดโพธิ์ ได้ใช้เช่นกัน บ่อพรหมณ์เริ่มหมดความสำคัญเมื่อมีระบบชลประทานของกรมชลประทานได้ส่งน้ำผ่านหมู่บ้านสำหรับใช้ในการเกษตรและใช้ในครัวเรือน และต่อมาเมื่อมีระบบน้ำประปาทำให้แหล่งน้ำธรรมชาติหมดความสำคัญอย่างสิ้นเชิง จากความสำคัญและเป็นจุดศูนย์รวมคนในหมู่บ้านทั้งหมดจึงเป็นที่มาของ “บ้านบ่อพรหมณ์”

หากพิจารณาหลักฐานทางโบราณคดีก็จะเห็นถึงพัฒนาและการตั้งชุมชนชัดเจนยิ่งขึ้น แม้ว่าจะต้องอาศัยการตีความเข้าช่วยก็ตาม หลักฐานทางโบราณคดีที่สามารถพิจารณาได้อยู่ ๒ ลักษณะ คือ หลักฐานที่มีประจักษ์พยานเห็นชัดในปัจจุบัน และหลักฐานจากการเห็นจริงของบุคคลที่สามารถอ้างอิงได้ หลักฐานประเภทแรกมี ๔ หลักฐาน ได้แก่ หลักฐานแรกมีลักษณะเป็นกลุ่มเศษศิลาแลง และเศษภาชนะดินเผาบริเวณหนองบ่อพรหมณ์ หลักฐานที่สองเนินอิฐขนาดใหญ่บริเวณบ้านนายซง หลักฐานที่สามเศษภาชนะดินเผาบริเวณนายเหม่ง หลักฐานสุดท้ายเครื่องถ้วยจำนวน ๒ ใบของนายเหม่ง

ภาพที่ ๒ เนินดินขนาดเล็กที่พบทั่วไปบริเวณใกล้หนองบ่อพรหมณ์

สำหรับหลักฐานแรกเศษศิลาแลงและเศษภาชนะดินเผาบริเวณหนองบ่อพราหมณ์จากการลงไปดูสภาพพื้นที่ทำให้เห็นว่าบริเวณหัวคันนาจะมีเศษภาชนะดินเผายูกระจ่ายทั่วไป โดยมีทั้งเศษภาชนะชนิดเครื่องเคลือบ และแบบไม่เคลือบ นอกจากนี้ยังมีกองศิลาแลงขนาดเล็กอยู่ ๒ แห่งด้วย จากการสอบถามเจ้าของที่นาดังกล่าวทำให้ทราบว่า แต่เดิมบริเวณนี้เป็นเนินดินสูงไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างใด เพราะเป็นดินที่แข็งน้ำท่วมไม่ถึงทำนาไม่ได้ ต่อมาเมื่อประมาณ ๕ ปีที่ผ่านมาเจ้าของที่นาได้นำรถแบ็คโครมาขุดเนินดินดังกล่าวเพื่อปรับให้เป็นที่นา ทำให้เนินดินถูกตัดดินออกไปจนหมด ในช่วงมีการตัดดินชาวบ้านได้พบถ้วยชามจำนวนหนึ่งแต่ก็แตกเสียหายไปและถูกขนย้ายไปพร้อมกับหน้าดินที่ถูกนำไปขาย และมีชาวบ้านหมู่บ้านลาดโพธิ์ได้พบทองคำรูปดอกไม้ขนาดเล็กจำนวนหนึ่งด้วย ซึ่งชาวบ้านบอกว่าคงเป็นที่อยู่ของคนสมัยก่อนแต่ก็ไม่ทราบประวัติความเป็นมาแต่อย่างใด ปัจจุบันเมื่อเราไปบริเวณดังกล่าวจะพบเศษภาชนะเศษศิลาแลงกระจายอยู่ทั่วไป แต่พื้นที่ส่วนใหญ่ก็ปรับเป็นที่นาแล้ว

การขุดดินบริเวณหมู่บ้านแล้วค้นพบถ้วยชามยังเคยขึ้นมาแล้ว โดยชาวบ้านเล่าว่าเมื่อประมาณ ๓๐ กว่าปีก่อนแล้วครั้งหนึ่ง สมัยนั้นเป็นรัฐบาลของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ราชการมีโครงการขุดคลองเพื่อระบายน้ำ บริเวณบ้านบ่อพราหมณ์พบโถงใบบางหนึ่งใส่จาน ชาม และถ้วย ซึ่งชาวบ้านสันนิษฐานกันว่าเป็นการนำมาชุกซ่อนของคนในอดีตช่วงสงครามก่อนจะหลบหนีเอาตัวรอดไป

หลักฐานที่สองเนินอิฐบริเวณบ้านนายซง เนินอิฐนี้อยู่หลังบ้านของนายซงที่ติดกับมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี เนินอิฐดังกล่าวมีความกว้างประมาณ ๑๐ เมตร สูงประมาณ ๒ เมตร อิฐมีลักษณะก้อนใหญ่มีเกล็ดผสมอยู่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่าได้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นอิฐลักษณะของอิฐในแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในภาคกลาง ชาวบ้านเล่าว่าบริเวณเนินอิฐเคยเป็นที่นาของชาวบ้าน เมื่อต้องมาทำนาใกล้บริเวณนี้จะต้องรีบกลับบ้านแต่วันจะไม่ทำนาจนมืดค่ำ เพราะเชื่อกันว่าบริเวณนี้ผีดู และบรรยากาศก็วังเวงน่ากลัว นาบริเวณเนินอิฐไม่มีการทำนาไปมากกว่าสิบปีแล้ว เนินอิฐเผยให้เห็นสภาพมากขึ้นเมื่อนายซงได้นำรถไถมาปรับเนินดินเพื่อปลูกต้นไม้

หลักฐานที่สามด้วยความที่นายเหม่งเป็นผู้ที่สนใจเรื่องราวเกี่ยวกับอดีตและสะสมของเก่ามาหลายปี จึงมีความคิดว่าจะสร้างอาคารสำหรับเก็บของเก่าของตนเองในที่นาที่ซื้อจากญาติของตน เมื่อนายเหม่งขุดดินเพื่อสร้างอาคารก็พบเศษภาชนะจำนวนมาก และได้เก็บรักษาไว้โดยหวังว่าจะเก็บรักษาไว้ในอาคารดังกล่าวด้วย

และหลักฐานสุดท้ายในบรรดาหลักฐานทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นเศษภาชนะทั้งสิ้น แต่มีถ้วยเคลือบสองใบ ที่นายเหม่งได้รับเป็นมรดกมาจากแม่ของตน เนื่องจากแม่ของนายเหม่งได้ขุดดินเพื่อทำการเกษตรบริเวณบ้านที่มีลักษณะเป็นเนินดินขนาดย่อม ได้พบถ้วยหลายใบ แต่ได้แตกเสียหายขณะขุดดิน มีที่เหลือสมบูรณ์ ๒ ใบ จึงเก็บรักษาไว้และให้กับนายเหม่ง เพราะเป็นคนชอบเก็บรักษาของเก่า

สำหรับหลักฐานที่เป็นคำบอกเล่าจากคนที่เคยเห็นหลักฐานของจริง คือ หญิงคนหนึ่งเล่าเรื่องพบหม้อ ไห และเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมากบริเวณริมคลองหาดเจ้าสำราญ และมีบันทึกของวัดเพ็ญที่กล่าวว่าศาลาการเปรียญที่สร้างโดยคุณพ่อปลั่งอดีตเจ้าอาวาส ได้สร้างบริเวณบริเวณเจดีย์โบราณ โดยก่อนสร้างศาลาการเปรียญได้ทำการรื้อเจดีย์ดังกล่าวออกเสีย

จากหลักฐานทั้งหมดที่กล่าวมานี้อาจกล่าวได้ว่าบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญการอยู่อาศัยสืบต่อกันมายาวนาน อย่างน้อยก็มีคนหลายรุ่นที่เคยอาศัยอยู่แถบนี้ และการตั้งหมู่บ้านผู้วิจัยได้เคยถามกับร่างทรงที่อายุมากที่สุดขณะกำลังทรงคุณพ่อก่อนทองที่เป็นคุณพ่อเจ้าบ้านว่าหมู่บ้านตั้งมาตั้งแต่เมื่อใด คำตอบที่ได้ คือ “หมู่บ้านตั้งมาตั้งแต่สมัยอยุธยา” ทั้งนี้แม้ว่าการสืบทอดเรื่องราวจะไม่ต่อเนื่องก็ตาม แต่เรื่องราวของของอดีตก็ถูกจดจำในรูปของเรื่องเล่าปรัมปราตามที่กล่าวไปแล้ว และเป็นหมู่บ้านเก่าแก่อยู่กันมาช้านานหลายชั่วอายุคน

บ้านบ่อพราหมณ์ประกอบด้วย ๒ กลุ่มบ้านใหญ่ ซึ่งชาวบ้านจะรู้จักกันไปว่า บ้านในและบ้านนอก โดยบ้านในจะเป็นอยู่บ้านที่อยู่ลึกเข้าไปจากถนนสายเดิม และถนนเรียบคลองชลประทานในปัจจุบัน บ้านในเป็นบริเวณที่มีการอยู่อาศัยของคนรุ่นก่อนหน้าหลายชั่วอายุคน ที่เห็นได้ชัดเจน คือ ต้นมะขามขนาดใหญ่บริเวณบ้านชาวบ้านที่แสดงถึงความเก่าแก่ของหมู่บ้าน เพราะต้นไม้ใหญ่เช่นต้นมะขามคนแถบจังหวัดเพชรบุรีมักปลูกไว้ให้บริโภคนและเป็นต้นไม้ที่ให้ร่มเงาแก่ชุมชน มักเป็นสถานที่นัดรวมตัวกันพูดคุย หรือเป็นสถานที่จัดการละเล่นร่วมกันของชุมชน และอีกส่วนหนึ่งบริเวณบ้านในนี้เป็นบริเวณที่มีเนินดินที่มีการอยู่อาศัยมาก่อน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วเกี่ยวกับการตั้งหมู่บ้านว่า บริเวณนี้ได้มีการพบเศษภาชนะดินเผาและถ้วยชามฝังดิน และถุดออกไปด้านตะวันออกข้ามทุ่งนาไปเป็นหนองบ่อพราหมณ์ เมื่อคนกลุ่มบ้านในมีลูกหลานเพิ่มมากขึ้นก็กระจายกันตั้งครอบครัวออกไป แต่ก็มีลูกหลานที่รับมรดกที่ดินและบ้านสืบต่อมาจนปัจจุบัน แต่ตัวบ้านเดิมได้ถูกตัดแปลงหรือรื้อสร้างใหม่หมดแล้ว เนื่องจากข้อจำกัดด้านการใช้งานของไม้ที่ผุพังไปตามกาลเวลา ปัจจุบันกลุ่มบ้านในเป็นกลุ่มบ้านที่อยู่กันอย่างเงียบสงบเพราะอยู่ห่างจากถนนสายหลักเข้าสู่บ้านลาดโพธิ์และบ้านสำมะโรง

กลุ่มบ้านที่สองเรียกกันว่าบ้านนอกเป็นกลุ่มบ้านที่อยู่รวมกันติดกับดอนขังใหญ่และถนนสายเดิมมากกว่าที่เคยเป็นทางเดินเท้า ทางเกวียน และถนนลูกรัง กลุ่มบ้านนอกนี้เป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นภายหลัง ในอดีตบริเวณนี้เป็นชายป่าติดกับดอนขังใหญ่ มีการใช้ประโยชน์เป็นเพียงที่เลี้ยงวัว มีการทำนาบ้างเล็กน้อยจากคำบอกเล่าของชาวบ้านกล่าวว่านาแถบนี้เป็นนาที่ดอน ทำนาแล้วไม่ค่อยได้ผลผลิต และเป็นบริเวณที่เล่าลือกันว่าผีมี เมื่อมาทำนาบริเวณนี้ต้องกลับแต่วันไม่นิยมทำนาจนเย็น เพราะกลัวผีหลอก ต่อมาเมื่อมีวิทยาลัยครูมาตั้งชาวบ้านรุ่นหลังจึงเริ่มมาปลูกบ้านเพื่ออยู่อาศัย เนื่องจากสามารถทำการค้าขายอาหารและสินค้าจำเป็นให้กับนักศึกษา บางคนที่มีเงินทุนของตนเองก็สร้างหอพักให้นักศึกษาเช่าอีกด้วย ความที่เป็นแหล่งสร้างรายได้ที่ดีให้กับชาวบ้านมากกว่าการทำนา ทำให้จากที่ดินที่ไม่อุดมสมบูรณ์กลายเป็นที่ดินที่ชาวบ้านต้องการจะอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น ปัจจุบันบริเวณนี้ถูกแบ่งแยกอย่างเด็ดขาดจาก

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรเมื่อประมาณสิบปีที่ผ่านมาได้มีการสร้างกำแพงล้อมรอบมหาวิทยาลัยทั้งหมด มีเพียงประตูที่เปิดออกเป็นครั้งคราวเท่านั้น ทำให้การค้าขายและหอพักซบเซาลงไป แต่บริเวณนี้ก็กลายเป็นกลุ่มบ้านอยู่อาศัยของชุมชนบ่อพราหมณ์ต่อมา ทั้งสองกลุ่มเป็นเครือญาติกันญาติกันทั้งหมด ปัจจุบันมีกลุ่มคนจากภายนอกมาซื้อที่ดินแถบนี้ไปหลายแปลงและมีแปลงหนึ่งเป็นบ้านเรือนไทยหลังใหญ่ของอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีอยู่ด้วยหลังหนึ่ง

ส่วนบ้านบ่อมอญที่อยู่แยกออกไปจากบ้านบ่อพราหมณ์ โดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏอยู่กึ่งกลาง เป็นบ้านกลุ่มใหญ่ที่มีเรื่องเล่าที่ว่าเคยมีมอญมาอยู่บริเวณนี้ แต่ก็ไม่มีใครบอกรายละเอียดอันใดเกี่ยวกับประวัติของหมู่บ้านได้มากกว่านี้ แต่มีชาวบ้านอายุ ๘๐ ปีของบ้านเพรียงเล่าให้ฟังว่า ถนนสายหาดเจ้าแต่ก่อนเป็นคลองที่มีเรือเข้ามาค้าขาย ตนเองเคยเห็นหม้อไห จำนวนมากอยู่ริมตลิ่ง ผู้ใหญ่สมัยนั้นบอกว่าเป็นของคนมอญ และในหมู่บ้านมีบ่อน้ำกินน้ำใช้ของคนในชุมชนแห่งหนึ่งจึงเรียกกันมาว่าบ่อมอญ แต่บ้านบ่อมอญในอดีตก็ไม่ได้อยู่รวมกันเป็นกลุ่มและมีบ้านเรือนติดกันจำนวนมากเช่นปัจจุบัน สำหรับบ้านบ่อมอญเป็นชื่อที่ตั้งขึ้นเมื่อมีการจัดหมู่บ้านและการพัฒนาที่เป็นทางการสมัยหลังเท่านั้น เพราะแต่เดิมบริเวณบ้านบ่อมอญจะหมู่บ้านย่อย ๆ อยู่ทั้งหมด ๔ กลุ่ม คือ บ้านบ่อมอญ บ้านไร่เจ๊กป่า บ้านโรงเหล็ก และบ้านไร่บ่อหอย ซึ่งบ้านเหล่านี้แต่ละกลุ่มมีเพียง ๒-๓ หลังคาเรือนเท่านั้น และกระจายกันอยู่ในบริเวณบ้านบ่อมอญและในมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีในปัจจุบัน เมื่อรวมเป็นหมู่บ้านเดียวจึงเรียกรวมกันว่าบ้านบ่อมอญ

ชุมชนบ้านบ่อมอญมีลักษณะเป็นกลุ่มบ้านอยู่อาศัยของชุมชนชาวนาที่นิยมปลูกบ้านทรงไทยอยู่ติดกันอย่างหนาแน่น ภายในบริเวณบ้านมีกระลอมข้าวหรือยุงข้าวอยู่ใกล้ ๆ ถัดออกจากหมู่บ้านไปด้านทิศตะวันออกและทิศใต้เป็นท้องนาผืนใหญ่ แต่นาด้านทิศใต้ไม่ค่อยได้ผล ปัจจุบันปล่อยทิ้งร้างเป็นป่าขนาดเล็ก เนื่องจากดินบริเวณนี้เป็นดินเค็มลักษณะเป็นตะกาด บ้านบ่อมอญปัจจุบันมีบ้านที่ทำนาอยู่เพียงหลังเดียวเท่านั้น เพราะลูกหลานได้รับการศึกษาและประกอบอาชีพรับราชการเป็นส่วนใหญ่ คนในหมู่บ้านเป็นพี่น้องกันและเป็นพี่น้องเครือญาติเดียวกันกับบ้านบ่อพราหมณ์ บ้านเพรียงและบ้านใหม่ด้วย

หมู่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญแต่ก่อนสภาพเป็นหมู่บ้านอยู่ริมที่ดอนคนละฝั่ง ดอนดังกล่าวชื่อว่าดอนข้งใหญ่ ซึ่งมีขนาดใหญ่มีต้นไม้ปกคลุมมีสัตว์ขนาดเล็กจำนวนมาก เป็นแหล่งล่าสัตว์มาเป็นอาหาร และเป็นแหล่งเก็บเห็ดของชาวบ้าน ในตอนนี้จะมีเส้นทางเดินลัดเลาะระหว่างหมู่บ้าน ในตอนนี้ยังเป็นคอกวัวสำหรับชาวบ้านโดยรอบ ซึ่งนอกจากคนบ้านบ่อพราหมณ์ บ้านบ่อมอญแล้ว คนบ้านเพรียงและบ้านใหม่ที่ต่างป็นเจ้าของพื้นที่ดอนที่จับจองไว้ทำคอกเลี้ยงวัวกันทั่วไป โดยที่ดินแถบนี้เป็นที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์โดยชุมชนเป็นผู้กำหนด ไม่มีเอกสารสิทธิ์อย่างเป็นทางการแต่อย่างใด ต่อมาชาวบ้านจึงบริจาคที่ดินให้เป็นที่ตั้งวิทยาลัยครูเพชรบุรี

ถัดจากดอนขังใหญ่และหมู่บ้านออกไปจะเป็นทุ่งนาที่กว้างใหญ่ ลักษณะเป็นท้องนาแบ่งเป็นกระทงเล็กกระทงน้อย บนหัวคันนาจะปลูกต้นตาลจำนวนมาก โดยเป็นระบบการเกษตรของชุมชนที่ทำนาฤดูฝนสลับกับการทำน้ำตาลโตนดหน้าแล้ง ทุ่งนาที่สำคัญของหมู่บ้าน จะเรียกกันเป็นทุ่ง ๆ คือ ทุ่งไผ่โคตร ทุ่งนากระหย่อง ทุ่งตาจุ่น ทุ่งกระฉอก ด้วยระบบการเกษตรที่จะทำสลับกันระหว่างการทำนาและทำตาลของชาวบ้านนั้น ทำให้ชาวบ้านจะต้องเดินทางผ่านดอนขังใหญ่ไปมาหาสู่กันตลอด เพราะที่นาของชาวบ้านอาจอยู่คนละทุ่งนาที่ติดกับบ้านตนเอง เนื่องจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติกันที่อาจได้รับมรดกในที่ดินจากบรรพบุรุษ ทำให้ที่นาและต้นตาลของแต่ละครอบครัวจะมีทั้งสองฝั่งหมู่บ้าน จึงต้องเดินทางไปทำนาและไปปาดตาลเก็บน้ำตาลอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันทั้งเช้าและเย็นในฤดูแล้ง

ปัจจุบันที่ดอนดังกล่าวได้ถูกปรับพื้นที่ตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๐๖ ให้เป็นโรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรี แต่เดิมชาวบ้านยังสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้บ้าง เช่น เลี้ยงวัว หรือเก็บเห็ดโคน ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่ จนระยะหลังมีการกั้นกำแพงคอนกรีตโดยรอบ และปรับปรุงองค์การเรื่อยมาจนเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีในปัจจุบัน ชาวบ้านที่จะเข้าไปใช้ประโยชน์ก็จบสิ้นลงไป แต่ใช้เป็นสถานที่เลือกตั้งของชุมชนในโอกาสต่าง ๆ

สำหรับตำบลนาวั่งแบ่งการปกครองออกเป็น ๙ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านคลองยาง บ้านไร่หงษ์ บ้านสนาม บ้านไสกระดาน บ้านไต้ บ้านนาวั่ง บ้านต้นถนน บ้านสนามล่าง ซึ่งบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญปัจจุบันอยู่ในเขตการปกครอง หมู่ที่ ๒๒ มีประชากรทั้งสิ้น ๕๔๑ คน เป็นผู้ชาย ๒๖๐ ผู้หญิง ๒๘๑ คน บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ที่สุดในจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด คือ ๑,๕๐๐ ไร่ ที่ดินส่วนใหญ่เป็นที่นาจำนวน ๑,๓๐๐ ไร่

อาณาเขตติดต่อ

- ทิศเหนือ มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่.๓ บ้านสนามนา ตำบลนาวั่ง
- ทิศใต้ อาณาเขตติดต่อกับตำบลโพไร่หวาน อำเภอเมือง
- ทิศตะวันออก อาณาเขตติดต่อกับตำบลสามะโรง อำเภอเมือง
- ทิศตะวันตก อาณาเขตติดต่อกับตำบลโพไร่หวาน อำเภอเมือง

การคมนาคม

การเดินทางสู่หมู่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญสามารถใช้ได้หลายเส้นทาง เส้นทางที่ใกล้และสะดวกที่สุดเป็นเส้นทางถนนสายเพชรบุรี-หาดเจ้าสำราญ เมื่อออกจากตัวเมืองประมาณ ๔ กิโลเมตรเลี้ยวขวาเข้าถนนเลียบคลองชลประทานอีกประมาณ ๓ กิโลเมตรก็ถึงบ้านบ่อพราหมณ์ ส่วนบ้านบ่อมอญใช้ถนนเส้นเดียวกันแต่ไม่ต้องเลี้ยวเข้าถนนเลียบคลอง ตรงไปทางหาดเจ้าสำราญผ่านมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีก็ถึงบ้านบ่อมอญ ยังมีเส้นทางจากตัวเมือง

เพชรลัดเลาะมาตามหมู่บ้านในตำบลนาวังผ่านบ้านไร่หงษ์ บ้านสนามนา บ้านบ่อเสม็ด เข้าถนนเลียบคลองชลประทานก็มาบรรจบที่บ้านบ่อพราหมณ์

ถนนทุกสายที่เข้าสู่บ้านบ่อพราหมณ์และบ่อมอญเป็นถนนที่สะดวกสบาย เนื่องจากลาดยางมะตอย หรือเทคอนกรีตทุกสาย ยกเว้นถนนเชื่อมต่อหมู่บ้านบ่อพราหมณ์กับบ่อมอญด้านหลังมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีที่ยังเป็นถนนดินอยู่เพียงสายเดียว เนื่องจากไม่ค่อยมีชาวบ้านใช้ประโยชน์เพราะไม่มีบ้านเรือนตั้งอยู่บริเวณถนนสายนี้ มีเพียงทุ่งนาเท่านั้น ทำให้ถนนสายนี้ยังไม่ถูกพัฒนาจากถนนดินเป็นถนนลาดยางเช่นสายอื่น ๆ

เราสามารถเดินทางด้วยรถประจำทางได้ ๒ สาย คือ รถประจำทางสายเพชรบุรี-หาดเจ้าสำราญ รถประจำทางสายเพชรบุรี-นาหัวเรือ รถประจำทางทั้ง ๒ สาย โดยรถเมย์สายแรกสายเพชรบุรี-หาดเจ้าสำราญจะออกจากตัวเมืองเพชรบุรีผ่านทางเข้าหมู่บ้านบ่อพราหมณ์ โดยต้องลงบริเวณวัดเพ็ญและจะผ่านบ่อมอญต่อไป รถเมย์สายนี้มีผู้โดยสารเป็นกลุ่มแม่ค้าขายอาหารทะเลจากหาดเจ้าสำราญ และกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี แต่แนวโน้มของรถโดยสารสายนี้จำนวนลูกค้าก็จะน้อยลงไปมาก เนื่องจากนักศึกษาทุกวันนี้จะซื้อรถมอเตอร์ไซด์มาจากบ้าน และด้วยความที่ผู้โดยสารลดลงไปมาก รถแต่ละเที่ยวที่ออกจากท่าก็ทิ้งระยะเวลาห่างเพิ่มมากขึ้น นักศึกษาจำนวนหนึ่งจึงหันไปใช้บริการรถมอเตอร์ไซด์รับจ้างแทน ส่วนรถอีกสายหนึ่งที่ผ่านบ้านบ่อพราหมณ์โดยตรง คือ สายเพชรบุรี-นาหัวเรือ โดยบ้านนาหัวเรืออยู่ในเขตตำบลนาพันสาม ซึ่งอยู่ห่างออกไปหลายสิบกิโลเมตร รถสายนาหัวเรือปัจจุบันนี้เหลือเพียงคันเดียวที่วิ่งรับผู้โดยสารเนื่องจากชาวบ้านต่างไปใช้รถส่วนตัว ทำให้หลายคนเลิกการวิ่งรถโดยสาร แต่ที่เหลือเพียงคันเดียวก็เนื่องจากมีผู้โดยสารที่ที่เป็นแม่ค้าไปซื้อของในตัวเมืองเพชรบุรีกลุ่มหนึ่งที่ยังคงใช้บริการอยู่จึงต้องให้บริการต่อไป ในจำนวนนี้มีป้าม้วนแม่ค้าขายของชำเล็ก ๆ น้อยของบ้านบ่อพราหมณ์ที่ยังคงใช้บริการอยู่ทุกเช้า

เนื่องจากความที่หมู่บ้านเป็นแหล่งการศึกษาระดับอุดมศึกษาจำนวนนักศึกษาและผู้คนจึงมาก กิจการรถตู้จึงเริ่มเปิดให้บริการจากอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิถึงมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีเมื่อประมาณปีที่แล้วนี้เอง เพื่อรองรับผู้โดยสารที่จะเดินทางเข้ากรุงเทพฯ ที่มีเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มนักศึกษาจีนที่มาเรียนภาษาไทยจำนวนมาก และมักจะเดินทางเข้ากรุงเทพฯ อยู่บ่อยครั้งด้วย

แต่ในบรรดาการเดินทางทั้งหมดที่กล่าวมา ทั้งการเดินทางด้วยรถส่วนตัว รถโดยสาร และรถตู้ การเดินทางด้วยมอเตอร์ไซด์รับจ้างดูเหมือนจะได้รับความนิยมมากที่สุดหากจะเดินทางมาที่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ เพราะมีความสะดวกสบาย รวดเร็ว โดยมอเตอร์ไซด์รับจ้างมีอยู่ด้วยกัน ๒ วิน วินแรกเป็นวินหน้าวัดเพ็ญมีโดยตั้งวินมาหลายปีแล้ว ส่วนวินที่สองเพิ่งเปิดใหม่เมื่อปลายปีที่แล้ว สำหรับวินที่เปิดใหม่นี้อยู่ด้านหน้าตรงข้ามประตูทางเข้ามหาวิทยาลัยฯ ซึ่งวินที่เปิดใหม่เป็นวินที่ได้รับการสนับสนุนจากนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาวังในการดำเนินการ

ลักษณะทางประชากรของหมู่บ้าน

คนหมู่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญเป็นคนที่เรียกตัวเองว่าเป็นคนไทยทั้งหมด แต่เมื่อสอบถามจากหลายต่อหลายคนเกี่ยวกับหมู่บ้านทำให้เห็นภาพของความเคลื่อนไหวของผู้คนในอดีตของหมู่บ้านแถบนี้ คนกลุ่มแรกที่มีเคยอาศัยอยู่ได้แก่ คนมอญ เนื่องจากชื่อหมู่บ้านก็เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงอดีตได้เป็นอย่างดีว่ามีความเกี่ยวข้องกับคนมอญ ทรงหินที่เกิดบ้านบ่อมอญปัจจุบันอยู่บ้านเพรียงเคยบอกกับผู้วิจัยว่า แม่ของตนเองบอกว่าบ้านบ่อมอญเมื่อก่อนเคยมีคนมอญอาศัยอยู่ แต่ตอนนี้ไม่มีแล้ว ป้าไวย ๘๐ ปีเล่าว่าสมัยตนเองเด็ก ๆ หน้าวัดเพรียงมีคลองย่อยจากแม่น้ำเพชรบุรีไปออกสู่ทะเลที่หาดเจ้าสำราญ ชาวบ้านจะนำน้ำในคลองมากินมาในช่วงหนึ่งตลิ่งพังทลายลงมาตนเองเห็นเศษหม้อดินเผาจำนวนมากที่ริมตลิ่ง ผู้ใหญ่บอกให้ฟังว่าเศษหม้อเหล่านี้เป็นของคนมอญ ซึ่งจากคำบอกเล่าทำให้เห็นว่าในอดีตคนกลุ่มหนึ่งที่เคยอยู่ที่นั่นคือ คนมอญ ซึ่งอาจผสมกลืนกลายเป็นคนท้องถิ่นไปหมดแล้ว

คนอีกกลุ่มหนึ่งที่จัดอยู่ในกลุ่มตระกูลเดียวกันกับคนมอญ คือ คนเขมร นายภานายนิมนต์หนองเกตุนำให้ผู้วิจัยฟังโดยอ้างถึงนายทบคนบ้านใหม่เล่าให้ตนเองฟังอีกที่ว่า คนแถวนี้ไม่ใช่คนไทยแท้ เพราะคนไทยแท้จะอยู่แถบบ้านลาดโดยสิ่งที่แสดงความเป็นคนไทยแท่นั้น คือ การทำพิธีงานปีเท่านั้น ส่วนคนที่ทำงานปีผิดเป็นคนที่มีเชื้อสายเขมร

แต่นั่นก็เป็นเพียงเรื่องในอดีตที่ยังหาข้อยุติไม่ได้ หากจะหาข้อยุติคงต้องมีการศึกษากันอีกยาวนาน แต่สิ่งที่เห็นชัดเจนในปัจจุบัน คือ คนบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ จะมีการแต่งงานผสมผสานกับคนต่างหมู่บ้าน ต่างถิ่นมากขึ้น มีบางครอบครัวที่มีเชื้อสายจีนและยังประกอบพิธีตามธรรมเนียมจีนอยู่บ้าง ทั้งนี้เพราะบ้านลาดโพธิ์ ตำบลสามะโรง ที่อยู่ถัดไปเป็นหมู่บ้านที่มีคนจีนมาตั้งรกรากและมีลูกหลานสืบต่อมา และลูกหลานส่วนหนึ่งได้แต่งงานและแยกครอบครัวมาอยู่ที่บ้านบ่อพราหมณ์ แต่ก็ยังคงมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับกลุ่มเครือญาติที่มีเชื้อสายจีนบ้านลาดโพธิ์อย่างต่อเนื่อง

มีหนึ่งครอบครัวลูกสาวแต่งงานกับสามีที่เป็นไทยทรงดำหรือลาวโซ่งเขาย้อย แม้ว่าจะตั้งครอบครัวอยู่ที่บ้านบ่อมอญแต่เมื่อครอบครัวสามีประกอบพิธีกรรมใด ๆ ครอบครัวตนเองก็ต้องไปร่วมในพิธีทุกครั้ง สำหรับไทยทรงดำหมู่บ้านใหญ่ที่อยู่เลยบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญไปตามถนนเพชรบุรี-หาดเจ้าสำราญ คือ บ้านหนองพลับ ซึ่งเป็นหมู่บ้านไทยทรงดำหมู่บ้านใหญ่ที่ยังคงรักษาประเพณีวัฒนธรรมของตนเองไว้ได้อย่างเหนียวแน่น เช่น การเสนเรื่อน การรำแคน ช่วงสงกรานต์ เป็นต้น

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนและที่อยู่อาศัย

บ้านเรือนของชาวบ้านจะตั้งรวมกันเป็นกลุ่มหมู่บ้าน โดยแยกที่อยู่อาศัยออกจากที่นา ซึ่งจะอยู่โดยรอบ โดยกลุ่มบ้านใหญ่มีอยู่ ๒ กลุ่ม คือ บ้านบ่อพราหมณ์และบ้านบ่อมอญ ซึ่งหมู่บ้านจะตั้งอยู่บริเวณที่ดอนน้ำไม่ท่วม

บ้านเรือนภายในหมู่บ้านจะแยกได้เป็น ๓ ประเภท คือเป็นบ้านไม้ บ้านปูน และอาคารพาณิชย์/ตึก โดยบ้านไม้นั้นมีบ้านไม้ที่เป็นลักษณะของเรือนไทยประเภทหนึ่ง และบ้านไม้ที่มีลักษณะประยุกต์อีกประเภทหนึ่ง

เรือนไทยเป็นลักษณะบ้านที่เป็นบ้านเก่าแก่ของหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นบ้านที่ได้รับเป็นมรดกต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ทั้งนี้บ้านเรือนไทยเป็นบ้านที่แสดงถึงภูมิปัญญาที่ดี เพราะว่าปลูกบ้านเรือนไทยได้ต้องใช้เวลานานและต้องใช้เงินสูง จนมีคำพูดติดปากกันว่า “คนอยู่บ้านทรงไทยเป็นคนที่มีบุญวาสนา” การปลูกบ้านทรงไทยจะมีพิธีกรรมและขั้นตอนหลายอย่าง โดยบ้านแต่ละหลังแรกปลูกจะยกเสาเอก ๒ เสา มีการผ่ายันต์จากคุณพ่อวัดที่ตนเองนับถือมาติดตามหัวเสาทุกเสา และจั่วบ้าน เพื่อป้องกันเสนียดจัญไร ความอับมงคลทั้งปวง

มีความเชื่อว่าคนที่บ้านทรงไทยแล้วจะรื้อบ้านแล้วสร้างบ้านหลังเล็กลงไม่ได้ แต่ถ้าหากรื้อเพื่อสร้างบ้านที่หลังใหญ่ขึ้นกว่าเดิมสามารถทำได้ แต่บ้านหลังใหญ่นั้นก็ห้ามปลูกหลังใหญ่เทียมวัด เพราะดวงชะตาและวาสนาจะทำให้อยู่ไม่ได้ ดังเป็นที่โจษจันกันภายในหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียง ถึงกรณีการตายของอาจารย์กันยาว่าเป็นเพราะปลูกบ้านเทียมวัด สำหรับเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีที่มาซื้อบริเวณหมู่บ้านแล้วปลูกบ้านเรือนไทย ขณะที่บ้านยังปลูกไม่เสร็จอาจารย์กันยาว่าเป็นลมเสียชีวิตอยู่บริเวณบ้านหลังนั้น การเลือกที่ปลูกบ้านมีข้อห้ามว่าจะต้องไม่มีตอไม้อยู่ใต้บ้าน ไม่ปลูกบ้านบริเวณจอมปลวก ไม่ปลูกบ้านในที่เคยเป็นสระเป็นหนองมาก่อน มีกรณีของบ้านที่ปลูกบริเวณที่เคยเป็นต้นพิกุลเก่าแก่ของหมู่บ้านมาก่อน ทำให้บ้านหลังดังกล่าวลมหพัดได้รับความเสียหาย และบ้านเรือนไทยของพ่อแม่แม่จะมีคนอยู่แต่หาก่อนเสียชีวิตสังเวยว่าห้ามรื้อ ทำให้เรายังเห็นบ้านเรือนไทยร้างอยู่จำนวน ๒ หลังในหมู่บ้าน

ส่วนบ้านไม้ประเภทประยุกต์เป็นบ้านที่มีรูปทรงต่าง ๆ เช่น มีจั่วบ้านไม้แหลมเช่นเรือนไทย บางหลังเป็นบ้านไม้ทรงยุโรป โดยการปลูกบ้านไม้บางหลังจะซื้อบ้านเก่ามาปลูกใหม่ เช่น บางบ้านซื้อมาจากในตลาดเพชรบุรี ซื้อมาจากอำเภอแก่งกระจาน บ้านไม้ประยุกต์จะมีขั้นตอนและวิธีการปลูกเช่นเดียวกับบ้านไทย แต่ต่างกันที่รูปทรงเท่านั้น

บ้านประเภทที่สอง ได้แก่ บ้านปูน เป็นบ้านที่เริ่มได้รับความนิยมจากชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากราคาไม้ที่แพงมาก ทำให้บ้านปูนเป็นทางเลือกในการปลูกบ้านของชาวบ้าน และในหมู่บ้านเองก็มีช่างรับเหมารสร้างบ้านอีกด้วย ทำให้คนรุ่นใหม่ ๆ หลายคนจะปลูกบ้านจากปูน ซึ่งบ้านปูนมีทั้งการสร้างด้วยปูนหมดทั้งหลัง และการสร้างบ้านสองชั้นชั้นล่างเป็นปูนส่วนชั้นบนเป็นไม้ ซึ่งเป็นผสมผสานของวัสดุ

บ้านประเภทสุดท้าย คือ อาคารพาณิชย์/ตึก บ้านตึกนี้เป็นบ้านที่นิยมปลูกเพื่อให้เช่าหรือปลูกเพื่อขาย โดยมีตึกจำนวนหนึ่งที่บ้านบ่อมอญ ตึกที่ชาวบ้านบ่อมอญสร้างขึ้นไม่ใช่เป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้านแต่อย่างใด หากแต่ใช้เพื่อประกอบธุรกิจการค้าขาย โดยจะมีคนจากที่ต่างๆ มาเช่าหรือซื้อเพื่อเปิดร้านอินเทอร์เน็ต เปิดร้านขายเหล้า ร้านขายอาหาร ขายของชำ ขายเบ็ดตกปลา และร้านซ่อมมอเตอร์ไซด์ และมีการสร้างหอพักให้นักศึกษาเช่าพักอาศัยรายเดือนด้วย

บริเวณบ้านจะมีการใช้ประโยชน์อยู่ ๒ แบบ คือ การใช้ประโยชน์ในการทำคอกเลี้ยงวัว และมีการจัดภูมิทัศน์ให้สวยงามมีการปลูกต้นไม้ดอกไม้รอบ ๆ บ้าน โดยบ้านที่ทำคอกเลี้ยงวัวจะไม่ค่อยจัดภูมิทัศน์รอบ ๆ บ้าน หากแต่จะปล่อยให้โล่งเพราะวัวจะต้องเดินเข้าออกทุกวันภายในหมู่บ้านในกลุ่มญาติใกล้ชิดกันบางกลุ่มจะปลูกบ้านชิดกันแล้วไม่ทำรั้วกันระหว่างบ้าน แต่ก็มีการทำรั้วบ้างเช่นกันโดยเป็นรั้วที่ทำจากต้นไม้ปลูกเป็นแนวรั้ว สามารถเดินไปมาหาสู่กันได้ และรั้วที่แน่นอนหาโดยทำเป็นกำแพงคอนกรีตก็มีบ้าง เพราะการที่มีคนภายนอก เช่น นักศึกษาเข้ามาอยู่ร่วมในหมู่บ้านทำให้หลายคนก็เริ่มทำรั้วที่ถาวรเพิ่มขึ้น

ภายในบ้านของชาวบ้านสิ่งที่บ้านทุกหลังต้องมี คือ หิ้งพระหรือโต๊ะหมู่บูชาพระ โดยจะมีการแบ่งบางส่วนของบ้านเพื่อใช้บูชาพระ ในบ้านจะมีพระบรมฉายาลักษณ์ของรัชกาลที่ ๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ และมีรูปถ่ายของครอบครัวแบบกลุ่มบ้างแบบเดี่ยวบ้าง รูปส่วนใหญ่จะเป็นรูปงานสำคัญ ๆ ของครอบครัว เช่นรูปงานบวช งานแต่งงาน และงานรับปริญญาของลูกหลาน

การแต่งงาน ครอบครัวและเครือญาติ

การแต่งงานของคนบ่อพราหมณ์-บ่อมอญนิยมแต่งงานภายในกลุ่ม(Endogamy) คือ แต่งงานภายในชุมชนเดียวกัน ซึ่งขอบเขตของชุมชนเดียวกันในที่นี้หมายถึง ชุมชนที่มีความสัมพันธ์กันทางสังคม คือ มีความผูกพันกันทางเครือญาติ มีการแลกเปลี่ยนแรงงานกัน และมีศูนย์รวมทางความเชื่อท้องถิ่นในการนับถือคุณพ่อเจ้าบ้านองค์เดียวกัน ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๔ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านเพรียง บ้านใหม่ บ้านบ่อมอญ และบ้านบ่อพราหมณ์ การแต่งงานจะเกิดขึ้นเมื่อหนุ่มสาวมีความรักผิดชอบและมีความเป็นผู้ใหญ่มากเพียงพอ ซึ่งพ่อแม่และญาติพี่น้องจะเป็นผู้ส่งบอกว่าหนุ่มสาวนั้นมีความพร้อมหรือยัง ที่เห็นได้ชัดเจน คือ การอนุญาตให้ชายหนุ่มมาพูดคุยเป็นการส่วนตัวที่บ้าน ซึ่งจะต้องมีพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่อยู่บ้านด้วย

การแต่งงานภายในยังเป็นค่านิยมของคนในชุมชนด้วย จนมีคำพูดเกี่ยวกับการเลือกคู่ครองว่า “หญิงชั่วมีฟัวต่างบ้าน ชายชู้คร้านมีเมียต่างเมือง” ที่เป็นเช่นนี้เพราะคนในชุมชนหรือคนบ้านเดียวกันต่างจะรู้สึกอายต่อกันและกัน คนที่ขยันขันแข็งจะเป็นที่หมายปองของผู้หญิงและเป็นที่ชื่นชอบของพ่อแม่ฝ่ายหญิง หญิงที่มีภริยาที่พึงประสงค์ เคารพผู้ใหญ่ ขยันขันแข็งทำงาน

เก่ง ชายหนุ่มก็อยากได้มาเป็นภรรยา ดังนั้นคนที่แต่งงานกับคนไกลบ้านแสดงว่าไม่เป็นที่ขึ้นชอบของคนบ้านเดียวกัน “เพราะรู้เช่นเห็นชาติ” กันหมดแล้ว

การแต่งงานจะเกิดขึ้นจาก ๒ ลักษณะ ได้แก่ การสู่ขอแต่งงาน และการหนีตามกัน การสู่ขอแต่งงานตามประเพณีเป็นการแต่งงานที่นับว่ามีเกียรติและเป็นหน้าเป็นตาแก่ครอบครัว เพราะถือว่าการแต่งงานเป็นการประกาศให้ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านได้รับรู้ร่วมกันของการตั้งครอบครัวใหม่ของหนุ่มสาวคู่ นั้น การแต่งงานจะมีพิธีการหลายขั้นตอนทั้งการแห่ขันหมาก การทำบุญเลี้ยงพระ การทำพิธีเคล้าแก้วเคล้างา การผูกมือป่าวสาว และการกินเลี้ยง สำหรับการหนีตามกันเป็นการแต่งงานหรือการตั้งครอบครัวที่ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม แต่ก็เป็น การแต่งงาน ที่ได้รับการปฏิบัติอย่างมากของหมู่บ้านโดยเฉพาะในอดีต เนื่องจากความไม่พร้อมของครอบครัวหนุ่มสาว เพราะความขัดสนด้านเงินทองที่ต้องใช้จ่ายในการจัดพิธีแต่งงาน หรือจากการคู่แต่งงานไม่เป็นที่ยอมรับของคนในครอบครัวเท่าที่ควร ก็จะเกิดการแต่งงานแบบหนีตามกัน ซึ่งเมื่อหนีตามกันไปแล้วครอบครัวฝ่ายชายจะต้องส่งคนมาส่งข่าวเกี่ยวกับคู่หนุ่มสาว หลังจากนั้นฝ่ายชายก็มีการนัดวันนำเครื่องเช่น ไข่ต้มมาขอมาและบอกกล่าวผีเรือนของฝ่ายหญิง ได้รับรู้ ก็เป็นอันยอมรับการแต่งงานของหนุ่มสาว

เมื่อแต่งงานแล้วคู่บ่าวสาวจะตั้งครอบครัวอยู่บ้านฝ่ายหญิงเป็นส่วนใหญ่ โดยจะอยู่กับครอบครัวพ่อแม่ และจะเริ่มปลูกบ้านหลังเล็ก ๆ ในพื้นที่ไกล้ ๆ บ้านพ่อแม่ บ้านจะเริ่มพัฒนาหลังใหญ่ขึ้นเมื่อหนุ่มสาวทำนาทำตาลหรือประกอบอาชีพสักระยะมีการเก็บออมเงินสำหรับปลูกบ้านของตนเองได้ แต่การตั้งครอบครัวก็อาจมีไปตั้งครอบครัวบ้านฝ่ายชายได้เช่นกัน หากครอบครัวฝ่ายหญิงมีที่ดินในการทำกินน้อย หรือไม่มีที่ดินทำกิน แต่ไม่ว่าจะอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชายก็เป็นการตั้งครอบครัวในชุมชนเดิมของตนเอง อยู่กับเครือญาติเดิม และมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

การแต่งงานในปัจจุบันมีแนวโน้มแต่งงานนอกกลุ่มมากขึ้น ส่วนหนึ่งมาจากการที่สังคมไม่ใช่กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานทำนาเช่นอดีต เมื่อได้เรียนต่อระดับสูงขึ้น ได้ทำงานในต่างที่ต่างถิ่น การมีโอกาสเจอเพื่อนต่างเพศในสถานศึกษา และในสถานที่ทำงาน ทำให้คนบ่พรหมณ์-บ่มอญแต่งงานกับคนนอกชุมชนสูงมาก และการแต่งงานภายนอกนี้มีจำนวนมากที่จะไปตั้งถิ่นฐานและตั้งครอบครัวอยู่ที่อื่น หรือหากแต่งงานแล้วยังอยู่ในหมู่บ้าน หรือคนนอกย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านก็มีมากขึ้นด้วย

การนับญาติของคนบ่พรหมณ์-บ่มอญจะเป็นการนับญาติทั้งสองทาง ซึ่งทำให้นับญาติที่ลักษณะที่ขยายความสัมพันธ์กันหรือเป็นญาติกันเฉพาะ ๓-๔ ชั่วอายุคนเท่านั้น หากพ้นจากนั้นไปแล้วก็จะห่างเหินหรือไม่นับญาติแล้ว ซึ่งทำให้สามารถแต่งงานในชุมชนเดียวกันได้โดยไม่นับว่าเป็นญาติกัน แต่ก็รับรู้ตนเองมีความเกี่ยวข้องกัน ต้องช่วยเหลือกัน หรือที่เรียกว่า “แตกแขนงแรงกระเจ้าหัวเห้งเจ้าเดียวกัน”

การเรียกชื่อญาติของคนในหมู่บ้านเมื่ออยู่ในวงสนทนาที่มีคนจำนวนมาก จะเรียกช่วยสรรพนามที่สอนให้ลูกเรียก เช่น เรียกลูกพี่ลูกน้องของตนว่า “น้า” เพราะชื่อเรียกนี้ลูกของตนทุกคนจะต้องเรียก หรือเรียกว่า “ยาย” เพื่อให้ลูกของตนเองเรียกพี่สาวของแม่ตนเอง แต่หากอยู่กันเพียงลำพังก็จะเรียกว่า ป้า อย่างนี้เป็นต้น

แต่การนับญาติของคนในหมู่บ้านจะมีลักษณะของการนับญาติที่สนิทของตนเองอย่างน้อย ๓ รุ่นเท่านั้น ซึ่งญาติที่อยู่สูงขึ้นไปจะนับเป็นญาติเช่นกัน แต่จะไม่ใช่ความใกล้ชิดเช่นเดียวกับญาติใน ๓ รุ่นนับจากตัวเอง จะมีข้อห้ามการแต่งงานแม้ว่าจะเป็นการแต่งงานในกลุ่มหมู่บ้านเดียวกัน โดยจะห้ามแต่งงานกับญาติพี่น้อง ซึ่งเป็นญาติที่มีลักษณะลูกพี่ลูกน้อง หากพ้นจากลูกพี่ลูกน้องไปแล้วสามารถแต่งงานกันได้ ตัวอย่างเช่นการแต่งงานของลูกของลูกพี่ลูกน้องจะสามารถแต่งงานกันได้ และการแต่งงานลักษณะนี้จะมีความสัมพันธ์ที่เรียกว่า “เป็นญาติซ้อนญาติ” ซึ่งเป็นลักษณะของการสร้างความสัมพันธ์ที่เริ่มจะห่างจากความเป็นญาติ ก็จะมีการแต่งงานเพื่อสร้างความสัมพันธ์ใหม่ให้เกิดขึ้น

ความคาดหวังของการเป็นญาติกันทำให้ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันตั้งแต่ การเป็นที่ปรึกษา การเป็นผู้อุปถัมภ์ช่วยเหลือด้านการเงิน การแนะนำทางานหรือเปิดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ มากกว่าคนที่ไม่ใช่ญาติ และจากการที่เป็นคนหมู่บ้านเดียวกันเป็นญาติกันแต่ห่าง ๆ ก็ต้องช่วยเหลือคนบ้านเดียวกันก่อนช่วยเหลือคนอื่น

การสืบมรดก

มรดกที่สำคัญที่จะมีการแบ่งสืบทอดกันให้กับลูก ๆ ได้แก่ ที่ดิน บ้าน และเงินทอง การสืบมรดกของชาวบ้านที่นี้จะเป็นการสืบมรดกทั้งสองทาง คือ ได้ทั้งจากครอบครัวของฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ แต่ทั้งนี้อาจจะไม่ใช้ที่ดินเสมอไปที่จะได้รับ แต่จะเป็นเงินทองด้วย เมื่อมีเลือกตั้งครอบครัวแล้ว สิ่งที่ลูกจะได้รับอย่างแน่นอนคือที่ดินสำหรับการปลูกบ้านและได้เงินช่วยเหลือในการช่วยเหลือปลูกบ้านใหม่ เพื่อแยกครอบครัวของตนเองออกไป และจะได้รับที่ดินสำหรับการทำนาทำตาล ฝ่ายที่ย้ายเข้ามาอยู่หลังแต่งงานก็อาจได้เงินทองหรือว่าเป็นสมบัติส่วนตัวในการนำไปทำทุนและการไปทำกิน

สิ่งสำคัญของมรดก คือ บ้านของพ่อแม่ เพราะบ้านหลังนี้จะเป็นบ้านที่เป็นศูนย์รวมของพี่น้องและเครือญาติด้วยในเวลาต่อมาด้วย บ้านของพ่อแม่จะเป็นบ้านที่ลูกคนเล็กไม่ว่าชายหรือหญิงจะเป็นผู้ได้รับหลังจากพ่อแม่เสียชีวิตไปแล้ว หรือถ้าไม่ใช่ลูกคนเล็กก็มักจะเป็นลูกคนที่แต่งงานที่หลังสุดก็ได้ แต่ทั้งนี้โดยส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นลูกคนเล็ก โดยลูกคนเล็กจะต้องเป็นตัวหลักในการเลี้ยงดูพ่อแม่ยามแก่เฒ่าและเจ็บป่วย แต่ทั้งนี้พี่น้องก็จะมาช่วยเลี้ยงดูด้วย เช่นมีครอบครัวหนึ่งได้ได้รับบ้านมาจากพ่อแม่เพราะตนเองเป็นลูกสาวคนเดียวในจำนวนพี่น้อง ๑๐ คน และเป็นลูกคนเล็กด้วย เมื่อแต่งงานแล้วสามีก็ย้ายเข้ามาอยู่บ้านกับตนเองมีลูกด้วยกัน ๖ คน เมื่อสามีและตนเองเสียชีวิตลง บ้านก็ตกเป็นของลูกสาวคนเล็ก และในทุก ๆ วันที่ ๑๓

มกราคมของทุกปีบรรดาลูก ๆ หลาน ๆ ก็จะทำบุญเลี้ยงพระ หรือบางปีก็มีหนังสือด้วย “มีหนังสือให้แม่ดูเพราะแม่ชอบ” ทำให้บ้านของพ่อแม่หรือของบรรพบุรุษจะเป็นศูนย์รวมของพี่น้อง หลาน และญาติ

ตัวอย่างเกี่ยวกับความสำคัญของเรือนพ่อแม่ที่เป็นมรดกอีกกรณีหนึ่ง เป็นครอบครัวหนึ่งที่มีพี่น้องหลายคนบ้านอยู่บ้านเพรียง บ้านหลังนี้เมื่อพ่อแม่เสียชีวิตลงไปน้องคนเล็กเป็นผู้ได้รับมรดกไป พี่สาวคนหนึ่งที่ไม่ได้แต่งงานก็ย้ายไปอยู่กับพี่สาวตนเองที่บ้านบ่อพราหมณ์ ต่อมามีความคิดว่าจะจัดเทศน์ให้พ่อแม่ฟัง จึงนิมนต์พระวัดจันทราวาสจากตัวเมืองเพชรบุรีมาเทศน์หนึ่งกัณฑ์ที่เรือนของพ่อแม่ โดยมีพี่น้องและลูกพี่ลูกน้องไปร่วมทำบุญฟังเทศน์ที่บ้านหลังนั้น

การแบ่งมรดกจะเน้นความเท่าเทียมกันของลูกทุกคนที่จะได้รับการแบ่ง แม้ว่าลูกคนนี้จะแต่งงานย้ายออกไปจากชุมชนแล้วก็ตาม แต่ที่ดินนั้นอาจให้พี่น้องหรือญาติเช่าทำนาในราคาที่ถูกและเป็นกันเอง ที่นาหลายผืนจึงอาจเป็นคนที่อยู่นอกชุมชน แต่เป็นญาติพี่น้องกัน บางคนเมื่อได้รับมรดกที่ดินแล้วก็จะขายให้กับญาติพี่น้องซึ่งเป็นคนในชุมชน ซึ่งเป็นการทำให้ที่ดินส่วนใหญ่ยังเป็นที่ดินของคนในชุมชน ส่วนผู้ที่ได้รับที่ดินเป็นมรดกก็ได้รับเงินเป็นมรดกตอบแทนในภายหลัง

กลุ่มองค์กรภายในหมู่บ้าน

ครอบครัวและเครือญาติเป็นกลุ่มที่มีการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างกัน มีกิจกรรมร่วมกันหลายต่อหลายอย่าง แต่หมู่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญก็มีกลุ่มองค์กรอีกหลายกลุ่ม และพื้นฐานกลุ่มก็ผูกพันกับเครือญาติ หรือมีความสัมพันธ์ซ้อนอยู่กับเครือญาติไม่มากนัก ซึ่งบางกลุ่มเป็นกลุ่มที่มีขอบเขตอยู่เฉพาะในหมู่บ้านของตนเอง บางกลุ่มคาบเกี่ยวกับหมู่บ้านอื่นในระดับตำบล และมีทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ โดยกลุ่มที่เป็นทางการเป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นตามนโยบายของรัฐ และกลุ่มไม่เป็นทางการเกิดจากการรวมตัวกันของชาวบ้านเอง

กลุ่มชาวนา

แม้ว่าชาวบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญจะมีจำนวนครัวเรือนหลายร้อยหลัง และมีที่ดินที่ใช้ทำนาจำนวนมาก แต่ครัวเรือนที่ทำนาก็มีไม่มาก คือ มีจำนวนเพียง ๑๓ ครัวเรือนเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการทำนา โดยไม่ต้องอาศัยแรงงานคนมากนักในอดีต อีกทั้งอาชีพรับราชการและเป็นลูกจ้างของมหาวิทยาลัยของชาวบ้าน และลูกหลานที่ได้รับการศึกษาจนออกไปประกอบอาชีพในที่ต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดใกล้เคียง ทำให้การทำนาจึงเหลือเพียงเล็กน้อย แต่จำนวนเพียงเล็กน้อยนี้สามารถทำนาได้รวมกันหลายร้อยไร่

เพราะเป็นการทำนาแบบจ้างเกือบทุกขั้นตอน โดยเฉพาะขั้นตอน เช่น การไถนาก็จ้างรถมาตีเทือกเพื่อเตรียมนา ก่อนหว่านข้าว การจ้างรถเกี่ยวข้าวมาตัดข้าวในนาพร้อมนำไปขายที่โรงสี

กลุ่มทำนาของหมู่บ้านมีจำนวนสมาชิก ๑๓ ครอบครัว ได้แก่ ผู้ใหญ่บุญส่ง มณีตัน นางเพียร กล้าศรี นางสมนึก-นายหมึ่ง อร่ามศรี ป้าผวน ตาลลักษณะณ์ นายทิม นางต่อม ร่ายเรือง นางนิยม พ่วงลาภ นายเปลื้อง นายบุญลือ บุญริบสง นางม้วน และนายซง-นางบุญล้อม ทับทิมดี โดยสมาชิกเหล่านี้จะมีการประชุมกันเมื่อมีโครงการของรัฐบาลให้ความช่วยเหลือ ตามนโยบายต่าง ๆ บางโครงการเป็นการประสานงานผ่านองค์การบริหารส่วนตำบล บางโครงการประสานงานกับทางอำเภอ หรือกรมการปกครอง แต่ไม่ว่าโครงการจะประสานงานผ่านหน่วยงานใด เมื่อลงมาถึงในระดับปฏิบัติการของหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนและสมาชิกกลุ่มทำนา จะประชุมปรึกษาร่วมกัน โดยสถานที่ประชุมอย่างเป็นทางการจะใช้ศาลากลางหมู่บ้านในการประชุม ทั้งนี้ชาวบ้านคนอื่นก็สามารถมาร่วมประชุม มาร่วมแสดงความคิดเห็น และมีส่วนในการรับทราบเกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ ได้อย่างเท่าเทียมกับสมาชิกของกลุ่มทำนาทุกคน แต่ขณะเดียวกันยังมีการปรึกษาร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาและวางแผนการเสนอโครงการ หรือการดำเนินงานอย่างไม่เป็นทางการ ที่บ้านของหมู่บ้านใหญ่ได้ตลอดเวลา

ทางกลุ่มจะมีการจัดประชุมเกี่ยวกับการเสนอโครงการ โดยจะระดมความคิดเห็นร่วมกัน จากนั้นจะให้คนที่ทำงานราชการในหมู่บ้าน ไปดำเนินการจัดพิมพ์เอกสารด้วยคอมพิวเตอร์เพื่อเสนอของบประมาณ เช่น โครงการจัดซื้อพันธุ์ข้าวเพื่อเป็นกองกลางในการแจกจ่ายกันปลูกภายในกลุ่มทำนา โครงการจัดซื้อเครื่องจักรเล็กและอุปกรณ์ทำนา โดยได้รับการสนับสนุนเครื่องพ่นยาและเครื่องตัดหญ้าจากโครงการอยู่ดีมีสุขของรัฐบาล เมื่อปีที่แล้ว (๒๕๕๑) กลุ่มได้งบประมาณสนับสนุนให้จัดซื้อรถไถเล็กแบบเดินตามพร้อมกับรถลากบรรทุกข้าว เพื่อสนับสนุนชาวบ้านที่มีที่นาจำนวนน้อยให้สามารถทำนาได้ เพราะเมื่อขั้นตอนการทำนาต้องพึ่งพิงเครื่องจักรขนาดใหญ่ที่ต้องว่าจ้าง ทำให้คนมีที่นาจำนวนน้อยไม่สามารถทำนาได้ เพราะไม่คุ้มค่ากับการว่าจ้าง จึงจัดซื้อเครื่องจักรเล็กเป็นของกลุ่มเพื่อให้การสนับสนุนชาวบ้านคนอื่นที่ต้องการทำนาได้ยืมเครื่องจักรไปใช้ได้

เมื่อได้รับการสนับสนุนงบประมาณให้ทางกลุ่มมาดำเนินการแล้ว กลุ่มทำนาจะนัดประชุมเพื่อตรวจรับและกำหนดข้อตกลงร่วมกันในการบริหารจัดการอุปกรณ์ เครื่องจักร และเงินทุนร่วมกัน สำหรับข้อกำหนดกลุ่มทำนา ได้แก่ การยืมคืนเครื่องพ่นยาในนาข้าวและเครื่องตัดหญ้า มีกำหนดเวลายืมคืน ๑ ทุ่ม – ๒ ทุ่มของทุกวัน ยืมได้ไปไม่เกินคนละ ๓ วัน โดยผู้ยืมจะต้องเสียเงินค่าบำรุงรักษาวันละ ๒๐ บาท โดยมีคนเก็บเงินและคนดูแลเครื่องเป็นคนเดียวกัน ซึ่งจะต้องมีหน้าที่ในการซ่อมบำรุงเมื่อเกิดความชำรุดเสียหายด้วย โดยผู้รับหน้าที่นี้มีความรู้เรื่องเครื่องยนต์กลไกและเป็นคนที่บ้านอยู่ใกล้กับศาลาหมู่บ้าน เพื่อความสะดวกในการดูแลและการรับยืมคืนแต่ละวัน โดยมีผู้รับผิดชอบ ๒ คน คนดูแลเครื่องพ่นยาหนึ่งคน คนดูแลเครื่องตัดหญ้า ๑ คน สถานที่เก็บอุปกรณ์ใช้ห้องน้ำของศาลาหมู่บ้าน เพราะห้องเก็บของมีถั่วขาม

ส่วนรวมเก็บอยู่จึงไม่นำอุปกรณ์ฟนยาไปเก็บรวม นอกจากกลุ่มทำนาชาวบ้านในหมู่บ้านยืมไปใช้ประโยชน์ได้ เพราะบางคนอาจยืมไปตัดหญ้าสำหรับเลี้ยงวัว บางคนอาจนำไปตัดหญ้าบริเวณบ้านของตนเอง แต่คนนอกหมู่บ้านไม่อนุญาตให้ยืม

ส่วนรถไถขนาดเล็กที่ทางกลุ่มได้รับการสนับสนุนให้มีการจัดซื้อกำลังจะประชุมวางกฎระเบียบการบริหารจัดการ แต่ได้ข้อสรุปเบื้องต้นว่าให้เก็บรักษาไว้ที่บ้านผู้ใหญ่บ้านเนื่องจากศาลาหมู่บ้านไม่มีที่ว่างสำหรับการจัดเก็บ ซึ่งบ้านผู้ใหญ่มีสถานที่จัดเก็บและมีคนดูแลใกล้ชิดตลอดเวลา รถไถคันนี้ตั้งทางหมู่บ้านต้องการนำมาใช้ชาวบ้านบางคนที่มีที่ดินน้อย แต่ต้องการทำนาของตนเองสามารถนำรถไถไปใช้งานได้ เพราะหาต้องไปจ้างรถดีเทือกมาเตรียมผืนนามีข้อจำกัดค่อนข้างสูง เพราะการที่รถดีเทือกขนาดใหญ่ต้องมาเตรียมผืนนาในที่ดินผืนน้อย เป็นการลงทุนที่ไม่คุ้มค่า เพราะต้องนำรถสับล้อบรรทุกรถดีเทือกไปที่ท้องนา ค่าจ้างที่ได้รับไม่เพียงพอกับน้ำมันและค่าแรงงานที่เสียไป ทำให้คนที่มีความจำนนน้อยไม่สามารถทำนาของตนเองได้ และนอกจากนำมาใช้ทำนาแล้วยังนำไปใช้ในการเตรียมพื้นที่เพาะปลูกอื่น ๆ ได้อีกตามแต่ชาวบ้านจะนำไปใช้ เช่น การเตรียมนาหญ้า เป็นต้น

ข้อกำหนดการบริหารของกลุ่มชาวนา คือ การบริหารเงินกองกลางในการซื้อพันธุ์ข้าวปลูกมาแจกจ่ายกัน เพราะการซื้อพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมนั้นเป็นเรื่องยาก เพราะนาแต่ละแปลงทำนาไม่พร้อมกัน พันธุ์ข้าวจะซื้อมาเก็บไว้ในชุมชนก็ไม่มีสถานที่ และกลุ่มก็ยังไม่มีการจัดการร่วมกัน ดังนั้น ทางกลุ่มใช้วิธีการให้แต่ละครัวเรือนไปสำรวจความต้องการใช้พันธุ์ข้าวแล้วนำตัวเลขมาแจ้งผู้ใหญ่บ้าน จากนั้นจึงไปซื้อรวมกัน จากนั้นจึงนัดวันให้สมาชิกกลุ่มมารับที่ศาลาหมู่บ้าน เมื่อขายได้เงินก็นำมาชำระคืน แล้วนำไปซื้อพันธุ์ข้าวชุดใหม่ โดยทางกลุ่มไม่มีการซื้อพันธุ์ข้าวมาเก็บไว้เนื่องจากมีปัญหาเรื่องสถานที่ในการจัดเก็บและการดูแลรักษา และเมื่อนำมาเก็บก็จะเกิดปัญหาการกัดกินของหนูทำให้พันธุ์ข้าวเสียหายได้ แต่ปัญหาก็กียังมีอยู่บ้างโดยการรวมกันซื้อพันธุ์ข้าวมีปัญหาเรื่องระยะเวลาการทำนาที่ไม่ตรงกัน ทำให้การเตรียมพันธุ์ข้าวก็ไม่พร้อมกันด้วย ซึ่งทางกลุ่มก็หาวิธีการที่จะแก้ปัญหาร่วมกันต่อไป

กลุ่มเลี้ยงสัตว์

กลุ่มเลี้ยงสัตว์เป็นความพยายามที่จะรวมกลุ่มกัน เพื่อประกอบอาชีพสร้างรายได้ให้กับครอบครัว โดยการสนับสนุนของรัฐบาลในการให้เงินอุดหนุนในการดำเนินการ กลุ่มเลี้ยงสัตว์มีสมาชิกในการเลี้ยงวัวเป็นหลัก โดยมีทั้งวัวเนื้อและวัวนม โดยวัวเนื้อจะเลี้ยงโดยไม่ต้องดูแลมากนัก เพราะจะปล่อยให้กินหญ้าตามทุ่งนา ริมถนนหนทาง และบางครั้งจะต้องเกี่ยวหญ้าตามที่แตกต่างกัน มาให้กินบ้าง แต่วัวนมดูเหมือนผู้เลี้ยงจะต้องดูแลอย่างพิถีพิถันมากกว่า เพราะต้องมีการสร้างโรงเรือน ต้องมีอุปกรณ์สำหรับรีดนม ต้องมีอาหารที่มีประโยชน์ เช่น อาหารสำหรับวัวนมเพื่อให้ได้น้ำนมในปริมาณที่มาก ซึ่งจะทำให้มีรายได้สูงตามไปด้วย แต่การเลี้ยงวัวนมก็นำปัญหามาสู่ผู้เลี้ยงไม่ใช่น้อย เพราะปัญหาการเกิดโรคในวัวนมที่ต้องใช้สัตวแพทย์

ผู้เชี่ยวชาญมาดูแลรักษา ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก โดยเฉพาะต้องดูแลไม่ให้เกิดการอักเสบของเต้านม แต่ก็มักจะเกิดขึ้นเสมอ ๆ นอกจากว่ายังมีการเลี้ยงหมูโดยผู้เลี้ยงหมูมีด้วยกัน ๒ ราย ซึ่งแต่ละรายจะเลี้ยงแยกต่างหากของตนเอง สำหรับกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์จะมีกลุ่มของตนเอง การประชุมปรึกษาหารือเกิดขึ้นน้อยกว่ากลุ่มทำนา และชาวบ้านให้ความสนใจน้อยกว่า เพราะกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์จะมีความเฉพาะกลุ่มของตนเองสูง ไม่เหมือนกลุ่มทำนาที่บางอย่างชาวบ้านคนอื่น ๆ ยังมีส่วนร่วมได้บ้าง

กลุ่มนาหญ้า

การเลี้ยงวัวของคนในชุมชนมีจำนวนมาก ซึ่งเป็นการเลี้ยงเพื่อขายเป็นวัวเนื้อ และการเลี้ยงเพื่อใช้การเล่นวัวลาน หรือเลี้ยงวัวเพื่อขายเป็นวัวลานหลายราย จึงต้องมีการปลูกหญ้าจำนวนมากสำหรับให้วัวกินอย่างเพียงพอ เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวบ้านจึงรวมกลุ่มกันเพื่อขอกู้ยืมเงินจากหน่วยงานที่สนับสนุนการประกอบอาชีพของคนในชุมชน เพื่อนำมาลงทุนในการปลูกหญ้า ซึ่งต้องใช้เงินทุนสำหรับการซื้อพันธุ์หญ้า ซื้อเครื่องสูบน้ำสำหรับสูบน้ำเข้านาหญ้า และซื้อเครื่องตัดหญ้า โดยกลุ่มนาหญ้าจะมีการรวมกลุ่ม มีการประชุมกันเพื่อทำเรื่องขอกู้ยืมเงิน และมีการใช้หนี้คืนเมื่อครบหนดเวลา

กลุ่มแม่บ้าน

ในหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มแม่บ้านเช่นเดียวกับหมู่บ้านโดยทั่วไป เพราะเป็นแนวนโยบายของทางราชการ แต่กลุ่มไม่มีการขับเคลื่อนหรือมีกิจกรรมร่วมกันอย่างแท้จริง เนื่องจากวิถีชีวิตของชาวบ้านแต่ละคนก็มีการประกอบอาชีพที่ค่อนข้างมั่นคงของตนเอง ทำให้การจะมารวมกลุ่มกันเพื่อประกอบอาชีพเสริม หรือมาทำกิจกรรมร่วมกันไม่เกิดขึ้นจริง ทำให้แม่บ้านบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญจึงเป็นเพียงกลุ่มที่ถูกจัดตั้งเท่านั้น กิจกรรมที่แม่บ้านบ่อพราหมณ์เคยดำเนินการมาก่อนหน้านี้ คือ การได้รับงบประมาณสนับสนุนการซื้อปุ๋ยเพื่อใช้ในนาข้าว แต่ก็ไม่มีการต่อยอดการดำเนินการแต่อย่างใด กิจกรรมที่ทำอยู่ขณะนี้ คือ การเข้าร่วมประชุมเมื่อทางอำเภอนัดหมาย และการกินเลี้ยงเนื่องในโอกาสต่าง ๆ เช่น การกินเลี้ยงเนื่องในวันสตรีสากล วันที่ ๒ มีนาคมของทุกปี เป็นต้น

อาสาสมัครสาธารณสุขขั้นมูลฐาน (อสม.)

อสม.เป็นกลุ่มที่ถูกจัดตั้งเช่นเดียวกับกลุ่มแม่บ้านก็จริง แต่ว่าเนื่องจากมีการทำงานอย่างต่อเนื่อง และมีกลไกการบริหารจัดการโดยมีสถานีนามัยตำบลนาเวียงเป็นหลัก และมีกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกัน ทำให้กลุ่มรวมกันได้ค่อนข้างเหนียวแน่น สมาชิกอสม.เป็นผู้หญิงเกือบทั้งหมด อสม.ของบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญเป็นหนึ่งในสมาชิกของตำบล ในแต่ละเดือนจะ

มีการประชุมประจำเดือนที่สถานีนามัยตำบลนาวังทุกเดือน โดยมีการกำหนดไว้ล่วงหน้าทางวาจา และมีการจัดทำหนังสือเชิญประชุมอย่างเป็นทางการ แต่เมื่อถึงวันประชุมจริงอาจมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้ เสียงตามสายของหมู่บ้านจึงเป็นช่องทางการสื่อสารที่ดีระหว่างผู้บริหารของตำบลกับสมาชิกของแต่ละหมู่บ้าน

กิจกรรมที่อสม.แต่ละคนต้องทำส่วนใหญ่จะเป็นการไปอบรมเพิ่มเติมความรู้เรื่องต่างๆ เช่น การป้องกันและการดูแลรักษาโรคเบาหวาน การออกกำลังกาย เป็นต้น และอสม.แต่ละคนต้องนำความรู้ที่ไปถ่ายทอดต่อให้กับเพื่อนบ้านของตนเอง กิจกรรมการกำจัดลูกน้ำและยุงลาย กิจกรรมการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ฯลฯ เป็นกิจกรรมที่อสม.จะต้องเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และสื่อสารกระจายข่าวด้านการสาธารณสุขให้กับเพื่อนบ้านของตนเอง

เมื่อสถานีนามัยมีโครงการที่จะดำเนินสู่ชุมชนก็จะมีกลไกของสาธารณสุขกระจายข่าวในระดับหมู่บ้าน มีตัวอย่างการจัดกิจกรรมของสถานีนามัยร่วมกับอสม.บ้านบ่อพราหมณ์ คือ การจัดให้ความรู้ด้านการป้องกันและการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุจากโรคเบาหวาน กิจกรรมนี้จัดขึ้นที่ศาลาหมู่บ้านบ่อพราหมณ์ โดยหน้าที่ของอสม.คือการประชาสัมพันธ์โดยบอกด้วยวาจากับเพื่อนบ้านให้มาร่วมรับฟังการให้ความรู้จากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและผู้เชี่ยวชาญที่เชิญมา โดยหน้าที่ของอสม.ในวันงาน คือ การจัดเตรียมสถานที่ให้กับเจ้าหน้าที่อสม. เตรียมน้ำแข็งน้ำดื่มสำหรับผู้เข้าร่วมและวิทยากร โดยได้รับงบประมาณจากสถานีนามัย เมื่อเจ้าหน้าที่มาถึงก็บรรยายให้ความรู้เรื่องโรคเบาหวานและโรคความดันโลหิตสูง มีตัวอย่างการดูแลสุขภาพตนเองจากชาวบ้านคนหนึ่งของหมู่บ้านบ่อพราหมณ์เองมาพูดถึงการเป็นโรคเบาหวานของตนเอง ต่อจากนั้นได้สาธิตและฝึกการออกกำลังกายเพื่อป้องกันโรคอย่างง่าย ๆ ที่ทุกคนทำได้ ท้ายสุดเป็นการตอบข้อสงสัยเกี่ยวกับโรคเบาหวาน

กิจกรรมที่อสม.ทำร่วมกันอีกกิจกรรมที่ได้รับความสนใจจากอสม.เกือบทุกคน คือ การไปศึกษาดูงานที่ทางตำบลจะจัดขึ้น โดยการไปดูงานเป็นการไปทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อนำมาพัฒนาตำบลของตนเอง แต่ดูเหมือนสิ่งที่ดึงดูดใจให้การไปดูงานได้รับความสนใจมาก คือ การได้เดินทางไปท่องเที่ยวของชาวบ้านมากกว่า โดยที่ผ่านมามีการไปดูงานที่เชียงใหม่ไปดูงานที่ภูเก๊ต นอกจากนี้อสม.ยังมีกิจกรรมการช่วยเหลือสมาชิก โดยจัดให้มีการรวมเงินฌาปนกิจศพสมาชิก มีการจัดแข่งขันกีฬาอสม.ระหว่างตำบล เพื่อกระชับความสัมพันธ์และเป็นการแสดงออกอย่างเป็นทางการของการออกกำลังกาย

ตำรวจชุมชนประจำตำบล(ตชต.)และอาสาสมัครป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (อพปร.)

ทางราชการมีความพยายามจะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาความสงบ และดูแลความเรียบร้อยภายในหมู่บ้านของตนเอง ทั้งนี้เมื่อปี ๒๕๕๐ องค์การบริหารส่วนตำบลนาเวียง ได้ดำเนินการฝึกอบรมตำรวจโดยมีการฝึกอบรมจำนวน ๔ วัน เพื่อฝึกฝนความรู้และทักษะในการรักษาความสงบเรียบร้อยในชุมชน โดยมีชาวบ้านจากทุกหมู่บ้านเข้าร่วม

ในปีต่อมา ๒๕๕๑ องค์การบริหารส่วนตำบลนาเวียงก็ได้ฝึกอบรมชาวบ้านเช่นเดิม แต่เปลี่ยนชื่อเป็นอาสาสมัครป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (อพปร.) โดยจัดฝึกอบรมจำนวน ๓ วัน ที่วัดใสกระดาน หลังจากฝึกอบรมมาแล้วทั้งตำรวจชุมชนและอาสาสมัครฯ ก็จะมีหน้าที่ในการดูแลรักษาความเรียบร้อย สอดส่องดูแลป้องกันเหตุร้าย เช่น การทะเลาะวิวาท การลักขโมย การซื้อขายยาเสพติด ฯลฯ โดยจะทำงานร่วมกับตำรวจที่ดูแลท้องที่ คือ สถานีตำรวจย่อยมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี โดยจะจัดเวรยามตรวจตราทุกวัน ชาวบ้านบ่อพราหมณ์ที่ทำหน้าที่จะมีเวรออกตรวจในทุกวันเสาร์ อาณานิคมบริเวณของการออกตรวจแต่ละครั้งจะครอบคลุมพื้นที่ของตำบลนาเวียงทุกหมู่บ้าน โดยนอกจากการออกตรวจตราประจำวันแล้ว เมื่อมีการจัดงานต่าง ๆ ของชุมชน เช่น งานปิดทองประจำปี งานกินเลี้ยงงานแต่งงาน งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ ตำรวจชุมชนและอพปร.จะมีหน้าที่มีดูแลการจราจร ดูแลความเรียบร้อยภายในงานด้วย

การปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจชุมชนและอพปร.จะต้องแต่งเครื่องแบบในการออกตรวจทุกครั้ง แต่ละครั้งจะได้รับค่าตอบแทนคนละ ๗๐ บาท ชาวบ้านบ่อพราหมณ์ที่อาสาเข้าร่วมการทำหน้าที่มีด้วยกันทั้งหมด ๘ คน โดยในจำนวน ๘ คนนี้มีอยู่ ๒ คนที่ไม่ได้ออกปฏิบัติหน้าที่อย่างต่อเนื่อง หนึ่งในสองคนนี้ได้ย้ายครอบครัวไปอยู่บ้านภรรยาในตำบลอื่นทำให้มาปฏิบัติหน้าที่ไม่สะดวก ทางชุมชนจึงมีข้อตกลงกันให้นำค่าตอบแทนของทั้ง ๒ คนมารวมเป็นเงินกองกลางของอพปร.หมู่บ้าน โดยนำเงินดังกล่าวมาเป็นทุนในการจัดซื้ออุปกรณ์การปฏิบัติหน้าที่ เช่น ไฟฉาย ถ่านไฟฉาย เป็นต้น

กลุ่มฌาปนกิจโพไร่หวาน

เนื่องจากชาวบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญจะอยู่ในเขตการปกครองของตำบลนาเวียง กิจกรรมที่เป็นทางการทั้งหมดที่ทางรัฐมีนโยบายจะดำเนินการรวมภายในตำบลนาเวียงทั้งหมด แต่กิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ หรือกิจกรรมที่ริเริ่มดำเนินการโดยชาวบ้านชาวบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญจะมีส่วนร่วมด้วยชุมชนในตำบลโพไร่หวานมากกว่า กิจกรรมที่ดำเนินการด้วยการรวมกลุ่มกัน เพื่อรวบรวมเงินในการสงเคราะห์งานศพของชาวบ้าน ภายใต้กลุ่มฌาปนกิจโพไร่หวานจะเป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อรวบรวมเงินในกลุ่มสมาชิกคนละ ๕๐ บาท เมื่อมีสมาชิกกลุ่มเสียชีวิต เพื่อนำเงินไปเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดงานศพ การจัดเก็บเงินก็จะมีตัวแทนของกลุ่มเป็น

ผู้รับผิดชอบเก็บเงินจากสมาชิก โดยผู้เก็บได้ค่าตอบแทนค่าน้ำมันเดินทางจำนวนหนึ่ง การจัดองค์การของกลุ่มจะมีประธาน รองประธาน กรรมการ และเลขานุการ ในการดูแลรวบรวมเงินเมื่อมีสมาชิกเสียชีวิต ปัจจุบันมีสมาชิกประมาณ ๓๐๐ กว่าคน เมื่อสมาชิกคนหนึ่ง ๆ เสียชีวิตจึงได้รับเงินสงเคราะห์ศพละประมาณ ๑๖,๐๐๐ บาท และมีระเบียบปฏิบัติว่านอกจากเงินสงเคราะห์แล้วทางกลุ่มจะต้องซื้อพวงหรีดไปเคารพศพ ๑ พวงด้วย

กลุ่มสัจจะออมทรัพย์

สำหรับการจัดการด้านการเงินของครัวเรือนและการเงินของชุมชน มีการรวมกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านรู้จักการออมเงิน โดยมีข้อตกลงว่าจะต้องออมวันละ ๑๐ บาท โดยเดือนหนึ่งจะมีการฝากเงินหนึ่งครั้งในวันเสาร์แรกของเดือน ตั้งแต่เวลา ๑๗.๐๐-๑๙.๐๐ น. ณ ศาลาหมู่บ้าน และในวันฝากเงินเมื่อมีข่าวเกี่ยวกับหมู่บ้านก็จะมีการพูดคุยกันในวันฝากเงินของแต่ละเดือน เมื่อมีการออมทรัพย์แล้วเงินเหล่านี้จะถูกสะสมเพื่ออนาคตของครอบครัว และส่วนหนึ่งของเงินจะนำมาใช้ค้ำเงินกองทุนหนึ่งล้านบาทของหมู่บ้าน และเงินจากการกู้ยืมไปประกอบอาชีพต่อไป กลุ่มสัจจะออมทรัพย์มีประธานกลุ่ม คือ ผู้ใหญ่บ้าน

กลุ่มผู้ประกอบการปีผีเสื้อ

มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งที่รวมกลุ่มกันเพื่อทำหน้าที่ในการประกอบพิธีงานปีผีเสื้อให้กับคนในหมู่บ้าน และหมู่บ้านอื่นๆ ทั่วไปที่มีการสืบทอดพิธีกรรมนี้ต่อกันบรรพบุรุษของตน โดยกลุ่มนี้จะประกอบด้วยคณะนายนิมนต์ ๙ คน คนทรง ๑ คน พี่เลี้ยง ๒ คน ประสบเมือง ๑ คน คนรำผีอีก ๑๓ คน ซึ่งคนรำผีจำนวนหนึ่งจะทำขนมสำหรับใช้พิธีด้วย ซึ่งกลุ่มผู้ประกอบการพิธีกรรมทั้งหมดจะเป็นพี่น้องกันทั้งหมด ทั้งนี้การรวมกลุ่มเพื่อประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้านอื่น จะต้องไปรวมกลุ่มกับกลุ่มคนหมู่บ้านอื่น ๆ อีก เช่นมีกลุ่มคนรำผีบ้านบ่อหวาย ตำบลโพไร่หวาน กลุ่มคนทรง พี่เลี้ยง และคนรำผีบ้านหนองบ่อ อ.ท่ายางด้วย

กลุ่มผู้ประกอบการปีผีเสื้อจะมีเครือข่ายความสัมพันธ์ทั้งความเป็นเครือญาติ เพื่อนบ้าน และเป็นพรรคพวกเดียวกัน โดยเมื่อมีเจ้าภาพจะจัดงานแต่ละคนจะนำเสนอกลุ่มของตนเองทั้งหมดในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งเจ้าภาพบางคนจะมีความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้ประกอบการพิธีหลายกลุ่มจึงมีการผสมผสานกลุ่มผู้ประกอบการพิธีในงานของตนเองก็ได้ ซึ่งเมื่อมีการผสมผสานผู้ประกอบการพิธีจะนำมาซึ่งการแข่งขัน และความขัดแย้งกันในหลายกรณี

กลุ่มผู้ประกอบการปีผีเสื้อจะได้ค่าตอบแทนในการประกอบพิธีให้กับคนหมู่บ้านอื่นอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย โดยแยกเป็นค่านายนิมนต์ ค่าที่นั่งคุณพ่อ(ค่าตอบแทนร่างทรง) ค่าคนรำผี ค่าขนมที่ใช้ประกอบพิธี แต่เมื่อกลุ่มผู้ประกอบการพิธีเป็นเจ้าภาพจัดงานของตนเองจะไม่ค่อยได้ค่าตอบแทน เพราะเป็นกลุ่มที่จะเอาแรงกัน โดยไม่ต้องจ่ายเงินค่าตอบแทน หรือหากจ่ายค่าตอบแทนให้แก่กันก็มีการจ่ายกลับคืน แต่สำหรับเจ้าภาพต้องทำอาหารเลี้ยงดูเป็นอย่างดีกับ

กลุ่มผู้มาช่วยงานของตนเอง ในปีหนึ่ง ๆ กลุ่มผู้ประกอบการพีธีจะมีระยะเวลาประกอบพีธีประมาณ ๓ เดือน คือ เดือน ๖-๘ ตามเดือนไทยเท่านั้น

เศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ

การประกอบอาชีพของคนบ่อพราหมณ์-บ่อมอญนั้นมีความเปลี่ยนแปลงจากอดีตอย่างมาก แต่ก่อนบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญจะประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก โดยทำนาดำปีละหนึ่งครั้งหรือที่เรียกกันว่าทำนาปี โดยข้าวที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นข้าวหนักเกือบทั้งหมด เพราะที่นาเป็นนาลุ่มน้ำมาก ข้าวที่นิยมปลูกกัน ได้แก่ ข้าวเหลืองประทิว ข้าวเหลืองสิบเอ็ด ข้าวกันตรัง และข้าวเหลืองแดงโม ส่วนพื้นที่บางแห่งที่น้ำมากจะปลูกข้าวที่เรียกว่าข้าวลอย เพราะจะสามารถทนทานกับน้ำท่วมได้เป็นอย่างดี

จากนาปีโดยวิธีการดำได้ปรับเปลี่ยนทั้งพันธุ์ข้าวที่ปลูกและวิธีการทำมาเป็นการใช้ข้าวจากกรมวิชาการเกษตร เนื่องจากเมื่อมีชลประทานชาวบ้านสามารถทำนาได้ปีละ ๓-๔ ครั้งต่อปี และระบบการควบคุมน้ำก็มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จากเดิมที่อาศัยธรรมชาติของน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ก็มีเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น เครื่องสูบน้ำ รถไถ และรถเกี่ยวเข้ามาช่วยในการทำนาในระยะหลัง ปัจจุบันการทำนาไม่ต้องใช้แรงงานมากเช่นแต่ก่อนเพราะมีเครื่องจักรมาใช้ในนาข้าว และทำนาได้ครั้งละมาก ๆ

เมื่อมีวิทยาลัยครูเพชรบุรีมาตั้งในหมู่บ้าน ชาวบ้านหลายต่อหลายคนเริ่มไปทำงานเป็นข้าราชการ หรือพนักงานลูกจ้างของวิทยาลัยเพิ่มมากขึ้น ภายในหมู่บ้านเมื่อมีวิทยาลัยครูมาตั้งในเขตหมู่บ้าน การส่งลูกเรียนเพื่อออกมาเป็นครูก็มากขึ้น นับจากเริ่มก่อตั้งวิทยาลัยกว่า ๔๐ ปีนั้น ทำให้ชาวบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ มีผู้ประกอบการอาชีพข้าราชการจำนวนมาก โดยมากที่สุด คือ การประกอบอาชีพครู ทั้งที่อยู่ในจังหวัดเพชรบุรีเอง และต่างจังหวัด เช่น ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร บุรีรัมย์ เป็นต้น อีกอาชีพหนึ่งที่มีผู้รับราชการมาก ได้แก่ ตำรวจ ซึ่งการรับราชการทำให้คุณภาพชีวิตของชาวบ้านที่ดีขึ้น และเป็นความคาดหวังของคนในสังคมที่อยากให้ลูกรับราชการหรือทำงานในบริษัทห้างร้านที่มีความมั่นคงสูง งานราชการอื่น ๆ ที่คนรุ่นใหม่ของบ่อพราหมณ์ทำ คือ พยาบาล ซึ่งมีเพียงคนเดียวที่ทำงานนี้

นอกจากการทำนา และรับราชการ อาชีพค้าขายและรับจ้างทั่วไปก็เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่ทำนารายได้มาสู่ครอบครัวของคนในชุมชน สืบเนื่องจากจำนวนนักเรียนมีเพิ่มมากขึ้น และมีร้านค้ามาเปิดกิจการด้านหน้ามหาวิทยาลัยจำนวนมาก การค้าขายอาหารจึงเป็นอาชีพที่คนในชุมชนหลายคนเป็นแม่ค้า มีทั้งการค้าขายในโรงอาหารของมหาวิทยาลัย ซึ่งต้องใช้วิธีการประมูลร้านค้า ซึ่งบางปีประมูลได้ บางปีประมูลไม่ได้ และการค้าขายรอบ ๆ มหาวิทยาลัย โดยเฉพาะด้านหน้า ที่จะมีนักศึกษาอาศัยอยู่จำนวนมาก และเป็นเส้นทางที่ตรงที่สุดจากเพชรบุรีสู่หาดเจ้าสำราญ ผู้คนสัญจรไปมาก็มีเป็นจำนวนมาก ทำให้การค้าขายค่อนข้างมีกำไรที่

ดี นอกจากนั้นแล้วในหมู่บ้านยังมีร้านของของชำเล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่เพียง ๒-๓ ร้าน ทั้งนี้ไม่รวมร้านขายของขวัญ ร้านขายเหล้า และร้านอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นคนจากภายนอกมาเปิดกิจการ

ในหมู่บ้านมีผู้เป็นผู้รับเหมาก่อสร้างอยู่รายหนึ่ง ซึ่งทำให้คนในหมู่บ้านหลายคนเป็นลูกจ้างในการทำงานก่อสร้างที่ผู้รับเหมาประมูลมาได้ ซึ่งบางครั้งคนที่ทำนาที่ว่างเว้นจากการทำนา คนที่ขายอาหารในมหาวิทยาลัยก็มาทำได้ในช่วงปิดเทอม แต่ก็จะมีบางคนที่เป็นคนรับจ้างก่อสร้างกับผู้รับเหมาประจำ ที่จะเป็นคนที่จะทำให้งานเดินหน้าต่อไปได้อย่างไม่หยุดชะงัก หากคนรับจ้างคนอื่นไปทำงานของตนเอง งานรับจ้างอื่น ๆ ก็มีบ้างปะปราย เช่น งานรับจ้างรังวัดที่ดิน ชีมอเตอร์ไฮด์รับจ้าง ขักรรับจ้าง เป็นต้น

อาชีพที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและงานประเพณี ได้แก่ งานรับเล่นดนตรี ซึ่งแบ่งเป็นวงดนตรีไทยที่ใช้บรรเลงในงานพิธีต่าง ๆ เช่น งานทำบุญบ้าน งานบวช งานแต่งงาน งานเชิญเจ้าขึ้นศาล งานยกครูคนทรง งานศพ ซึ่งบ้านบ่อมอญมีวงดนตรีไทยหนึ่งคณะเป็นคณะของลุงสำรวย แห่งฉายา ซึ่งรับสืบทอดมาจากพ่อ ซึ่งในปีหนึ่ง ๆ ก็มีงานที่ไปเล่นหลายสิบงาน สร้างรายได้ให้กับครอบครัวและคนในวงได้ และการเล่นดนตรีไทยนั้นจะมีการผสมวงเพื่อความอยู่รอด และเพิ่มรับงานให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นการเพิ่มรายได้ให้ด้วย เพราะแต่ละคณะจะมีกลุ่มญาติหรือคนรู้จักของตัวเองที่จะมาว่าจ้างให้ไปเล่นดนตรีไทย เช่นคณะของลุงสำรวยก็จะผสมโรงกับคณะของลุงหริบ้านเพ็ญ (อยู่ตรงข้ามถนนกับบ่อมอญ) เมื่อแต่ละคณะมีงานก็จะผสมวงกัน แม้จะไม่มีรายได้ประจำแต่ก็เป็นรายได้เสริมให้กับลูกหลานได้

คณะตรวงเป็นดนตรีอีกประเภทหนึ่งที่ทำรายได้ให้กับชาวบ่อมพรหมณ์ โดยเฉพาะช่วงงานสงกรานต์ งานบวชนาค งานแห่เทียนเข้าพรรษา และงานกฐินที่มักจะว่าจ้างคณะตรวงให้ไปบรรเลงสร้างความคึกครื้นสนุกสนานให้กับงาน โดยเฉพาะงานบวชนาคและงานกฐินที่จะต้องมีตรวงเป็นองค์ประกอบสำคัญของงาน ในงานบวชนาคตรวงใช้ช่วงแห่นาคไปลาคุณพ่อเจ้าบ้านไปบวช และช่วงแห่รอบโบสถ์ ช่วงนี้จะมีการกินเหล้าและเต้นกันอย่างสนุกสนานเพื่อฉลองงานบวช และงานกฐินที่เจ้าภาพจะว่าจ้างคณะกลองยาวไปเป่าแห่ผ้ากฐินและพุ่มเงินรอบโบสถ์ ดังนั้นในปีหนึ่ง ๆ นอกจากงานบวชและงานกฐินของวัดเพ็ญแล้ว คณะกลองยาวของลุงถมยังรับงานบวชในหมู่บ้านต่าง ๆ อีกหลายงาน ทำให้บรรดาคนในคณะซึ่งจำนวนมากจะเป็นลูกหลานมีรายได้เสริมให้กับตนเอง

มีชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งที่จะทำหน้าที่เล่นดนตรีทำเพลงเชิญเจ้าในงานปีและงานปีผีผซึ่งจะเรียกว่านายนิมนต์ นายนิมนต์คณะบ่อมพรหมณ์เป็นนายนิมนต์ที่รับทำงานกับคนทรงหลายคน ซึ่งทำให้ปีหนึ่ง ๆ มีงานอย่างน้อยร่วม ๓๐ งาน ในแต่ละงานที่ไปรับทำงานปีและงานปีผีผนั้นจะต้องทำงานร่วมกับคนทรง คนรำผี ซึ่งต่างจะได้รับค่าตอบแทนจากเจ้าภาพที่แน่นอน โดยงานหนึ่ง ๆ คณะนายนิมนต์จะได้ค่าตอบแทน งานละ ๓,๕๐๐ บาท คนทรงได้ค่าที่นั่งงานละ ๒,๐๐๐ บาท คนรำผีเรือน ได้ค่าตอบแทน ๑๖๐ บาท คนรำผีคนละ ๑๓๐ บาท

หากงานปีที่คนในหมู่บ้านอื่นมาจัดที่ศาลาหมู่บ้านบ่อพราหมณ์และเหมาะให้จัดสำหรับถวายคุณพ่อทั้งหมดในงานและเหมาะทำอาหารเลี้ยงคณะนายนิมนต์ คนทรง และแขกที่มางานก็จะมีรายได้เพิ่มขึ้นไปอีก หากคนหมู่บ้านอื่นหรือลูกหลานของคนบ่อพราหมณ์ที่ไปทำมาหากินหรือไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อื่นแล้วกลับมาทำงานปีผีผดก็มักจะเหมาะให้ชาวบ้านกลุ่มที่ราผีช่วยจัดเตรียมสำหรับเสวยและทำอาหารเลี้ยงแขกก็ยังมีรายได้เพิ่มขึ้นไปอีกเกือบเท่าตัว เพราะงานปีผีผดจะมีค่าใช้จ่ายเพิ่มสูงขึ้นไปอีก เพราะงานปีผีผดจะต้องมีพิธีกรรมตอนพลบค่ำถึงกลางคืน และจะมีคนราผีอีกอย่างน้อย ๗-๑๑ คนเพิ่มขึ้นมา บรรดาญาติพี่น้องที่มาร่วมงานก็มากขึ้นไป ทำให้การเหมาะทำขนมหรือเหมาะทำอาหารก็ยังจะสูงขึ้นไปอีก

นอกจากงานเหมาะแล้วช่วงเดือน ๖-๘ ที่เป็นช่วงเวลาทำงานปีและงานปีผีผดยังมีกลุ่มชาวบ้านกลุ่มหนึ่งรับสั่งทำขนมที่ใช้ในงานพิธี ได้แก่ ขนมเปียก ขนมกวน กงเกียบ สามเกลอ และชะมด โดยขนมเหล่านี้ชาวบ้านจะแกล้งเกลียดจะรู้กันดีว่าบ้านบ่อพราหมณ์รับทำขนมงานปีผีผด โดยกลุ่มที่มาสั่งขนมนอกจากชาวบ้านทั่วไปแล้ว ยังเป็นคนทรงที่ทำงานอยู่กับคณะนายนิมนต์ที่มักจะมาสั่งขนมของกลุ่มทำขนมที่บ่อพราหมณ์ โดยขนมเหล่านี้จะมีการจัดไปส่งถึงที่บ้านงานหรือบ้านคนทรง ทำให้ปีหนึ่ง ๆ ชาวบ้านจะมีรายได้จากการทำขนมขายเป็นรายได้เสริมของครอบครัว หรือเป็นรายได้หลักระหว่างเดือนเมษายน-กรกฎาคมก็ว่าได้

การเรียนรู้และการศึกษา

การศึกษาของชาวบ้านบ่อพราหมณ์แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ คือ มีการศึกษาพื้นฐานชั้นพื้นฐานที่รัฐกำหนด คือ จบประถมศึกษาปีที่ ๔ ประถมศึกษาปีที่ ๖ และมัธยมศึกษาปีที่ ๓ อีกกลุ่มเป็นกลุ่มผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรี ซึ่งจะทำงานข้าราชการ การเรียนระดับพื้นฐานในอดีตส่วนใหญ่จะเรียนจบจากโรงเรียนวัดเพรียง และมีบางส่วนที่พ่อเป็นครูอยู่โรงเรียนวัดลาดโพธิ์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านถัดไป ในเขตตำบลสามะโรงก็จะให้เรียนที่โรงเรียนนั้น ปัจจุบันเด็กรุ่นใหม่พ่อแม่ผู้ปกครองจะนิยมส่ง “ไปเรียนที่ตลาด” หรือไปเรียนที่ตัวจังหวัด ซึ่งหลายโรงเรียนมีบริการรถรับส่ง ส่วนระดับมัธยมศึกษาเด็กทุกคนจะถูกส่งไปเรียนโรงเรียนมัธยมในเมืองทั้งสิ้น โรงเรียนที่เด็กในหมู่บ้านนิยมไปเรียนกันมาก ได้แก่ โรงเรียนพรหมานุสรณ์ โรงเรียนเบญจมเทพอุทิศ โรงเรียนคงคาราม และโรงเรียนวัดจันทราวาส เมื่อจบระดับมัธยมศึกษา ก็จะเรียนที่วิทยาลัยครูที่อยู่ใกล้บ้าน แต่ปัจจุบันเด็ก ๆ ไปสอบเข้าเรียนมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้จำนวนมาก ส่วนมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีจะเป็นที่ท้าย ๆ ที่เด็กจะเลือกเรียน แต่ในทางกลับกันพ่อแม่ผู้ปกครองที่เป็นชาวบ้านทั่วไปจะส่งเสริมให้ลูกเรียนที่นี้ เพราะลูกจะได้อยู่ใกล้ ๆ ค่าใช้จ่ายไม่สูงมากเกินไป

ในอดีตการเรียนนับเป็นเรื่องยาก เพราะฐานะที่ยากจน พ่อแม่ไม่มีเงินส่งเรียนต่อ การเรียนที่มากกว่าระดับพื้นฐาน คือ การบวชเรียนธรรมะจากวัด โดยชาวบ้านจะนิยมบวชลูกชายเมื่อลูกอายุครบ ๒๐ ปี และคนหนึ่ง ๆ จะบวชอย่างน้อย ๑ พรรษา บางคนบวช ๓-๕ พรรษาก็มี

โดยการบวชพระเป็นการฝึกอบรมคุณธรรมศีลธรรม ความอดทนอดกลั้นต่อกิเลสความอยากต่าง ๆ ก็มนุษย์ เมื่อควบคุมความอยากต่าง ๆ ได้แล้ว เมื่อมาใช้ชีวิตในชุมชน มาแต่งงานมีครอบครัวคนในชุมชนก็เชื่อว่าจะเป็นคนที่ดี ทำให้สังคมสงบสุข

แต่ในจำนวนคนที่บวชนั้นมีเพียงคนเดียวที่บวชเรียนทางพระปริยัติ มีพระสนธยาแห่งวัดเพ็ญคนหนึ่ง โดยบวชเณรแล้วเรียนเรื่อยมาจนจบการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี โดยปัจจุบันพระสนธยาเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านบ่อพราหมณ์เป็นอย่างมาก เพราะเป็นญาติพี่น้องกัน เมื่อมีงานบุญภายในหมู่บ้านพระสนธยามักจะได้รับนิมนต์ทุกครั้งไป

ทุกวันนี้การเรียนต่อระดับสูงดูเป็นเรื่องที่ง่ายดายสำหรับเด็กรุ่นใหม่ของหมู่บ้าน เพราะสภาพเศรษฐกิจที่ดีขึ้น การมีรายได้ประจำ และมีรายได้เสริมจากหลากหลายช่องทางมากขึ้น ทำให้การส่งลูกเรียนต่อระดับสูงเพื่อความมั่นคงในหน้าที่การงานเป็นสิ่งที่ถือสิ่งทีพ่อแม่ต้องทำ แต่การไม่เรียนหนังสือก็เป็นสิ่งที่พบเห็นได้บ้าง ทั้งนี้อาจเพราะอุปนิสัยส่วนตัวที่ชอบการทำงานมากกว่าการเรียนในห้องเรียนในโรงเรียน ก็ทำให้มีการเลิกเรียนกลางคัน

เด็ก ๆ รุ่นใหม่ที่เรียนหนังสือระดับมัธยมจะมีการทำกิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างเรียน เช่น การทำกิจกรรมพัฒนาชุมชน กิจกรรมทัศนศึกษา อีกส่วนหนึ่งนิยมเรียนพิเศษเพื่อหวังผลการสอบเข้าเรียนในสถาบันที่ตนเองต้องการ การเรียนในระบบของเด็กรุ่นใหม่ในหมู่บ้าน ทำให้เด็กหลายคนเห็นห่างจากการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน เพราะความที่ต้องมีภาระหน้าที่ทางการเรียนที่สับเนื่อง ทั้งการทำการบ้าน การทำกิจกรรม การเรียนพิเศษ บางคนจะไม่ชอบมาร่วมกิจกรรมแม้จะมีเวลาว่างก็ตาม เหตุผลเพราะไม่ชอบคนเยอะ ๆ ทำให้เป็นที่หนักใจของพ่อแม่ว่า “จะไม่ใช้คนบ่อพราหมณ์แล้ว ไม่มีพี่น้องอยู่บ่อพราหมณ์แล้ว”

ในขณะที่เด็ก ๆ เหล่านี้กำลังเรียนตามระบบโรงเรียน แต่ประสบการณ์ภายในชุมชนอีกด้านหนึ่งที่เด็กเหล่านี้ได้รับหรือจะเรียกว่าเป็นการเรียนรู้นอกระบบหรือตามอัธยาศัยก็ตามแต่ การเรียนรู้ นั่นคือ การเรียนรู้วิถีชีวิตตามแบบพ่อแม่และบรรพบุรุษแต่จะมากหรือน้อยอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับอีกหลายปัจจัย แต่ทุกคนมีโอกาสเรียนรู้ เด็กหลายคนต้องช่วยพ่อแม่ทำนาในช่วงเย็น วันเสาร์-อาทิตย์ หรือช่วงปิดเทอม โดยครอบครัวจำนวน ๑๗ ครอบครัวที่ทำนาลูกเป็นแรงงานหนึ่งจะช่วยแบ่งเบางานของพ่อแม่ ซึ่งโอกาสช่วงนี้เป็นการเรียนรู้การทำนาจากการปฏิบัติ เห็นปัญหาอุปสรรค และได้ลงมือแก้ไขเท่าที่จะทำได้ มีหลายต่อคนเริ่มสนใจการเล่นวูลาน เขาจะให้ความสนใจกับการดูลักษณะวัวที่ดี เรียนรู้อุปนิสัยใจคอของวัว การเจ็บป่วย การรักษา และการบำรุงให้แข็งแรง ทั้งทางด้านการใช้ยาสมุนไพร การออกกำลังกาย หรือแม้แต่การใช้ไสยศาสตร์เข้าช่วย เด็ก ๆ เหล่านี้ต่างกำลังเรียนรู้ทั้งสิ้น การเลี้ยงวัวในกลุ่มผู้ชายเด็กเหล่านี้ก็กำลังเรียนรู้การอยู่ด้วยกันเป็นกลุ่ม เป็นการสร้างกลุ่มเพื่อน สร้างลูกพี่ในกลุ่ม เด็กหลายคนพ่อแม่ต้องฝากไว้กับนายพวง ให้ช่วยสอดส่องดูแล และดักเตือนสั่งสอนแทนตนในบาง

โอกาส บางช่วงก็มีกลุ่มสนใจกีฬาตีไก่ ทำให้ต้องสอบถามหาความรู้จากคนใหญ่ในชุมชน และเรียนรู้เทคนิควิธีที่คล้าย ๆ กับการเลี้ยงวัวลาน

ในแง่ของการเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน เด็ก ๆ และวัยรุ่นจะมีส่วนช่วยเหลือในงานสำเร็จลุล่วงในหลายโอกาส เช่น การเทศน์มหาชาติที่ต้องจัดเตรียมสถานที่ เช่น การตกแต่งด้วยต้นกล้วยต้นอ้อยนับเป็นงานหนักสำหรับผู้ใหญ่และคนแก่ เด็กจะถูกใช้หรือช่วยเหลือการทำงาน หรือแม้แต่การเก็บดอกบัวในหนองน้ำจากหมู่บ้านใกล้เคียงกว่า ๑,๐๐๐ ดอก ก็เป็นการทำงานของเด็กที่ผู้ใหญ่ให้वानให้ทำ ในงานอื่น ๆ อีกเช่นทำบุญทำสังกรานต์ ทำบุญปีใหม่ งานบวช งานแต่ง งานศพ หรือแม้แต่งานปีผีผดเอง เด็ก ๆ ก็จะช่วยเหลือในการจัดเตรียมสถานที่ จัดเตรียมเครื่องเกี่ยวกับพระสงฆ์ ทั้งอาสนะ ธรรมมาสน์ ฯลฯ การเรียนรู้เหล่านี้เป็นการเรียนรู้นอกระบบโรงเรียนที่เด็กได้รับการปลูกฝังถ่ายทอดจากผู้ใหญ่ในชุมชน แม้ว่าความเข้มข้นจะสู้สมัยก่อนไม่ได้ แต่ก็ยังเป็นสายธารแห่งการเรียนรู้ที่สืบทอดกันต่อไป

การเรียนรู้ของกลุ่มผู้ใหญ่ในชุมชนเอง ก็มีให้อยู่หลากหลายเช่นกัน เพราะหน่วยงานราชการต่าง ๆ ก็พยายามเข้ามาฝึกอบรมให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เป็นระยะ ๆ และขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐบาลจะให้ความสำคัญกับเรื่องใดเป็นพิเศษด้วย การอบรมของชาวบ้านที่ผ่านมา มีการอบรมในด้านสาธารณสุข เช่น การป้องกันและดูแลตัวเองให้ห่างไกลจากโรคเบาหวาน ซึ่งเป็นโรคที่กำลังมีอัตราการเจ็บป่วยสูง โดยการอบรมเป็นการเชิญชวนให้ชาวบ้านมารับฟังการบรรยายผ่านเครื่องขยายเสียง และการประชาสัมพันธ์ผ่านอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) โดยจัดอบรมให้ความรู้ที่ศาลากลางหมู่บ้าน ด้านสาธารณสุขกลุ่มอสม.ยังมีการประชุม การฝึกอบรม การไปศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง และนำความรู้ที่นั่นมาถ่ายทอดให้กับชาวบ้านได้รับทราบ ด้านสังคมมีการอบรมอาสาสมัครป้องกันสาธารณสุขฝ่ายพลเรือน(อพปร.) การฝึกอบรมการเป็นตำรวจชุมชน การฝึกอบรมผู้นำป้องกันยาเสพติด ด้านอาชีพนั้นกระแสของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้รับการสนับสนุนโดยหลายหน่วยงาน ชาวบ้านจึงได้รับคัดเลือกไปฝึกอบรม และศึกษาดูงานด้านเกษตรอินทรีย์ โดยเน้นการทำปุ๋ยชีวภาพ สารชีวภาพ เพื่อลดต้นทุนการผลิต ซึ่งที่ผ่านมาก็เริ่มได้รับความสนใจบ้าง เพราะกลุ่มชาวนาได้รับผลกระทบจากราคาน้ำมันที่สูง ราคาปุ๋ยเคมี และยาเคมีที่ต้องใช้ในไร่ราคาสูง ผนวกกับการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโทษและผลข้างเคียงของการใช้สารเคมีในการทำนา แต่หลายครอบครัวก็ยังไม่แน่ใจกับการทำเกษตรอินทรีย์ เพราะทำให้ข้าวไม่งาม ผลผลิตน้อย และต้องเสียเวลาการทำนามากกว่าเดิม ทำให้กระแสการใช้สารชีวภาพก็ยังเป็นเพียงความสนใจของคนไม่กี่คน และยังคงศึกษาหาความรู้อยู่เสมอก็มีส่วนสำคัญต่อการเรียนรู้ของชาวบ้าน เพราะมีผลต่อการเรียนรู้ของชาวบ้านอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องพิษภัยจากสารเคมี ซึ่งมีทั้งสื่อโทรทัศน์และสื่อวิทยุ

การได้เดินทางไปเห็นของจริง เห็นวิธีทำจริง ๆ ทำให้หลายเรื่องนำมาปรับใช้ชุมชน เช่นแต่เดิมป้าม้วนจะเผาถ่านด้วยกลบด้วยกลบทำให้ต้องหากลบซึ่งมีน้อยลงทุกที และมีราคาแพง เมื่อได้ไปเห็นการเผาถ่านแบบให้ถังโลหะฝังลงดินแล้วปิดด้วยสังกะสีก็นำมาทดลอง

ทำงานสำเร็จ ทุกวันนี้สามารถเผาได้ผ่านคุณภาพดีโดยไม่ต้องซื้อหาเกลือเช่นแต่ก่อน มีกรณีของการซ่อมข้าวที่หว่านแล้วขึ้นไม่สม่ำเสมอแต่ก่อนต้องถอนต้นกล้าแล้วไปดำซ่อมข้าวที่ห่างหรือตายไป น้ำตอมซึ่งได้เห็นวิธีการใช้ส้อมซ่อมข้าว โดยเป็นส้อมโลหะขนาดใหญ่เท่าฝ่ามือ ต่อด้วยไม้ไผ่ยาว ๔-๕ เมตรก็สอบถามเจ้าของนาแล้วไปซื้อมาใช้ในนาข้าวของตนเองบ้าง ทำให้ไม่ต้องลงไปย่ำข้าวในนาเพื่อซ่อมข้าวและลดระยะเวลาการทำงานลงไปได้

การปกครอง

การปกครองภายในหมู่บ้านเป็นไปตามระบบอาวุโสที่ผู้สูงอายุจะมีบทบาทในการปกครองเหนือผู้อ่อนอาวุโสกว่า และการปกครองที่เป็นทางการของหมู่บ้าน คือ ผู้ใหญ่บ้านมีความสำคัญ หมู่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญให้ความสำคัญกับผู้ใหญ่บ้านเป็นอย่างมาก โดยผู้ใหญ่บ้านจะได้รับฉันทามติจากชาวบ้านให้ดำรงตำแหน่งมาแต่เดิม ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ที่มีตักคุณธรรมจริยธรรมตามที่ชุมชนกำหนดหรือคาดหวัง ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้มีบทบาทและสิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับหมู่บ้าน จากการสอบถามชาวบ้านสถานที่ทำการของหมู่บ้าน คือ บ้านของผู้ใหญ่ โดยเป็นศูนย์กลางในการรวมคนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ และมีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจความขัดแย้ง ระเบียบข้อพิพาทภายในชุมชน ผู้ใหญ่บ้านในอดีตที่ชาวบ้านจดจำได้ มีดังนี้

ผู้ใหญ่ยิด มีนนาน เป็นผู้ใหญ่บ้านที่ชาวบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญยังคงจดจำได้ว่าเป็นอดีตผู้ใหญ่บ้านของตน

ผู้ใหญ่แดง แฉ่งฉายา เป็นคนมาจากแถบบ้านบางแก้วซึ่งเป็นหมู่บ้านทะเล ต่อมาแต่งงานตั้งครอบครัวอยู่บ้านบ่อมอญ เมื่อครั้งผู้ใหญ่แดงเป็นผู้ใหญ่บ้านมีหน้าที่ไกลเกลี่ยข้อพิพาทภายในหมู่บ้าน ป้องกันเหตุร้ายแรงที่อาจเกิดขึ้น โดยผู้ใหญ่แดงเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านและบ้านของผู้ใหญ่แดงยังเป็นสถานที่รวมคนในหมู่บ้านในช่วงที่ต้องมีการประชุมหามติเรื่องราวในชุมชน บางครั้งเป็นสถานที่รวมคนในช่วงที่มีงานประเพณีของชุมชน โดยงานที่ชาวบ้านยังจำได้ดี เกี่ยวกับการรวมตัวกันที่บ้านผู้ใหญ่แดง คืองานแห่ขบวนหมู่บ้านเมื่อฝนไม่ตกตามฤดูกาล ชาวบ้านก็จะรวมตัวกันจับแมวใส่กรงแห่ นำขบวนด้วยเท็งหรือกลองยาว ออกร้องรำไปรับของบริจาคจากชาวบ้าน สิ่งของที่รับบริจาค ได้แก่ ข้าวสาร ปลา เนื้อสัตว์ เหล้ากล้วย ฯลฯ สิ่งของที่ได้จำพวกข้าวปลาอาหารส่วนหนึ่งนำไปถวายวัดเพ็ญ อีกส่วนหนึ่งเป็นนำมาจะนำมากินเลี้ยงกันช่วงเย็นที่บ้านผู้ใหญ่แดง มีการร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนาน ผู้ใหญ่แดงมีลูกหลายคน และมีภรรยามากกว่าหนึ่งคน ทำให้ตระกูลแฉ่งฉายาเป็นตระกูลใหญ่ของบ้านบ่อมอญและบ้านเพ็ญ

ก้านจ่าลอง เอี่ยมวิสัยหรือก้านแล้ง เป็นคนไทยเชื้อสายจีนจากบ้านลาดโพธิ์ บิดาชื่อนายวิสัย มารดาชื่อเอียน วัยเด็กเกิดและเติบโตที่บ้านลาดโพธิ์ต่อมามีชื่อที่ดินจากชาวบ้านบ่อพราหมณ์เพื่อปลูกบ้านอยู่อาศัยและเปิดเป็นร้านค้าขายของชำให้กับนักศึกษา ก้านแล้งเป็นผู้ใหญ่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญและเป็นคนตำบลนาเวียงตั้งแต่ปีพ.ศ.๒๕๒๓-๒๕๔๐ เนื่องจาก

อายุครบ ๖๐ ปีตามกฎหมายกำหนดในการรับราชการเป็นอันครบวาระการเป็นผู้ใหญ่บ้านและกำนัน

ผู้ใหญ่มวย เอี่ยมวิลัย เป็นผู้ใหญ่บ้านผู้หญิงคนแรกของบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ ผู้ใหญ่มวยเป็นผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งต่อจากกำนันเล้งผู้เป็นพ่อ แต่เป็นผู้ใหญ่บ้านได้เพียง ๕ ปีเท่านั้น(๒๕๔๐-๒๕๔๕) เนื่องจากเสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า “โรคทันสมัย” ความทรงจำของชาวบ้านเกี่ยวกับแก คือ การเป็นคนเก่งมีความสามารถทำงานพัฒนาหมู่บ้านได้อย่างคล่องแคล่ว

ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน คือ ผู้ใหญ่บุญส่ง มณีตัน เป็นผู้ใหญ่บ้านผ่านการสรรหาจากการเลือกตั้ง โดยได้รับการเลือกตั้งเป็นสมัยที่สอง ก่อนหน้าที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านได้ทำหน้าที่ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในสมัยผู้ใหญ่มวย โดยครั้งที่สองนี้ไม่มีการเลือกตั้ง เนื่องจากคุณสมบัติของผู้สมัครอีกคนหนึ่งไม่ครบตามที่ทางราชการกำหนดจึงได้รับตำแหน่งโดยไม่ต้องลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ซึ่งการเลือกตั้งเป็นวิธีการที่ทางราชการกำหนด แต่ในทางปฏิบัติแล้วหมู่บ้านบ่อพราหมณ์ยังคงใช้วิธีการเลือกสรรโดยชุมชนเอง เพราะการเลือกตั้งมักไม่มีผู้สมัครแข่งขัน เนื่องจากมีความพยายามของกลุ่มเครือข่ายในการพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการเมื่อมีผู้สมัครเข้าแข่งขัน โดยจะมีกลุ่มผู้อาวุโสของชุมชนเป็นผู้ดำเนินการพูดคุยภายในชุมชน โดยคัดเลือกบุคคลที่จะเป็นผู้ใหญ่บ้านจากการลงมติและตรวจสอบคุณสมบัติอย่างไม่เป็นทางการด้วยตัวชาวบ้านเอง โดยการตรวจสอบและคัดเลือกเป็นไปอย่างกว้างขวางในวงสนทนา วงพูดคุยของคนเฒ่าคนแก่ เมื่อการพูดคุยได้ข้อสรุปแล้วก็มีจัดการเซ็น ไม่มีผู้ลงสมัครแข่งขัน หรือร้องเรียนเรื่องคุณสมบัติที่ไม่ครบถ้วน

นอกจากผู้ใหญ่บ้านแล้วโครงสร้างการปกครองยังมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ๒ คน คนหนึ่งอยู่บ้านบ่อพราหมณ์ คือ นายเสนห์ อร่ามศรี คนที่สองนายธนวัฒน์ แฉ่งฉายา คนหมู่บ้านบ่อมอญ ซึ่งการจัดวางตัวผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นการเสนอชื่อของผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งชาวบ้านตกลงกันว่าเมื่อผู้ใหญ่บ้านเป็นคนบ่อพราหมณ์แล้ว ผู้ช่วยคนหนึ่งก็จะมาจากร้านบ่อมอญ เพื่อทำหน้าที่ติดต่อประสานงานกันภายในหมู่บ้าน โดยมีตัวแทนของตนเองที่สามารถเข้าถึงชาวบ้านในหมู่บ้านเองได้ดีกว่า

หมู่บ้านเป็นส่วนหนึ่งในการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลนาเวียง หมู่บ้านมีตัวแทนเข้าร่วมบริหารท้องถิ่น ๒ คน คือ นายรังสี อร่ามศรี และนายบุญชู มณีตัน

เมื่อมีการประชุมหรือตัวแทนของหมู่บ้านให้เข้าร่วมในการปกครองหรือกิจกรรมที่เป็นทางการต่าง ๆ ตัวแทนทั้ง ๕ คนนี้จะตัวแทนของหมู่บ้านในการเข้าร่วมทุกครั้ง และจะเป็นผู้มีความชอบธรรมในการเรียกประชุมปรึกษาหารือเพื่อแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน หรือเสนอกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ และเมื่อชุมชนมีงานส่วนรวมผู้นำเหล่านี้จะต้องเข้าร่วมทุกครั้ง ผู้นำจะต้องเป็นผู้เสียสละเวลาส่วนตัวอุทิศให้กับงานต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ทั้งงานประชุมที่เป็นทางการและงานตามประเพณีของชุมชน ตั้งแต่งานกฐิน งานแห่เทียนพรรษา งานเทศน์มหาชาติ ฯลฯ

สิ่งที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติจนเป็นหน้าที่ของผู้เฒ่า คือ การนำพวงหรีดไปเคารพศพคนในหมู่บ้าน ทุกรายที่เสียชีวิต

การปกครองและการบริหารจัดการหมู่บ้าน ปัจจุบันทางชุมชนจะต้องตั้งงบประมาณ การพัฒนาหมู่บ้าน โดยมีการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและต้องมีการประชาคมหมู่บ้าน เพื่อขอ งบประมาณสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ โดยการพัฒนามีมาจาก ๒ ส่วนด้วยกัน คือ งานจากอำเภอและจังหวัด ซึ่งจะผ่านกลไกการปกครองของผู้ใหญ่บ้าน ส่วนที่สองเป็น งบประมาณที่จัดสรรจากรายได้จากการจัดเก็บภาษีและเงินสนับสนุนท้องถิ่นโดยผ่านองค์การบริหารส่วนตำบล สำหรับการเสนอของงบประมาณจากทั้งสองส่วน จะต้องเสนอโครงการจาก ชุมชนเข้าสู่กระบวนการพิจารณา ในอดีตงบประมาณที่อยู่ในความทรงจำของชาวบ้าน คือ งบประมาณจากรัฐบาลของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช แต่งงบประมาณสมัยนั้นเป็นการให้งบโดย รัฐบาลจัดสรรมาให้จากส่วนกลาง ไม่ต้องทำโครงการเสนอต่อรัฐ โครงการที่เพิ่งดำเนินการไป เมื่อ ๓-๔ ปีนี้ ได้แก่ โครงการอยู่ดีมีสุข งบ SML และได้รับงบประมาณกองทุนหนึ่งล้านบาท เมื่อปี ๒๕๔๙ และในปี ๒๕๕๒ ทางรัฐบาลได้ปรับกองทุนหมู่บ้านเดิมเป็นกองทุนเศรษฐกิจ พอเพียง หมู่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญเสนอโครงการซื้อปุ๋ยชีวภาพเพื่อใช้ในการทำเกษตรของ หมู่บ้าน

การสาธารณสุข

วิถีชีวิตของคนในหมู่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ เมื่อมีการเจ็บป่วยจะรักษาโรค เบื้องต้นที่สถานอนามัยนางัวงโดยใช้สิทธิการรักษา ๓๐ บาท ทั้งนี้หากการเจ็บป่วยมีความรุนแรง จะรักษายังโรงพยาบาลพระจอมเกล้าจังหวัดเพชรบุรี ทั้งนี้อยู่ในสิทธิการรักษา ๓๐ บาท เช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นการบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐานที่รัฐจัดให้กับประชาชนทุกคน มีชาวบ้าน บางครอบครัวที่มีฐานะทางการเงินที่ดีก็อาจรับการรักษาในโรงพยาบาลเอกชน เช่น โรงพยาบาลเพชรรัตน์ซึ่งเป็นโรงพยาบาลเอกชนในตัวจังหวัด หรืออาจรับการรักษาใน โรงพยาบาลในกรุงเทพฯ และการเจ็บป่วยบางครั้งชาวบ้านก็สามารถซื้อยารับประทานเองได้ โดยด้านหน้ามรภ.เพชรบุรีมีร้านขายยาให้บริการอยู่หลายร้าน

การเจ็บป่วยของชาวบ้านโดยทั่วไปเป็นโรคทั่วไป เช่น โรคหวัด เป็นไข้ เจ็บคอ เจ็บ ตา ฯลฯ ซึ่งไปหาหมอรักษาไม่กี่วันก็จะหาย ส่วนโรคที่ร้ายแรงกว่าโรคทั่วไปที่พบ ได้แก่ โรคต้อ ชนิดต่าง ๆ โรคเบาหวาน โรคหัวใจ โรคปอด ซึ่งโรคเหล่านี้ผู้ป่วยจะต้องได้รับการรักษาอย่าง ต่อเนื่อง แต่การรับการรักษาพยาบาลนั้น ชาวบ้านหลายคนก็จะกลัวการไปหาหมอ เพราะมักจะ ถูกหมอดุเมื่อไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างเคร่งครัด เช่น มีผู้หญิงคนหนึ่งตาเป็นต้อจึงเข้ารับ การลอกต้อที่ตา ซึ่งแพทย์แนะนำให้ปิดตาและพักการทำงานชั่วคราว แต่เมื่อกลับบ้านก็ต้อง ทำงานหนัก เพราะเลี้ยงวัวนมหลายตัวต้องช่วยสามีเกี่ยวหญ้า ขนอาหาร และรีดนมวัว เมื่อนึก ถึงวันที่แพทย์นัดให้ไปติดตามผลการรักษาก็เลยวันนัดไปแล้ว หญิงผู้นี้จึงตัดสินใจไม่ไปพบ

แพทย์เพราะกลัวแพทย์จะตำหนิ ทั้ง ๆ ที่อาการจากการลอกตาจะไม่ค่อยดีนักก็ตาม มีกรณีตัวอย่างอีกกรณีหนึ่งที่นายหมิงเจี๋ยป่วยด้วยอาการเจ็บท้องอย่างรุนแรงบวกกับมีอาการเหนื่อย หอบหายใจไม่ออกจนต้องไปนอนโรงพยาบาล แพทย์และพยาบาลจึงแนะนำให้เลิกสูบบุหรี่ ทั้งตัวนายหมิงและลูก ๆ จะพยายามอธิบายว่าตนเองไม่สูบบุหรี่ แต่แพทย์ก็ยังคงปักใจเชื่อและต่อว่าสูบบุหรี่แล้วยังไม่ยอมรับ เมื่อการไปรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลมีปัญหาด้านอำนาจของแพทย์พยาบาลที่สูงกว่าชาวบ้าน จึงทำให้ชาวบ้านไม่นิยมพบแพทย์หากไม่เจ็บป่วยหนัก ไม่ต้องกล่าวถึงการตรวจสุขภาพประจำปีที่ชาวบ้านทุกคนน่าจะตรวจ แต่ชาวบ้านก็คิดว่าตรวจไปก็เป็นโรคนั้นโรคนี้ เมื่อไม่ตรวจก็ไม่เจอ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ใช้ชีวิตตามปกติ ทำมาหากินของตนเองไป เมื่อถึงคราวเจ็บก็ค่อยรักษา

นอกจากชาวบ้านเจ็บป่วยจึงจะไปพบแพทย์แล้ว บางครั้งสถานีนอ้ามัยก็จะออกไปให้บริการตรวจโรคเบื้องต้นให้กับชาวบ้านถึงในหมู่บ้าน เช่น การตรวจวัดโรคความดันโลหิตและโรคเบาหวาน รวมถึงการอบรมให้ความรู้ โดยร่วมมือกับอบสม.ของหมู่บ้าน และอบสม.เองก็จะได้รับการฝึกอบรมต่าง ๆ เสมอ ก็สามารถแนะนำความรู้เบื้องต้นได้ แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะไม่ค่อยทำตามคำแนะนำเท่าใดนัก

การรักษาการเจ็บป่วยด้วยวิธีการแพทย์พื้นบ้านก็ยังได้รับความนิยมของชาวบ้านอยู่บ้าง เช่น การรักษาโรคกระดูก ชาวบ้านจะไปปรึกษากับหลวงพ่อหรั่งซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดลาดโพธิ์ ท่านมีคาถาอาคมและสมุนไพรในการรักษาโรคกระดูก คนในหมู่บ้านหลายคนเคยไปปรึกษากับท่านจนหาย ปัจจุบันความรู้ด้านการรักษาโรคกระดูกจากที่เคยอยู่ในวัดลาดโพธิ์ ได้ออกมาอยู่ที่ชาวบ้านในหมู่บ้าน เพราะมีลูกศิษย์ของท่านที่สืบทอดการรักษากระดูกต่อมา แต่ชาวบ้านรู้สึกว่ามีหมอท่านนี้ไม่เก่งเช่นหลวงพ่อที่เป็นอาจารย์

การรักษาด้วยการกินน้ำมัน เมื่อมีอาการของโรคชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านเรียกว่าป่วง ลักษณะอาการจะมีการจุกแน่นท้อง วิธีการรักษาใช้วิธีให้ผู้มาหาชาวบ้านที่เป็นหมอว่าขอน้ำมันป่วง จากนั้นหมอนำน้ำมันดีให้กับผู้มาหาให้รักษา กิน คนเจ็บป่วยที่นอนอยู่ที่บ้านก็หายจากการเจ็บป่วยได้ อีกกรณีหนึ่งเมื่อคนท้องใกล้คลอดหากอยากออกลูกง่ายต้องมาขอน้ำมันจากหมอฟื้นบ้านกินก็จะคลอดลูกได้ง่าย

ช่วงที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ศึกษาภาคสนามได้เกิดเหตุการณ์หนึ่งที่ทำให้ได้มีส่วนร่วมในการรักษาพยาบาลการถูกสุนัขกัด เนื่องจากผู้วิจัยเดินทางไปในหมู่บ้านช่วงค่ำ ได้มีสุนัขตัวหนึ่งกัดที่ขาซ้ายทำให้เลือดซึมเล็กน้อย ลูกสาวเจ้าของหมาเข้ามาดูแล โดยนายาหมองมาทาบริเวณแผลที่ถูกสุนัขกัด สักครู่ป้าเจ้าของสุนัขเข้ามาดูอาการแล้วบอกว่า “ต้องไปปัด” ขณะนั้นทรงลั่นกำลังเข้าทรงคุณพ่อปู่มน้อยบนบ้านมีชาวบ้านมาปรึกษา มาขอความช่วยเหลืออยู่ ๔ คน เมื่อข้าพเจ้าขึ้นไปป้าเจ้าของสุนัขก็บอกกับคุณพ่อว่าให้ช่วยปัดรักษาอาการสุนัขกัด คุณพ่อจึงบัวนน้ำหมากที่กำลังเคี้ยวอยู่ใส่ช้อนตักหมาก แล้วนำกระดาศทิชชูชุบน้ำหมากนั้นมาทาบริเวณแผลนั้น แล้วบริกรรมคาถาพร้อมกับเป่าลงไปแผลนั้น เมื่อลงมาถึงศาลาหมู่บ้านชาวบ้านหลายคนบอกว่า ถ้า

ถูกสุนัขกัดยังมีวิธีการรักษาอื่น ๆ อีก โดยให้นำมะนาวมาถูบริเวณแผล อีกวิธีหนึ่งคือนำรองเท้ามารดน้ำที่ผลึกได้ แต่สิ่งที่มากกว่าถูกหมากัด คือ แสดงว่าเรากำลังมีเคราะห์ให้ไปสะเดาะห์เคราะห์หรือถวายสังฆทานที่วัด เพื่อให้เคราะห์กรรมนั้นหมดไป ส่วนชาวบ้านคนใดถูกหมากัดแล้วแผลหายแต่ยังเป็นไต่อยู่ในเนื้อก็จะให้วิธีการรักษาด้วยการแทงหุ่นให้กับหุ่นที่ปั้นแทนคนนั้นแล้วแทงด้วยคาถาอาคมไปที่หุ่นแทนตัวผู้เจ็บป่วย

สาเหตุของการเกิดโรคชาวบ้านเชื่อว่าเกิดจากเชื้อโรคและความผิดปกติของร่างกายเอง แต่เมื่อการรักษาโดยการแพทย์แผนปัจจุบันไม่หาย ชาวบ้านก็จะคิดว่าเกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น เจ้าหรือผีให้โทษจนตนเองต้องเจ็บป่วย หากชาวบ้านคิดว่าอาจถูกอำนาจเหนือธรรมชาติให้โทษ ก็จะต้องไปหาคนทรงตรวจดูว่าทำผิดสิ่งใดจนต้องเจ็บป่วย การเจ็บป่วยจะมีสาเหตุมาจากการกระทำของเจ้าและผี ๕ ลักษณะ หรือที่เรียกกันว่า “ถูกยาม” ได้แก่ ผีเรือน ภูมิตี่ เจ้าของที่ คุณพ่อเจ้าบ้าน และผีตายโหง เมื่อผู้ป่วยหรือลูกหลานไปหาคนทรงตรวจดูการเจ็บป่วยแล้วรู้ว่าถูกสิ่งใดทำให้เจ็บป่วยก็มีวิธีการแก้ไข เช่น การขอสมาธิไหว้ด้วยเครื่องสังเวย และหากเป็นการเจ็บป่วยที่หนักหนามากก็ต้องบนให้หาย โดยการจัดงานปีผีมืดถือว่าเป็นการบนที่สูงที่สุดของการบนบานทั้งหมด คนที่ต้องบนงานปีผีมืดถวายคุณพ่อและผีเรือนนี้เรียกว่า “แรงงานปี” เพราะถือว่าต้องจัดงานถวายเจ้างานใหญ่ เนื่องจากคุณพ่อจะทวงงานคนที่ไม่ทำงานถวายจนต้องเจ็บป่วย แต่ก่อนที่จะบนบานต่อผีเรือนหรือคุณพ่อองค์ต่าง ๆ นั้น การรักษาเบื้องต้นจะเป็นการ “ปิด” หรือการปิดเป่าด้วยคาถาอาคมของคนทรงเสียก่อน หากมีอาการเล็กน้อยก็สามารถปิดแล้วหายเลย ไม่ต้องบนบานแต่อย่างใด

การเจ็บป่วยอีกแบบหนึ่ง คือ การที่เจ้าลองหรือการที่บุคคลมีเจ้ามาจับ เพื่อจะให้เป็นร่างทรง ซึ่งการเจ็บป่วยแบบนี้จะรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันไม่หาย อาการที่แสดงว่าเจ้าลองจนทำให้เจ็บป่วย ได้แก่ การอุ้มลูกออกเดินตามท้องถนนในหมู่บ้านอย่างไม่ฟังคำทักท้วงของชาวบ้าน การแก้ผ้าอยู่บนบ้านไม่ออกไปพบหน้าญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน อาการผิดปกติเช่นนี้เป็นลักษณะของเจ้าลอง เมื่อไปหาร่างทรงตรวจดูก็แนะนำวิธีการรักษา ซึ่งส่วนใหญ่จะให้รับขันธบูชา บางรายก็รับเป็นร่างทรงรายใหม่ ซึ่งเจ้าที่มาจับก็จะบอกว่าตนเองชื่ออะไร มีประวัติความเป็นมาอย่างไร

สาเหตุการเจ็บป่วยของคนที่มีวิชาความรู้ เรียกว่า “แรงครู” คือ คนคนนั้นมีวิชาความรู้ด้านใดด้านหนึ่งแล้วทำผิดข้อห้าม หรือ ทำผิดครูก็จะมีอาการเจ็บป่วยได้ เมื่อเจ็บป่วยด้วยการแรงครู ก็จะจัดพิธีการไหว้ครู เพื่อขอสมานโทษและขอการคุ้มครองรักษาจากครู และการรักษาโรคหลายคนก็เป็นแบบผสมผสาน คือ รักษาตามหลักการแพทย์แผนปัจจุบัน และยังรักษาโรคกับคนทรงด้วยวิธีการปิดด้วย

บทที่ ๓

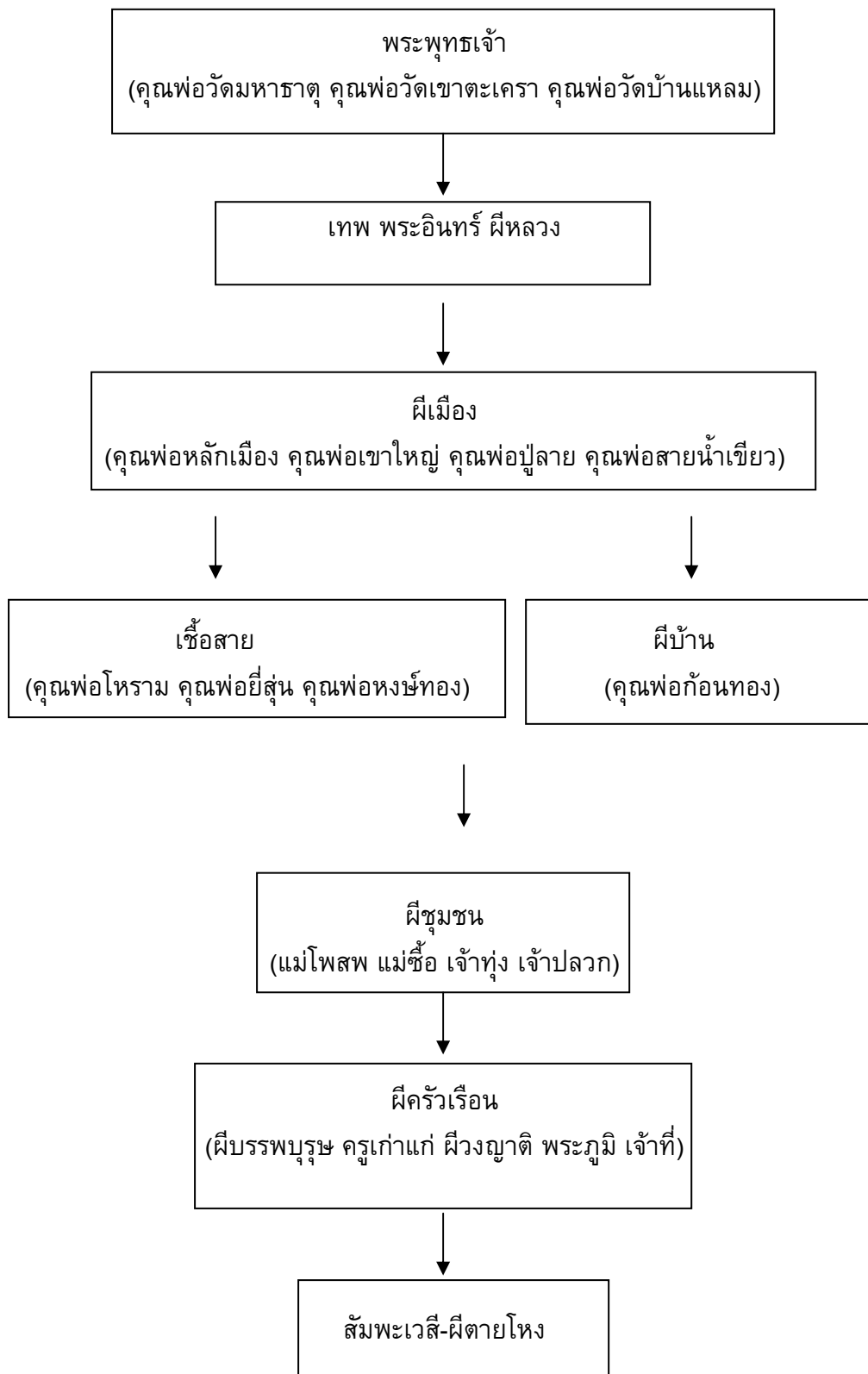
ระบบศาสนาความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณีของหมู่บ้าน

ในบทนี้จะกล่าวถึงการจัดระบบความเชื่อของชุมชนบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ ซึ่งการจัดระบบความเชื่อของชุมชนเป็นการจัดลำดับขั้นของความเชื่อที่มีพระพุทธศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับเทพ เจ้า และผี ทั้งนี้แต่ละชุมชนจะมีระบบความเชื่อของชุมชน แม้ว่าจะอยู่ในโครงสร้างของศาสนาหลักของสังคม แต่ก็อาจมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันออกไป มีรูปแบบและวิธีการที่ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา หมู่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญก็เช่นเดียวกันระบบศาสนาความเชื่อก็มีลักษณะของตนเอง การจะศึกษาศาสนาไม่ใช่ว่าการศึกษาที่ตัวหลักธรรมคำสั่งสอน หรือตามอุดมคติที่ได้รับการสั่งสอนกันมากเท่านั้น แต่ต้องศึกษาที่พฤติกรรมของคนในสังคมที่ดำเนินอยู่ขณะนั้น เราจึงจะสร้างเข้าใจต่อชุมชนนั้น ๆ ได้

สำหรับระบบความเชื่อของหมู่บ้านมีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตด้านอื่น ๆ ของชาวบ้านทั้งในมิติการผลิตภาคการเกษตรแต่เดิมและภาคการเกษตรแบบผูกติดกับการตลาดและใช้เทคโนโลยีเช่นปัจจุบัน แม้แต่การค้าขาย หรือการรับราชการ การเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง ก็ถูกผูกโยงเข้ากับระบบความเชื่อทั้งสิ้น ด้านการเมืองภายในชุมชนก็อยู่ในข่ายของระบบความเชื่อเช่นเดียวกัน ท้ายสุดของระบบความเชื่อส่งผลต่อการเกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ในวงจรชีวิตของบุคคล และพิธีกรรมร่วมกันของชุมชน ซึ่งพิธีกรรมที่รวมคนหลายตระกูล หลายอาชีพ และหลากหลายวัยเข้าด้วยกัน เกิดเป็นประเพณีของชุมชนขึ้นมา เพราะนอกจากพิธีกรรมโดยตรงแล้ว ยังมีการพบปะสังสรรค์ระหว่างกัน มีการกินเลี้ยง มีการละเล่น เหล่านี้คือประเพณีของชุมชนที่กำลังจะกล่าวถึงต่อไป

ระบบความเชื่อของชุมชน

บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญมีระบบความเชื่อที่มีแบบแผนแน่นอนตายตัว แต่ละส่วนจะมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มีการซ้อนทับ และมีการผสมผสานกัน จากการที่ผู้ศึกษาได้เข้าไปอยู่ร่วมกับคนในชุมชนมากกว่า 3 ปี ทำให้เห็นว่าประเพณีในรอบปี งานพิธีในช่วงต่าง ๆ ของชีวิต หรือแม้แต่งานในช่วงวิกฤตของชีวิตล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อทั้งสิ้น ทั้งนี้ความเชื่อมีโครงสร้างและรายละเอียดที่มองทั้งแนวตั้งแนวนอนได้ดังนี้

พระพุทธเจ้า

เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาที่ชาวบ้านทุกคนนับถือ ในการประกอบพิธีใด ๆ แต่ครั้งสิ่งที่จะต้องเริ่มต้นก่อน คือ การระลึกนึกถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ โดยสิ่งที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติ โดยทั่วไปแล้วชาวบ้านมีความเข้าใจว่าพระพุทธเจ้ามีตัวตนอยู่จริง อยู่ในประเทศอินเดีย เป็นผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนาเริ่มแรก ซึ่งความรู้ความเข้าใจเหล่านี้เป็นความรู้ที่ได้รับการอบรมสั่งสอนมาจากวัด โรงเรียน และสื่อต่าง ๆ ที่เป็นทางการของหน่วยงานของรัฐ หรือเป็นความรู้ที่รัฐเป็นผู้ให้ความรู้สู่ชุมชน

แต่พระพุทธเจ้าได้ถูกหลอมรวมกับผีสำคัญของท้องถิ่นเมืองเพชรบุรีจนกลายเป็นความเชื่อเกี่ยวกับคุณพ่อที่ศักดิ์สิทธิ์ของท้องถิ่น คุณพ่อที่คนในเมืองเพชรนับถือกันอย่างแพร่หลาย และเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวงของเมือง ได้แก่ คุณพ่อวัดมหาธาตุ คุณพ่อวัดเขาตะเครา คุณพ่อวัดบ้านแหลม

คุณพ่อวัดมหาธาตุเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นพระประธานอยู่ภายในวิหารด้านหน้าพระปรางค์องค์ใหญ่ที่เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของเมืองเพชร คุณพ่อวัดมหาธาตุนี้ได้รับการกราบไหว้สักการะบูชาของคนในเมืองอย่างมาก เมื่อคนมีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจสิ่งใดที่หาที่พึ่ง หรือแก้ไขไม่ได้ ก็มักจะมาบนบานที่นี่ และสิ่งของแก้บนที่เชื่อว่าเป็นที่ชื่นชอบของท่าน ได้แก่ ละครชาตรี สำหรับชาวบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ เมื่อมีงานพิธีใด ๆ จะมีการจัดตั้งสำหรับอาหารหวานคาวไปเซ่นสังเวยที่โล่งกลางแจ้งบริเวณงาน เพื่อบอกกล่าวแก่คุณพ่อวัดมหาธาตุ ซึ่งสำหรับนี่จะเป็นสำหรับเดียวกับที่นำไปไหว้คุณพ่อเจ้าบ้าน แต่จะบอกกล่าว และเชิญให้คุณพ่อวัดมหาธาตุ คุณพ่อวัดเขาตะเครา และคุณพ่อวัดบ้านแหลมมารับเครื่องเซ่นสังเวยในคราวเดียวกัน

ภูเขาลูกโดดลูกหนึ่งที่อยู่ติดกับแม่น้ำเพชร เป็นเขาที่ผู้คนเมืองเพชรในอดีตต้องสัญจรเดินทางออกไปติดต่อค้าขายกับภายนอกต้องผ่านวัดแห่งนี้เป็นประจำ ทำให้เกิดเป็นความผูกพันร่วมกันของชาวเมืองเพชร ผนวกกับตำนานเรื่องเล่าที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นจริง ทำให้คุณพ่อวัดเขาตะเคราหรือเรียกกันว่าคุณพ่อทอง มีความศักดิ์เป็นที่นับถือของชาวบ้านในเมืองเพชรและใกล้เคียงแถบใกล้เคียง เช่น ที่บ้านเขายี่สาร(วลัยลักษณ์ ทรงศิริ ๒๕๔๔)ในแต่ละปีนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จะมีงานประจำปีของวัดที่น้อยคนนักของชาวเมืองเพชรจะไม่ไปร่วมงาน เป็นงานปิดทองหลวงพ่ทองวัดเขาตะเครา ซึ่งเป็นงานที่จัดอย่างยิ่งใหญ่

มีตัวอย่างญาติพี่น้องของคนบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญในปัจจุบันที่อยู่ข้างเคียง คือ ที่บ้านใหม่ และบ้านเพรียง ที่นับถือคุณพ่อวัดเขาตะเคราอย่างมาก เช่น พี่จิบพี่เลี้ยงคนทรงงานปี ผีผดซึ่งเป็นนำของตนเอง ได้บอกฝากลูกชายคนโตของตนไว้ให้เป็นลูกคุณพ่อวัดเขาตะเครา เนื่องจากลูกคนนี้เป็นเด็กที่เลี้ยงยากเจ็บป่วยบ่อย โดยบนบานไว้ว่าหากอายุครบบวชจะให้ลูกชายมาบวชกับคุณพ่อ และเมื่อไม่นานมานี้พี่จิบก็จัดงานบวชลูกชาย โดยนำลูกชายแท้เป็น

ขบวนจากหมู่บ้านไปบวชที่วัดเขาตะเคราตามที่ได้บนบานไว้ ซึ่งระยะทางจากบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญไปยังวัดเขาตะเครานั้นมีระยะทางประมาณ ๓๐ กิโลเมตร

ขณะเดียวกันป่าทึบซึ่งเป็นคนทรงในงานปีผีเสื้อจะเชิญคุณพ่อวัดเขาตะเคราให้มาเป็นสักขีพยานในงานไหว้ครูประจำปีของตนเองทุกปี และในทุก ๆ ปีของงานวัดเขาตะเคราจะนำเงินไปทำบุญถวายให้คุณพ่อปีละหลายพันบาท โดยปีที่ผ่านมาได้ร่วมทำบุญกับทางวัดไป ๔,๐๐๐ บาท และได้รับพระพุทธรูปเป็นของที่ระลึกในการทำบุญด้วย

เรื่องเล่าของคนเฒ่าคนแก่ของหมู่บ้านต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า เมื่อมีงานประจำปีของวัดเขาตะเคราชาวบ้านในหมู่บ้านจะเดินเท้าไปปิดทองหลวงพ่อดำวัดเขาตะเคราทุกปี โดยการเดินเท้าไปนั้นไม่ได้เดินไปตามถนนปัจจุบัน แต่จะเดินลัดเลาะไปตามหัวคันนา ลัดผ่านทุ่ง และหมู่บ้านต่าง ๆ แม้ว่าจะเดินทางในเวลากลางคืนก็ไม่กลัวสิ่งใด เพราะมีคนจากหมู่บ้านต่าง ๆ เดินกันไปเป็นกลุ่ม ๆ มีเสียงพูดคุย หลอกล้อกันตลอดทาง และแม้ทุกวันนี้จะไม่ได้เดินไปปิดทองเช่นอดีตแล้ว แต่สิ่งที่ยังคงเหมือนเดิม คือการไปปิดทองโดยนั่งรถยนต์ไปกับกลุ่มญาติพี่น้องของตนเช่นเดิม

คุณพ่อวัดบ้านแหลมเป็นพระพุทธรูปปางอุ้มบาตรคนทั่วไปเชื่อว่าอยู่ที่วัดเพชรสมุทรวรวิหารในตัวเมืองแม่กลองหรือตัวจังหวัดสมุทรสงคราม แต่สำหรับชาวเพชรบุรีอีกส่วนหนึ่งอยู่ที่วัดต้นสนในอำเภอบ้านแหลม ซึ่งเป็นพระพุทธรูปอุ้มบาตรเช่นกัน คนทั่วไปเรียกกันว่า คุณพ่อสัมฤทธิ์ แต่ไม่ว่าคุณพ่อวัดบ้านแหลมองค์จริงจะอยู่ที่ใด แต่สำหรับคนบ่อพราหมณ์-บ่อมอญแล้ว คุณพ่อวัดบ้านแหลมเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองนับถือ และจะต้องเอ่ยอ้างทุกครั้งเมื่อประสบเคราะห์กรรม หรือเมื่อจัดงานพิธีต่าง ๆ ก็จะเชิญท่านมารับเครื่องสังเวยพร้อมกับคุณพ่อวัดมหาธาตุและคุณพ่อวัดเขาตะเคราทุกครั้งไป

พระพุทธรูปเจ้าของชาวบ้านแม้ว่าบางครั้งจะมีตัวตนอยู่จริงและเป็นที่น่าเชื่อถือ เป็นที่ระลึกถึง เป็นที่กราบไหว้ของชาวบ้านอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน แต่อีกภาคหนึ่งของพระพุทธรูปเจ้าได้ถูกหลอมรวมกับความเชื่อท้องถิ่น เกิดเป็นสำนักทางประวัติศาสตร์และสร้างความเป็นชุมชนคนเพชรบุรีไปด้วยเช่นกัน

เทพ-พระอินทร์-ผีหลวง

ชาวบ้านถือว่าเป็นอินทร์เป็นเทพสูงสุดที่สุด เทพมีหลายองค์ด้วยกัน เช่น พระนารายณ์ พระอิศวร พระพรหม เทพและเจ้าจะต่างกันตรงที่เทพจะไม่สามารถติดต่อพูดคุยกับมนุษย์ได้โดยตรง แต่จะมีเจ้าหรือคุณพ่อเป็นตัวกลางการติดต่อ เพราะเทพนั้นจะสถิตย์ในสวรรค์แล้ว ไม่มาเกี่ยวข้องกับผู้คนต่าง ๆ โดยตรง แต่จะส่งเจ้าหรือคุณพ่อให้มาอยู่ดูแลตำบลหรือชุมชนต่าง ๆ โดยในช่วงเข้าพรรษาจะคุณพ่อต้องไปเข้าเฝ้าเทพบนสรวงสวรรค์ เพื่อไปรายงานความทำความดีของชาวบ้านให้เทพที่ยิ่งใหญ่รับทราบ เพื่อจดบันทึกความดีนั้นไว้ เพื่อจะได้ตัดสินผลของการกระทำหลังจากสิ้นอายุขัยแล้ว ว่าผู้นั้นจะได้รับความสุขของการเป็นดวง

วิญญูณอย่างไรบ้าง หรือเมื่อถึงคราวต้องไปเกิดใหม่จะถูกส่งไปเกิดในที่ใดสมบุญพร้อม หรือไปเกิดในที่แร้นแค้น ก็ขึ้นอยู่กับความดีที่เคยทำมาไว้

พระอินทร์เป็นเทพที่มีบทบาทสำคัญต่อชาวบ้านมากที่สุดองค์หนึ่ง เพราะท่านจะเป็นผู้จัดส่งให้คุณพ่อองค์ใดมาดูแลชาวบ้านที่ใด หรือจะอบรมสั่งสอนวิชาความรู้เพิ่มเติมให้กับคุณพ่อองค์ต่าง ๆ หรือบางครั้งคุณพ่อบางองค์จะไปร่ำเรียนฝึกฝนวิชาความรู้ หรือได้บำเพ็ญบุญบารมีของตนเอง ก็ต้องผ่านพระอินทร์เป็นผู้ตรวจสอบความรู้เหล่านั้น คุณพ่อจะไปเฝ้าเทพองค์ต่าง ๆ และพระอินทร์ในช่วงเข้าพรรษา โดยจะไปในช่วงบ่ายของแต่ละวัน ทำให้การเข้าทรงในตอนบ่ายของแต่ละวันจะทำได้สำหรับคนทรงบางคน เนื่องจากคุณพ่อจะไม่อยู่หรือไม่ว่าง

ระดับของเทพแต่ชาวบ้านเรียกว่าผี ที่มีส่วนในการกำหนดชีวิตและความเป็นไปของชาวบ้านในชุมชนอีกองค์หนึ่ง ได้แก่ ผีหลวง กำเนิดผีหลวงเล่ากันว่าผีรูปหนึ่งเป็นครูบาอาจารย์ใหญ่เป็นผีมีวิชาอาคม ต่อมาสามเณรที่บวเรียนจนมีวิชาอาคมกล้าแข็งมาก พระรูปนี้จึงต้องการจะฆ่าเณร โดยนำหอกไปปักไว้ที่ท่อน้ำ เมื่อเณรลงไปอาบน้ำจะได้ถูกหอกที่มุดตาย แต่เนื่องจากเณรน้อยนั่งสวดมนต์ก่อนลงไปน้ำ จึงไม่เป็นอันตรายจากหอกเล่มนั้น เมื่อพระองค์นี้เห็นจึงลงไปดูปรากฏว่าถูกหอกที่มุดตาย เมื่อตายแล้วแกจึงกลายเป็นผีหลวง

ผีหลวงจะสถิตย์อยู่บนปากฟ้า ในแต่ละวันผีหลวงจะอยู่ในทิศที่แตกต่างกันออกไป โดยอดีตจะมีผู้รู้หลายคนที่จะเป็นที่ปรึกษาของชาวบ้าน ในเรื่องทิศที่อยู่ของผีหลวง ในการจัดงานมงคลหรืออวมงคลใด ๆ จะห้าม “ถูกผีหลวง” ไม่เช่นนั้นจะถือว่าเป็นการทำให้เกิดสิ่งไม่ดี ไม่เป็นมงคลต่อเจ้าภาพและชุมชนได้ หรือการถูกผีหลวงคือข้อห้ามประการหนึ่งของชุมชนนั่นเอง ผีหลวงเป็นความเชื่อที่ผูกอยู่กับเรื่องทิศ โดยจะมีข้อกำหนดไว้แน่นอนตายตัว ตัวอย่างเช่น การจะไถนา การจะหว่านกล้า การจะดำนา เกี่ยวข้าว การจะตั้งศาลพระภูมิ ศาลเจ้าที่ ฯลฯ จะต้องห้ามถูกผีหลวงทั้งสิ้น

เรื่องผีหลวงนี้มีผู้รู้น้อยลงไปทุกที แต่ป่าอ้อมเป็นผู้หนึ่งที่สืบทอดความรู้นี้ โดยความรู้นี้ก็มียหลายอย่างที่หลงลืมและเจือจางลงไปมากทีเดียว แต่สิ่งที่เป็นหลักใหญ่ของผีหลวง คือ มีอยู่ทิศหนึ่งที่ไม่ว่าจะทำการใดวันไหนก็จะต้องไม่ถูกผีหลวงแน่นอนก็คือ ทิศตะวันตกเฉียงใต้ ปัจจุบันการทำนาชาวบ้านไม่สนใจเรื่องผีหลวงอีกต่อไปแล้ว เพราะการกำหนดการไถการเกี่ยวจะอยู่ที่รถดีเทือกและรถเกี่ยวข้าวว่าจะว่างวันใด ผีหลวงยังคงเชื่อถือและปฏิบัติในส่วนกับที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมต่าง ๆ เท่านั้น เช่น การตั้งโรงทำพิธีงานปีผีมด การตั้งศาลเพียงตาเบิกด้านงานปีผีมด หรือการตีคัลในงานปีผีมดที่ยังคงยึดทิศทางของผีหลวงอยู่เช่นเดิม

ผีเมือง

เป็นผีที่มีหน้าที่คุ้มครองดูแลระดับเมือง โดยทั่วไปจะเชื่อว่าเป็นนายด่านสำคัญของเมือง ซึ่งด้านนี้ปรับมาจากหลักการจัดการเมืองในสมัยโบราณที่ปกครองระบอบอาณาจักรที่เมืองต่าง ๆ จะมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบจัดเก็บภาษีบ้าง มีเมืองเป็นด่านรับศึกสงครามบ้าง ผี

ระดับเมืองเหล่านี้อยู่ในระดับของเจ้า ซึ่งสามารถติดต่อกับชาวบ้านได้ด้วยการเข้าทรง แต่ส่วนมากมักจะทรงเฉพาะงานสำคัญเท่านั้น เช่น งานปีและงานปีผีมืดเท่านั้น จะไม่ทรงในการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันแต่อย่างใด การติดต่อกับคุณพ่อในชีวิตประจำวันจะเป็นคุณพ่อประจำร่างทรงเท่านั้น ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นนายด่านสำคัญ ๆ ของเมือง ได้แก่ คุณพ่อหลักเมือง คุณพ่อเขาใหญ่ คุณพ่อสายน้ำเขียว ความเชื่อเรื่องนายด่านนี้ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นความสำเร็จหรือไม่สำเร็จในการทำกิจการงานต่าง ๆ จะมีเจ้าที่มีหน้าที่ควบคุมอยู่ในทุก ๆ เรื่อง

คุณพ่อหลักเมืองเป็นเจ้าที่ยิ่งใหญ่อยู่ในตลาดเพชรเป็นเจ้าที่ผู้คนนับถือว่าเป็นผู้มีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองคนในเมืองทุกคน หากมีปัญหาติดขัดสิ่งใดก็ช่วยแก้ไขได้ โดยปัญหาที่เกิดจากการทำผิดของบุคคลที่เป็นเรื่องเล็กน้อยจนถึงเรื่องใหญ่ ๆ คุณพ่อหลักเมืองก็จะรู้ทั้งหมด ในงานปี และงานปีผีมืดจึงต้องเชิญท่านมาเป็นประธาน มารับรู้การจัดงานถวายของเจ้าภาพ เพื่อท่านจะได้อำนวยอวยพรให้เจ้าภาพด้วย เนื่องจากท่านเป็นคุณพ่อ “ด่านเมือง”

คุณพ่อหลักเมืองมีชื่อเรียกอื่นอีก เช่น คุณพ่อสร้อยสังวาลย์ และคุณพ่อสร้อยสังวาลย์หลักเมือง ซึ่งจากชื่อก็จะเห็นได้ว่าท่านมีฐานะเป็นเจ้าเป็นนายเพราะมีสร้อยสังวาลย์ประดับอยู่ด้วย คุณพ่อก็คือจะพูดภาษากลางแบบกรุงเทพฯ มีกิริยาอาการที่สุ่ม ไม่พูดเสียงดัง พูดจาไพเราะอ่อนหวาน จะกินก็ต้องรักษาความสะอาด คือ ต้องเช็ดช้อนก่อนจะรับเครื่องสังเวย และจะสับบุหรี่ย่อยใหม่เท่านั้น

ด้านทิศใต้ของเมืองเพชรก่อนจะลงสู่ภาคใต้มีภูเขาอยู่ลูกหนึ่ง คือ เขาใหญ่ ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นที่สถิตของคุณพ่อเขาใหญ่ที่จะมีหน้าที่ตรวจตราผู้คนก่อนเข้าและออกจากเพชรบุรีสู่ภาคใต้ ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นคุณพ่อ “ด่านใต้” ท่านอาจจับร่างทรงเพื่อเข้าทรงได้ เช่น ที่บ้านเพรียงมีคนทรงคนหนึ่งที่บ้านเดิมอยู่บ่อมอญ ก็เป็นร่างทรงของคุณพ่อสมุนไพรเขาใหญ่ ซึ่งเป็นอีกชื่อหนึ่งของคุณพ่อเขาใหญ่

สำหรับด้านด้านทิศใต้นั้นยังมีคุณพ่อกีหลายองค์ เช่น คุณพ่อเขาตะเกียบ คุณพ่อสามร้อยยอด คุณพ่อกุย คุณพ่อปราณ ซึ่งคุณพ่อเหล่านี้นั้นล้วนแล้วแต่เกี่ยวกับอาณาเขตของเมืองเพชรบุรีในอดีตทั้งสิ้น เพราะเมืองเพชรก่อนที่จะแยกกุยบุรี ปราณบุรีไปขึ้นต่อจังหวัดประจวบคีรีขันธ์เคยอยู่ในเขตปกครองของจังหวัดเพชรบุรี แต่ในบทร้องเชิญเจ้าในการทำพิธีงานปีผีมืดยังร้องเชิญเจ้าที่ปรากฏว่าเชิญคุณพ่อกุย คุณพ่อปราณ คุณพ่อสามร้อยยอด และคุณพ่อเขาตะเกียบเช่นเดิม เมื่อเขตเพชรบุรีสิ้นสุดลงแค่อำเภอชะอำคุณพ่อที่สำคัญในความเชื่อของชาวบ้าน ก็คือ คุณพ่อเขาใหญ่

คุณพ่อสายน้ำเขียวเป็นคุณพ่อที่เชื่อว่าเป็นนายด่านอยู่ที่ทะเล หรือ “นายด่านทะเล” หากใครจะจับปูจับปลาหรือทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกี่ยวกับทะเลก็ต้องบอกกล่าวทุกครั้ง อีกองค์หนึ่งเป็นนายด่านนาหรือ “นายด่านทุ่งนา” คือ คุณพ่อหอมทุ่ง เป็นผู้คุ้มครองการทำไร่ทำนาทั้งหมด เมื่อเช่นสรวงดีแล้วข้าวปลาอาหารก็จะอุดมสมบูรณ์

ผีเสื้อสาย

ชุมชนที่สืบทอดพิธีกรรมงานปีผีมืดในเขตตำบลโพไร่หวาน ต.นาเวียง ต.ดอนยาง อ.เมือง ต.หนองจอก อ.ท่ายาง และต.หนองศาลา อ.ชะอำ แต่ละชุมชนจะมีคุณพ่อเจ้าบ้านของตนเองทั้งสิ้น แต่จะมีคุณพ่อที่นับถือและต้องเซ็นสร่วมกัน ได้แก่ คุณพ่อโหราม คุณพ่อหงษ์ทอง คุณพ่อหลวงเพชร คุณพ่อหลวงคง และคุณพ่อยี่สุน ซึ่งเป็นคุณพ่อที่เป็นเจ้าของงานปีผีมืด ซึ่งในการประกอบพิธีทุกครั้งจะต้องเชิญให้มาเข้าทรงเพื่อรับเครื่องเช่นสังเวย และตัดงานที่เจ้าภาพได้จัดถวาย

การประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืดไม่ว่าจะเป็นนายนิมนต์กลุ่มใด หรือร่างทรงคนใดก็ต้องเชิญให้คุณพ่อเหล่านี้มารับเครื่องสังเวยทุกครั้งไป เพราะเป็นคุณพ่อที่เป็นเจ้าของงานปีผีมืดของกลุ่มชาวบ้านกลุ่มนี้ทั้งหมด

คุณพ่อโหรามเป็นคุณพ่อที่แก่มาก เมื่อมาเข้าทรงจะต้องมีพี่เลี้ยงดักอาหารให้เสวยด้วยความแก่มากนี้เองทำให้เมื่อมาเข้าทรงในพิธีงานปีผีมืดจะไต่ตลอดเวลา หายใจอย่างถี่ ๆ พูดด้วยความเหนื่อย คุณพ่อโหรามเป็นพ่อของคุณพ่อหงษ์ทอง คุณพ่อหลวงเพชร คุณพ่อหลวงคง คุณพ่อยี่สุน และคุณพ่อหงษ์ทอง ซึ่งเป็นคุณพ่อที่ต้องเชิญให้มารับเครื่องสังเวยในงานทุกครั้ง

คุณพ่อบงศ์สำคัญในงาน คือ คุณพ่อหงษ์ทอง คุณพ่อบงศ์นี้จะเป็นผู้มาตัดงานปีผีมืดหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าตัดบัญชี หรือลบบัญชี โดยจะต้องตัดด้วยพลู ๓ จีบ และต้องตัดศรในงานที่ ๓ ซึ่งเป็นงานสุดท้ายของแต่ละครอบครัวที่รับทำงานปีผีมืด คุณพ่อหงษ์ทองจะโปกผ้าแดงและคาดเอวด้วยผ้าแดงตลอดการทรงในพิธี และในพิธีช่วงเช้าต้องตีคลีด้วย เพื่อให้หมดงานที่ติดค้างกับคุณพ่อด้วย

ผีบ้าน

กลุ่มบ้านเดียวกับบ่อพราหมณ์ บ้านบ่อมอญ คือ บ้านเพ็ญมู่ ๔ และมู่ ๕ ต.โพไร่หวาน และบ้านใหม่ มู่ ๓ ต.โพไร่หวาน ทั้ง ๔ จะมีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเป็นกลุ่มช่วยเหลือแรกเปลี่ยนแรงงานด้านการทำนามาแต่ครั้งอดีต ปัจจุบันจะช่วยเหลือกันที่เห็นอย่างชัดเจนในงานประเพณีต่าง ๆ เช่น งานเทศน์มหาชาติ งานแต่งงาน งานบวช งานศพ ฯลฯ

ภาพที่ ๓ ศาลคุณพ่อก่อนทองและการตีกลีหน้าศาลวันทำบุญกลางบ้าน

หมู่บ้านทั้ง ๔ จะชาวบ้านจะมีศาลประจำหมู่บ้านเป็นศาลของคุณพ่อก่อนทอง ซึ่งเป็นคุณพ่อที่มีหน้าที่คุ้มครองดูแลชาวบ้านทั้งหมด ชาวบ้านเล่าว่าคุณพ่อก่อนทองอยู่มาหลายร้อยปีแล้ว เดิมทีก็เป็นคนธรรมดาทั่วไป โดยเป็นคนแก่ใจดีที่ดูแลช่วยเหลือคนในหมู่บ้านและทำคุณงามความดีมาตลอด เมื่อตายลงไปจึงถูกเจ้าเมืองบนส่งมาดูแลหมู่บ้าน ชาวบ้านเปรียบคุณพ่อก่อนทองเหมือนกับผู้ใหญ่บ้านที่ต้องดูแลลูกบ้านบ้าง หลายคนเปรียบเทียบคุณพ่อก่อนทองเปรียบเหมือนกำนันของตำบลบ้าง ที่ศาลประจำหมู่บ้านในอดีตเมื่อถึงช่วงสงกรานต์ชาวบ้านทั้งหมดจะมาทำบุญเลี้ยงพระกันที่ศาลาที่อยู่ใกล้ ๆ ศาลของคุณพ่อ หลังจากทำบุญเลี้ยงพระแล้ว คุณพ่อก่อนทองก็จะมาเข้าทรงเพื่อให้พรสงกรานต์แก่ชาวบ้าน และมีการตีกลี(ตีมะพร้าว) เพื่อเสี่ยงทายชีวิตของผู้โยนมะพร้าวให้คุณพ่อตี หากมะพร้าวแตกละเอียดดีเชื่อว่าชีวิตจะรุ่งเรืองมีความสุขทำมาหากินได้ดี หากมะพร้าวตีไม่แตกแสดงว่าชีวิตมีเคราะห์ที่จะต้องแก้ไข ทุกวันนี้แต่ละหมู่บ้านมีศาลเจ้าของหมู่บ้านของตนเองและมีศาลากลางหมู่บ้านที่ตนเองสร้างเองในหมู่บ้านของตน บางแห่งสร้างได้ไม่นานนี้เอง โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลโพไร่หวาน ทำให้ชาวบ้านจากบ้านเพรียงและบ้านใหม่จะทำบุญสงกรานต์ที่ศาลาหมู่บ้านของตนเอง และให้ศาลคุณพ่อที่ศาลซึ่งไม่ใช่ศาลคุณพ่อก่อนทอง แต่ชาวบ้านก็ต้องบอกกล่าวแก่คุณพ่อก่อนทองอยู่เช่นเดิม ในงานปีผีผดเป็นงานที่แสดงถึงการนับถือคุณพ่อก่อนทองร่วมกัน โดยหมู่บ้านทั้ง ๔ จะต้องเชิญให้ท่านมารับเครื่องสังเวยที่จัดเตรียมไว้เป็นองค์ต่อจากคุณพ่อเจ้าของร่างทรงทุกครั้งที่มีการจัดพิธี คุณพ่อก่อนทองมีพี่น้อง ๓ องค์ คือ คุณพ่อหล่อแก้ว คุณพ่อหล่อทอง สรรบคุณพ่อหล่อแก้วจับร่างทรงชื่อป้าทิน บ้านเดิมอยู่บ้านบ่อมอญ

ปัจจุบันอยู่บ้านเพรียง คุณพ่อหล่อทองจับรางวัลซื้อป่าอู่ม บ้านเดิมอยู่บ้านบ่อมอญ ปัจจุบันอยู่บ้านบ่อพราหมณ์ ส่วนคุณพ่อก่อนทองไม่มีรางวัลประจำแต่จะทรงได้กับทุกรางวัล เพราะเป็นคุณพ่อเจ้าบ้าน

ความเชื่อของหมู่บ้านจะมีคุณพ่อเจ้าบ้าน ชื่อว่า “คุณพ่อก่อนทอง” เป็นแกนกลางหรือมีส่วนกำหนดมนต์พิธีและโลกทัศน์ของชาวบ้านอย่างมาก เพราะคุณพ่อก่อนทองจะเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองชีวิตของคนทุกคนในหมู่บ้าน คุณพ่อฯสามารถต่อรองกับผีหรือเทวดาที่เหนือกว่าแทนชาวบ้านได้ เช่น คนเจ็บคนป่วย คนที่มีเคราะห์หามยามร้าย ก็จะช่วยป้องกันได้ตลอดถึงช่วยให้ชีวิตหน้าที่การงานเจริญรุ่งเรือง ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุขถ้วนทั่วหน้า โดยชาวบ้านมักจะบนบานต่อคุณพ่อเสมอ และในการจัดงานมงคลหรือการทำบุญทุกอย่างของหมู่บ้าน จะต้องมีการตั้งสำหรับสังเวยคุณพ่อทุกครั้งไป และคุณพ่อก่อนทองจะติดต่อกับชาวบ้านได้ผ่านคนทรงในหมู่บ้านที่มีอยู่ ๒ คน ซึ่งการติดต่อประจำทุกปีคือในงานทำบุญเลี้ยงพระที่ศาลของคุณพ่อภายในหมู่บ้าน ซึ่งจะจัดในเดือน ๔ ของทุกปี และยังติดต่อกับเจ้าภาพในงานปีผีผดที่จัดขึ้นในแต่ละปีช่วงเดือน ๖-๘ ของทุกปีด้วย

ผีชุมชน

ในชุมชนมีผีที่อยู่โดยทั่วไปโดยจะสอดแทรกอยู่กับวิถีชีวิตของชาวบ้านในหลายช่วงของชีวิต โดยผีเหล่านี้จะมีการช่วยเหลือชาวบ้านมากกว่าที่จะทำร้าย หรือเป็นผีดี

แม่โพสพเป็นเทวีประจำต้นข้าว ชาวบ้านจะให้ความเคารพและระลึกถึงบุญคุณของแม่โพสพอยู่ตลอดเวลา แม้แต่ภาษาที่พูดถึงข้าวก็พูดด้วยลักษณะบุคลาธิษฐาน คือ การพูดประจุกกับต้นข้าวหรือข้าวมีชีวิต ซึ่งชีวิตนั้นเป็นชีวิตของแม่โพสพ โดยจะพูดด้วยสรรพนามว่า “แก” คำว่าแกเป็นคำสุภาพของชาวบ้านที่จะใช้เป็นสรรพนามที่กล่าวถึงผู้อาวุโส เวลาที่สำคัญที่สุดของต้นข้าวที่ช่วงข้าวตั้งท้อง เพราะข้าวจะอุดมสมบูรณ์ให้ผลผลิตมาน้อยก็อยู่ที่รวงข้าวแต่ละรวงที่จะมีเม็ดมากหรือน้อย ข้าวแต่ละต้นที่จะมีรวงจำนวนเท่าใด ซึ่งหากข้าวมีรวงเยอะมีเม็ดมาก ไม่ลีบไม่ร่วง ไม่ถูกหนูหรือนกกัดกินข้าวก็จะมีมากพอสำหรับการบริโภคในครัวเรือน ดังนั้น เมื่อข้าวตั้งท้องชาวบ้านจะนำอาหารหวานคาวไปเช่นสังเวยแม่โพสพที่ท้องนา อาหารที่มักนำไปเช่นไข่ ไช้ ส้ม มะขาม ซึ่งเป็นอาหารที่คนตั้งท้องนิยมกิน โดยเชื่อว่าแม่โพสพก็จะชอบกินด้วยเช่นกัน นอกจากอาหารแล้วยังนำสร้อยทอง แปะ หวี กระจก น้ำมัน ไปให้แม่โพสพแต่งตัวให้สวยงามด้วย เมื่อจะเก็บเกี่ยวและนวดข้าวเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านก็จะนำข้าวกองที่กลางลานนวดข้าวนั้น แล้วนิมนต์พระมาสวด หรือที่เรียกว่าทำบุญลาน ซึ่งเป็นการสู่ขวัญแม่โพสพ หลังจากที่ต้องเจ็บปวดจากการเก็บเกี่ยว การนวด ก่อนที่จะนำข้าวขึ้นยุ้งหรือกระลอมข้าว ด้วยความที่ชาวบ้านเคารพในแม่โพสพจึงมีข้อห้ามเกี่ยวกับการปฏิบัติเกี่ยวกับข้าวว่า ห้ามให้เท้าเหยียบข้าวขณะเก็บเกี่ยว

ภาพที่ ๔ รูปเหมือนแม่โพสพบนเรือนชาวนานนทบุรี

เมื่อมีเด็กเกิดใหม่ในหมู่บ้านหลังจากกลับจากโรงพยาบาลแล้วจะมีญาติพี่น้องมาเยี่ยมเยียนที่บ้าน หากเป็นสมัยเมื่อ ๔๐ ปีก่อนที่มีการคลอดลูกด้วยหมอต้าแยที่บ้าน ก็จะมีญาติพี่น้องมาช่วยเหลือและให้กำลังใจในช่วงคลอดที่บ้าน เมื่อเด็กเกิดมาแล้วไม่ว่าผู้หญิงหรือผู้ชายจะมีแม่ชื้อเป็นผีผู้หญิงที่ช่วยดูแลเด็ก ๆ อยู่ตลอดเวลา เมื่อเด็กเริ่มมองเห็นและยิ้มได้ สิ่งที่เกิดขึ้นเสมอ ๆ คือ การนอนยิ้มคนเดียว ชาวบ้านเชื่อว่า “เด็กเล่นกับแม่ชื้อ” แม่ชื้อจะช่วยดูแลเด็กประมาณ ๒ ขวบ หรือเด็กพูดได้แม่ชื้อก็จะไม่เลี้ยงเด็กแล้ว

อาชีพหลักของคนบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญในอดีตจนถึงปัจจุบัน คือ การทำนา นาข้าวรอบ ๆ หมู่บ้านเป็นท้องนาสุดลูกตา ในท้องนาจะมีต้นตาลสูงเด่นอยู่ตามหัวคันนาทุกหัวคันนา การทำนานั้นต้องขออนุญาตนายด่านที่อยู่ในท้องนาเสียก่อน คือ เจ้าทุ่ง หรือที่เรียกในงานปีผีเมตว่าคุณพ่อหอมทุ่ง ก่อนไถนาชาวบ้านต้องนำเหล้าและอาหารไปเซ่นไหว้บอกกล่าวเจ้าทุ่งเพื่อขออนุญาตในการไถนาปลูกข้าว เมื่อข้าวจะเกี่ยวได้ก็ต้องนำเหล้า อาหาร และกล้วยไปบอกเจ้าทุ่งที่คันนาก่อนด้วย และเหล้านั้นก็ให้นำมาเลี้ยงแขกที่จะมาช่วยเอาแรงเกี่ยวข้าว เพื่อเพิ่มกำลังใจ และสร้างความสนุกสนานในการแข่งขันกันเกี่ยวข้าว ทำให้การทำงานเป็นการพักผ่อน ได้พบปะพูดคุยกันของชาวบ้าน ของหนุ่มสาวไปในตัว เจ้าทุ่งหรือคุณพ่อหอมทุ่งเป็นเจ้าที่สำคัญต่อการได้ผลผลิตที่จะมากหรือน้อยด้วย หากเจ้าทุ่งอนุญาตให้ทำนาและดูแลสัตว์ที่เป็นศัตรูของข้าว การทำนาจึงต้องพึ่งพิงเจ้าทุ่งอยู่ไม่น้อย

ผีครัวเรือน

บ้านแต่ละหลังจะมีผีบรรพบุรุษอยู่ทุกหลังเรียกกันว่าผีเรือน ที่เรียกว่าผีเรือน เนื่องจากบ้านทรงไทยที่นิยมสร้างกันแถบเพชรบูรณ์นั้น จะว่าเรือน เห็นได้จากที่ชาวบ้านเรียกเรือนไทย ผีบรรพบุรุษที่เชื่อว่าจะอยู่ในบ้าน จึงเรียกว่าผีเรือน ซึ่งเป็นผีที่เป็นเจ้าของเรือนหรือเจ้าของบ้าน ผีเรือนแต่ละบ้านจะต่างกันอยู่บ้าง เรือนเก่าแก่ที่เป็นบ้านเดิมของปู่ย่า ตายาย หรือพ่อแม่ จะได้รับการนับถือมากกว่าเรือนทั่วไป เพราะเป็นเรือนที่ปู่ย่าตายายเคยอยู่มาก่อน เมื่อตายไปแล้วก็ยังอยู่ที่เรือนของเช่นเมื่อยังมีชีวิตอยู่ และคอยคุ้มครองดูแลลูกหลานทุกเมื่อเชียว

ผีเรือนจะสามารถให้ทั้งคุณและให้โทษ หากลูกหลานทำความดีมีศีลธรรม และบอกกล่าวทุกสิ่งที่จะทำภายในเรือน ก็จะคุ้มครองรักษา แต่หากทำไม่ดีผีเรือนก็จะไม่คุ้มครองและอาจลงโทษได้ ผีเรือนมีทั้งผีพ่อแม่ปู่ย่าตายายที่ตนเองรู้จัก แต่ผีเรือนอาจมีที่ถัดไปหลายชั่วคนที่ตนเองไม่รู้จัก ก็เป็นผีเรือนของตนเอง นอกจากปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ ผีเรือนยังรวมไปถึงลูกป้า น้า อา หลาน ที่ตายไปแล้วก็เป็นส่วนหนึ่งของผีเรือนทั้งสิ้น หรือกล่าวได้ว่าญาติของเจ้าของเรือนทั้งหมด คือ ผีเรือนของตนเอง

เรือนไทยและบ้านสมัยใหม่มักจะไหว้ผีเรือนภายในมุมห้องบริเวณโคนเสาเอกที่ยกเป็นต้นแรกตอนปลูกเรือน เจ้าของบ้านแต่ละหลังจะรู้ว่าเสาเรือนที่ยกต้นแรกที่ต้องมีพิธีกรรมการยกเสาเรือนนั้นอยู่ต้นไหน บริเวณดังกล่าวเชื่อว่าเป็นที่สถิตของผีเรือน หรือหากไม่ใช่เสาต้นแรกที่ไหว้ผีเรือน ก็จะไหว้บริเวณเสาที่มุมห้องก็ได้ ในบางครั้งเรียกว่าผีเห่าเฒ่าเรือนก็มี

มีกรณีพิเศษของผีเรือนที่ผสมผสานรวมกับเจ้าของเรือนเดิม ดังเช่น บ้านของป้าสมนึก เป็นบ้านไม้ใต้ถุนสูงเป็นเรือนเก่าที่แกะสะสมเงินแล้วซื้อเรือนหลังนี้มาจากตลาดเมืองเพชรบุรี เจ้าของเรือนคนเก่าเป็นคนจีน ป้าสมนึกและคนในครอบครัวต่างเชื่อว่ามีเจ้าของเรือนที่เป็นคนจีนยังคงอยู่ที่เรือนหลังนี้ จึงซื้อศาลเจ้าที่แบบจีนสีแดงที่ตั้งบนพื้นและจัดเครื่องเซ่นไหว้ทุกวันตรุษจีน คนในครอบครัวต่างเรียกว่าด้วยภาษาจีนว่าอามา อามาถูกรวมนับเป็นผีเรือนหนึ่งครอบครัวไปด้วย

ในครอบครัวที่เป็นคนทรง นายนิมนต์ หมอพื้นบ้าน คนยกศาลพระภูมิ นักดนตรี คนทำบายศรี ฯลฯ จะมีความความเชื่อในครูที่เคยสอนความรู้ต่าง ๆ ที่ตนเองเองได้เรียนรู้มา และความรู้นั้น ๆ ก็มีการสืบทอดกันมาหลายชั่วคนจนตนเองไม่รู้ว่าสืบทอดกันมาอย่างไรบ้าง จะเรียกรวมว่า ครูเก่าครูเก่าบ้าง ครูตั้งครูเดิมบ้าง ครูเหล่านี้มีผลต่อชีวิตของคนในครอบครัว เพราะหากมีการบูชาและเซ่นไหว้ที่ไม่ถูกต้องก็จะส่งผลต่อสุขภาพบ้าง ต่อการทำมาหากินบ้าง การประกอบพิธีกรรมที่ไม่สำเร็จบ้าง ดังนั้นแต่ละคนจึงต้องกรวดน้ำไปให้ครูของตนเองเมื่อได้ทำบุญเสร็จสิ้นลง และต้องมีการจัดงานไหว้ครูทุกปี หรือจัดตามที่ตนเองกำหนด เช่น ไหว้ปีเว้นปี หรือไหว้ครู ๓ ปีครั้ง แต่สิ่งที่ต้องปฏิบัติต่อครูทุกครั้ง คือ ก่อนหน้าจะทำสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความรู้นั้น ทุกครั้งต้องไหว้ครูก่อน เช่น ก่อนทำบายศรีก็ต้องไหว้ครูบายศรี ก่อนตั้งศาลพระภูมิก็ต้องไหว้ครู คณะนายนิมนต์ก็เช่นเดียวกันก่อนจะทำพิธีสิ่งแรกที่ต้องทำคือการไหว้ครู

บ้านแต่ละหลังจะมีศาล ๒ ศาลอยู่คู่กัน คือ ศาลพระภูมิ และศาลเจ้าที่ ศาลพระภูมิเป็นศาลเสาเดียว แต่เชื่อว่ามีหน้าที่คุ้มครองเจ้าของบ้าน พระภูมิชาวบ้านจะต้องเซ่นไหว้บอกกล่าวเซ่นไหว้เป็นประจำ เพราะพระภูมิจะมีผลต่อชีวิตของชาวบ้านทั้งเรื่องสุขภาพ การทำมาหากิน การทะเลาะเบาะแว้งกันของคนในครอบครัว ฯลฯ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากพระภูมิด้วย พระภูมิจะได้รับการเชิญไปร่วมในการทำพิธีต่าง ๆ ของเจ้าของบ้านและของชุมชน เช่น งานแต่งงาน งานบวช งานเทศน์พระธรรมเจดีย์กัมภีร์ งานทำบุญบ้าน งานปีผีผด ฯลฯ

ศาลที่อยู่คู่กันกับศาลพระภูมิ คือ ศาลเจ้าที่ เป็นศาล ๔ เสา เจ้าที่คือเจ้าของที่ครั้งเก่าแก่ที่ตนเองอาจไม่รู้จากว่าเป็นใครแล้ว ชาวบ้านเชื่อว่าที่ดินทุกที่จะมีเจ้าของอยู่ทั้งหมด เมื่อตนเองมาปลูกบ้านเรือนอยู่อาศัยจึงต้องเคารพบไหว้เจ้าของเดิม เพราะเจ้าของที่ยังมีอำนาจต่อพื้นที่อยู่ เจ้าของที่สามารถบันดาลความสุขสมหวังดังใจปรารถนาในชีวิตให้กับเจ้าของบ้านและลูกหลานเมื่อเจ้าของบ้านและลูกหลานเซ่นไหว้บูชาอยู่เนือง ๆ กลับกันชีวิตที่วุ่นวายไม่เป็นสุขก็มาจากเจ้าของที่ได้เช่นกัน

ทั้งผีเรือน พระภูมิ และเจ้าที่ นอกจากการเซ่นไหว้แล้ว การทำบุญกรวดน้ำไปก็เป็นการหนึ่งที่ทำให้เกิดความพอใจ เพราะได้รับสุขจากบุญ ก็จะส่งผลดีต่อเจ้าของบ้าน

สุดท้ายชาวบ้านเชื่อว่าผีที่สำคัญที่ตนเองต้องเซ่นไหว้และบอกกล่าวให้รับทราบถึงการจัดงาน จัดพิธีกรรมต่าง ๆ ทุกครั้ง ได้แก่ ผีวงญาติ ซึ่งเป็นญาติที่ตายไปแล้วที่ตนเองไม่รู้จัก เพราะบางครั้งด้วยเวลาที่เนิ่นนาน หรือญาติคนนั้นไม่ได้สนิทสนม หรือขาดการติดต่อกันบ้าง แต่อย่างไรก็ตาม ความเป็นญาติกัน อำนาจของผีนั้นก็จะส่งผลกับตนเองได้เช่นกัน เพราะญาติคนนั้นอาจจะรู้จักเราแต่เราไม่รู้จักเขาก็ได้ ดังนั้นผีวงญาติจึงเป็นชื่อเรียกกลุ่มของผีโดยรวม เมื่อต้องเชิญให้มาร่วมงานพิธีต่าง ๆ เช่น เทพ และเจ้า ต่าง ๆ แต่ก็เชิญให้มาเป็นลำดับท้าย ๆ แต่อย่างไรก็ต้องเชิญมา

สัมพะเวสี-ผีตายโหง

รอบ ๆ ตัวของชาวบ้านจะมีผีที่ล่องลอยและวนเวียนอยู่โดยทั่วไป ผีเหล่านี้จะเรียกว่าสัมพะเวสี ผีเหล่านี้เจ้าภาพไม่ต้องเชิญให้มาผีนั้นก็จะมาเอง แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็เชื่อว่าเราต้องเลี้ยงด้วย แม้ว่าจะไม่ใช่อาหารที่ดีเท่าใดนัก วิธีให้กินที่ไม่เหมือนเทพหรือเจ้าแต่ก็ยังดีกว่าไม่ได้กิน ผีเหล่านี้จะอยู่รอบนอกสุดของงานพิธีต่าง ๆ ไม่มีอำนาจที่จะส่งผลสิ่งใดต่อชาวบ้าน การปฏิบัติต่อผีเหล่านี้ คือ การตัดแบ่งอาหารไปไว้ตามมุมทั้งสี่ของบ้านบ้าง นำไปไว้โคนต้นไม้บ้าง วางที่เสาด้านล่างของศาลเพียงตาบ้าง วางที่โคนเสาศาลพระภูมิ หรือศาลเจ้าที่บ้าง สัมพะเวสีเป็นผีชั้นต่ำที่สุดตามความเชื่อของชาวบ้าน ชาวบ้านเชื่อว่าคุณพ่อแต่ละองค์จะมีทหารมาด้วย ทหารเหล่านี้เป็นผีที่จะเลี้ยงพร้อมกับสัมพะเวสี

ผีที่ระดับชั้นต่ำนั้นยังมีอีกผีหนึ่ง คือ ผีตายโหง ซึ่งเป็นผีที่ตายด้วยอาการผิดธรรมชาติ หรือประสบอุบัติเหตุตาย เช่น ตกต้นไม้ วัวชน รถชน ฯลฯ ผีตายโหงนั้นชาวบ้านมองว่าเป็นผีที่

ไม่ดี เมื่อคนใดตายเช่นนี้ก็จะไม่ตั้งศพไว้ในบ้าน ต้องนำไปไว้วัด และต้องเผาทันทีหลังตั้งสวด สิ้นสุดลง จะไม่เก็บศพไว้เช่นญาติผู้ใหญ่บางคนเพื่อตั้งเมรุเผาศพอย่างใหญ่โตหรือที่เรียกกันว่า ไม่เผาแห้งตามที่ชาวบ้านนิยมทำกัน ผีตายโหงจะมีฤทธิ์มาก สามารถทำร้ายผู้คนให้เจ็บป่วย หรือประสบเคราะห์ร้ายได้ ในงานที่ชาวบ้านจัดขึ้นไม่ว่างานใดก็ตาม จะไม่มีการเชิญผีตายโหง ให้มาร่วมงานแต่อย่างใด หรือแม้แต่เด็กเล็ก ๆ ยังห้ามพาไปที่บ้านที่มีคนตายโหง หรือกรณี จำเป็นต้องไปต้องนำดินหม้อป้ายที่หน้าผากเป็นเคล็ด เพราะเชื่อว่าหากพาเด็กไปเด็กอาจเจ็บป่วยได้ เพราะอำนาจของผีตายโหงนั้น และในการจับยามทั้ง ๕ ก็มีการถูกผีตายโหงทำด้วย เช่นกัน

งานประเพณีในรอบปีของหมู่บ้าน

ในปีหนึ่ง ๆ ที่หมุนเวียนเปลี่ยนไป ชาวบ้านจะมีงานประเพณีที่ทำร่วมกันตลอดทั้งปี แม้ว่าพิธีเหล่านี้หลายคนบอกว่าชาวบ้านที่เข้าร่วมมีน้อยลงไปบ้างก็ตาม ประเพณีเหล่านี้เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนในชุมชน มีการพบปะพูดคุยกัน รับประทานอาหารร่วมกัน จัดเตรียมพิธีและจัดเก็บอาคารสถานที่ให้เรียบร้อย เมื่องานประเพณีต่าง ๆ เสร็จสิ้นลงไป แม้ว่าชาวบ้านทุกคนจะไม่เข้าร่วมเช่นอดีต แต่มีกลุ่มหนึ่งก็ยังคงสืบทอดประเพณีต่อกัน บรรพบุรุษของตน หลายขั้นตอนตัดทอนให้กะทัดรัดไปบ้าง บางอย่างตัดออกไป เนื่องจากยุคสมัยที่เปลี่ยนไป เพื่อให้ชุมชนสามารถอยู่รอดร่วมกันการปรับตัวก็เกิดขึ้นทุกขณะแม้ว่า บางอย่างจะเล็กน้อยจนแทบมองไม่เห็น แต่อย่างไรก็ตามเกือบทุกประเพณีที่ชุมชนเคยทำก็มียังคงพยายามรักษาสู่ลูกหลานต่อไป โดยงานประเพณีทั้งหมดของชุมชนจะผสมผสานกัน ระหว่างพุทธศาสนา พราหมณ์ และผี ซึ่งการผสมผสานกันนี้ คือ ระบบศาสนาความเชื่อของชุมชน ที่เกิดจากการเลือกสรร ดัดแปลง และสร้างสรรค์จนเป็นศาสนาร่วมกันของชุมชนก็ว่าได้

ทำบุญปีใหม่

วันขึ้นปีใหม่เป็นช่วงเวลาที่สำคัญของชุมชน เพราะเป็นช่วงที่จะเปลี่ยนจากปีหนึ่งสู่อีกปีหนึ่ง ซึ่งนับเป็นช่วงรอยต่อของเวลาที่จะเป็นโอกาสอันดี โอกาสอันพิเศษในการละทิ้งสิ่งที่ไม่ดี หรือ“สิ่งที่ไม่ดีเสนียดจัญไร”ให้ออกไปจากชีวิตของแต่ละคน โดยสิ่งที่คนในหมู่บ้านถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติร่วมกัน คือ การทำบุญส่งท้ายปีเก่า การทำบุญตักบาตรในวันขึ้นปีใหม่ และการทำบุญต้อนรับปีใหม่

การทำบุญจะเริ่มจากการทำบุญส่งท้ายปีเก่าวันที่ ๓๑ ธันวาคม ซึ่งจัดที่ศาลาหมู่บ้าน บ่อมอญ โดยชาวบ้านแต่ละครอบครัวของบ้านบ่อมอญจะเตรียมอาหารหวานคาวมารวมกันเลี้ยงพระที่ศาลา โดยจะนิมนต์พระจากวัดเพ็ญมาฉันภัตตาหาร และทำน้มนต์เพื่อประพรมผู้มาร่วมทำบุญทุกคน หลังจากนั้นช่วงกลางคืนก็เป็นการกินเลี้ยงร่วมกัน โดยจะรวมเงินกันจากชาวบ้าน และได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุนหมู่บ้านจำนวนหนึ่ง

ต่อมาในวันรุ่งขึ้นวันที่ ๑ ธันวาคมชาวบ้านจะไปร่วมกันทำบุญตักบาตรวันขึ้นปีใหม่ ที่วัดเพรียง ในวันนี้อาหารจากบ้านบ่อพราหมณ์ บ้านบ่อมอญ บ้านเพรียง และบ้านใหม่ จะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าใหม่ที่สะอาดสะอาดมาร่วมกันทำบุญตักบาตร ส่วนใหญ่จะพากันทั้งครอบครัว ได้แก่ พ่อแม่ปู่ย่าตายายและลูกหลาน การตักบาตรของวัดเพรียงจะมีพิธีการและขั้นตอน ซึ่งจะปรับเปลี่ยนไปแต่ละปี เช่น ในปี ๒๕๕๐ มีการตั้งพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และมีการกล่าวคำถวายพระพร และร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี ซึ่งพิธีการทั้งหมดเป็นความร่วมมือกันของหลายส่วน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลโพไร่หวาน โรงเรียนวัดเพรียง และวัดเพรียง การจัดงานจึงต้องมีการถ่ายรูปเพื่อรายงานการทำงานให้กับต้นสังกัดได้ทราบ เช่น โรงเรียนก็ส่งให้สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน วัดเพรียงก็ส่งให้กับสำนักพระพุทธศาสนา การจัดพิธีการที่เป็นพิธีการบางครั้งชาวบ้านจะมีความเขินอาย ไม่รู้ว่าจะทำตัวอย่างไร แม้แต่ทางเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบยังเกียจกันในการกล่าวคำสวดและการร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี สำหรับการแต่งกายส่วนใหญ่จะใส่เสื้อสีเหลืองเพื่อเกิดประเกียรติในหลวง แต่ในปี ๒๕๕๑และ๒๕๕๒ ไม่พิธีการที่เป็นทางการอีก แต่ยังคงมีการติดตั้งพระบรมฉายาลักษณ์ ธงชาติ ธงศาสนา และธงประจำพระจำพระองค์ฯ ทุกปี

การทำบุญตักบาตรเริ่มตั้งแต่ฟ้าเริ่มสาง ชาวบ้านเริ่มเดินทางมาวัดเพื่อมาถึงจะจับจองโต๊ะเก้าอี้ที่พระภิกษุสามเณรได้จัดเตรียมไว้ตั้งแต่เมื่อวาน เพื่อวางข้าว กับข้าว และข้าวของอื่น ๆ ที่จะใส่บาตร เมื่อจับจองที่นั่งได้เรียบร้อยแล้ว ก็จะมีตัวแทนของครัวครัวไปจุดธูปเทียนไหว้พระพุทธรูปที่โต๊ะหมู่บูชา ขณะเดียวกันจะมีตัวแทนชาวบ้านเดินแจกไม่เสียเงินสำหรับถวายผ้าป่าร่วมกัน ทั้งนี้บางคนอาจไปติดที่พุ่มเงินช่วงไปไหว้พระแล้วก็ มี เมื่อได้เวลาประมาณ ๗ โมงเช้า มรรคทายกนำชาวบ้านไหว้พระ รับศีล และกล่าวคำถวายทาน คุณพ่อเจ้าอาวาสให้ศีลแล้วเริ่มออกเดินรับบิณฑบาต นำโดยสามเณรที่อายุน้อยที่สุดเดินอุ้มบาตรนำหน้ารับบิณฑบาตเงินจากชาวบ้าน ตามด้วยคุณพ่อเจ้าอาวาส ตามด้วยพระอาวุโส สามเณร และแม่ชีจากวัดบุญทวี เมื่อทำบุญตักบาตรเสร็จแล้วทุกคนก็แยกย้ายกันกลับบ้าน

ช่วงที่ชาวบ้านพบปะกันที่วัดก็จะทักทายกัน ยิ้มแย้มแจ่มใส บางคนถามทุกข์สุขของกันและกัน เนื่องจากหลายคนไปทำงานที่อื่น ช่วงปีใหม่เป็นช่วงหยุดงานยาวติดกันหลายวันจึงกลับมาบ้าน โดยคำที่พูดจนธรรมเนียม คือจะทักทายกันว่า “สวัสดีปีใหม่” ผู้อาวุโสก็จะให้พรแก่เพื่อนบ้านที่พบเจอกัน หรือเพื่อนบ้านกันก็อวยพรปีใหม่กันและกัน

ในวันขึ้นปีใหม่ชาวบ้านบ่อพราหมณ์จัดทำบุญเลี้ยงพระเพลที่ศาลาหมู่บ้าน โดยช่วงเช้าจะไปทำบุญตักบาตรที่วัด เพลก็นำอาหารคาวหวานจากแต่ละครอบครัวมารวมกันทำบุญที่ศาลา การทำบุญเช่นนี้ทำติดต่อกันมาหลายปี นับจากที่ชาวบ้านทำบุญรวบรวมเงินทำบุญสร้างศาลาบริเวณใกล้ชุมชนของหมู่ ๑๐ ปีหลังมานี้มีการปรับเปลี่ยนการบริหารราชการโดยเน้นการมีส่วนร่วมความเป็นท้องถิ่นหลายอย่าง การประชุมชาวบ้านที่มีบ่อยครั้ง ทำ

ให้ศาลาลาเจ้าที่อยู่ห่างจากหมู่บ้านออกไป ไม่สะดวกในการประชุมยามช่วงเย็นถึงค่ำ เมื่อสร้างศาลาหมู่บ้านแห่งใหม่เสร็จ ช่วงปีใหม่ชาวบ้านจึงทำบุญร่วมกันทุกปี

ทำบุญกลางบ้าน

ทุกปีในเดือน ๔ ชาวบ้านจะนัดกันเพื่อทำบุญกลางบ้านที่ศาลาคุณพ่อก่อนทอง การทำบุญกลางบ้านแต่เดิมจะมีชาวบ้านจากบ้านใหม่ บ้านเพรียง ป่อมอญ มาร่วมกัน ซึ่งจะจัดต่อเนื่องกันทั้งหมด ๓ แห่ง คือ ศาลากลางบ้านคุณพ่อก่อนทอง ศาลเจ้าตันโพธิ์บ้านเพรียง และศาลาคุณพ่อสัมฤทธิ์บ้านป่อมอญ โดยการทำบุญจะเริ่มที่บ้านป่อมพรหมณ์เป็นจุดแรกในเดือน ๔ เนื่องจากว่าคุณพ่อก่อนทองถือว่าเป็นคุณพ่อเจ้าบ้าน มีมาก่อนศาลอื่น ของบ้านป่อมอญและบ้านเพรียง เมื่อทำบุญที่ศาลบ้านป่อมพรหมณ์ ชาวบ้านก็นัดหมายกันที่จะทำบุญกันที่บ้านเพรียงเป็นที่ต่อไป และทำบุญครั้งสุดท้ายที่บ้านป่อมอญเป็นแห่งสุดท้าย

ในปัจจุบันการทำบุญไม่เป็นเช่นที่กล่าวมาแล้ว เนื่องจากแต่ละบ้านมีภารกิจในการทำมาหากินเพิ่มมากขึ้น คนเก่าแก่ที่เป็นเครือญาติกันก็ล้มหายตายจากไปมาก ทำให้การทำบุญกลางบ้านยังคงมีเพียงบ้านป่อมพรหมณ์เท่านั้นที่ยังคงถือปฏิบัติเพียงแห่งเดียวเท่านั้น โดยการทำบุญปัจจุบันนี้มีเพียงชาวบ้านเพรียง บ้านป่อมอญ และบ้านใหม่ เพียง ๕-๖ คนเท่านั้น ที่มาร่วมทำบุญ โดยคนที่มาร่วม คือ คนที่เป็นเจ้าของหรือลูกหลานของเจ้าของศาลที่ปลูกอยู่ที่นั่นเท่านั้น

การทำบุญเริ่มแต่เช้า ชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับศาลเจ้าจะมาดูแลทำความสะอาดศาล มาตัดแต่งกิ่งไม้ที่แผ่กิ่งก้านแคะกะขวางทาง บางส่วนก็จะกวาดภายในศาลาและภายนอกศาลา ขณะเดียวกันชาวบ้านก็เริ่มทยอยนำอาหารหวานคาวมาจัดเตรียมสำหรับถวายคุณพ่อศาลต่าง ๆ และถวายพระ โดยข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นต้องใช้ต่าง เช่น พระพุทธรูปสำหรับบูชาพระ อาสนะพระสงฆ์ ผ้ามาบกัณบริเวณพระนั่งสวด ตาลปัตร และของใช้จำพวกจาน ชาม แก้ว น้ำ ชาวบ้านจะขนมาจากศาลาหมู่บ้านเพื่อใช้สอยภายในงานทำบุญ ชาวบ้านที่มาถึงจะช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ จัดสำรับอาหาร ในช่วงสายชาวบ้านมากันพร้อมเพรียง ตัวแทนชาวบ้านจะนำพานมาเรียไรเงินทำบุญใส่ซองถวายพระจากชาวบ้าน

ก่อนพระจะมาฉันภัตตาหารเช้าในช่วง ๘ โมงเช้า ชาวบ้านจะปั้นตักตาผู้ชาย ผู้หญิง เด็ก และวัว เพื่อเป็นหุ่นแทนตนเองและคนในครอบครัว เพื่อทำพิธีส่งวัวส่งเกียนนำความเจ็บความไข้ เคราะห์ร้าย และสิ่งไม่ดี ส่งออกไปจากชีวิตคนในครอบครัวตลอดจนสัตว์เลี้ยงของตนเองด้วย การปั้นหุ่นต้องปั้นให้มีลักษณะของคนผู้ชาย คนผู้หญิงให้ชัดเจน และเด็กให้ชัดเจน ทั้งนี้จะต้องปั้นอวัยวะเพศที่แตกต่างกันให้ชัดเจน สิ่งสำคัญที่จะขาดเสียมิได้ คือ ตา จมูก ปาก หู รัสติ้อ และรูทวารหนัก ทั้งนี้การปั้นคนและวัวจะต้องมีจำนวนเท่ากับสมาชิกในครอบครัว และวัวที่เลี้ยงไว้ แต่ปัจจุบันมีข้อยกเว้น เพราะจำนวนวัวในปัจจุบันบางครอบครัวมีจำนวนมาก ก็จะเป็นแทนวัวเพียงหนึ่งตัวบ้าง หรือปั้นสองตัว แทนวัวตัวผู้ วัวตัวเมียเท่านั้น สำหรับวัสดุที่ใช้ในการ

ป็นนั้นจะให้ดินเหนียวที่หาได้จากบริเวณใกล้ ๆ ศาล แต่บางคนก็จะซื้อดินน้ำมันมาเพื่อปั้น โดยเฉพาะ เมื่อปั้นเสร็จแล้วจะนำเศษผ้ามาห่อหุ้มตัวหุ่นเป็นสัญลักษณ์แทนเสื้อผ้า จากนั้นนำหุ่นนั้นไปใส่ในจันทน์มะพร้าวแห้งที่มีลักษณะคล้ายเรือเพื่อแทนเรือ และใส่ปล้องไม้ไผ่เพื่อแทนเกียน(เกวียน) เมื่อใส่หุ่นลงไปแล้วต้องใส่ ข้าวสาร กะปิ เกลือ กระเทียม หัวหอม และพริกแห้งใส่ลงไปด้วย เมื่อจัดเตรียมหุ่นเสร็จเรียบร้อยแล้วก็นั่งรอเวลาพระมาฉัน

เมื่อพระฉันภัตตาหารเสร็จท่านจะให้พรแก่ชาวบ้าน ขณะนั้นชาวบ้านส่วนหนึ่งประมาณ ๙-๑๐ คนก็จะเตรียมตั้งขบวนนำเรื่อนำเกียนไปส่งให้พันเขตหมู่บ้าน โดยตลอดการเดินทางไปนั้นจะให้ร้องกันไปตลอดทาง เมื่อไปถึงบริเวณทางแยกก็นำเรื่อนำเกียนวางลงกับพื้นแล้วชาวบ้านจับมือต่อกันเพื่อกรวดน้ำให้กับ คุณพ่อองค์ต่าง ๆ ทหารของคุณพ่อ และเจ้ากรรมนายเวร หลังจากส่งว้าวส่งเกียน ชาวบ้านจะรับประทานอาหารร่วมกันภายในศาลาและร่วมไม้ใกล้ ๆ บริเวณนั้น

ภาพที่ ๕ การส่งว้าวส่งเกียนในงานทำบุญกลางบ้าน

ภายหลังรับประทานร่างทรงของหมู่บ้านก็เตรียมตัวเชิญคุณพ่อก่อนทองมาเข้าทรงเพื่อพบปะพูดคุยกับชาวบ้าน เมื่อคุณพ่อก่อนทองมาเข้าทรงจะดูดำและกล่าวชมเชยชาวบ้าน ทั้งนี้สำหรับเรื่องที่คุณพ่อพูดเสียงดังเพื่อดูดำชาวบ้านในปี ๒๕๕๐ คุณพ่อก่อนทองดูว่า “คราวหน้าให้มากขึ้นให้มากกว่านี้ จะคุ้มครองเฉพาะคนที่มา คนที่ไม่มากก็จะไม่คุ้มครอง” และยังต่อว่าผู้ใหญ่บางคนว่า “แม่มีเคยเป็นคนใหญ่ เคยเป็นผู้นำจัดหาละครมาเล่น คนใหญ่ก็ต้องทำตัวให้เป็นคนใหญ่” หลังจากนั้นคุณพ่อก็กล่าวชมเชยชาวบ้านที่มาร่วมกันทำบุญ โดยให้พรแก่ชาวบ้านว่าขอให้อยู่เย็นเป็นสุข ไม่เจ็บไม่ไข้ และให้ทำมาหากินร่ำรวยเหลือกินเหลือเก็บ และ

หากมีเรื่องเดือดร้อนอะไรก็ให้มาบอกกล่าวคุณพ่อก็จะช่วย โดยกล่าวว่า”คนที่ไม่มาต่อไปก็จะไม่ช่วยแล้ว เพราะช่วยมามากแล้ว แต่คนไม่เคยคิดถึง”

ทั้งนี้การเข้าทรงในงานทำบุญกลางบ้านเป็นการทำพิธีให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ชาวบ้านดีกินดี ไม่เจ็บไม่ไข้ ทั้งนี้สิ่งที่ชาวบ้านต้องเตรียมมาร่วมพิธี คือ มะพร้าวแก่เปลือกเปลือกจำนวน ๓ ลูก ไข่เป็ดต้ม ๓ ฟอง และขนมต้มขาว ๓ ลูก สำหรับมะพร้าวนำมาตีคลีโดยชาวบ้านต้องนำมะพร้าวไปให้คุณพ่อโยนให้ผู้ชายตีให้แตกกระจาย หากมะพร้าวแตกกระจายดี แสดงถึงชีวิตของผู้เจ้าของมะพร้าวโชคดี มีความสุขสมหวังในชีวิต ไม่เจ็บไม่ป่วย หากมะพร้าวตีแล้วไม่แตกก็ต้องนำมาตีใหม่ เจ้าภาพก็ต้องระมัดระวังในการดำเนินชีวิตต่อไป หากใครอยากให้ชีวิตเจริญรุ่งเรืองต้องนำมะพร้าวออกมาให้ตี ส่วนไข่เป็ด และขนมจะโยนให้นายนิมนต์ ซึ่งทั้งหมดถูกนำไปกิน เพราะถือว่าเป็นของที่เป็นมงคล

เมื่อตีคลีเสร็จแล้วชาวบ้านก็จะเข้าไปสอบถามและพูดคุยกับคุณพ่อ บ้างก็เข้าไปให้คุณพ่อเป่าคาถาที่หัว โดยชาวบ้านจะถามเรื่องวัวที่เจ็บป่วยของตนเอง ขอให้คุณพ่อช่วยดูแล และให้ช่วยดูแลคนที่กินเหล้าเมาแล้วอาละวาดในหมู่บ้าน โดยคุณพ่อจะเรียกคนนั้นมาตักเตือน ให้กินเหล้าแต่พอดี ห้ามอาละวาดในหมู่บ้าน และห้ามไปทะเลาะกับคนบ้านอื่น มันจะนำความเสื่อมเสียมาถึงหมู่บ้านเราได้ มีเรื่องของการยิงปืนกันก็ให้ระวังตัวตำรวจจะมาจับกุมได้

การทำบุญและการเข้าทรงของแต่ละปีของหมู่บ้านจะมีชาวบ้านมาร่วมทุกปี โดยเป็นคนกลุ่มเดิม ๆ ทำให้คนกลุ่มนี้ได้มาพบปะกัน ได้พูดคุยสอบถามทุกข์สุขกันและกัน การรับประทานอาหารร่วมกันก็เป็น การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกันของชาวบ้าน และเมื่อชาวบ้านได้พบคุณพ่อก่อนทองก็ได้รับการตักเตือนเรื่องที่ชาวบ้านทำสิ่งไม่ดีไม่ถูกต้อง ชาวบ้านคนใดที่ทำเรื่องเสียหายก็ต้องปรับปรุงตัวเอง และได้รับพรจากคุณพ่อเพื่อไปดำเนินชีวิตของตนเอง และครอบครัว

บุญสงกรานต์

อากาศที่ร้อนอบอ้าวของเดือน ๕ เป็นช่วงวันสงกรานต์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สำคัญอีกช่วงหนึ่งของชาวบ้าน ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน ชาวบ้านจะนัดหมายกันทำบุญที่ศาลาศาลเจ้าในวันใดวันหนึ่งใน ๓ วันนี้ ตั้งแต่เช้าชาวบ้านจำนวนหนึ่งที่บ้านอยู่ใกล้ ๆ ศาลจะมาทำความสะอาดศาล ช่วงสาย ๆ กลุ่มแถวกลุ่มกลองยาวจะเริ่มโหมโรง และทำเพลงอย่างครึกครื้น ในวันทำบุญชาวบ้านเมื่อชาวบ้านนำอาหารหวานคาวไปที่ศาลาแล้วก็จะจัดเตรียมสำหรับถวายพระเตรียมอาหารถวายคุณพ่อก่อนทอง และศาลคุณพ่อองค์อื่น ๆ ที่มีศาลอยู่รวมกัน โดยเจ้าของศาลหรือลูกหลานจะต้องมีหน้าที่ดูแลศาลของตนเอง บางศาลที่ลูกหลานไม่มาทำบุญชาวบ้านก็นำอาหารไปถวายแทน การทำบุญสงกรานต์ชาวบ้านทุกคนอาหารคาวหวานมาจากบ้านของแต่ละคน โดยจะทำอาหารมาในปริมาณที่มากเพื่อจะแบ่งให้ญาติพี่น้องเพื่อนบ้านได้รับประทานอาหารของตนอย่างทั่วถึง บางคนตั้งใจทำอาหารมาเลี้ยงผู้มาร่วมทำบุญโดยเฉพาะ

เมื่อใกล้เวลาเพลพระจากวัดเพ็ญ วัดลาดโพธิ์ เดินทางมาสดมภ์ ฉันทัดอาหารให้ศิลาให้พรกับชาวบ้าน ขณะที่พระให้พรชาวบ้านก็จะกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับพ่อแม่ปู่ย่าตายายร่วมกัน ขณะเดียวกันคุณพ่อเจ้าอาวาสก็เปะพรมน้ำมนต์ให้กับชาวบ้านทุกคน น้ำมนต์ที่เหลือชาวบ้านจะนำไปผสมน้ำสะอาดใส่ดอกไม้ ใส่ข้าวบ เพื่อรดน้ำขอพรผู้สูงอายุต่อไป แต่ก่อนรดน้ำผู้สูงอายุชาวบ้านจะรับประทานอาหารร่วมกันก่อน เมื่อรับประทานอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงจัดเก็บศาลาพร้อมกับจัดเตรียมสถานที่ โดยนำพระพุทธรูปมาตั้งบนโต๊ะหมู่บูชาเพื่อสงฆ์ ต่อจากพระเป็นผู้สูงอายุของหมู่บ้านที่จะนั่งเรียงกันไป

การสงฆ์ผู้สูงอายุจะเริ่มจากผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดำเนินการสงฆ์พระและรดน้ำผู้สูงอายุ ต่อจากนั้นบรรดาชาวบ้าน และวัยรุ่นก็รดน้ำต่อจนครบทุกคน ช่วงรดน้ำผู้สูงอายุวงแตรและกลองยาวก็ทำเพลงอย่างสนุกสนาน หลังจากรดน้ำผู้ใหญ่เสร็จสิ้นลงก็มีการเล่นสาดน้ำกันระหว่างชาวบ้าน ชาวบ้านร่ากลองยาวหน้าศาลคุณพ่อก่อนทอง และร่าเล่นกันภายในศาลากันอย่างสนุกสนาน ก่อนจะแยกย้ายกันกลับบ้านในช่วงบ่ายของวัน

การทำบุญสงกรานต์ของบ้านบ่อพราหมณ์เคยย้ายจากศาลาศาลเจ้าไปจัดที่ศาลากลางหมู่บ้านอยู่ช่วงหนึ่งหลังจากได้งบประมาณมาสร้างศาลาของหมู่บ้าน แต่ก็กลับมาทำบุญที่ศาลเจ้า เมื่อชาวบ้านร่วมกันสร้างศาลาหลังใหม่ เพราะการทำบุญสงกรานต์นอกจากเป็นการเฉลิมฉลองระหว่างชาวบ้านแล้ว ยังเป็นการฉลองระหว่างคุณพ่อกับชาวบ้านด้วย

ในวันที่ไม่ตรงกับกลุ่มชาวบ้านที่บ้านบ่อมอญก็จัดงานสงกรานต์เช่นกัน โดยจัดที่ศาลาหมู่บ้าน โดยเป็นการทำบุญเลี้ยงพระร่วมกัน กรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว บางครอบครัวนำผ้าจีวรไปซักบั้งสกุลที่เจดีย์เก็บอัฐิของบรรพบุรุษที่อยู่ใกล้ศาลาหมู่บ้าน และรดน้ำขอพรผู้สูงอายุร่วมกัน โดยการจัดงานทำบุญของทั้งสองบ้าน ผู้นำของหมู่บ้าน คือผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอบต.จะเข้าร่วมทั้งสองหมู่บ้าน แม้ว่าจะไม่ไปด้วยตนเองอาจให้แม่ ภรรยา หรือลูกไปแทนก็ได้

นอกจากการทำบุญที่ศาลาหมู่บ้านแล้วทุกเช้าชาวบ้านจะไปทำบุญสงกรานต์ที่วัดเพ็ญ การทำบุญสงกรานต์จะแตกต่างจากการทำบุญช่วงเวลาเล็กน้อย เพราะช่วงสงกรานต์ลูกหลานที่เก็บอัฐิของบรรพบุรุษไว้ที่บ้านจะนำโกศใส่อัฐิมาทำบุญร่วมกันที่วัด บางคนที่ไม่นำโกศอัฐิมาก็เขียนชื่อนามสกุลบรรพบุรุษใส่กระดาษ เพื่อไปซักบั้งสกุล ซึ่งทางวัดจะสวดบั้งสกุลทุกวัน

ในวันสุดท้ายของประเพณีสงกรานต์ ทางวัดจัดให้มีการก่อพระเจดีย์ทรายที่วัด โดยทางวัดจะซื้อทรายมากองเพื่อให้ชาวบ้านมาร่วมก่อเจดีย์ทรายในตอนเย็นร่วมกัน ชาวบ้านจะนำเงินมาทำบุญร่วมกับทางวัดในการซื้อทรายโดยจะติดเงินที่พุ่มผ้าป่า การก่อเจดีย์ทรายของวัดเพ็ญมีคนมาร่วมไม่มากนัก โดยมีคนมาร่วมไปเกิน ๓๐ คน ทั้งนี้ชาวบ้านบอกว่าเด็กรุ่นใหม่ไม่ค่อยมาก่อเจดีย์ทราย ช่วงสงกรานต์หลายคนจะพักผ่อนอยู่บ้านหรือเด็ก ๆ ก็จะไปเที่ยวตามที่

ต่าง ๆ แต่ในคนจำนวนน้อย แต่ก็มีความตั้งใจมาร่วมทำบุญร่วมกัน คณะดนตรีไทยของลุงรวย บ้านบ่อมอญก็นำดนตรีไทยมาบรรเลงตลอดพิธีการช่วงต่าง ๆ ของการทำบุญก่อเจดีย์ทราย

เข้าพรรษา

กิจกรรมความร่วมมือกันของชาวบ้านที่จัดในช่วงวันเข้าพรรษา คือ การจัดซื้อเทียนสำหรับถวายวัดช่วงเข้าพรรษามาประเพณี บ้านบ่อมอญจัดซื้อต้นเทียนแล้วตั้งฟุ่มเงินเรียไรทำบุญทอดผ้าป่าในงานวันเข้าพรรษาที่วัดในนามของหมู่บ้าน เริ่มแรกของการจัดตั้งฟุ่มเงินและเทียนเป็นความคิดของคนหนุ่มสาวในหมู่บ้านกลุ่มหนึ่งที่ต้องการหาเงินทำบุญให้กับทางวัดเปรียง ต่อมาจากกลุ่มคนหนุ่มสาวกลุ่มเล็ก ๆ เริ่มได้รับความสนใจจากชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น และต่อมาเมื่อมีการทำศาลาหมู่บ้านเมื่อปี ๒๕๔๕ จึงนำฟุ่มผ้าป่าและเทียนพรรษาไปตั้งรับเงินบริจาคที่ศาลาหมู่บ้าน แต่การตั้งฟุ่มก่อนหน้าถึงวันเข้าพรรษาประมาณ ๑ อาทิตย์ก็ยังคงตั้งที่ร้านคำริมถนนสายลาดโพธิ์เช่นเดิม เพราะเนื่องจากมีชาวบ้านเดินทางผ่านไปมาและมาซื้อของที่ร้านคำจำนวนมาก เงินที่ได้รับบริจาคจึงได้สูงตามไปด้วย เงินที่ได้จากการทำบุญปักฟุ่มผ้าป่านำไปเป็นเงินซื้อต้นเทียนที่มีชาวบ้านจำนวนหนึ่งออกเงินไปก่อน ส่วนที่เหลือนำไปถวายวัดที่ถวายเทียน

การทำบุญถวายเทียนพรรษาของชาวบ้านจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปเรื่อย ๆ ตามข้อตกลงกันของชาวบ้าน เช่น ปี ๒๕๔๙ ทำบุญถวายเทียนให้กับวัดเปรียง ปี ๒๕๕๐ ถวายเทียนให้กับวัดใสกระดาน และเมื่อปี ๒๕๕๑ ชาวบ้านไปทำบุญถวายเทียนที่วัดบ่อมอญ อ.บ้านลาด ซึ่งเป็นบ้านเดิมของเขยบ้านหนึ่งที่ย้ายมาอยู่บ้านภรรยาหลังจากแต่งงานแล้ว

ก่อนถึงวันเข้าพรรษาชาวบ้านจะจัดให้มีงานฉลองต้นเทียนกันที่ศาลาหมู่บ้าน โดยแตรวงและกลองยาวถูกนำไปทำเพลงในงานฉลองอย่างครึกครื้น ชาวบ้านจะร่วมกันออกเงินทำอาหารเย็นรับประทานร่วมกัน บางปีที่มีเจ้าภาพของเทียนพรรษา เจ้าภาพจะเป็นผู้ออกเงินค่าอาหารทั้งหมดหรือออกมากกว่าชาวบ้านทั่วไป หลังจากงานฉลองเทียนเริ่มขึ้นตั้งแต่ช่วงเย็นถึงเวลาประมาณ ๕ ฟุ่มชาวบ้านก็แยกย้ายกันกลับบ้าน ก่อนกลับจะนัดแนะกันสำหรับการเดินทางไปถวายเทียนในวันรุ่งขึ้น การเดินทางไปถวายเทียนพรรษาจะนำไปถวายในช่วงบ่ายหลังทำบุญช่วงเช้าเสร็จสิ้นแล้ว สิ่งที่ขาดไปไม่ได้ของการไปถวายเทียนที่วัด คือ ขบวนกลองยาวและแตรวง เพราะเป็นสิ่งที่สร้างบรรยากาศสนุกสนาน โดยชาวบ้านจะร้องรำทำเพลงกันตลอดการเดินทางไปถวายเทียน และเมื่อเดินทางไปถึงวัด ชาวบ้านจะนำต้นเทียนและฟุ่มเงินไปแห่รอบโบสถ์ก่อนที่จะนำขึ้นไปถวายบนศาลาวัดต่อไป การรำในงานบุญนี้ “เป็นการรำเอาकुศล” ไม่ใช่การรำเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น ผู้รำมีตั้งแต่คนรุ่นสาวไปจนถึงคนแก่ที่แขนขาไม่แข็งแรงก็ยังรำหน้าต้นเทียน

ในวันเข้าพรรษาชาวบ้านส่วนใหญ่ของหมู่บ้านจะไปทำบุญตักบาตรที่วัด เพราะถือว่าเป็นวันพระใหญ่เป็นวันพระสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันเข้าพรรษาเป็นวันเริ่มต้นของการ

ทำบุญที่วัดด้วย เนื่องจากวัดแถบนี้จะไม่นิยมทำบุญที่วัดในวันพระช่วงออกพรรษา นอกจากการรับบิณฑบาตในหมู่บ้านเท่านั้น เมื่อเริ่มทำบุญเข้าพรรษาในวันนี้ตลอดระยะเวลา ๓ เดือนนับจากนี้ทุกวันพระทางวัดจะจัดให้มีการทำบุญทุกวัน ชาวบ้านจึงถือโอกาสนี้ในการตั้งใจทำบุญฟังเทศน์ฟังธรรมที่วัด บางคนสมาทานศีล ๘ รักษาศีลอุโบสถที่วัดเป็นเวลาหนึ่งคืนในวันพระ ชาวบ้านบ่อพราหมณ์ไม่มีคนที่อยู่วัดรักษาศีลเช่นแต่ก่อน เพราะหลายคนจะเล่าถึงอดีตของแม่ว่าจะอยู่วัดรักษาศีลอย่างต่อเนื่อง

ทรงอุ่มเป็นคนหนึ่งของคนที่ทำบุญตลอดพรรษาที่วัดเพรียง แม้ว่าจะไม่นอนค้างที่วัดเพื่อรักษาศีลก็ตาม แต่ทุกวันพระทรงอุ่มจะทำกับข้าวมาทำบุญที่วัดทุกครั้ง โดยจะนั่งซ้อนท้ายมอเตอร์ไซด์ลูกสาวที่ต้องไปทำงานที่มรภ.เพชรบุรี ซึ่งต้องผ่านวัดเพรียง เมื่อทำบุญเสร็จก็รับประทานอาหารร่วมกันบนศาลาวัด จากนั้นกลุ่มผู้หญิงสูงอายุก็ไปฟังเทศน์ที่ศาลาการเปรียญหลังเดิมของวัด เมื่อฟังเทศน์จบ กลุ่มผู้รักษาศีลก็จะสวดมนต์ร่วมกัน ก่อนจะพักผ่อนและรับประทานอาหารกลางวันร่วมกันอีกครั้ง เมื่อเวลาเที่ยงลูกสาวก็มารับทรงอุ่มกลับบ้าน พระวัดเพรียงที่เป็นคนท้องถิ่นมีจำนวนไม่มากนัก แต่หนึ่งในนั้นคุณกลมหรือพระสนธยาเป็นพระที่บวชเรียนจนจบปริญญาตรีจากมรภ.เพชรบุรี เมื่อทรงอุ่มมาวัดก็จะไปพูดคุยสอบถามเรื่องสุขภาพของพระสนธยาที่เป็นลูกชายเสมอ ๆ

ช่วงกลางคืนทางวัดเพรียงมีการจัดเทศน์ โดยชาวบ้านรอบ ๆ วัดจะมาร่วมฟังเทศน์ในการเทศน์จะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนพระที่จะมาเทศน์โปรดชาวบ้านแต่ละวันพระ ขณะนี้วัดเพรียงได้ติดเครื่องขยายเสียงเพื่อให้เสียงสวดมนต์และขณะพระเทศน์ที่วัดชาวบ้านรอบ ๆ วัดที่ไม่ได้มาร่วมจะได้ยินเสียงเช่นกัน เพราะภารกิจของคนปัจจุบันนี้มีมากมาย การมาวัดก็ลดน้อยลงไปกว่าแต่ก่อน แต่วันใดที่ลูกชายของตนเองขึ้นเทศน์บรรดาพ่อแม่ของพระรูปนั้นก็มักจะมาฟังเทศน์ บางครั้งยังจูงลูกจูงหลานหรือชักชวนญาติมิตรมาฟังเทศน์ที่วัดเป็นกรณีพิเศษ

บุญสารท

วันพระขึ้นเดือน ๑๐ เรียกว่าวันสารทไทย วันนี้ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นวันพิเศษที่ต้องทำบุญให้กับบรรพบุรุษที่วัด โดยขนมที่ต้องนำไปทำบุญในวันสารท คือ ขนมกระยาสารท ซึ่งเป็นขนมที่ทำจากข้าวตอก ถั่วลิสง งาม และน้ำตาล โดยขนมนี้เป็นขนมสำหรับทำบุญสารทเท่านั้น แต่ก่อนชาวบ้านต้องนำข้าวเปลือกมาคั่วทำข้าวตอก เพื่อนำข้าวตอกไปกวนกับน้ำตาลผสมด้วยถั่วลิสงและงา ปัจจุบันนี้ไม่นิยมคั่วข้าวตอกแล้ว เพราะสามารถซื้อได้จากตลาด ซึ่งสะดวกสำหรับชาวบ้านมากกว่า สำหรับการทำบุญด้วยกระยาสารทเป็นการทำตามประเพณีสืบต่อกันมา วันพระช่วงเข้าพรรษามีการทำบุญทุกวันพระที่วัด บางคนอาจมาทำไม่ทุกวันพระ แต่วันสารทเป็นวันสำคัญที่ทุกคนต้องมาทำบุญร่วมกัน

ออกพรรษา

หลังจากพระจำพรรษา ๓ เดือน โดยตลอด ๓ เดือนชาวบ้านจะไปทำบุญทุกวันพระที่วัด เมื่อครบกำหนดในวันออกพรรษา มีการทำบุญสำคัญอย่างหนึ่งที่ชุมชนจัดทำบุญทุกปี เรียกว่า ตักบาตรเทโว โดยทางวัดจะจัดเตรียมสถานที่ตักบาตรเช่นเดียวกับการทำบุญตักบาตรช่วงปีใหม่ แต่การตักบาตรวันนี้ เป็นการตักบาตรเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีพุทธประวัติที่เชื่อกันสืบมาว่า สมัยครั้งพุทธกาลมีอยู่พรรษาหนึ่งพระพุทธเจ้าขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อเทศนาธรรมโปรดพระมารดา เมื่อครบกำหนดสามเดือนจึงเสด็จกลับคืนสู่โลกมนุษย์ วันนี้เป็นวันที่ทำให้ทั้ง ๓ โลก สามารถมองเห็นกันได้ทั้งหมด คือ โลกสวรรค์ โลกมนุษย์ และโลกของอสุรกาย ดังนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จกลับลงมา ชาวบ้านจึงรอคอยตักบาตรพระพุทธองค์

จากพุทธประวัติดังกล่าว ทำให้วันตักบาตรเทโวออกพรรษาเป็นวันหนึ่งที่สำคัญของชุมชน ชาวบ้านจะเตรียมสิ่งของมาตักบาตรจำนวนมาก และขนมชนิดหนึ่งที่จะนำมาตักบาตรได้แก่ ข้าวต้มมัด ซึ่งเป็นขนมที่ทำจากข้าวเหนียวห่อด้วยใบมะพร้าว ซึ่งต้องปล่อยให้ใบมะพร้าวที่ห่อมีส่วนที่ยื่นยาวออกจากตัวขนม ที่เรียกว่าหางยาว ความเชื่อเกี่ยวกับข้าวต้มมัดที่ต้องใช้ทำบุญในวันออกพรรษา เพื่อ “ปิดเคราะห์ปิดโศกปิดโรคปิดภัย” ออกจากชีวิตของผู้ทำบุญ

ซึ่งการทำบุญออกพรรษาก็ือเป็นการทำบุญร่วมกันครั้งใหญ่ก่อนจะถึงเข้าพรรษา ชุมชนจึงจะมาร่วมกันทำบุญที่วัดอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้นการทำบุญครั้งนี้จึงต้องทำบุญปิดสิ่งไม่ดีออกจากชีวิต เพื่อให้การดำรงชีวิตราบรื่น เพื่อรอเข้าพรรษาปีถัดไป

ข้าว กับข้าว และสิ่งของจากการทำบุญ เช่น นมกล่อง น้ำผลไม้ ปลากระป๋อง บะหมี่ กุ้งสำเร็จรูป ส้ม แอปเปิล ที่มีจำนวนมาก ทางวัดจะนำไปให้กับเรือนจำกลางจังหวัดเพชรบุรี เพื่อแจกจ่ายให้กับนักโทษนำไปบริโภค เนื่องจากของจำนวนมากเกินความจำเป็นในการบริโภคของพระเณรที่มีทั้งหมดในวัด นับเป็นการทำบุญทำกุศลอีกต่อหนึ่งให้กับชาวบ้าน

ลอยกระทง

เทศกาลลอยกระทงเป็นงานที่คนในชุมชนจะไปร่วมกับชุมชน หรือหน่วยงานต่าง ๆ จัดขึ้น ซึ่งที่ใกล้ที่สุดและจัดงานลอยกระทงอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ซึ่งจัดให้มีการลอยกระทงภายในสระน้ำของมหาวิทยาลัย มีการประกวดนางนพมาศ ประกวดกระทง ในช่วงสามปีที่ผ่านมา มีนักศึกษาแลกเปลี่ยนจากสาธารณรัฐประชาชนจีนมาเรียนภาษาไทยที่มหาวิทยาลัยจำนวนมาก ก็มีการจัดกิจกรรมการแสดงจากนักศึกษาจีนที่ดึงดูดความสนใจของชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านที่อยู่รอบ ๆ มหาวิทยาลัยเลือกมาลอยกระทงที่ทางมหาวิทยาลัยจัดขึ้นจำนวนไม่น้อย โดยเฉพาะชาวบ้านที่รับราชการและเป็นเจ้าหน้าที่

การลอยกระทงอีกแห่งหนึ่งที่เพิ่งจัดเมื่อ ๒ ปีก่อนซึ่งอยู่ใกล้กับหมู่บ้านบ่อพราหมณ์ คือ การจัดงานลอยกระทงขององค์การบริหารส่วนตำบลสามะโรง โดยจัดขึ้นบริเวณริมคลองส่ง

น้ำของกรมชลประทานบริเวณทางแยกเข้าหมู่บ้านสำมะโรงบนถนนเลียบคันคลองสายบ้านบ่อพราหมณ์-ตำบลนาพันสาม แยกบริเวณนี้อยู่ไม่ห่างจากศาลเจ้าของหมู่บ้านบ่อพราหมณ์ การลอยกระทงของอบต.สำมะโรงเป็นงานที่ชาวบ้านจากบ้านสำมะโรง บ้านลาดโพธิ์ และบ้านบ่อพราหมณ์ไปร่วมจำนวนมาก แต่เนื่องจากจัดโดยอบต.สำมะโรง กิจกรรมการประกวดต่าง ๆ ถูกส่งผ่านหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน บ้านบ่อพราหมณ์จึงเป็นเพียงผู้ร่วมลอยกระทง แต่ไม่มีส่วนร่วมในการส่งตัวแทนเข้าประกวดแต่อย่างใด

ปัญหาการลอยกระทงในคลองชลประทานมีข้อจำกัดสำคัญ กล่าวคือ บางปีน้ำน้อยก็ไม่มี การปล่อยน้ำสู่คลองส่งน้ำย่อย บางปีการปล่อยน้ำอาจไม่ตรงกับเทศกาลลอยกระทง ซึ่งการแก้ปัญหาอบต.ต้องประสานงานกับกรมชลประทานให้ปล่อยน้ำตรงกับเทศกาลลอยกระทง

การลอยกระทงชาวบ้านนิยมทำกระทงจากต้นกล้วยและใบตอง ซึ่งชาวบ้านก็มีความถนัด เนื่องจากในการทำพิธีไหว้ครูก็ต้องทำบายศรี ทำให้การทำกระทงไม่ใช่เรื่องยากสำหรับชาวบ้าน และกระทงที่ทำจากโฟมและพลาสติกไม่เป็นที่นิยมของชาวบ้านแต่อย่างใด การลอยกระทงตามความเชื่อของชาวบ้านแล้วคือการลอยความเจ็บไข้ เเคราะห์ร้ายให้ลอยไปกับกระทงเหล่านั้น

งานเทศน์คาถาพัน

งานเทศน์คาถาพันหรือเทศน์มหาชาติเป็นงานบุญของหมู่บ้านที่จะจัดขึ้นทุก ๆ ๒ ปี โดยจัดที่บริเวณศาลเจ้าหนองแกหรือศาลคุณพ่อเจ้าบ้าน การจัดงานเทศน์คาถาที่ศาลนี้เป็นการทำงานให้คุณพ่อก่อนทอง ซึ่งเป็นคุณพ่อเจ้าบ้าน

การเทศน์คาถาพันเป็นงานที่ชาวบ้านจะตกลงกันว่าจะจัดขึ้นในวันใดจึงจะเหมาะสม ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. ๒๕๕๐) จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๙-๑๐ ธันวาคม ซึ่งการจัดงานในวันดังกล่าวเนื่องจากตรงกับวันอาทิตย์และวันจันทร์ โดยปีนี้วันจันทร์เป็นวันหยุดนักขัตฤกษ์ เพราะตรงกับวันรัฐธรรมนูญชาวบ้านจึงตกลงเลือกวันดังกล่าวเป็นวันจัดงาน

การจัดงานทั้งหมดต้องใช้เวลาถึง ๔ วัน ได้แก่ วันเตรียมงาน วันจัดงาน และวันเก็บของ ซึ่งการจัดงานต้องใช้แรงงานของคนเกือบทั้งหมู่บ้านสำหรับการจัดเตรียมข้าวของต่าง ๆ ทั้งงานที่เป็นงานด้านอาคารสถานที่ งานครัว งานพิธีความเชื่อดั้งเดิม และงานพิธีสงฆ์ เมื่อใกล้วันจัดงานชาวบ้านต่างช่วยกันออกความคิดเห็นและออกแรงในการเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในงาน เริ่มจากการทำความสะอาดบริเวณศาลเจ้า ชาวบ้านจำนวนหนึ่งจะมาตัดหญ้า ตัดแต่งกิ่งไม้ และเก็บขยะทำความสะอาดบริเวณศาลเจ้า ชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งที่มีรถยนต์จะรวมผู้ใหญ่ผู้ชาย(คนใหญ่) และเด็ก ทั้งเด็กเล็กและวัยรุ่นออกไปตัดต้นกล้วยน้ำว่าที่มีเครือแก่ใกล้สุกจำนวนเกือบยี่สิบต้น สำหรับนำมาตกแต่งภายในศาลาให้มีสภาพเป็นป่า นอกจากกล้วยยังต้องไปตัดต้นอ้อยเท่าจำนวนต้นกล้วย ตัดทางมะพร้าวสำหรับมาทำซุ้มตกแต่งภายในศาลาเช่นกัน สำหรับต้นกล้วยที่ไปตัดนั้นส่วนใหญ่จะเป็นต้นกล้วยที่ชาวบ้านภายในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงจะออก

ปากให้ไปตัดที่บ้านตนเอง เพราะมีปลูกไว้มาก หรือบางรายชาวบ้านก็จะออกไปขอรับบริจาค เพื่อใช้ในงาน ส่วนงานออกไปตัดและขนย้ายมาที่ศาลาเป็นงานของผู้ชายเพราะต้องใช้กำลังกาย ในการตัดและแบกต้นกล้วยเหล่านั้น

ภาพที่ ๖ การจัดเตรียมศาลากลางศาลเจ้าสำหรับการเทศน์มหาชาติ

ช่วงเช้าของวันเตรียมงาน หรือก่อนหน้างานหนึ่งวัน ชาวบ้านหญิงกลุ่มหนึ่งก็ออกไปเก็บดอกบัวสายจำนวน ๑,๐๐๐ ดอก เพื่อนำมาบูชาพระในงานเทศน์ จำนวนดอกบัวที่ใช้ก็มาจากจำนวนพระคาถาบาลีจำนวน ๑.๐๐๐ พระคาถานี้เอง นอกจากดอกบัวแล้วยังต้องมีธงสี ๑,๐๐๐ ธง รูป ๑,๐๐๐ เล่ม เทียน ๑,๐๐๐ ดอก การไปเก็บดอกบัวชาวบ้านเดินทางด้วยรถยนต์ ไปยังบ้านนาขลุ่ย ซึ่งมีหนองน้ำที่มีต้นบัวจำนวนมาก ที่มาของสถานที่เก็บดอกบัวก็เป็นความสนใจใคร่ถามและใคร่สังเกตุของคนในหมู่บ้านที่ถามจากเพื่อนฝูงของตน จึงรู้แหล่งที่มีดอกบัว และมีคนรู้จักในหมู่บ้านที่ไปเก็บ เพื่อขออนุญาตจากเจ้าของก่อนด้วย

ยามเย็นหลังเลิกงานชาวบ้านก็มาสมทบกันเพิ่มขึ้น เพราะต้องไปยืมของจากวัดสำมะโรง ของที่ยืมมีทั้งของที่ใส่ภายในครัว ได้แก่ ช้อน ทัพพี(ชาวบ้านเรียก สารพี) กระหวัค ตะหลิว จาน ชาม กะละมัง แก้ว เหยือกน้ำ คูเลอร์น้ำ หม้อหุงข้าวไฟฟ้า หม้อ กระทะ เตาถ่าน ใหญ่ กระทอน กระทอน ครกหิน และเขียง ของใช้ในพิธี เช่น ชันน้ำมันต์ขนาดใหญ่ กระถางรูปธรรมาสน์ ตาลปัตร ของใช้ทั่วไป เช่น เสื้อ แก้ว มีสิ่งของที่ยืมจากอาจารย์ท่านหนึ่งของบ้านสำมะโรง คือ ภาพพระเวสสันดร ซึ่งเป็นภาพถ่ายจากจิตรกรรมฝาผนังที่ถ่ายแล้วนำไปจัดทำเป็นไวนิล โดยความคิดของการนำภาพมาจัดทำต่าง ๆ ทั้ง ๑๓ กัณฑ์มาติดภายในศาลา เพราะงานเทศน์คาถาพันของบ้านบ่อมอญเมื่อสัปดาห์ที่ผ่านมาได้มีการนำภาพมาติด ชาวบ้านที่บ่อ

พราหมณ์เห็นว่าดี เพราะจะได้รู้เรื่องราวได้ดียิ่งขึ้น เพราะมีภาพประกอบจึงดำเนินการหายืมมาใช้กับงานบ้านตนเองบ้าง

ที่จริงแล้วของใช้ส่วนรวมต่าง ๆ ที่ไปยืมวัดสำมะโรงนั้น ที่ศาลาก็มีอยู่แล้ว เช่น จาน ชาม ช้อน และแก้ว แต่จำนวนเหมาะกับการจัดงานเล็ก ๆ การเทศน์คาถาพันเป็นงานใหญ่ที่ชาวบ้านใกล้เคียงมาร่วมงานกันมาก เพื่อความสะดวกในการจัดการ คือ การเก็บล้างส่งคืนวัดที่จะไม่สับสนระหว่างของใช้ของหมู่บ้าน กับของวัดจึงใช้วิธีการยืมของจากวัดทั้งหมดคราวเดียว ส่วนผ้าผ้าม่านกับพระพุทธรูปมีชาวบ้านคนหนึ่งซื้อมาบริจาคให้กับศาลาหมู่บ้านไว้ใช้ จึงถูกนำมาใช้เนื่องจากกลุ่มผู้นำหมู่บ้านทั้งผู้ใหญ่บ้านและอบต.ต่างเห็นว่าการนำของมาใช้ผู้บริจาคจะได้ชื่นใจ และดีใจที่ของที่ตนนำมาให้กับส่วนรวมได้ใช้ประโยชน์ ซึ่งด้านผู้บริจาคเองก็รู้สึกคิดถึงหลานที่ตายไป ซึ่งได้สร้างพระกับผ้าผ้าม่านไว้ เมื่อเห็นในงานก็คิดถึงหลานและคิดว่าหลานก็ได้รับบุญกับการจัดเทศน์คาถาพันครั้งนี้ด้วย

หลังจากยืมนำกลับมาไว้ในหมู่บ้านเรียบร้อยแล้ว กลุ่มผู้ชายทั้งสูงอายุและคนหนุ่มก็ช่วยกันกางเต็นท์จำนวน ๓ หลังบริเวณด้านข้างศาลาและบริเวณกลางถนน ซึ่งเต็นท์เหล่านี้เป็นส่วนรวมของหมู่บ้านที่ได้รับงบประมาณจัดซื้อไว้ประจำที่ศาลาของหมู่บ้าน เมื่อกางเต็นท์เสร็จชาวบ้านก็ไปกินข้าวในหมู่บ้านพร้อมปรึกษาหารือเรื่องการเตรียมงานในวันรุ่งขึ้น บ้างนั่งกินเหล้ากินเบียร์กันบ้าง หลังจากนั้นก็แยกย้ายกันกลับบ้าน

ในการจัดเทศน์มหาชาติชาวบ้านจะร่วมกันเป็นเจ้าภาพ โดยครอบครัวหนึ่ง ๆ อาจเป็นเจ้าภาพกัณฑ์ใดกัณฑ์หนึ่ง โดยการเป็นเจ้าภาพแต่ละกัณฑ์จะต้องทำบุญถวายปัจจัยให้กับคุณพ่อที่มาเทศน์ประจำกัณฑ์นั้น และต้องร่วมทำบุญติดเงินที่พุ่ม โดยกัณฑ์หนึ่งการเป็นเจ้าภาพจะต้องทำบุญ ๑,๕๐๐ บาท บางคนอาจรวมกันเป็นเจ้าภาพกัณฑ์เดียวกัณฑ์ก็ได้ นอกจากการทำบุญเป็นเจ้าภาพประจำกัณฑ์ ชาวบ้านของหมู่บ้านจะต้องนำของใช้ที่จำเป็น เช่น จาน ชาม ช้อน แก้ว สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน แชมพูสระผม น้ำยาล้างจาน น้ำยาปรับผ้านุ่ม น้ำตาล น้ำปลา น้ำมันพืช ฯลฯ มาร่วมทำบุญด้วย เนื่องจากในกัณฑ์หนึ่งชื่อทานกัณฑ์ ชาวบ้านจากหมู่บ้านต่าง ๆ ที่มาร่วมทำบุญจะต้องจับสลากเพื่อรับทานจากหมู่บ้านบ่อพราหมณ์ ดังนั้นข้าวของที่มีจำนวนมาก พอแจกทานให้กับผู้ที่มาร่วมทำบุญทุกคน จึงเป็นศักดิ์ศรีหน้าตาของคนในหมู่บ้านทุกคน ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องร่วมกันซื้อสิ่งของมาเป็นทานสำหรับแจก

การเทศน์เริ่มตั้งแต่เช้าจนถึงค่ำชาวบ้านหมู่บ้านใกล้เคียงจะมาร่วมทำบุญช่วงเช้าและรับประทานอาหารร่วมกันมื้อใหญ่ คือ รับประทานอาหารกลางวัน ดังนั้น ชาวบ้านจึงต้องระดมคนหนุ่มคนสาวของหมู่บ้านให้มาช่วยจัดเตรียมโต๊ะเก้าอี้ และเดินเสิร์ฟอาหารให้กับชาวบ้านที่มาร่วมทำบุญ หลังจากเที่ยงไปแล้วจะเหลือแต่ชาวบ้านภายในหมู่บ้าน และญาติพี่น้องที่มาจากหมู่บ้านต่าง ๆ เท่านั้นที่ยังคงนั่งฟังเทศน์ เมื่อการเทศน์จบลงกล้วยที่นำมาตกแต่งภายในศาลาจะถูกแจกจ่ายให้กับชาวบ้านที่อยู่จนค่าทุกคน โดยกล้วยเหล่านี้เชื่อว่า “กินแล้วดี” เพราะผ่านการเทศน์มาทำให้เกิดความขลังกินแล้วเป็นยารักษาโรคได้

แต่เดิมการเทศน์ของหมู่บ้านบ่อพราหมณ์จัดสองปีครั้ง แต่ปีที่ผ่านมาจัดต่อกันเป็นปีที่ ๓ โดยปีที่จัดตามกำหนดสองปีครั้งนี้ครั้งสุดท้าย ศาลามีความชำรุดทรุดโทรม เสาแต่ละต้นก็ถูกจอมปลวกกัดกินจนจะล้มต้องนำไม้มาค้ำยันไว้ เครื่องบนก็ชำรุดเสียหายอย่างเห็นได้ชัด เมื่อจัดเทศน์มหาชาติชาวบ้านจึงประกาศว่า เงินที่ได้จากการทำบุญจ่านำมาก่อสร้างศาลาหลังใหม่ เมื่อเป็นเช่นนั้น คุณพ่อที่มาเทศน์บางรูปก็ทำบุญเป็นเงินร่วมกับชาวบ้าน บางรูปก็บอกให้ชาวบ้านไปเอาเสาจากที่วัดของตน เพราะมีเสาที่ไม่ใช้จำนวนมาก ชาวบ้านหมู่บ้านข้างเคียงที่มาร่วมก็ทำบุญเทศน์มหาชาติได้เงินมาก่อนหนึ่ง เมื่อเทศน์จบชาวบ้านเริ่มรื้อและสร้างศาลาหลังใหม่บนที่เดิม โดยความร่วมมือกันออกแรงบ้าง ออกเงินบ้างจนศาลาแล้วเสร็จ

เมื่อศาลาเสร็จผู้นำหมู่บ้านจึงจัดให้มีการเทศน์เป็นปีที่สองติดกัน โดยหวังว่าเป็นการฉลองศาลาหลังใหม่ และผู้ใหญ่กล่าวว่าการเทศน์ในปีนี้ “เป็นการตรวจสอบของคนที่เขาทำบุญ เขาจะได้เห็นว่าเงินที่ทำบุญไป นำมาใช้ประโยชน์จริง เขาจะได้ชื่นใจว่าได้ทำบุญ” โดยการทำบุญปีที่สองนี้ก็บอกชาวไปยังหมู่บ้านข้างเคียงเช่นเคย ชาวบ้านก็มาร่วมทำบุญกันเช่นเดิม หลายคนก็พูดคุยสอบถามเรื่องศาลาหลังใหม่ถึงการก่อสร้าง ค่าใช้จ่ายที่ใช้ไปในการก่อสร้าง หลายคนอนุโมทนากับชาวบ้านที่ช่วยกันสร้าง และมีหลายคนที่ทำบุญเพราะหวังทำศาลาถวายคุณพ่อก่อนทอง

ต่อมาในปีที่สามหมู่บ้านจัดเทศน์มหาชาติอีกครั้งเนื่องในโอกาสคุณพ่อวัดสามะโรงมีศรัทธาในความร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้าน จึงทำบุญสร้างธรรมมาสน์ให้กับหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงจัดการเทศน์มหาชาติเพื่อเป็นการฉลองธรรมมาสน์ให้กับคุณพ่อวัดสามะโรง

การเทศน์มหาชาติแต่ละครั้งชาวบ้านจะบอกไปยังญาติพี่น้องและลูกหลานของตนเอง ที่ไปทำมาหากินที่ต่าง ๆ ละแวกจังหวัดเพชรบุรี-ประจวบคีรีขันธ์ เช่น พี่น้องที่ไปอยู่แถบอำเภอยาย ลูกลานที่ไปทำกินอยู่อำเภอดำเนินสะดวก และพี่น้องในตัวเมืองเพชร ให้มาร่วมทำบุญเทศน์มหาชาติร่วมกัน นอกจากนี้คนในชุมชนที่เป็นครูบาอาจารย์ เป็นข้าราชการ หรือผู้ที่ได้รับการศึกษาสูง ๆ ก็มักมาร่วมทำบุญเทศน์มหาชาติร่วมกับชาวบ้าน

การเทศน์มหาชาติเป็นการเทศน์เพื่อทำบุญถวายให้คุณพ่อก่อนทองด้วย เพราะเป็นการเสริมสร้างบารมีให้กับคุณพ่อ และหลายคนก็นับถือคุณพ่อก็ถือโอกาสมาสักการะคุณพ่อในโอกาสนี้ คนที่ไม่เชื่อถือก็ถือเป็นโอกาสมาทำบุญกับพระพุทธรูปศาสนา

ภายในงานกลุ่มแม่ครัวเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่จะแสดงฝีมือการทำอาหารสำหรับเลี้ยงแขกต่างหมู่บ้านที่มาร่วมงาน โดยจะระดมแม่ครัวและพ่อครัวฝีมือดีมาปรุงอาหาร โดยจะมีชาวบ้านจำนวนมากเป็นลูกมือ บางคนแกหัวตาลอ่อยก็โชว์ฝีมือ บางคนที่ได้รับการยกย่องว่าต้มพุงวัว (เครื่องในวัว) เก่งก็就会被ตามตัวให้มาลงมือต้มก่อนถึงงาน บรรดาลูกหลานหนุ่มสาวถูกเรียกตัวมาช่วยจัดเตรียมและเก็บล้างวัสดุอุปกรณ์เก็บในศาลาหมู่บ้านบ้าง นำอุปกรณ์ที่หมู่บ้านไม่มีติดวัดที่ยืมมาบ้าง ดังนั้นการเทศน์แต่ละครั้งต้องระดมคนทั้งหมดมาช่วยงาน ซึ่งบางคนช่วยมากช่วยน้อยตามแต่เวลาและทรัพย์สินจะอำนวย

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

การเกิด

คู่บ่าวสาวเมื่อแต่งงานกันสักระยะหนึ่งครอบครัวก็เตรียมต้อนรับสมาชิกคนใหม่ ตั้งแต่เริ่มตั้งท้องผู้หญิงหลายคนเชื่อว่าจะการฝัน ซึ่งเชื่อว่าเป็นเครื่องบอกวาเด็กในเริ่มตั้งท้อง เด็กที่จะมาเกิดนั้นมาจากผีพุ่งไต้ เมื่อเริ่มท้องบางคนจะมีอาการอยากกินของที่แปลกออกไปจากปกติ และการกินก็ส่งผลบางอย่างต่อเด็กด้วย บางคนอยากกินกระต่าย บางคนอยากกินอวัยวะ สืบพันธุ์ของม้าเพศผู้ หญิงที่ท้องแล้วกินอวัยวะสืบพันธุ์ม้าเพศผู้ส่งผลให้ลูกชายมีอวัยวะเพศที่ใหญ่

สมัยก่อนเมื่อตั้งท้องจะมีข้อห้ามหลายประการ ตั้งแต่ห้ามข้ามเชือกผู้วัว ห้ามข้ามคราดที่ใช้ทำนา ห้ามนั่งคาประตูลูกหรือบันได และห้ามอาบน้ำตอนกลางคืน ข้อห้ามเหล่านี้ต้องปฏิบัติเพราะมีผลต่อการคลอดบุตรของตนเอง โดยเชื่อว่าผลของการละเมิดข้อห้ามจะทำให้คลอดบุตรยาก ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้หญิงจะกลัวมาก เนื่องจากการคลอดบุตรยังคงใช้วิธีการคลอดแบบพื้นบ้าน โดยมีหมอตำแยเป็นผู้ทำคลอด ภายหลังการคลอดต้องกินยาสมุนไพรและอยู่ไฟ เมื่อการคลอดมีความสำคัญการละเมิดข้อห้ามจึงไม่เกิดขึ้น แต่ในปัจจุบันที่การคลอดลูกและการดูแลตนเองหลังคลอดบุตรเป็นหน้าที่ของแพทย์และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขทำให้การคลอดไม่น่ากลัวเช่นแต่ก่อน ถึงกระนั้นก็ยังถือปฏิบัติตามข้อห้ามต่าง ๆ อยู่เช่นเดิมแม้ว่าหลายคนจะไม่เห็นความสำคัญดังแต่ก่อนก็ตาม

มีข้อห้ามประการหนึ่งของคนตั้งท้อง คือ ห้ามเตรียมอุปกรณ์สำหรับเด็กจนกว่าจะคลอดแล้วเท่านั้น โดยเชื่อว่าจะเป็นลางไม่ดีสำหรับเด็ก ซึ่งเด็กอาจจะไม่มีชีวิตรอดได้ แต่หากพิจารณาแล้วจะพบว่า ความเสี่ยงของการรอดชีวิตที่มีความไม่แน่นอนสูงในอดีต การเตรียมข้าวของเครื่องใช้จะเป็นการสูญเสียทางเศรษฐกิจ เพราะข้าวของเครื่องใช้เป็นสิ่งที่หายาก ทำให้มีข้อห้ามเตรียมสิ่งของเครื่องใช้จนกว่าจะแน่ใจว่าเด็กจะมีชีวิตรอด ซึ่งข้อห้ามนี้หลายคนไม่เชื่อถือแล้ว แต่คนเฒ่าคนแก่ก็ยังคงห้ามลูกหลานเช่นเคย

การคลอดลูกโดยใช้หมอตำแยจะมีพิธีกรรมรับขวัญเด็ก เริ่มจากเมื่อคลอดแล้วหมอตำแยจับเด็กวนสามรอบพร้อมกับเรียกขวัญ “ขวัญเน้ย ขวัญเน้ย ลูกใครให้มารับ” ญาติคนใดคนหนึ่งเป็นผู้มารับ ชาวบ้านเชื่อว่าเด็กจะมีนิสัยเหมือนกับคนรับ เด็กเติบโตท่ามกลางหมู่เครือญาติ ทำให้การเรียนรู้ การแสดงพฤติกรรม และความคิดว่าเชื่อถูกถ่ายทอดสู่เด็กตั้งแต่เล็กจนโต โดยเฉพาะญาติที่มารับเด็กแรกคลอดจะมีบทบาทในการเลี้ยงดูอย่างมาก จนชาวบ้านเห็นว่าคนมารับเด็กมีนิสัยใจคอเช่นใดเด็กก็จะมีนิสัยอย่างนั้น เมื่อรับแล้วนำเด็กนอนบนกระดังที่เตรียมไว้ภายในใส่หินลับมีดเพื่อให้ใจหนักแน่นเหมือนกิน ใส่สมุดดินสอเพื่อให้เด็กมีปัญญาดี เมื่อคลอดลูกแล้วเด็กอ่อนจนเริ่มพูดได้ ชาวบ้านเชื่อว่าจะมี “แม่ซื่อ” เป็นผู้ทำหน้าที่ดูแลเด็ก ๆ ให้ปลอดภัยจากอันตรายและการเจ็บป่วย โดยแม่ซื่อจะดูแลเด็กอยู่ตลอดเวลา ดังจะเห็นว่าขณะที่เด็กนอน

อยู่คนเดียวจะนอนยื้มแสดงว่าเด็กกำลังเล่นกับแม่ชื้ออยู่ แม่ชื้อเป็นผีหรือเทพีผู้หญิงที่จะอยู่ดูแลเด็กทุกคน แม่ชื้อจะช่วยรองรับเมื่อเด็กประสบอุบัติเหตุ เช่น หกล้ม หรือตกบ้าน เป็นต้น

เมื่อเด็กมีอายุอย่างน้อยหนึ่งเดือนเด็กจะได้รับการโกนผมไฟ เพราะเชื่อว่ามาพร้อมกับเด็กแรกเกิดเป็นผมที่ไม่ดี ต้องโกนออกโรกภัยไข้เจ็บออกไปเสีย โดยเฉพาะโรคที่ชาวบ้านเชื่อว่าเกิดกับเด็ก คือ ชีตาลชีซาง การโกนผมไฟมีวิธีการที่มีขั้นตอนมากกว่าการตัดผมทั่วไป คือ การโกนผมไฟจะต้องให้อาธุสของครอบครัวเป็นผู้โกน การโกนผมนิยมโกนในวันศุกร์เพราะเชื่อว่าจะทำให้เด็กอยู่เย็นเป็นสุข ผมที่โกนออกมาแล้วต้องใส่บนใบบัวและนำไปไว้ใต้ต้นไม้หรือไม้ไผ่ไถ่โองน้ำ โดยเชื่อว่าจะทำให้เด็กอยู่เย็นเป็นสุข ไม่เจ็บไม่ไข้ หลังจากนั้นการตัดผมครั้งต่อไปเป็นตัดผมปกติ แต่เด็กสมัยก่อนจะไว้ผมจุก ผมแกละ โดยเชื่อว่าเด็กคนใดที่เลี้ยงยาก เจ็บป่วยง่าย ต้องไว้ผมจุกผมแกละ จนกระทั่งอายุประมาณ ๙ ขวบจึงมีพิธีโกนจุกซึ่งจัดคล้ายกับงานบวชนาคในปัจจุบัน สำหรับเด็กปัจจุบันของหมู่บ้านทุกคนไม่มีคนไต่ไว้ผมจุกแล้วทรงผมของเด็ก ๆ ก็เป็นไปตามสมัยนิยมทั่วไป

เด็กที่อายุครบเดือนเด็กจะเริ่มกินกล้วยน้ำว้าสุก และมีพิธีนำเด็กลงจากเรือนโดยปู่ย่าตายายจะอุ้มเด็กลงจากเรือน พร้อมกล่าวสิ่งที่ดีต่อเด็ก “วันนี้นวันลาภวันดีเอาเด็กลงเรือนมาให้อยู่เย็นเป็นสุข อย่าให้เจ็บให้ไข้” ก่อนขึ้นเรือนนำหินลับมีดวางที่บันไดแล้วนำเท้าเด็กวางบนหินลับมีดแล้วนำน้ำล้างเท้าเด็ก และหักฟืนใส่ไต้เบาะนอนของเด็กเพื่อเป็นเคล็ดให้เด็กโตขึ้นขยันขันแข็ง

การตั้งชื่อบุตรนิยมไปให้หลวงพ่ที่วัดตั้งชื่อให้โดยดูตามวันเดือนปีเกิด และบางคนเริ่มตั้งชื่อตามหนังสือตั้งชื่อเด็กที่มีจำหน่ายตามร้านหนังสือ โดยดูตามวันเกิดว่ามีชื่อใดให้เลือก เมื่อดูแล้วก็เลือกตามที่พ่อแม่และญาติพี่น้องเห็นพ้องต้องกัน โดยชื่อจะมีชื่อที่เป็นทางการตามหลักฐานทางราชการ หรือที่เรียกว่าชื่อจริง และที่เล่นที่ชาวบ้านเรียกกันทั่วไป ทั้งนี้ชื่อเล่นจะมีอยู่ชื่อหนึ่งที่คนในครอบครัวตั้งไว้ แต่ในชุมชนอาจเรียกชื่ออื่นอีกหลายชื่อตามลักษณะทางกายภาพของเด็กคนนั้น หรือตามลักษณะนิสัย เช่น ชื่อตุ๊กเพราะลักษณะตาเหมือนปลาตุ๊ก ชื่อจู้ดเพราะมีลักษณะนิสัยคล่องแคล่วว่องไว เป็นต้น

เมื่อมีเด็กเกิดใหม่ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านจะต้องมาเยี่ยมเยียน มีพิธีการผูกมือทำขวัญให้เด็กเลี้ยงง่ายมีสุขภาพแข็งแรง คำอวยพรที่มักได้ยินเสมอ ได้แก่ โตขึ้นให้เป็นเจ้าคนนายคน ให้เชื่อฟังพ่อแม่ เจริญฉลาดมีปัญญาดี การผูกข้อมือจะผู้ด้วยด้ายสีขาว และผูกด้วยมหาหงส์ห่อผ้าขาวขนาดเล็กพอเหมาะกับข้อมือเด็ก เพื่อให้เกิดกลิ่นหอมและเป็นการรักษาสุขภาพของเด็กให้สมบูรณ์ไม่เจ็บป่วย การทำขวัญให้กับเด็กอ่อนบางคนจะนำเงินมาทำขวัญโดยมาเหน็บหรือผูกที่ข้อมือเด็ก หรือนำเงินใส่ไว้ใต้เบาะนอนของเด็กเงินนั้นเป็นเงินที่พ่อแม่เด็กนำไปใช้เพื่อเลี้ยงดูเด็ก

ของใช้สำหรับเด็กในอดีตจำพวกผ้าอ้อม เบาะปูนอน ได้จากผ้าถุงเก่าของแม่ ย่า หรือยาย โดยเมื่อเด็กคลอດออกมาปลดภัยแล้ว ญาติจึงเริ่มฉีกผ้าอ้อมไว้ใช้ ผ้าถุงบางผืนก็นำมาทำ

เบาะรองนอนโดยนำมาเย็บใส่หนุนไว้ภายในเพื่อให้ความนุ่ม แพลมี่ทั้งทำจากผ้าถุงหรือบางครั้งก็ใช้ผ้าขาวม้าของพ่อของตาหรือปู่มาผูกทำแพลนอน ปัจจุบันผู้อ้อม เบาะ และแพลชาวบ้านนิยมซื้อจากตลาดหรือห้างสรรพสินค้าในเมือง

การบวช

ชายหนุ่มในหมู่บ้านเมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์จะต้องบวช โดยการบวชนั้นพ่อแม่และญาติพี่น้องจะต้องช่วยในการจัดเตรียมงานเป็นเวลาก่อนหน้านงานบวชอย่างน้อยร่วมเดือน ขึ้นแรกของการบวชเจ้าภาพจะต้องหาฤกษ์บวชจากคุณพ่อ(เจ้าอาวาส)เสียก่อน จากนั้นก็จะเตรียมเชิญแขก โดยมีทั้งเชิญด้วยบัตรเชิญเพื่อนบ้านหมู่บ้านใกล้เคียงและญาติห่าง ๆ ส่วนคนที่หมู่บ้านเดียวกันซึ่งจะเป็นญาติกันเกือบทั้งหมดจะบอกด้วยวาจา เมื่อเวลาใกล้งานต้องเตรียมเครื่องบวช เตรียมอาหาร และสถานที่ และที่สำคัญในงานบวชคือ เตรียมฉัตร ๑๓ ชั้น และต้นเทียน ซึ่งเป็นเครื่องประกอบงานบวชที่ทำมาจากไม้ไผ่และผ้าขาวม้าหรือผ้าสี

ก่อนถึงงานบวชอย่างน้อย ๒ วัน บรรดาญาติจะช่วยกันเตรียมสถานที่ เช่น กางเต็นท์เตรียมสถานที่ให้เวทีมาติดตั้ง บางส่วนต้องช่วยกันยืมอุปกรณ์ทำครัวจากวัดข้างเคียง ซึ่งในหมู่บ้านมักยืมของอย่างน้อย ๓ วัด ได้แก่ วัดเพรียง วัดลาดโพธิ์ และวัดสามะโรง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าในหมู่บ้านจะมีงานวันเดียวกันหรือไม่ หากมีงานวันเดียวกันหรือใกล้เคียงกันมาก ก็จะเลี่ยงไปยืมของวัดอื่น ๆ การยืมของวัดเจ้าภาพต้องเดินทางไปยืมของและขนข้าวของด้วยตนเองของที่นิยมยืมจากวัด ได้แก่ ครกตำน้ำพริก หม้อขนาดต่าง ๆ กระทะ ถาดสังกะสี กะละมัง เตา ถ่าน จาน ชาม ทัพพี ตะหลิว ช้อน เขี่ยก้นน้ำ แก้วน้ำ เขียง มีด เสื่อ นอกจากนี้ยังมีอุปกรณ์เกี่ยวกับพระ เช่น ตาลปัตร พรหมรองนั่ง ผ้ามาน และโต๊ะหมู่บูชา ขณะเดียวกันก็ต้องเตรียมซื้อเครื่องบวชจากตลาดในตัวเมืองเพชรมาเตรียมไว้อย่างพร้อมเพรียง และเมื่อแดดลมลมตกที่คนทุกเพศทุกวัยช่วยกันทำ คือ การติดกระดาษสีและผ้าที่ฉัตรและต้นเทียนงานบวชที่จะต้องตั้งในการเริ่มงานบวช ซึ่งฉัตรไม้ไผ่มี ๑๓ ชั้น แต่ละชั้นจะใช้ผ้าขาวม้าติด โดยผ้าขาวม้าอาจนำมาจากบรรดาบ้านญาติพี่น้องที่มีอยู่นำมาร่วมกันติดที่ฉัตร หรือบางบ้านจะซื้อผ้าขาวม้าใหม่มาติดก็มี ฉัตรทั้ง ๑๓ ชั้นนี้ชาวบ้านจะให้ความหมายถึงชั้นภูมิบนสวรรค์ ที่ต้นฉัตรจะตกแต่งด้วยกระดาษย่นสีต่าง ๆ ทำให้ต้นฉัตรมีสีสันหลากหลายที่สวยงาม สำหรับอีกต้นคู่กัน คือ ต้นเทียน ที่จะทำให้เป็นรูปใบสีมาหรือใบโพธิ์ที่จะประดับและตกแต่งด้วยกระดาษย่นสีเช่นกัน ทั้งต้นฉัตรและต้นเทียนจะมีกระติบหลอดไฟดวงเล็กทั้งต้น และจะเสียบไฟในช่วงค่ำคืน ทำให้เกิดแสงสว่างสวยงาม และสามารถเห็นได้แก่ไกล

ก่อนงานบวช ๑ วันเป็นวันเริ่มงานบวช โดยเริ่มจากการยกฉัตรในช่วงบ่าย การยกฉัตรเป็นพิธีสำคัญ เป็นช่วงเวลาที่พ่อแม่และบรรดาญาติพี่น้องจะร่วมกันยกฉัตรร่วมกัน เริ่มขั้นตอนนี้ด้วยชายแก่ผู้ทำพิธีการนำส้ารับอาหารคาวหวาน เหล้าขาว ยาสูบ และหมากพลู มาเช่นไหว้เจ้าที่และเทวดา จากนั้นก็นำมนต์เพื่อประพรมทั่วบริเวณที่จะตั้งฉัตรและต้นเทียน

ผู้ทำพิธีจะนำน้ำมันตักไปพรมด้วยกำหญาแพรกขณะพรมน้ำมันก็จะดูทิศทางที่เหมาะสมไปด้วย หลังจากพรมน้ำมันแล้วก็ให้กลุ่มชายหนุ่มช่วยกันชุดหลุมตั้งฉัตร จากนั้นจะให้พ่อแม่ลุงป้าน้าอาและญาติๆช่วยกันตั้งเชือกตั้งเสาฉัตร ขณะยกเสาฉัตรจะมีการให้เสียงดัง ๓ ลา โดยผู้รับให้จะตะโกนเสียงดังไปทั่วบริเวณ เมื่อยกฉัตรเสร็จแล้วก็จะตั้งต้นเทียนไว้คู่กัน แต่ไม่ต้องช่วยกันยก และไม่ต้องให้เหมือนเสาฉัตรแต่อย่างใด

เมื่อตั้งฉัตรและต้นเทียนเรียบร้อยแล้วเป็นขั้นตอนการโกนผมนาค โดยพ่อแม่จะเป็นผู้เริ่มตัดผมก่อน ผมของนาคที่ถูกตัดออกมาแล้วจะนำมาวางบนใบบัวที่มีคนถือคอยรับผมอยู่ข้างๆ ถัดจากพ่อแม่เป็นญาติผู้ใหญ่เรียงตามอาวุโส คนที่อายุน้อยกว่านาคห้ามตัดผมนาค คนที่จะตัดผมได้ต้องมีอาวุโสกว่าเท่านั้น เมื่อญาติตัดผมครบทุกคนแล้วก็จะโกนผมและคิ้วทั้งหมดและอาบน้ำทำความสะอาดร่างกายให้เรียบร้อย จากนั้นจะเปลี่ยนใส่ชุดสำหรับนาค โดยจะเป็นการนุ่งผ้าถุงสีขาว เสื้อกล้ามขาว และคลุมด้วยเสื้อครุยเทวดา

หลังจากเสร็จสิ้นขั้นตอนโกนผมแล้ว พ่อแม่และญาติ ๆ จะพานาคไปไหว้ฝากตัวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกราบลาคุณพ่อประจำหมู่บ้านที่ศาลกลางหมู่บ้าน การไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะมีคนทรงประจำหมู่บ้านเป็นผู้นำการกราบไหว้ เริ่มจากการไปฝากตัวกับเจ้าวัดหรืออดีตเจ้าอาวาสของวัดที่จะบวช ซึ่งชาวบ้านจะเรียกว่า “คุณพ่อ” ชาวบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญนิยมบวชลูกหลานที่วัดเพ็ญ ในเขตตำบลโพไร่หวาน ที่วัดเพ็ญจะไปไหว้รูปถ่ายคุณพ่อปลั่งและคุณพ่อปั้นที่มีรูปถ่ายใส่กรอบและปิดทองอยู่บนศาลาวัด ต่อจากนั้นก็ลงจากศาลาวัดมาไหว้ศาลพระภูมิของวัด จากนั้นก็แห่นาคออกจากวัดมุ่งหน้าสู่ศาลประจำหมู่บ้านหรือที่เรียกกันว่าศาลคุณพ่อเจ้าบ้าน ขณะไหว้คุณพ่อเจ้าบ้านเพื่อขอลาบวชและขอพรให้ท่านช่วยคุ้มครองให้งานบวชสำเร็จด้วยดี และขอพรให้นาคมีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต ช่วงที่ไปไหว้จุดต่าง ๆ จะต้องนำผ้าไตรและธูปเทียนแพไปด้วยทุกครั้ง ในบางบ้านจะพานาคไปไหว้กระดูกของบรรพบุรุษที่เก็บไว้ในบ้านของญาติผู้เป็นเจ้าของบ้านต่อจากปู่ตายายก็มี เมื่อไหว้ที่หน้าศาลคุณพ่อประจำหมู่บ้านแล้วก็จะมีการแห่ คณกะลองยาวมาประโคมดนตรีเสียงดัง ญาติพี่น้องและเพื่อน ๆ ของนาคจะรำ เต้น เข้าจังหวะเพลงอย่างสนุกสนาน อีกมุมหนึ่งก็จะยิงปืนขึ้นท้องฟ้าหลายต่อหลายนัด ขึ้นอยู่กับญาติผู้ใดจะมีปืนมากน้อยเพียงใด จากนั้นก็จะกินเหล้ากินเบียร์พร้อมกับเต้นเข้าจังหวะ แตรวงเดินมุ่งหน้าสู่บ้านเพื่อไปขวัญนาคและกินเลี้ยงต่อไป

การทำขวัญนาคเป็นการแห่ลอบรมสั่งสอนให้นาครู้ถึงบุญคุณของพ่อแม่ โดยจะมีดนตรีทำเพลงรับเป็นช่วง ๆ บางครั้งก็จะแห่ตำนานความเป็นมาของคำว่านาคในความเชื่อของชาวบ้าน บางงานจะนิมนต์พระมาเทศน์สั่งสอนนาคก็มี จากนั้นเป็นช่วงกินเลี้ยงบริเวณบ้าน

วันรุ่งขึ้นเตรียมนาคไปบวชที่วัด โดยจะเลี้ยงพระเพลก่อน จากนั้นตั้งขบวนด้วยรถบั้ง หรือบางบ้านที่ไม่ไกลจากวัดก็จะตั้งขบวนเดินไปที่วัด การแห่นาคไปวัดนี้ชาวบ้านจะแต่งตัวอย่างสวยงาม และมีวงแตรวงหรือกลองยาว เพื่อบรรเลงนาคไปวัด ขณะเดียวกันก็มีการรำหน้านาคอย่างสนุกสนาน โดยเชื่อกันว่าเป็นการรำที่จะได้บุญ เมื่อถึงวัดก็จะรำแห่นาครอบโบสถ์

๓ รอบ แต่บางวัดจะไม่ให้เจ้าภาพนำแตงกวา กลองยาว และรำหน้านาคในบริเวณรอบโบสถ์ เช่น วัดลาดโพธิ์ ตำบลสามะโรง แต่สำหรับวัดเพรียง ต.โพไร่หวานที่คนบ่อพราหมณ์-บ่อมอญนิยมทำบุญและบวชลูกหลานที่วัดนี้จะไม่มีข้อห้ามในการนำแตงกวาและรำหน้านาคในงานบวชแต่อย่างใด

การบวชของคนบ่อพราหมณ์-บ่อมอญสมัยก่อนของคนอายุ ๔๐ ปีจะเป็นการบวชเพื่อศึกษาหาความรู้และปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยจะบวชอย่างน้อย ๑ พรรษา จนเป็นผู้มีความแตกฉานด้านศาสนาพอควร เมื่อสึกออกมาชาวบ้านจะเรียกว่า “ทิด” เมื่อสึกแล้วก็จะแต่งงานสร้างครอบครัวต่อไป แต่ปัจจุบันนี้การบวชจะเป็นเพียงการบวชเพื่อรักษาประเพณีเท่านั้น เพราะชายหนุ่มที่บวชจะบวชเพียง ๗ วัน ๙ วัน ๑๕ วัน หรือ ๑ เดือนเท่านั้น โดยมักจะเลือกบวชในช่วงปิดเทอม เพราะหลายคนเรียนระดับอุดมศึกษา หรือบางคนจะบวชช่วงมีงานน้อย เช่น นักดนตรีพื้นบ้านประเภทแตงกวา กลองยาว ซึ่งจะมียานจำนวนมากเป็นช่วง ๆ และมีหลายคนก็มีลูกมีเมียก่อนบวช ชาวบ้านถือว่าได้บุญเหมือนกัน แต่แม่จะได้บุญแบ่งกับเมียคนละครึ่ง สำหรับงานบวชแล้วเป็นงานเพื่อตอบแทนบุญคุณของแม่เป็นสำคัญ ผู้ที่ได้บุญอย่างสูง คือ แม่ที่สามารถบวชลูกชายได้

เมื่อบวชสักระยะตามที่เจ้าตัวตั้งใจไว้ หรือที่ได้พูดคุยตกลงกับพ่อแม่ และญาติพี่น้องไว้แล้ว ก็ลาสิกขาบทหรือสึก การสึกนั้นก็จะต้องดูฤกษ์ยามเช่นเดียวกับการบวช โดยจะต้องดูวันเดือนปีเกิดของผู้สึก มีความเชื่อกันว่าหากสึกโดยไม่ดูฤกษ์ยามที่ดี อาจส่งผลถึงกับเสียชีวิต ส่งผลกับชีวิตที่จะดำเนินต่อไป ในการสึกนั้นจะกระทำในตอนเช้าตรู่ของวันก่อนพระภิกษุมา โดยพระที่จะลาสิกขาจะไปลาต่อเจ้าอาวาส เมื่อลาสิกขาแล้วจะเป็นจีวรพระมาเป็นชุดปกติแต่ต้องเป็นสีขาวทั้งชุด ส่วนใหญ่จะใส่เสื้อเชิ้ตแขนยาวสีขาวและกางเกงขายาวสีขาว และมักจะสวมหมวกปิดศีรษะที่โล้นด้วย จากนั้นจะกลับบ้านแล้วไปกราบพ่อแม่ และกล่าวแบ่งบุญกุศลที่ตนเองได้บวชให้กับพ่อแม่ โดยกล่าวว่า “ขอแบ่งส่วนบุญให้” หลังจากกราบพ่อแม่แล้ว ก็จะต้องไปกราบแบ่งบุญให้กับญาติผู้ใหญ่ ซึ่งจะต้องไปกราบญาติเรียงตามอาวุโสและความเคารพนับถือกัน เช่น ไปกราบพี่สาวและพี่เขยของแม่(ป้าและลุง) ไปกราบน้องสาวแม่และน้องเขยแม่(น้า) ไปกราบพี่ชายแม่และพี่สะใภ้แม่(ลุงและป้า) ชายหนุ่มที่ผ่านการบวชแล้วถือว่าเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ มีความพร้อมในการสร้างครอบครัวใหม่ มีวุฒิภาวะของความเป็นผู้ใหญ่ รู้จักคิดพิจารณาสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำได้ด้วยตนเอง

การแต่งงาน

เมื่ออยู่ในรุ่นวัยหนุ่มสาวการแต่งงานเป็นสิ่งจำเป็นเมื่อได้ศึกษาดูนิสัยใจคอกันมาพอสมควร ในการจับกันของชาวบ้านเมื่อครั้งที่ยังประกอบอาชีพการทำนาทำตาลอยู่นั้น ในช่วงที่มีการแลกเปลี่ยนแรงงานกันในการทำนาเป็นช่วงเวลาสำคัญที่หนุ่มสาวจะหมายตาเพศตรงข้ามมาเป็นคู่ครองคู่ชีวิตของตนเอง การใช้ชีวิตร่วมกันในการทำงานแต่ละคนจะเห็นนิสัยใจคอ

รู้พื้นฐานของครอบครัวของแต่ละฝ่าย เมื่อตกลงว่าจะแต่งงานกันแล้ว ขั้นตอนและพิธีการเป็นสิ่งที่พ่อแม่ญาติพี่น้องเป็นผู้จัดการดูแลให้เป็นไปตามประเพณี

การแต่งงานเริ่มจากฝ่ายเจ้าบ่าวจะส่งผู้ใหญ่ของตนเอง อันได้แก่ พ่อแม่ ลุงป้า น้า อา มาเป็นผู้ทาบถามสู่ขอเจ้าสาวที่บ้านเจ้าสาว ซึ่งวันที่ฝ่ายเจ้าบ่าวส่งผู้ใหญ่มาสู่ฝ่ายพ่อแม่เจ้าสาว ก็จะเชิญญาติผู้ใหญ่อันได้แก่ ลุงป้า ของเจ้าสาวมาร่วมเป็นผู้ใหญ่ในการทาบถามสู่ขอกันตามประเพณี หลังจากตกลงกันเรียบร้อยแล้วจะแต่งงานกันวันใด มีสินสอดทองหมั้นเท่าใด เป็นขั้นตอนการดำเนินการเตรียมงานแต่งงาน โดยจะมีการออกบัตรเชิญให้มาร่วมพิธีแต่งงานและงานกินเลี้ยงที่บ้านเจ้าสาว และมีการบอกข่าวไปยังญาติพี่น้องที่ต่าง ๆ ถึงข่าวการแต่งงาน

วันแต่งงานถูกกำหนดขึ้นตามฤกษ์ยามที่ได้จากการไปหาคุณพ่อเจ้าอาวาสให้เป็นผู้กำหนดตามหลักโหราศาสตร์ และความเชื่อของชุมชน ที่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญนิยมไปหาคุณพ่อวัดห้วยเสือ ต.สมอพลี้อ อ.บ้านลาด และคุณพ่อวัดซ่อมม่วง ต.หนองกระเจ็ด อ.บ้านลาด เป็นผู้กำหนดฤกษ์ยามให้ โดยมากจะแต่งงานในเดือนคู่ คือ เดือน ๒ ๔ ๖ ๘ ๑๐ เว้นเดือน ๑๒ เนื่องจากหลายคนเชื่อว่าเป็นเดือนที่สุนัขมักติดสัตว์กัน และมีเดือนที่นิยมแต่งงานอีกเดือนหนึ่งคือ เดือน ๙ เมื่อถึงวันแต่งงานที่บ้านเจ้าสาวต้องเป็นผู้จัดเตรียมพิธีการต่าง ๆ ทั้งพิธีสงฆ์ พิธีเกล้าถั่วเคล้านาน พิธีผู้ข้อมือ พิธีหลังน้ำสังข์ และงานกินเลี้ยง

เมื่อถึงวันแต่งงานขบวนแห่ขันหมากของฝ่ายเจ้าบ่าวเดินทางมาสู่บ้านเจ้าสาว เมื่อขบวนขันหมากมาถึงฝ่ายเจ้าสาวต้องส่งญาติของตนเองเชิญพานหมากพลูสำหรับกินไปต้อนรับฝ่ายเจ้าบ่าว และเป็นการสื่อสารถึงขั้นตอนที่ได้เตรียมไว้ว่าพร้อมมากน้อยเพียงใด เมื่อพูดคุยกันแล้ว ฝ่ายเจ้าบ่าวจะนำขบวนขันหมากด้วยคนแบกกระเจดฤกษ์นำหน้าขบวน ซึ่งกระเจดฤกษ์คือกระเจดที่ใส่ขนมต่าง ๆ คนแบกกระเจดฤกษ์จะเป็นผู้อมฤกษ์ไปสู่งานแต่งงาน โดยคนแบกกระเจดฤกษ์จะได้รับการคัดเลือกของญาติฝ่ายชายที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของชุมชน เช่น เป็นคนขยันหมั่นเพียร ไม่ดื่มเหล้าสูบบุหรี่ ช่วยเหลืองานของชุมชน และเป็นที่รักของชาวบ้าน ฯลฯ ซึ่งคุณลักษณะที่พึงประสงค์เช่นนี้จะส่งผลต่อตัวเจ้าบ่าว โดยจะทำให้เจ้าบ่าวยามีคุณลักษณะเช่นนั้นเหมือนกัน การอมฤกษ์ไปนั้นผู้แบกกระเจดจะไม่สามารถพูดคุยจนกว่าจะนำกระเจดขึ้นเรือนเจ้าสาวได้แล้ว โดยขนมในกระเจดฤกษ์จะนำไปถวายพระหลังงานแต่งงาน

ขบวนขันหมากที่เดินต่อจากกระเจดฤกษ์ได้แก่คนแบกต้นกล้วย ต้นอ้อย ขันหมาก ขนมต่าง ๆ และเครื่องเช่น ไหว้ผีเรือน อันได้แก่ เหล้าขาว ๑ ขวด ไก่ ๑ ตัว หมากพลู และบุหรี เมื่อเจ้าบ่าวจะเข้าเรือนเจ้าสาวจะผ่านประตูเงินประตูทอง ฝ่ายญาติผู้ใหญ่ของแต่ละฝ่ายจะมาพูดคุยกันด้วยถ้อยคำที่ดีที่เป็นมงคลก่อนจะขึ้นเรือน

เมื่อขบวนขันหมากขึ้นเรือนเรียบร้อยแล้ว เป็นขั้นตอนพิธีการสงฆ์ คือ การรับศีล ตักบาตร ถวายภัตตาหาร พระสงฆ์ประพรมน้ำมนต์ให้คู่บ่าวสาว จากนั้นญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจะนำคู่บ่าวสาวไหว้ผีเรือนเพื่อบอกกล่าวให้ทราบถึงการแต่งงานอยู่กินกันของบ่าวสาว เมื่อเสร็จแล้ว

เป็นขั้นตอนเคล้าถั่วเคล้างาน ขั้นตอนนี้เจ้าภาพทั้งสองฝ่ายจะให้ผู้ใหญ่ที่ตนเองนับถือ โดยเป็นผู้แต่งงานถูกต้องตามประเพณี มีฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคง มีลูกหลานที่ประสบความสำเร็จอันได้แก่สำเร็จการศึกษาสูงและมีงานที่มั่นคง มาเป็นผู้ทำพิธีเริ่มต้นเคล้าถั่วเคล้างาน โดยจะต้องทำบนที่นอนใหม่ของคุณ่าสาว เริ่มต้นด้วยการนำผ้าขาวมาปูบนที่นอน นำใบเงินใบทองมารอง แล้วนำเงินสินสอดมาวางเรียงบนใบเงินใบทอง จากนั้นให้คุณ่าสาวมานั่งใกล้กับที่นอนเพื่อรับพรจากญาติผู้ใหญ่ที่จะมาทำพิธีแต่ละคน ญาติแต่ละคนจะนำเงินของตนเองที่จะให้กับคุณ่าสาววางบนเงินสินสอด ตามด้วยการโรยถั่วเขียวและงาที่เตรียมไว้ จากนั้นนำน้ำมันที่พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์มาปะพรมด้วยกำธูปาแพรกที่เตรียมไว้ ขณะทำตามขั้นตอนก็จะให้พรกับคุณ่าสาว คำให้พรจะกล่าวถึงการให้อยู่กันจนแก่จนเฒ่า ให้ดูแลช่วยเหลือกัน ให้มีลูกมีหลานสืบสกุล ฯลฯ เมื่อญาติทั้งสองฝ่ายทำพิธีเคล้าถั่วเคล้างานจนครบ แม่เจ้าสาวจะต้องมาห่อผ้าขาวนั้นแบกใส่พานำเข้าห้อง การแบกของแม่เจ้าสาวต้องแสดงท่าเดินโซเซ เพื่อแสดงถึงความมากของเงินทอง ซึ่งจะให้คุณ่าสาวมีฐานะที่มั่นคง มีความร่ำรวย

เงินที่ได้จะให้กับคุณ่าสาวเพื่อตั้งต้นครอบครัวและเป็นพันธะผูกพันต่อไป โดยครอบครัวคุณ่าสาวเป็นสมาชิกครอบครัวใหม่ที่จะต้องร่วมงานของชุมชน และช่วยเงินงานต่าง ๆ กับญาติที่มาร่วมงานของตนเอง

เมื่อเสร็จสิ้นการเคล้าถั่วเคล้างานแล้วเป็นขั้นตอนการผูกมือทำขวัญให้คุณ่าสาว โดยบรรดาญาติที่ไม่อาวุโสเท่าคนเฒ่าคนแก่ชั้นปู่ตายายหรือลุงป้าที่เคล้าถั่วเคล้างาน เช่น น้า อา พี่ และญาติที่นับถือกันจะมาผูกมือทำขวัญให้กับคุณ่าสาว การผูกมือคุณ่าสาวจะผูกด้วยด้ายสีขาว การผูกมือเป็นการบอกสอนและอวยพรคุณ่าสาวในการใช้ชีวิตคู่ บางงานอาจมีพิธีรดน้ำสังข์ให้คุณ่าสาว ซึ่งเป็นการอวยพรและสอนสิ่งจำเป็นต่อการใช้ชีวิตคู่เช่นเดียวกับการผูกมือต่างกันตรงที่การผูกมือต้องนำเงินใส่พานให้กับคุณ่าสาว แต่การรดน้ำสังข์ไม่ต้องให้เงิน

ในงานแต่งงานหลังจากเสร็จพิธีการตามขั้นตอนต่าง ๆ แล้ว มีการกินเลี้ยงกันระหว่างญาติทั้งสองฝ่ายของคุณ่าสาว งานกินเลี้ยงมี ๒ แบบ คือ การกินเลี้ยงภายหลังเสร็จสิ้นพิธีช่วงเช้า ซึ่งเป็นการกินเลี้ยงกลางวันจนถึงบ่าย อีกแบบเป็นการกินเลี้ยงในช่วงค่ำ โดยทั้งระยะช่วงบ่ายในการพักผ่อน การกินเลี้ยงช่วงค่ำต้องมีการเตรียมการแสดงบนเวที ต้องจ้างคนให้มาติดตั้งไฟภายในงาน ซึ่งหลายคนมองว่ายุ่งยากและสิ้นเปลือง แต่การจัดงานขึ้นอยู่กับความพร้อมและความต้องการของเจ้าภาพ

การตั้งครอบครัวอีกแบบที่ไม่เป็นที่ยอมรับของชุมชน นั่นคือ การหนีตามกัน หรือการมาอยู่กินกันโดยไม่แต่งงาน เมื่อชายหญิงบางคนตกลงใจจะใช้ชีวิตคู่ร่วมกันแต่พ่อแม่ไม่สนับสนุน หรือไม่มีเงินทองในการจัดงานแต่ง ชายหญิงก็อาจหนีไปจากชุมชนสักระยะ จากนั้นญาติฝ่ายชายต้องไปส่งข่าวให้ฝ่ายหญิงทราบแล้วจัดการเครื่องเช่นไปบอกให้ผีเรือนฝ่ายหญิงทราบ โดยมีญาติพี่น้องกลุ่มเล็ก ๆ เป็นสักขีพยานก็สามารถทำได้ หรือหากพ่อแม่ฝ่ายชายไม่

ยอมรับก็ต้องอยู่กินกันจนกระทั่งมีลูกจึงจะเรียกว่าการตั้งครอบครัวเป็นที่รับรู้ของคนในชุมชนอย่างสมบูรณ์

ในงานแต่งงานชนมชนิดต่าง ๆ ตามประเพณีจะต้องจัดเตรียมประกอบพิธี เช่น การทำบุญเลี้ยงพระ หรือใช้ประกอบในขบวนแห่ ขนมนำมาใช้จะมีความหมายทั้งสิ้น ตั้งแต่ขนมชั้น หมายถึงการทำมาหากินในอนาคตของคู่บ่าวสาวจะได้รวยเป็นชั้น ๆ ขนมชั้นจะต้องมีทั้งหมด ๙ ชั้น ซึ่งหมายถึงความเจริญก้าวหน้าของการใช้ชีวิตคู่ ขนมถ้วยฟูมีความหมายถึงการทำกิจการงานสิ่งใดจะได้เฟื่องฟูประสบความสำเร็จอย่างสูง และขนมทองหยิบทองหยอด หมายถึงการทำให้ชีวิตกายหน้ามีเงินมีทองเหลือหลายหยิบใช้จ่ายไม่หมดสิ้น นอกจากขนมแล้วผลไม้ที่นำมาจัดสำหรับเลี้ยงพระที่จะขาดเสียมิได้ คือ ขนุนเพราะมีความเชื่อว่าจะได้คู่บ่าวสาวมีคอนอุปถัมภ์ มีคนสนับสนุนในการประกอบอาชีพ ในการจัดเตรียมขนมและผลไม้ต้องให้เต็มถ้วยเต็มจาน หรือที่เรียกว่า “ให้พูนๆ” ซึ่งหมายถึงการให้ชีวิตมีข่าวของเงินทองมากมาย งอกเงยเพิ่มพูนขึ้นไป

งานศพ

เมื่อมีคนตายในหมู่บ้านอดีตจะต้องดูสาเหตุการตายว่าเป็นการตายชนิดใดระหว่างการตายโหงกับการตายท่า โดยการตายโหง คือ การตายจากอุบัติเหตุ เช่น ตกต้นไม้ จมน้ำ เป็นต้น ส่วนการตายท่า คือ การตายตามปกติของชีวิต ได้แก่ การป่วยตาย ผู้ที่ตายโหงจะต้องนำศพไปไว้ที่วัดหรือไวนอกบ้าน หากเป็นการตายท่าจะตั้งศพไว้ในบ้าน เนื่องจากเชื่อว่าการตายโหงเป็นการตายที่ไม่ดี ซึ่งส่งผลต่อการเลี้ยงดูเด็กเล็ก ๆ ด้วย โดยถือว่าจะไม่นำเด็กเล็กไปบ้านของคนที่ยายโหง เพราะจะทำให้เด็กเจ็บป่วยได้ ทุกวันนี้นงานศพจะจัดขึ้นที่โรงทิมภายในวัดเพริ่งทั้งหมด เนื่องจากสะดวกของสถานที่ โดยเฉพาะสถานที่จอดรถที่เป็นสิ่งที่เจ้าภาพต้องคำนึงถึงในการจัดงานศพ

ญาติพี่น้องผู้ตายจะเป็นผู้ที่มาช่วยเหลือกันตั้งแต่การเตรียมหุงหาอาหารสำหรับเลี้ยงพระเช้า เพล ของแต่ละวัน และทำอาหารเลี้ยงชาวบ้านที่จะมาร่วมฟังสวดในตอนค่ำของทุกวันที่กำหนดสวดพระอภิธรรม สมัยก่อนใครมีข้าว มีมะพร้าว น้ำมัน น้ำตาล ก็เอามาช่วยการจัดงานศพ ทุกวันนี้ยังคงมีให้เห็นอยู่บ้างแต่น้อยลงไปมาก จะเห็นการนำสิ่งของมาช่วยก็กรณีของบ้านที่มีญาติทำสวน เช่น สวนมะนาว สวนไม้ผล แอปท่ายาง ซึ่งมีของภายในสวนจำนวนมากที่จะนำมาช่วยงาน ส่วนญาติพี่น้องและชาวบ้านมักจะช่วยเป็นเงินใส่ซองให้กับเจ้าภาพ

พวงหรีดนับเป็นสิ่งสำคัญของงานศพในปัจจุบัน โดยครอบครัวญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงานของลูกหลาน และที่ขาดไม่ได้ คือ ผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล นายกองค์การบริหารส่วนตำบล จะนำพวงหรีดมาเยี่ยมศพ โดยจะเขียนชื่อของตนเอง บางคนอาจเขียนเพิ่ม ตำแหน่งบ้าง ชื่อร้านค้าบ้าง ชื่อหมู่บ้านบ้าง ติดไว้ที่พวงหรีดดังกล่าว พวงหรีดเหล่านี้เจ้าภาพก็จะแจกจ่ายให้กับญาติและเพื่อนบ้านที่มาช่วยงาน หรือไม่มีก็

ให้กับคนที่ยากจนขัดสน เพราะสิ่งที่เป็นพวงหรีด เช่น ผ้าห่ม ผ้าคลุมเก้าอี้ ผ้าขนหนู เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งของที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน

งานศพจะจัดประมาณ 4-6 วันขึ้นอยู่กับลูกหลานและพี่น้องจะตกลงกัน โดยการจัดการงานศพมีอยู่ ๒ ประเภท คือ การเผาสด กับการเผาแห้ง

การเผาสด คือ การเผาศพหลังจากที่จัดงานสวดศพครบกำหนดที่ตกลงกันแล้ว ก็จะจัดการเผาในวันสุดท้ายในเวลาประมาณ ๔ โมงเย็น ซึ่งวันเผานั้นจะเลี้ยงพระเพล หลังจากนั้นก็มีเทศนา ๑ กัณฑ์ สวดมาติกา แล้วเผาศพหรือจุดศพต่อไป โดยช่วงที่จุดศพจะมีเสียงกริ่งดังขึ้น ปีพาทย์เครื่องมอญที่หามาบรรเลงในงานก็จะรัวขึ้นอย่างเสียงดังกระหึ่มทั่วบริเวณ พระสงฆ์สวดหน้าไฟ ส่วนด้านนอกมีการจุดพลุเสียงดัง นักจำนวนมากตกใจกับเสียงดังต่างโอบยิบหนีออกจากวัด ในวันจุดศพนี้เจ้าภาพต้องเตรียมของชำร่วยแจกผู้มาจุดศพ เช่น จาน ชาม เป็นต้น ลูก หลาน และญาติพี่น้องใกล้ชิดผู้ตายจะเป็นผู้แจกสิ่งของ พร้อมทั้งโยนทาน และต้องยื่นเป็นแถวเพื่อไหว้ขอบคุณชาวบ้านที่มาร่วมงานจุดศพ

การเผาศพแห้ง คือ การเผาหลังจากเก็บศพไว้อย่างน้อย 1 ปี – ไม่เกิน 10 ปี โดยหากงานศพใดจะเก็บศพไว้ แล้วจะจัดงานเผาภายหลัง ในคืนสุดท้ายของการสวดจะมีการเก็บศพหรือบรรจุศพไว้ด้านหลังของโรงทึม ซึ่งทางวัดได้เตรียมพื้นที่ไว้ หรือเก็บไว้ในห้องด้านข้างของโรงทึม การบรรจุศพจะใส่หนังสือสวดมนต์ลงไปในโลงศพ หลังจากนั้นเมื่อเจ้าภาพพร้อมก็จะพิมพ์การ์ดแจกเชิญมาเผาศพ หลังจากเก็บไว้ตามที่เจ้าภาพจะจัดงานเผาขึ้น โดยส่วนใหญ่การเผาศพแห้งจะเป็นผู้สูงอายุ ไม่ตายโหง และต้องมีฐานะค่อนข้างดี เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีเผาศพจะสูง เพราะต้องมีการเช่าเมรุลอย หรือต้องเช่าลูกโกศสำหรับมาตั้งเป็นเกียรติในงานเผาศพ ซึ่งแต่เดิมจะต้องทำโกศด้วยไม้เพื่อใส่กระดูกและเผาไปเลย แต่ภายหลังจะนำมาตั้งในพิธีการเท่านั้น การเผาศพจริงจะเผาด้วยโลงศพที่ใส่ตั้งแต่ตอนบรรจุศพในเมรุของวัด

ในการเผาศพแห้งเริ่มจากช่วงเช้าบรรดาลูกหลานและญาติพี่น้องจะมาช่วยกันนำศพออกจากที่บรรจุไว้ โดยมีสัปปะหรือเป็นผู้จัดการคนสำคัญ เมื่อนำศพออกมาแล้วก็นำศพออกเวียนซ้ายที่รอบโรงทึม 3 รอบแล้วนำศพขึ้นเชิงตะกอน ซึ่งเรียกช่วงนี้ว่าการชักศพ เมื่อนำศพขึ้นตั้งบนเชิงตะกอนก็จะมีเสียงดนตรีเครื่องมอญที่จะขาดไม่ได้บรรเลง และมีการจุดพลุด้านนอกโรงทึมจนจนกระทั่งดับขึ้นเช่นเคย และเป็นสัญญาณให้ชาวบ้านรู้ว่าวันนี้เป็นวันจุดศพ แต่บางงานก็จะชักศพช่วงเย็นแล้วจัดให้มีการสวดอภิธรรมหนึ่งคืน พร้อมทั้งอาจมีมหรสพ เช่น ลิเก หนังตะลุง หรือดนตรี หลังพระสวดจบ หลังจากนั้นขั้นตอนก็เหมือนกับการเผาศพสด

ในวันรุ่งขึ้นลูกหลานและญาติพี่น้องมาเก็บอัฐิ โดยจะมีสัปปะหรือเป็นผู้เก็บกระดูกมากองตามที่มรดกทายทักเป็นผู้กำหนด โดยจะวาดรูปเป็นคน 2 คนสลักรูปหัวเท้าบนผ้าขาว แล้วนำกระดูกส่วนต่าง ๆ ของร่างกายมาวางตามรูปวาด หลังจากนั้นมรดกทายทักจะของเงินที่เป็นเหรียญจากลูกหลานแล้วนำมาวางบนกระดูกทั่วไป โดยเฉพาะที่มือและเท้า ขณะวางก็พูดในสิ่งดี ๆ เช่น “ให้ลูกหลานเขาทำมาหากินเจริญรุ่งเรือง” เป็นต้น จากนั้นจึงพรหมน้ำมนต์ที่เตรียมไว้ได้

ใช้ใบมะยมหรือดอกไม้พรมไปทั่วกองกระดูก ลูกหลานประพรมน้ำอบ โรยดอกไม้ เช่น ดอกมะลิ เมื่อเสร็จขั้นตอนนี้เจ้าภาพก็เก็บกระดูกใส่โกศที่ซื้อมาใส่กระดูก โดยจะเก็บกระดูกและเหรียญใส่ลงไปด้วยกัน

เมื่อเก็บกระดูกเสร็จก็ขึ้นไปทำบุญเลี้ยงพระเข้าบ้นศาลาวัดที่ได้เตรียมอาหารของจุตูปัจจัย และเครื่องไทยทานมาถวายพระภิกษุ เพื่อทำบุญอุทิศส่วนบุญให้กับผู้ตาย การทำบุญจะเกิดขึ้นอีก 2 วาระ คือ การทำบุญ 50 วัน และการทำบุญ 100 วัน โดยลูกหลานจะทำบุญเลี้ยงพระที่บ้านผู้ตาย หรือทำบุญเลี้ยงพระที่วัดขึ้นอยู่กับความสะดวกของลูกหลาน

ประเพณีและพิธีกรรมทั่วไปหมู่บ้าน

ประเพณีปฏิบัติของชาวบ้านนอกจากประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและประเพณีในวงจรชีวิต ชาวบ้านยังมีประเพณีและพิธีกรรมอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ซึ่งทั้งหมดเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน เพราะล้วนแล้วแต่เป็นการผสมผสานทางความเชื่อมาแต่อดีตทั้งสิ้น อีกทั้งเกี่ยวกับการทำให้การดำรงชีวิตมีความราบรื่น ไม่มีปัญหาอุปสรรคที่yakต่อการแก้ไข โดยมุ่งหมายถึงความสุข ความเจริญขึ้นของชีวิต พิธีที่จะกล่าวถึง ๓ พิธีได้แก่ การทำบุญถวายพระธรรมเจดีย์คัมภีร์ การทำบุญสะเดาะเคราะห์ และการทำบุญกลับแผ่นดิน

การทำบุญถวายพระธรรมเจดีย์คัมภีร์

พระธรรมเจดีย์คัมภีร์เป็นธรรมะที่มีเรื่องราวและหลักธรรมพระพุทธศาสนา มีเนื้อความพรรณนาถึงบุญคุณของมารดา การสร้างหนังสือพระธรรมเจดีย์คัมภีร์ถวายแด่วัด เชื่อว่าเป็นการตอบแทนบุญคุณของบิดาและมารดา โดยบุญนี้เป็นหนทางหนึ่งผู้หญิงที่จะสร้างได้ เช่นเดียวกับที่ผู้ชายบวชเณรและบวชพระ ปัจจุบันสามารถหาซื้อหนังสือพระธรรมเจดีย์คัมภีร์ได้จากร้านขายสังฆภัณฑ์ทั่วไปในตลาดเมืองเพชร ราคาประมาณหนึ่งพันกว่าบาท รูปแบบของหนังสือจะเป็นแบบหนังสือผูกที่บรรจุอยู่ในกล่องแล้วอย่างดี

เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๔๙ ทรงอุ่มได้จัดสร้างพระธรรมเจดีย์คัมภีร์ถวายแด่วัดเพ็ญ โดยมีน้องสาว ลูกหลาน และญาติพี่น้องร่วมทำบุญสร้างร่วมกัน การถวายหนังสือเริ่มขึ้นช่วงค่ำของวันภายหลังจากเสร็จสิ้นภารกิจต่าง ๆ ของวันเรียบร้อยแล้ว เมื่อลูกหลานญาติพี่น้องมาทยอยมาที่บ้านและขึ้นเรือนไทยที่ใช้ประกอบพิธี ลูกและหลานของทรงอุ่มนำน้ำมาเลี้ยงผู้มาร่วมงานซึ่งมีประมาณ ๒๐ กว่าคน จากนั้นเจ้าภาพก็นำหนังสือพระธรรมเจดีย์คัมภีร์ใส่พานทองยกขึ้นเหนือหัวเพื่ออธิฐานก่อนคนอื่น ขณะป้าอ้อมน้องป้าอุมยกพานทองขึ้นอธิฐานมีอาการสั่น เพราะป้าอ้อมเป็นคนหนึ่งซึ่งมีองค์คุณพอประจำตัวอยู่ ต่อจากนั้นจึงส่งพานต่อให้ญาติพี่น้องที่มาร่วมงานจบเหนือหัวเพื่ออธิฐานต่อการทำบุญร่วมกัน ก่อนจะจบเหนือหัวเพื่ออธิฐานชาวบ้านจะนำเงินร่วมทำบุญโดยใส่ในพานทองนั้น การทำบุญร่วมกันเชื่อว่าผู้ร่วมทำบุญทุกคนจะได้รับอานิสงส์ของผลบุญทุกคน การจบเหนือหัวไม่เพียงแต่เฉพาะคนบนเรือนเท่านั้น ลูกชายคนโตของทรงอุ่มก็นำพานใส่หนังสือลงไปที่กับผู้นั่งใต้ถุนเรือนได้ทำบุญร่วมกันด้วย ขั้นตอนของพิธี

การเริ่มจากทรงอุ้มและนางอัมมโณงสาวจตุรูปเทียนไหว้พระ ผู้นำพระในงานคือผู้ใหญ่บุญส่ง กล่าวนำไหว้พระและรับศีล จากนั้นพระสนทยาซึ่งเป็นบุตรชายของทรงอุ้มก็เทศนาพรรณนาถึง บุญคุณของมารดา จากนั้นก็ถวายหนังสือพระธรรมแด่พระสนทนาเพื่อนำไปเก็บรักษาที่วัด เปรียง แล้วนำออกเทศนาในโอกาสต่อไป

การสร้างพระธรรมเจดีย์เป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา แต่ไม่ค่อยแพร่หลาย เช่นการทำบุญด้วยวิธีการอื่น ๆ แต่จะมีเพียงบางครอบครัวเท่านั้นยังคงสืบทอดอยู่ กรณีบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญเท่าที่รู้ทรงอุ้มเป็นคนที่ตั้งใจในการทำบุญนี้

ภายหลังเสร็จสิ้นพิธีเวลาประมาณ ๒ ชั่วโมง ทุกคนก็รับประทานอาหารข้าวเย็นร่วมกันที่ได้ถนุ เรือนไทย สำหรับอาหารมีเนื้อลูกหลานของทรงอุ้มช่วยกันจัดเตรียม และทำหน้าที่ยกสำรับ อาหารเลี้ยงดูผู้มาร่วมงาน รวมทั้งการเก็บล้างทั้งหมด เมื่อกินข้าวเสร็จก็นั่งคุยกันสักครู่แล้วแยก ย้ายกันกลับบ้าน

การสะเดาะเคราะห์

ชาวบ้านเชื่อว่าชีวิตของตนเองดำเนินไปโดยมีดวงชะตาในการกำหนดชีวิต บาง ช่วงเวลาของชีวิตเคราะห์จะไม่ดี ซึ่งความเชื่อเรื่องเคราะห์นี้ มีทั้งเคราะห์ดีและเคราะห์ร้าย เคราะห์เป็นส่วนหนึ่งของโชคชะตา เมื่อคราใดที่เคราะห์ไม่ดีบรรดาสิ่งไม่ดีก็จะเข้ามายุ่งเกี่ยวกับ ชีวิต เคราะห์ร้ายอาจทำให้ทุเลาเบาบางลงได้ด้วยการทำบุญ แต่มีอีกวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้ เคราะห์ร้ายหายไปได้ นั่นคือ การสะเดาะเคราะห์

การสะเดาะเคราะห์ของชาวบ้านต้องให้ร่างทรงเป็นผู้ทำพิธี ต้องเตรียมสิ่งของ ประกอบพิธีด้วยตนเอง ของทั้งหมดจะมีจำนวนมากกว่าอายุของผู้ที่ลงจำนวนที่เลข ๙ เช่น หากผู้สะเดาะเคราะห์อายุ ๓๕ ปี ก็ต้องเตรียมสิ่งของจำนวน ๓๙ โดยสิ่งแรกที่ผู้ทำพิธีต้อง เตรียม เริ่มจากนำใบตองมากลัดทำกระทงเล็ก ๆ เท้าอายุลงท้ายด้วยเลข ๙ นำดอกไม้สองชนิด คือ ดอกดาวเรืองและดอกบานไม่รู้โรยมาใส่ลงในกระทง ในกระทงต้องใส่หมากพลูและข้าวตอก ลงไปด้วย จากนั้นเตรียมปั้นหุ่นแทนตัวเอง ซึ่งปั้นจากดินน้ำมันโดยการปั้นต้องมีลักษณะของ ร่างกายให้ครบ ได้แก่ หู ตา จมูก ปาก นม ระบุชื่อ รู้กัน และอวัยวะเพศ หุ่นแทนตัวต้องปั้น ๔ ตัวในหุ่นทุกตัวต้องเขียนชื่อและนามสกุลลงไปที่ตัวหุ่น จากนั้นเตรียมตะกบที่ทำจากกาบกล้วย ทำเป็นรูปสี่เหลี่ยม หุ่นที่เตรียมไว้ใส่ลงไปที่มุมของบานทั้งสี่ นำสายสิญจน์มาพันรอบหุ่นทั้งหมด

เมื่อร่างทรงแต่งตัวเรียบร้อยแล้วก็จตุรูปเทียนเชิญคุณพ่อมารอง จากนั้นให้ผู้สะเดาะ เคราะห์จตุรูปเทียนเท้าอายุแล้วนำกระทงที่ใส่ดอกไม้และหมากพลูที่เตรียมอยู่ในถาดมาวนรอบ ศรีษะผู้สะเดาะเคราะห์ ขณะนำถาดมาวนเหนือศรีษะก็กล่าวคาถาและเรียกให้เคราะห์ของ เจ้าภาพมาอยู่ที่หุ่น เมื่อเคราะห์ร้ายไปอยู่ที่หุ่นแล้วคุณพ่อก็จะให้ศีลให้พรที่เป็นมงคลต่อชีวิต บางครั้งก็ปะพรมน้ำมนต์เพื่อเสริมบารมีสร้างความโชคดีให้แก่เจ้าภาพ

จากนั้นนำหุ่นและกระทงทั้งหมดรวมกัน แล้วให้เจ้าภาพนำไปทิ้งเสียที่ทางสามแพร่ง ก่อนไปส่งที่ทางสามแพร่งต้องใส่หมาก กระทงเทียม กะปิ พริกแห้ง และข้าวสาร ลงไปด้วย ซึ่งเป็น

การส่งเคราะห์ร้ายนั้นไปกับหุ่น เมื่อเคราะห์ร้ายออกไปแล้วชีวิตของผู้นั้นก็จะดี มีความสุข ไม่มีปัญหาในการดำเนินชีวิต และเมื่อเป็นเวลาหลายปีผู้นั้นก็อาจมีเคราะห์อีกก็ได้ การสะเดาเคราะห์ไม่ใช่การประกอบพิธีครั้งเดียวแล้วจะดีตลอดชีวิต

ผู้วิจัยมีโอกาสดูร่วมสังเกตการณ์การสะเดาเคราะห์เคราะห์ ๒ ครั้ง ครั้งแรกทรงหินเป็นผู้ประกอบพิธี ครั้งที่สองทรงล้นเป็นผู้ประกอบพิธี การประกอบพิธีกรรมคล้ายคลึงกันมาก แต่การเตรียมสิ่งของประกอบพิธีนั้นแตกต่างกันรวมทั้งผู้ประกอบพิธีก็แตกต่างกันด้วย ผู้สะเดาเคราะห์ที่มาทรงหินเป็นคนจากหมู่บ้านอื่น ส่วนผู้สะเดาเคราะห์ของทรงล้นเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน ทำให้การเตรียมสิ่งของประกอบพิธีต่างกัน กรณีทรงหินเจ้าภาพเตรียมกระถางและสิ่งของมาจากบ้านอย่างพร้อมเพรียง เพราะได้เคยมาหาคุณพ่อและรู้ว่าตนเองต้องเตรียมอะไรมาบ้าง ส่วนทรงล้นผู้สะเดาเคราะห์จะเตรียมสิ่งของที่ศาลาหมู่บ้านที่อยู่ด้านหน้าบ้านทรงล้นนั่นเอง ใบตองที่นำมาลัดกระถางก็ตัดจากภายในบ้านร้างทรง เพราะปลูกกล้วยไว้จำนวนมากพอสำหรับใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ

การสะเดาเคราะห์จะทำได้ตลอดทั้งปี แต่ส่วนใหญ่จะไม่อยู่ในช่วงเดือน ๖-๘ เพราะเป็นช่วงทำพิธีงานปีผีตลิ่งซึ่งร่างทรงจะมีงานมาก วันพระก็ไม่มีการสะเดาเคราะห์เนื่องจากร่างทรงจะไม่เชิญคุณพ่อเข้าทรงวันนี้ ที่สำคัญการทำพิธีจะทำในเวลากลางวัน โดยเฉพาะในเวลาช่วงเช้า เวลากลางคืนไม่มีการสะเดาเคราะห์แต่อย่างใด ผู้ชายไม่นิยมสะเดาเคราะห์ รวมทั้งเด็กเล็กก็ไม่ต้องสะเดาเคราะห์เช่นผู้ใหญ่

การทำบุญกลับแผ่นดิน

ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้อยู่อย่างเดียว ๆ แต่มีสิ่งที่โยงใยกับสิ่งรอบตัวสูง เช่นเดียวกับบ้านที่อยู่อาศัยก็เชื่อว่ามีเจ้าของที่อยู่กันมาก่อน เมื่อตนเองปลูกบ้านอยู่มีการเซ่นไหว้เจ้าของที่เพื่อให้เจ้าของที่คุ้มครองตนเอง ที่ดินที่อยู่กันมาอาจมีสิ่งที่ไม่เป็นมงคลเกิดขึ้นได้ พิธีกรรมหนึ่งที่เจ้าของบ้านที่ต้องการให้อยู่แล้วดีอยู่แล้วร่ำรวย ได้แก่ พิธีกรรมการทำบุญกลับแผ่นดิน

การทำบุญกลับแผ่นดินที่ผู้วิจัยได้ร่วมสังเกตการณ์เป็นการทำบุญกลับแผ่นดินที่บ้านทรงล้น พิธีนี้จัดขึ้นเวลาประมาณ ๕ โมงเย็นจนถึงค่ำ การทำบุญนี้จะนิมนต์พระมาสวดมนต์กลางแจ้งบริเวณลานบ้าน พระสวดมนต์กลับแผ่นดินได้ไม่ใช่พระจากทุกวัด มีเพียงบางวัดเท่านั้นที่สามารถประกอบพิธีได้ ในเมืองเพชรบุรีมีวัดโพธิ์ลอย อ.บ้านลาดวัดหนึ่ง และบ้านทรงล้นนิมนต์พระวัดนี้มาประกอบพิธี การประกอบพิธีกลางแจ้งบริเวณลานหน้าบ้าน มีเพียงเสื้อปูให้พระนั่งมีโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูปอยู่ด้านขวาของที่นั่งพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์มาแล้วท่านต้องเตรียมการประกอบพิธีด้วยตนเอง เนื่องจากชาวบ้านไม่คุ้นเคยกับพิธีนี้ ลูกชายและญาติๆ ทรงล้นจะเป็นลูกมือผู้ช่วย การเตรียมที่สำคัญของการทำบุญนี้ คือ การเตรียมดอกบัวและดอกดาวเรืองจำนวนมากนำมาฉีกออกเป็นฝอยลงในกะละมังขนาดใหญ่ จากนั้นนำถั่วเขียวดิบ งาดำดิบ และข้าวตอกใส่ลงไปลงในกะละมังพร้อมกับคลุกเคล้าให้ทั่วกัน สิ่งเหล่านี้เชื่อว่าเป็นสิ่งมงคลที่จะทำให้แผ่นดินนั้นเกิดสิริมงคลเพิ่มขึ้น ก่อนทำพิธีกรรมนี้เจ้าภาพต้องเตรียมการสิ่งหนึ่งที่

สำคัญ คือ การไปขอดินจากบ้านผู้มีฐานะดี มีคุณธรรมศีลธรรมเป็นที่นับหน้าถือตาของชาวบ้าน สำหรับบ้านทรงล้นไปขอมาจากบ้านผู้อาวุโสคนหนึ่งจากหมู่บ้านข้างเคียง

เมื่อเตรียมเรียบร้อยแล้วเจ้าภาพก็จัดรูปเทียนไหว้พระบูชาพระและรับศีล จากนั้นพระสงฆ์เริ่มสวดพระพุทธรมณฑ์ ขณะเดียวกันนั้นก็นำกะละมังใส่ดอกไม้มาวางด้านหน้าพร้อมนำเทียนมาวนเหนือบนกะละมังให้น้ำตาเทียนร่วงลงไป น้ำตาเทียนนั้นมีความขลังเนื่องจากหลวงพ่อก็บรรพกรรมคาถาตลอดการหยดน้ำตาเทียนลงไป หลังสวดมนต์จบลง หลวงพ่อทำพิธีขุดดินภายในบริเวณบ้านด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ให้เป็นหลุมขนาดย่อม ดินนั้นถูกนำไปใส่กระป๋องนำออกนอกบ้านนำไปทิ้งคลองชลประทานด้านหน้าบ้าน จากนั้นนำดินจากบ้านที่มีฐานะดีมาใส่แทนที่ หลวงพ่อบรรพกรรมคาถาสักครู่แล้วให้เริ่มการกลับแผ่นดิน ขั้นตอนการกลับแผ่นดิน ทรงล้นให้ลูกชายคนเล็กเป็นผู้นำจอบมาขุดบนดินรอบบ้าน โดยขุดรอบบ้านลักษณะเดินเวียนขวารอบ ลูกชายทรงล้นขุดไปเรื่อย ๆ ขณะเดียวกันพระสงฆ์ก็เดินโปรยดอกไม้ที่ผสมธูปข้าว งา และข้าวตอกตามหลัง ขณะทำพิธีเสียงสวดมนต์ยังคงดังกังวาลทั่วบริเวณบ้าน และขณะโปรยดอกไม้พระก็ไม่พูดคุยอะไร เพราะท่านต้องบรรพกรรมคาถาบางอย่างขณะโปรย เมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรมช่วงนี้แล้วเจ้าภาพถวายจตุปัจจัยแด่พระสงฆ์ พระให้พรแล้วเดินทางกลับวัด

ประเพณีของชุมชนในอดีต

ประเพณีบางอย่างของชุมชนยกเลิกไป เพราะไม่มีประโยชน์และเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชน เนื่องจากสภาพของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป หนึ่งในจำนวนนั้นบางอย่างถูกยกเลิกไปเลย บางอย่างค่อย ๆ จางหายไป

เรื่องเล่าของหมู่บ้านที่ชาวบ้านจดจำได้ดีคือเรื่องการทำนาที่ต้องจัดการกับความแห้งแล้ง เพราะการทำนาของหมู่บ้านแถบนี้ทั้งหมดเป็นนาหน้าฝน ไม่มีระบบชลประทานเช่นทุกวันนี้ในเดือน ๖ หากปีใดฝนยังไม่ตก เกิดความแห้งแล้งอย่างหนัก ชาวบ้านจะรวมตัวกันแห่หางแมว โดยจับแมวใส่ช่องแบกไปทั่วหมู่บ้าน ผ่านบ้านใดเจ้าของบ้านต้องนำน้ำมาสาดใส่แมวเพราะเชื่อกันว่าจะทำให้ฝนตก ขณะแห่หางแมวไปทั่วหมู่บ้านชาวบ้านก็จะร้องรำทำเพลงสร้างความสนุกสนานครื้นเครงกันภายในกลุ่มผู้แห่หางแมว สถานที่รวมตัวกันของชาวบ้านเมื่อแห่หางแมวคือ บริเวณบ้านผู้ใหญ่แดง ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านสมัยนั้น การแห่หางแมวชาวบ้านจะให้ข้าวสารอาหาร และเหล้า กับกลุ่มที่แห่หางแมว ข้าวสารและอาหารจำนวนหนึ่งนำไปถวายวัด อีกส่วนหนึ่งชาวบ้านนำมาประกอบอาหารกินร่วมกันในตอนเย็น การกินข้าวเย็นและกินเหล้าของชาวบ้านทุกปีเมื่อมีการแห่หางแมว แต่เมื่อชาวบ้านไม่ต้องรอคอยน้ำฝนเช่นเดิม เพราะมีน้ำจากชลประทานส่งมาถึงนาข้าวของชาวบ้านภายหลังการสร้างเขื่อนแก่งกระจานและเขื่อนเพชร ชาวบ้านทำนาได้ปีละ ๒-๓ ครั้ง

การทำนาได้หลายครั้งนี้เอง เริ่มทำให้ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาค่อย ๆ หายไปพร้อมกับการพัฒนาขึ้นของเทคโนโลยีการเกษตร การทำนาเกี่ยวข้องอยู่กับการความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติและพระพุทธศาสนา ก่อนทำนาชาวบ้านจะต้องเซ่นไหว้เจ้าที่

เจ้าทุ่งเพื่อขออนุญาตไถนา ต้องเซ็นให้รับท้องแม่โพสพเมื่อข้าวออกรวง ภายหลังลงแขกเกี่ยวข้าวเสร็จสิ้นลงต้องนำข้าวมากองไว้ในลานเพื่อทำบุญลาน โดยนิมนต์พระมาสวดมนต์ที่ลานนวดข้าว ก่อนจะสู่วัวและทำพิธีเชิญข้าวขึ้นยุ้งหรือกระล้อมข้าว ทุกขั้นตอนต้องได้รับการปฏิบัติต่อข้าวอย่างดี เพราะมีความสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนอย่างยิ่ง เพราะหากข้าวไม่พอกินชุมชนก็จะเกิดความอดอยาก เมื่อการทำนาไม่ต้องอาศัยธรรมชาติ มีเทคโนโลยีเข้ามาใช้เพิ่มมากขึ้น การช่วยกันระหว่างชาวนาลดน้อยลงไปมาก ข้าวไม่ใช่ความมั่นคงเช่นเดิม พิธีกรรมและประเพณีต่าง ๆ ก็เริ่มหายไป

ตลอดทั้งบทนี้จะเห็นได้ว่าชุมชนมีระบบความเชื่อที่ส่งผลประเพณีและพิธีกรรมทำร่วมกันทั้งในระดับชุมชนและครอบครัว แม้ว่าบางพิธีกรรมได้สูญหายไปจากชุมชนยังคงเหลือไว้เพียงความทรงจำของคนเฒ่าคนแก่เท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามพิธีกรรมที่ยังคงถือปฏิบัติอยู่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวบ้าน เราจะสามารถเริ่มเข้าใจจุดมุ่งหมายของพิธีกรรมต่าง ๆ เข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ที่ใช้สื่อสารภายในพิธีกรรมและภายในชุมชน อันจะทำให้เราเข้าใจพิธีกรรมงานปีผีมืดและสัญลักษณ์ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่มีความสลับซับซ้อนมากกว่าได้ต่อไป

บทที่ ๔

พิธีกรรมงานปีผีמד

การจัดพิธีกรรมงานปีผีמדของชุมชนบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญจะจัดขึ้นระหว่างเดือน ๖-๘ ของทุกปี ซึ่งเป็นช่วงหลังฤดูการเกี่ยวข้าวและอยู่ในช่วงก่อนเข้าพรรษา การจัดพิธีเป็นการจัดขึ้นเพื่อเชิญเจ้าองค์ต่าง ๆ โดยจะมีเจ้าองค์ประจำเกี่ยวข้องกับงานปีผีמדและเจ้าประจำประเมือง ประจำหมู่บ้านให้มารับเครื่องสังเวย และให้พรกับเจ้าภาพ การจัดงานของภายในหมู่บ้านมีประจำทุกปี โดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนเจ้าภาพในแต่ละครอบครัว แต่การเป็นเจ้าภาพไม่มีการจัดอันดับอย่างเป็นทางการแต่ขึ้นอยู่กับแต่ละครอบครัวที่มีความพร้อมด้านการเงิน เพราะการจัดงานแต่ละครั้งต้องใช้จ่ายเงินจำนวนมาก สำหรับการจัดซื้อเครื่องเช่นสังเวยและอาหารสำหรับเลี้ยงดูญาติพี่น้องที่มาร่วมพิธี

งานปีผีמדเป็นลักษณะของของมรดกที่บรรพบุรุษให้ไว้กับลูกหลานตนเอง เมื่อพ่อแม่ทำงานครบ ๓ ครั้งตามกำหนด รุ่นลูกทุกคนต้องจัดพิธีกรรมนี้ต่อจากพ่อแม่ โดยเมื่อจัดพิธีงานปีผีמדแล้ว เชื่อว่าจะทำให้เจ้าคุ้มครองเพราะไม่ติดสินบนเจ้า หากคนใดไม่ประกอบพิธีเจ้าจะตามทวง โดยทำให้เจ็บป่วย ทำมาค้าขายไม่ได้ผล หรือทำนาไม่ได้ข้าว เกิดความเดือดเนื้อร้อนใจ เกิดการทะเลาะวิวาทบาดหมางภายในครอบครัวและเครือญาติ

เนื่องด้วยพิธีกรรมงานปีผีמדได้ทำสืบต่อกันมายาวนาน ตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายหลายชั่วคน เมื่อสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองเปลี่ยนแปลงไป ทำให้การประกอบพิธีมีการปรับเปลี่ยนเช่นเดียวกัน มีกฎเกณฑ์หลายประการเริ่มถูกท้าทาย ถูกยกเลิก กฎเกณฑ์บางประการถูกเพิ่มเติมภายหลัง ความร่วมมือในการทำพิธีกรรมก็ปรับเปลี่ยนรูปแบบจากเดิมที่เคยใช้แรงงานช่วยเหลือกัน เงินตราได้รับการใช้เป็นสื่อกลางความสัมพันธ์เพิ่มขึ้น แต่อย่างไรก็ตามพิธีกรรมงานปีผีמדสำหรับชุมชนบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญสิ่งนี้คือวิถีชีวิตที่ของชุมชนที่มีพลังมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต

ผีמד:ในงานวรรณกรรมและงานศึกษาทางวิชาการ

หากย้อนพิจารณาการศึกษาทางวิชาการของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีמד มีการกล่าวถึงทั้งในงานวรรณกรรมตั้งแต่อดีตและมีการศึกษาทางวิชาการที่ให้ความสนใจของศึกษาพิธีกรรมอยู่หลายเรื่อง เนื่องจากในชุมชนท้องถิ่นของไทยมีกลุ่มคน และชุมชนที่ประกอบพิธีเกี่ยวกับผีמדอยู่หลายพื้นที่ด้วยกัน โดยเฉพาะทางภาคเหนือของประเทศไทย สำหรับงานศึกษาในเพชรบุรีมีงานศึกษาอยู่บ้างแต่ยังมีหลายประเด็นคำถามที่ยังต้องรอการศึกษาวิเคราะห์ตีความอยู่อีกไม่น้อย

คำว่า “มด” ที่ปรากฏในวรรณกรรม ลิลิตพระลอวรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้กล่าวเกี่ยวกับคำว่า “มด” ไว้ว่า

ไปหอนเหลื่อคิดข้า	คิดผิด แม่นา
คิดสิ่งเป็นกลซิด	ชอบแท้
มดหมอมแหงใดสิทธิ์	จักสู้ ฐแม่
ให้ลอบลองท้าวแล้	อยู่ได้ฉันใด

สุนทรภู่ได้กล่าวถึงการลงผีไว้ในนิราศเมืองแกลง ซึ่งมีคำที่เกี่ยวข้องกับผีมดอยู่ด้วย คือ “ท้าวมด” โดยกล่าวไว้ดังนี้

...ให้คนทรงลงผีเมื่อพี่เจ็บ	ว่าเพราะเก็บดอกไม้ที่ชายเขา
ไม่อ่อนง้อขอสู้ทำดูเบา	ทำนปูเจ้าคุณแค้นจึงแทนทด
ครันดาหมอมขอโทษก็โปรดให้	ที่จริงใจก็รู้ยุว่าปด
แต่ชาวบ้านท่านถือข้าง ท้าวมด	จึงสู้อดหนึ่งไว้ในอุรา...(สุนทรภู่ ๒๕๑๘,

หน้า ๑๐๗)

และกล่าวไว้อีกในนิราศพระประธม ความว่า

...ที่ท่ายบ้านศาลจ้าวของชาวบ้าน	บวงสรวงศาลจ้าวผีบายศรีตั้ง
เห็นคนทรงปลงจิตอนิจจัง	ให้คนทั้งปวงหลงลงอบาย
ซึ่งคำปดมดท้าวว่าจ้าวช่วย	ไม่เห็นด้วยที่จะได้ตั้งใจหมาย
อันเจ้าผีนี้ถึงรับก็กลับกลาย	ถือจ้าวนายที่ได้ฟังจึงจะดี

จากวรรณกรรมที่ยกมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างน้อยมีพิธีกรรมการทรงเจ้าเข้าผีมาแล้ว และการทรงเจ้านั้นยังปรากฏว่าคำว่า ท้าวมด มด มดหมอ ซึ่งเป็นคำที่แสดงความเชื่อมโยงกับพิธีกรรมการทรงเจ้า โดยงานทรงเจ้าชาวบ้านมีความสัมพันธ์อย่างยิ่ง อย่างน้อยก็การเจ็บป่วยที่ต้องมารักษาด้วยคนทรงเจ้า

การทางเจ้าเข้าผีหรือพิธีกรรมเกี่ยวกับผีมีการศึกษาตีความมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์แล้วในดินแดนประเทศไทย มีหลักฐานให้เห็นชัดเจนจากภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์และลวดลายบนหน้ากองมโหระทึก ดังที่เรียกว่าศาสนาผีอันเป็นระบบความเชื่อของผู้คนในเขตสุวรรณภูมิ(สุจิตต์ วงษ์เทศ.๒๕๔๙:๔๘) แม้ว่าจะไม่เกี่ยวข้องกับผีมดโดยตรง แต่ลักษณะการทรงเจ้าเข้าผีในสมัยต่อ ๆ ถูกเรียกว่า มดหมอ หรือท้าวมด ดังเห็นจากวรรณกรรม มีการศึกษาว่าคำว่ามดเป็นคำไทยเดิมของกลุ่มที่ยังไม่นับถือพระพุทธศาสนา โดย

มีความหมายอยู่ ๒ ประการ คือ หมายถึงต้นตระกูลอย่างหนึ่ง และหมายถึงผู้รู้อย่างหนึ่ง (อานันท์ กาญจนพันธุ์ ๒๕๓๑ : ๘๘)

พิธีกรรมงานปีผีמד

ตามความเข้าใจของชาวบ้านโดยส่วนใหญ่แล้วงานปีผีמדเป็นพิธีที่ลูกหลานต้องประกอบพิธีนี้ต่อจากพ่อแม่ปู่ย่าตายายของตนเอง ในชีวิตของบุคคลหนึ่งจะต้องประกอบพิธี ๓ ครั้งในชีวิต เมื่อประกอบพิธีครบสามครั้งแล้วเป็นหมดข้อผูกพันกันระหว่างชาวบ้านกับเจ้าและผีเรือน เมื่อประกอบพิธีครบตามกำหนดไว้แล้วก็จะส่งต่อสู่ลูกของตนเองต่อไป

งานปีผีמדเป็นงานเช่นไหว้ผีเมือง ผีเสื้อบ้าน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าคุณพ่อ และความต่างกันระหว่างผีกับคุณพ่อนั้นเป็นการปรับตัวมาอย่างต่อเนื่องของความเชื่อเรื่องผีกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คุณพ่อที่ผู้วิจัยมองว่าเป็นผีเมืองและผีเสื้อบ้านนั้น มีการปรับให้ใกล้ชิดและเป็นเข้าสู่ความเป็นพุทธ เพราะคุณพ่อจะสวดมนต์ให้พรที่เป็นภาษาบาลีเช่นที่พระสวด คุณพ่อจะมีการสะสมบุญบารมีด้วยการรับบุญกุศลที่ชาวบ้านทำบุญอุทิศให้เมื่อมีการทำบุญทั้งระดับครอบครัวและชุมชน ซึ่งการสร้างบารมีนั้นคุณพ่อสร้างได้อีกทางโดยไม่ต้องอาศัยบุญที่ชาวบ้านสร้างให้ เพราะการช่วยเหลือคุ้มครองชาวบ้าน การแก้ไขปัดเป่าความเจ็บป่วย ปัดเป่าความชั่วร้ายออกไปจากบุคคลก็เป็นการสร้างบารมีทางตรงของคุณพ่อ

ส่วนผียังมีความสอดคล้องกับพุทธน้อยมากหรือไม่เกี่ยวข้องกับพุทธเลย ผีจึงเป็นความเชื่อที่อยู่ต่ำที่สุดในระบบความเชื่อของชาวบ้าน ผีเรือนคือผีของพ่อแม่ปู่ย่าตายายที่เสียชีวิตไปแล้ว แต่ยังมีอำนาจและบทบาทต่อครัวเรือน ผีเรือนจะอยู่ที่เรือนของตนเองที่เป็นมรดกให้ลูกหลาน ส่วนบ้านใดที่ลูกหลานรื้อไปแล้วก็จะอยู่กับบ้านลูกหลานบ้างหรือไม่อยู่ที่วัด ที่กล่าวว่าผีไม่ถูกกับพุทธนั้น เห็นได้จากผีตายโหงที่ชาวบ้านจะไม่นิยมเก็บศพหลายปีเช่นคนตายทั่วไป เพราะเชื่อว่าตายไม่ดี เมื่อตายแล้วตั้งบำเพ็ญกุศลแล้วก็เผาทันที ต่างจากคนตายทั่วไปที่นิยมเก็บศพจะมีการทำบุญให้เสมอ ๆ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงระหว่างผีกับพุทธ โดยเชื่อการเก็บศพหลายรายรอให้จัดงานบวชลูกหลานบางคนหรือทุกคนก่อนแล้วจึงเผา เพราะเชื่อว่าร่างกายนั้นยังสามารถรับบุญได้มากกว่าดวงวิญญาณ แต่อีกมุมหนึ่งการเก็บศพเป็นการรอความพร้อมของลูกหลานที่จะมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจก่อน และให้ลูกหลานที่ยังเล็กได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ การจัดงานศพก็มีความสมบูรณ์พร้อมอย่างน้อยที่สุดก็แรงงาน อีกกรณีที่ได้เห็นได้ คือ เมื่อคนรำผีจะรำต้องถอดสร้อยพระออกจากคอเสียก่อน เพราะหากใส่สร้อยพระอยู่ผีจะไม่เข้า

งานปีผีמדเป็นพิธีกรรมที่จัดกันอย่างแพร่หลายในเขต อ.เมือง อ.บ้านลาด อ.ชะอำ และอ.ท่ายางในพื้นที่ด้านตะวันออกของสุดของแต่ละอำเภอซึ่งอยู่ใกล้เคียงริมทะเลของตลอดแนว ซึ่งพื้นที่เหล่านี้เป็นที่ทราบกันดีของชาวบ้านว่าเป็นพื้นที่เพิงbukเบิกเมื่อประมาณ ๒๐๐ ปีมาแล้ว แต่เดิมพื้นที่แถบที่ประกอบพิธีงานปีผีמדเป็นพื้นที่ป่าไม้สลับกับป่าไผ่ ชาวบ้านไม่

หนาแน่นต่อมาเมื่อมีการขยายตัวของประชากรเพิ่มสูงขึ้น และการค้าขายของเมืองเพชรบุรีมีเพิ่มสูงขึ้น ชาวบ้านจากบริเวณเมืองจึงไปจับจองพื้นที่ตั้งรกรากทำมาหากินในพื้นที่ดังกล่าว

ที่กล่าวว่าพื้นที่แถบตะวันออกสุดของ ๔ อำเภอของเพชรบุรีเป็นพื้นที่ป่าที่ได้รับการบุกเบิกไปทำนาและตั้งชุมชนเมื่อร้อยกว่าปีมานี้ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวแต่เดิมมีคนอยู่น้อย มีชุมชนไม่กี่แห่ง เพราะชุมชนลาวพวนที่บ้านมาบปลาเค้า ชุมชนลาวเวียงที่บ้านตาลกงเป็นชุมชนใหม่ที่เข้าไปตั้งเมื่อมีการเคลื่อนย้ายด้วยเหตุผลทางการเมืองเมื่อประมาณรัชกาลที่ ๓ และ ๔ เมื่อต้องมาตั้งชุมชนก็ไปอยู่แถบ อ.ท่ายาง และหนึ่งของอ.ท่ายางเช่นเดียวกันที่ชื่อว่า ตำบลในดง ก็แสดงให้เห็นถึงการตั้งชุมชนในปามาก่อน เกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายผู้คนนี้มีหลายครอบครัวของบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ และบ้านเพรียง ที่มีญาติพี่น้องไปทำนาปลูกข้าวอยู่แถบบ้านหนองเกตุ หนองจอก ซึ่งมีที่นากว้างใหญ่และรายได้ปัจจุบันก็ได้จากการทำนาด้วย

การเคลื่อนย้ายของผู้คนมีวิธีการเดินทางหลายรูปแบบ ตั้งแต่เดินเท้า การใช้เกวียน และที่สำคัญใช้เส้นทางรถไฟ สำหรับเส้นทางรถไฟที่ผ่านจากกรุงเทพฯผ่านเพชรบุรีมุ่งสู่ชะอำหัวหินและภาคใต้ เมื่อมาถึงจังหวัดเพชรบุรีและเลียบตลอดทางมีสถานีรถไฟย่อย ๆ ที่เป็นชุมทางรถไฟและเป็นชุมชนค้าขายเล็ก ๆ จนเป็นเมืองขนาดเล็ก ๆ เช่น สถานีหนองจอกที่มีตลาด สถานีตำรวจ อยู่ในชุมชน และเส้นทางนี้เองที่เป็นวิธีการเดินทางที่สะดวกและรวดเร็วของชาวบ้านในอดีต ทำให้ผู้คนกระจ่ายลงไปสู่ด้านใต้ได้สะดวก และที่สำคัญผู้คนแถบบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ บ้านเพรียง บ้านใหม่ ก็นำระบบความเชื่อติดไปด้วย และยังคงประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืดกันอย่างแพร่หลาย

การจัดงานปีผีมืดจัดในช่วงเดือน ๖ - ๘ ของปี โดยการจัดงานต้องมีสาเหตุมาจากการบนบานต่อเจ้าซึ่งชาวบ้านจะเรียกว่าคุณพ่อให้ช่วยเหลือเมื่อเจ็บป่วยรักษาหมอแผนปัจจุบันไม่หาย บนบานให้ได้รับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานตามที่พึงประสงค์ เช่น บนให้ได้รับเลือกเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล บนให้ได้รับการพิจารณาผลงานทางวิชาการ ฯลฯ ในการประกอบพิธีกรรมมีขั้นตอนกระบวนการจัดงานที่มีรายละเอียดปลีกย่อยมาก ซึ่งทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นการสื่อสารทางสัญลักษณ์ในการสื่อสารกับอำนาจเหนือธรรมชาติ และสื่อสารถึงการจัดความสัมพันธ์ของคนในสังคมเอง

งานปีผีมืดเป็นพิธีกรรมที่เชื่อว่าครอบครัวหนึ่ง ๆ หากจะบวช จัดงานแต่งงาน หรือจัดงานเผาศพ จะต้องจัดพิธีนี้ก่อนหนึ่งปีเพื่อบอกกล่าวให้เจ้าของหมู่บ้าน เจ้าเมือง และผีเรือนได้รับรู้เสียก่อน หากไม่จัดงานจะทำให้งานเกิดความขัดข้องยุ่งยากภายในครอบครัว ข้อกำหนดว่าลูกหลานคนใดจะรับจัดงานต่อจากพ่อแม่ยังไม่มีข้อยุติ และก็มีเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวของหลักการสูง เพราะกำลังปรับตัวให้เข้ากับสภาพการสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

กว่าจะจัดงานปีผีมด

งานปีผีมดในอดีตเมื่อครั้งที่ชุมชนยังคงมีวิถีการทำนาแบบพึ่งพาอาศัยกัน โดยมีการใช้แรงงานวัวในการไถนา เคลื่อนย้ายข้าว และการนวดข้าว มีการเอาแรงกันทำในหมู่เครือญาติภายในชุมชน การทำงานแบบนี้เป็นการทำนาเพื่อการดำรงชีพเป็นส่วนใหญ่ แม้ว่าเริ่มมีการส่งเสริมการค้าขายข้าวอยู่มากแล้วก็ตาม แต่ด้วยความที่ชุมชนตั้งอยู่บนที่ดอน มีนาข้าวอยู่รอบหมู่บ้าน โดยที่นาข้าวเหล่านั้นนั้นแต่ละปีจะประสบปัญหาน้ำท่วมอยู่เสมอ ๆ ทุ่งไฉ่โคตร เป็นทุ่งนาที่อยู่ในความทรงจำของชาวบ้านรุ่นเก่าได้เป็นอย่างดีถึงการกลายสภาพจากต้นตาลกลางทุ่งนา เป็นสายบัวกลางหนองน้ำขนาดใหญ่ เนื่องจากน้ำที่มักจะไหลบ่ามาท่วมทุ่งนาของชาวบ้านจนเสียหายเก็บเกี่ยวไม่ได้อยู่บ่อยครั้ง

ชาวบ้านจึงมักต้องประสบกับปัญหาข้าวไม่พอกิน เมื่อได้ข้าวหมดก็ต้องหยิบยืมจากผู้มีอันจะกินในหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นญาติที่อาวุโส เช่น ป้า ยาย และแม่ อีกวิธีที่แต่ละครัวเรือนสามารถทำได้ คือ การหุงข้าวผสมผักบุง ซึ่งเป็นวิธีการที่เป็นเรื่องเล่าไม่รู้จบของคนเฒ่าคนแก่ที่อยู่ในช่วงเวลานั้น การที่เกิดความอดอยากทำนาไม่พอกินส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการพึ่งพิงธรรมชาติ และการที่เจ้าไม่ช่วยเหลือ ดังนั้นครอบครัวใดที่ทำนาได้ผลผลิตสูงมีเหลือกินเหลือแบ่งปันให้ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านได้หยิบยืมไปกินก่อน แสดงถึงความมั่งคั่งได้รับความช่วยเหลือจากคุณพ่อบุรุษต่าง ๆ ทำให้ได้ข้าวเต็มเม็ดเต็มหน่วย ครอบครัวนั้น ๆ จึงต้องทำพิธีงานปีผีมดถวายคุณพ่อและผีเรือนของตนเอง และการจัดงานจะต้องทำอาหารเลี้ยงผู้มาร่วมงานทุกคนอย่างทั่วถึง

การดำรงชีวิตที่ทุกคนต้องเจอนั่นคือ การเจ็บป่วย ทั้งการเจ็บป่วยทางกาย และการเจ็บป่วยทางใจ เจ็บป่วยทางกาย ได้แก่ การที่ขาดสารอาหารที่จำเป็นของร่างกาย เนื่องจากสภาพความขาดแคลนอาหาร และความเจ็บป่วยทางใจ เมื่อเห็นลูกหลานญาติพี่น้องไม่มีข้าวกิน เห็นนาข้าวที่ตนเองและญาติ ๆ ได้ลงแรงกายแรงใจไปเพื่อความมั่นคงทางอาหารในแต่ละปี แต่กลับถูกน้ำท่วมไปต่อหน้าต่อตา ซึ่งความเจ็บป่วยนี้เองเป็นที่มาของการต้องจัดพิธีกรรมเพื่อเซ่นสรวงบูชาเจ้าระดับต่าง ๆ โดยเมื่อเจ็บป่วยต้องมีพิธีการบนบานให้หายเจ็บป่วยก่อน การบนบานเป็นการยอมรับว่าได้ทำต่อเจ้าและผีเรือน การบนบานจึงเป็นการขอมาที่ได้ละเลยการจัดงานให้ตามที่เคยสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ และขอความคุ้มครองป้องกันให้หายจากการเจ็บป่วย ขอให้ความอุดมสมบูรณ์กลับคืนสู่ครอบครัวตนเอง ขณะเดียวกันการบนบานยังเป็นการขู่ต่อคุณพ่อและผีเรือน เนื่องจากการบนบานนั้นต้องหายจากการเจ็บป่วย หากไม่หายจะไม่จัดงานถวาย มีชาวบ้านคนหนึ่งบอกว่า “การบนบานต้องทำให้ขลังทำให้จริงต้องบนให้หายถ้าไม่หายก็ไม่ต้องทำ”

ดังนั้นการจัดงานปีผีมดจึงเป็นงานที่ครอบครัวหนึ่ง ๆ ต้องระดมสรรพกำลังของลูกหลานและเครือญาติ เพื่อเตรียมอาหารสำหรับพิธีกรรมที่ต้องใช้เป็นจำนวนมาก และต้องเตรียมบอกลูกหลานที่มีผีประจำตัว และคณะนายนิมนต์ เพื่อมาจัดพิธีกรรมยิ่งใหญ่ หรือที่

ชาวบ้านเรียกกันว่า “งานใหญ่” เพราะงานนี้ต้องเชิญและเลี้ยงตั้งแต่เทพ เจ้าระดับต่าง ๆ จนถึงสัมพะเวสีให้มารับเครื่องสังเวยและอวยพรให้หายจากเจ็บป่วย ให้ช่วยนำความอุดมสมบูรณ์มาให้ครอบครัวและชุมชน

ลูกหลานและญาติพี่น้องที่มาพร้อมกันมีตั้งแต่คนเฒ่าคนแก่ผู้รู้พิธีจนถึงคนรุ่นหนุ่มสาวที่เป็นแรงงานสำคัญในการจัดเตรียมงานทั้งหมด และคนรุ่นเด็กที่จะช่วยหยิบจับช่วยเหลือเตรียมข้าวของ ช่วยจัดเตรียมสถานที่ และเด็กเล็ก ๆ ที่จะมาวิ่งเล่นบริเวณโรงพิธี หรือบางครั้งก็ปรับเปลี่ยนจากศาลากลางบ้านให้กลายเป็นโรงพิธี ซึ่งเด็ก ๆ จะวิ่งเล่นกันอย่างสนุกสนาน สลับกับเสียงเอ็ดอึงตะโกนตำและห้ามปรามไม่เห็นเด็กเล่นจนอาจเกิดอันตราย หรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นได้

นอกจากสาเหตุแห่งการเจ็บป่วยแล้ว การทำงานปีผีมืดของคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ของหมู่บ้านยังเป็นการแสดงความศรัทธาของลูกหลานเองผนวกกับความตั้งใจของพ่อแม่ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จและกลายเป็นพิธีการรับเข้าสู่การเป็นสมาชิกของชุมชน รวมทั้งเป็นการแสดงตัวอย่างที่พึงประสงค์ของชุมชนอีกด้วย ลูกสาวทั้งสองคนของผู้ใหญ่บ้านยังไม่มีครอบครัวแต่ก็เป็นเจ้าภาพจัดงานปีผีมืด ๓ ปีติดต่อกัน เพราะเมื่อจัดงานหมดแล้วทำให้สบายใจไม่ติดสินบนเจ้า และเมื่อทำงานหมดแล้วเจ้าก็จะช่วยเหลือในการดำเนินชีวิตมีความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ซึ่งต่างจากการทำนาในอดีตที่ต้องการความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหาร แต่ลูกของผู้ใหญ่ต้องการความก้าวหน้าการทำงานเป็นพยาบาล และการทำงานเป็นครู

เช่นเดียวกับลูกสาวทั้งสองคนของผู้ใหญ่บ้าน ลูกสาวทั้งสองคนของครูอ้อมซึ่งเป็นประสพเมืองในการประกอบพิธี ได้เป็นเจ้าภาพจัดพิธีนี้พร้อมกันทั้งสองคน โดยกล่าวว่าที่จัดพิธีนี้เนื่องจากเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านของหมู่บ้าน ซึ่งตนเองก็คุ้นเคยเพราะได้ติดตามไปประกอบพิธีตั้งแต่เด็ก ๆ และเมื่อตาเสียชีวิตไปแล้วเมื่อประกอบพิธีก็จะได้พบปะพูดคุยกันด้วย มุมมองต่อพิธีกรรมนี้ยังแสดงถึงการวิเคราะห้ให้เห็นถึงความสำคัญต่อชุมชนด้วย เนื่องจากลูกสาวคนหนึ่งของครูอ้อมมีมีแนวคิดทางด้านคติชนวิทยา เพราะเรียนจบสาขาอักษรศาสตร์จากมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ ทำให้การประกอบพิธีมีความหมายต่อการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และการประกอบพิธีเมื่อชาวบ้านที่มาประกอบพิธีก็จะทักทายกับเจ้าภาพ เจ้าภาพก็จะต้อนรับด้วยการไหว้ กรณีที่เป็นผู้ใหญ่และพ่อแม่เจ้าภาพก็ต้อนรับผู้มาร่วมพิธีด้วย ขณะเดียวกันญาติ ๆ ก็มาร่วมพิธี และเมื่อเข้าผีก็มีญาติที่เสียชีวิตไปแล้วก็จะมาเข้าและได้พูดคุยกันด้วย ลูกสาวครูอ้อมเป็นบุคคลที่มีอนาคตที่ดีตามความเข้าใจของชาวบ้าน เพราะเรียนจบสูง ทำงานดี ได้ไปต่างประเทศ และกำลังเรียนปริญญาโททั้งสองคน

การบนบาน

เมื่อมีญาติเจ็บป่วยรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันสักระยะแล้วไม่หาย ชาวบ้านจะไปหาช่างทรงดูว่าเจ็บป่วยเพราะเหตุใด ซึ่งการเจ็บป่วยสมมติฐานของโรคจะมาจากการถูกเวรทั้ง ๕ ไม่เวรใดก็เวรหนึ่ง เวรทั้ง ๕ คือ ภูมิที่ เจ้าของที่ ฝัเรือ่น คุณพ่อเจ้าบ้าน และผีตายโหง เมื่อคนทรงหายทักว่าจะมีวิธีการรักษาหรือแก้ไขเช่นใดแล้วชาวบ้านก็ไปดำเนินการ เช่น บางคนมีเรื่องเล็กน้อย ก็อาจจะเพียงนำเหล้าหมากพลูไปเซ่นก็หาย บางคนจัดให้มีการเทศน์ที่บ้าน แต่ในการเจ็บป่วยหนักจะต้องมีการบนให้หายเจ็บป่วย

การบนเริ่มด้วยการไปหาคนเฒ่าคนแก่ที่มีความรู้ชั้นการการบนให้มาบนที่เรือนของผู้เจ็บป่วย การบนต้องเตรียมกรวยใบตองใส่ดอกไม้ธูปเทียนและหมากพลูใส่ลงไปในกรวย และเตรียมเหล้าใส่ไห ซึ่งไหทำจากปล้องไม้ไผ่ขนาดเล็กเท่าหัวแม่มือยาวประมาณ ๕ เซนติเมตร นำสิ่งของที่จะบนให้กับผู้บนจากนั้นผู้บนก็จะไปนั่งยกมือไหว้เริ่มสวดชุมนุมเทวดาหรือที่เรียกว่า “ตั้งสักเค” เพื่อชุมนุมเทวดา และกล่าวเชิญคุณพ่อองค์ต่าง ๆ ที่อยู่ใน “สายงานปีผีมืด” ได้แก่ คุณพ่อที่มีร่างทรงในหมู่บ้าน คุณพ่อก่อนทองเจ้าบ้าน คุณพ่อหลักเมือง คุณพ่อหอมทุ่ง คุณพ่อสายน้ำเขียว คุณพ่อยี่สุน คุณพ่อโหราม และคุณพ่อหงส์ทอง รวมทั้งคุณพ่อองค์อื่น ๆ ในเขตเพชรบุรีและใกล้เคียง ตลอดจนบอกภูมิที่ เจ้าของที่ ฝัเรือ่น ให้มารับการบนบานว่าให้คนเจ็บป่วยหายเจ็บหายไข้ภายใน ๕ วัน ๗ วัน หรือแล้วแต่จะกำหนด เมื่อหายเจ็บไข้แล้วจะจัดงานปีผีมืดถวาย จากนั้นนำกรวยใบตองนั้นไปเหน็บที่ฝาเรือน เมื่อคนป่วยหายเจ็บป่วยหรืออาการดีขึ้น เมื่อถึงกำหนดเดือน ๖-๘ หากคนเจ็บป่วยอยู่ยังทำงานไม่ครบ ๓ ครั้งคนเจ็บก็ต้องประกอบพิธีกรรม หากคนเจ็บป่วยเป็นพ่อแม่ลูกหลานก็ต้องทำงานปีผีมืดต่อ เพราะการที่ลูกหลานไม่ทำงานต่อจากพ่อแม่ คุณพ่อก็อาจทำให้พ่อแม่เจ็บป่วยได้

เนื่องจากคุณพ่อมีระดับที่แตกต่างกัน คุณพ่อที่อยู่ใกล้ชิดกับชาวบ้านมากที่สุด คือ คุณพ่อเจ้าของร่างทรง ซึ่งคนที่จะไปร่างทรงนั้น ๆ ก็จะเป็นเครือญาติหรือพรรคพวกของร่างทรงคนนั้น ที่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ มีร่างทรงที่ชาวบ้านจะประกอบพิธีงานปีผีมืดมีทั้งหมด ๔ คน โดยสองคนเป็นคนบ้านบ่อพราหมณ์เอง ร่างทรงแรกคือทรงอู่มีคุณพ่อประจำร่างคือคุณพ่อหล่อทอง คนที่จะไปหาคุณพ่อรักษาโรค ทำนายทายทักเรื่องปัญหาในชีวิต ได้แก่ ลูกและหลาน ซึ่งเป็นลูกของลูกพี่ลูกน้องของตนเอง หรือมีญาติห่าง ๆ ที่นับถือนิสัยใจคอทรงอู่มีและนับถือคุณพ่อของร่างทรง มีบางคนที่อยู่บ้านเพรียงที่มีญาติเป็นทรงอยู่บ้านเพรียง แต่ไม่ประกอบพิธีกับร่างทรงที่เป็นญาติตนเอง เนื่องจากมีเรื่องขัดแย้งกับสามีตนเอง จึงมาหาทรงอู่มีและนับถือกันสืบมา ทรงคนที่สอง ทรงลัน เป็นร่างทรงที่เพิ่งประกอบพิธีงานปีผีมืดได้ ๖ ปี คุณพ่อประจำร่างคือ คุณพ่อปู้มัน มีกลุ่มญาติพี่น้องที่จะประกอบพิธีด้วย และมีกลุ่มคนรำผีของหมู่บ้านที่ทำงานร่วมกันที่ให้ทรงลันประกอบพิธีให้ เนื่องจากทำงานด้วยกันเป็นกลุ่มพวกเดียวกัน ทรงอีก ๒ คน คือ ทรงทุมบ้านเพรียงมีชาวบ้านเพียง ๕-๖ ครอบครัวที่ประกอบพิธีกับทรงทุมสุดท้ายคือทรงหินอยู่บ้านเพรียงเช่นกัน โดยคนที่ประกอบพิธีด้วยได้แก่ชาวบ้านบ้านบ่อมอญ

เนื่องจากทรงทึนบ้านพ่อแม่อยู่บ่อมอญก่อนย้ายมาอยู่บ้านเพรียง ความเป็นญาติและเพื่อนบ้าน ประกอบกับที่บ้านทรงทึนสามารถไปทำพิธีที่บ้านร่างทรงได้เลย เพราะมีการจัดเตรียมสถานที่ไว้ทำงานประจำ ซึ่งเหมาะกับชาวบ้านบ่อมอญอย่างยิ่ง เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่นิยมจัดงานปีผี ผีมีเพียงบางคนที่เจ็บป่วยหนักเท่านั้นที่จะบนกับคุณพ่อไว้

คุณพ่อเจ้าของร่างทรงเป็นผู้อยู่ใกล้ชิดกับชาวบ้านเป็นกลุ่มเครือญาติย่อย ๆ จะเป็น ผู้ติดตามทวงสินบนที่ติดกันค้ำกัน มีคุณพ่อก่อนทองเจ้าบ้านที่จะดูแลควบคุมภาพรวมของคุณ พ่อทั้งหมดให้ทำงานให้ถูกต้องตามประเพณี และอำนวยความสะดวกกับชาวบ้านที่ทำงานถวาย คุณ พ่อหลักเมืองจะไม่ใช้ผู้ทวงงานโดยตรง แต่เมื่อคุณพ่อเจ้าของร่างทรงทวงงานแล้วยังไม่มีการ ทำงานถวายการเจ็บป่วยหรือปัญหา ก็จะมากยิ่งขึ้น เพราะคุณพ่อองค์ที่สูงขึ้นไปจะมาร่วมทวง งานด้วย เนื่องจากคุณพ่อเจ้าของร่าง และคุณพ่อเจ้าบ้านจะตักเตือนให้ทำงานถวาย แต่คุณพ่อ หงษ์ทองจะเป็นผู้จัดบัญชีผู้ทำงานหรือไม่ทำงานเอาไว้ และบัญชีนั้นก็ต้องมีการตามทวง ต่อไปยังรุ่นลูกรุ่นหลาน

หากการบนนั้นไม่ใช่การเจ็บป่วย ผู้บนก็ไม่ต้องเตรียมกรวยใส่เครื่องบน แต่อาจจูดรูป บอกคุณพ่อหรือบอกปากเปล่าก็สามารถทำได้ เช่น การบนว่าให้ได้รับเลือกเป็นสมาชิก อบต. ให้ได้รับตำแหน่งอาจารย์ ๓ การบนแบบนี้บางครั้งพ่อแม่ก็สามารถทำแทนลูกของตนเองได้ เนื่องจากการทำงานครบ ๓ ครั้งแล้ว ปัจจุบันบางคนยังบนบานต่อในครั้งที่ ๔ เนื่องจากเชื่อว่าการบนด้วยงานปีผีผดจะทำให้ได้ผลสำเร็จดังปรารถนา เช่น บนให้ได้เลื่อนชั้นราชการจาก ซี ๘ เป็น ซี ๙ ซึ่งการบนและการจัดงานเมื่อประสบความสำเร็จเป็นการประกาศให้กับญาติพี่น้องและ คนในชุมชนรับรู้ถึงความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานของตนเอง ดังที่คุณพ่อพูดขณะเข้าทรง ว่า “มึงนี่ฉลาดไม่ต้องทำงานออกแรงเอง ไซ้เจ้าให้นำเงินนำทองมาให้” ซึ่งการที่มีผู้บนบานและ ทำงานมาจากเดิมก็เป็นการแสดงถึงผลสำเร็จจากการที่เจ้าช่วยเหลือด้วย

แต่การบนบนเมื่อเจ็บป่วยมีให้เห็นไม่บ่อยครั้งนัก และคนรุ่นใหม่ของหมู่บ้านก็จะ ทำงานตามโดยความเต็มใจเมื่อตนเองมีเงินพร้อมจะทำงาน โดยไม่ต้องรอให้เจ็บป่วยหรือมี ปัญหายุ่งยากในชีวิตเพราะเจ้าทวง แต่ทำด้วยความเต็มใจก็ยิ่งทำให้เจ้านั้นชื่นชอบชื่นชมกับ เจ้าภาพและช่วยเหลืออย่างสุดความสามารถของตนเอง เมื่อผู้นั้นจะร้องขอให้ช่วยเหลือสิ่งใด ลักษณะของการไม่ต้องบนต่อเจ้าเช่นนี้เป็นลักษณะที่เรียกว่าเป็นสินบนมาแต่กำเนิดแล้ว เมื่อ ตนเองเกิดขึ้นมามีเชื้อสายที่ทำงานปีผีผดมาแต่รุ่นปู่ย่าตายาย ตนเองก็ต้องทำงานปีผีผดไปโดย ปริยาย

กระบวนการและขั้นตอนการทำพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมงานปีผีผดต้องเตรียมงานก่อนล่วงหน้าก่อนหลายวัน เพราะ เจ้าภาพต้องนัดหมายกับร่างทรง ติดต่อญาติพี่น้องที่จะมารำผี ติดต่อว่าจ้างคนทำขนมสำหรับใช้ในพิธีติดต่อซื้อกล้วยซื้อมะพร้าวที่ต้องให้เป็นจำนวนมากในแต่ละพิธี เมื่อใกล้ถึงวันงานเจ้าภาพ

และญาติพี่น้องต้องเตรียมสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรม ที่เรียกว่า โรงผีมืด และต้องเตรียมข้าววัตถุสิบทั้งเนื้อสัตว์ และผักชนิดต่าง ๆ สำหรับประกอบอาหารเลี้ยงแขกที่มาในงาน

การนัดหมายวันประกอบพิธีกับร่างทรงเป็นสิ่งสำคัญ โดยร่างทรงจะมีกำหนดการทำงานที่รับไว้ล่วงหน้าทีมนัดหมายกับนายนิมนต์เรียบร้อยแล้ว ดังนั้นการนัดงานจะต้องไม่ซ้ำซ้อนกัน การนัดงานคนที่นัดก่อนจะได้วันที่เชื่อว่าเป็นวันดีของปี เช่น ขึ้น ๑ ค่ำของเดือน ๖ ซึ่งนับเป็นงานแรกของแต่ละปี จะทำให้รวยเป็นอันดับแรก ทำมาหากินได้ผลสำเร็จเป็นที่ ๑ แต่การทำงานปีผีมืดของบ้านบ่อพราหมณ์หากเลือกได้นิยมทำข้างขึ้นมากกว่า เพราะชื่อของวันบ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรือง คือ ทำมาหากิน “ขึ้น” แต่หากร่างทรง นายนิมนต์ หรือคนรำผีไม่ว่างจริง ๆ อาจปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสมที่แต่ละคนจะตกลงกัน

ทั้งนี้เมื่อได้วันที่แน่นอนแล้ว ต้องไปว่าจ้างคนในหมู่บ้านให้ทำขนมที่ต้องใช้ในพิธีกรรม สำหรับขนมที่ต้องใช้นั้นแต่เดิมเจ้าภาพต้องทำเอง โดยต้องอาศัยแรงงานจากญาติพี่น้องให้มาช่วยกันทำขนม ตั้งแต่การขุดมะพร้าว โม่แป้ง คั่วถั่วเขียว ตำให้ละเอียด และนำมาปั้นให้เป็นขนมชนิดต่าง ๆ แต่หลายสิบปีมานี้มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งรับจ้างทำขนมที่ต้องใช้ทั้งหมด โดยรวมพี่น้อง ลูก และหลานช่วยกันทำ ซึ่งผู้ทำขนมจะได้ค่าตอบแทนกันทุกคน เนื่องจากเมื่อคนเลิกอาชีพทำนา ไปรับราชการ ทำงานรับจ้างมากขึ้น เวลาที่จะมาทำขนมร่วมกันจึงไม่มี การจ้างทำขนมจึงทำให้เจ้าภาพมีความสะดวก

สิ่งที่เจ้าภาพต้องดำเนินการก่อนถึงงานของตนเองล่วงหน้าก่อนหลายวัน คือ การไปบอกญาติพี่น้อง หรือพรรคพวกที่รำผีให้มารำผีในงานของตนเอง สำหรับเจ้าภาพที่มีผี คือ สามารถเข้าผีในงานปีผีมืดได้จะมีการไปติดแรงกับเจ้าภาพที่มีผีคนอื่น ๆ โดยการไปช่วยรำผีในงานโดยไม่รับเงินค่าตอบแทน แต่เมื่อถึงงานของตนเองผู้ที่ตนเองไปติดแรงไว้ก็จะมาช่วยรำผีเช่นเดียวกัน หากเจ้าภาพคนใดที่ไม่มีผีต้องไปติดต่อกับคนรำผีให้มาช่วยรำในงานของตน ทั้งนี้เจ้าภาพคนนั้นจะต้องจ่ายเงินให้กับคนที่มารำผี ญาติพี่น้องของผู้รำผีกลุ่มใหญ่จะเป็นคนในหมู่บ้าน แต่จะมีบางคนที่ไปตั้งครอบครัวอยู่ที่หัวหิน เมื่อพี่น้องของตนจัดงานก็จะมาช่วยรำผี

การบอกญาติพี่น้องหรือผู้ที่จะมีมารำผีเป็นหน้าที่ของเจ้า ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าภาพที่มีผีหรือเป็นผู้เข้าผี หากเป็นชาวบ้านทั่วไปที่ไม่มีผีหรือเป็นลูกหลานที่ไม่มีครอบครัวหรือตั้งครอบครัวหมู่บ้านอื่นหรือจังหวัดใกล้เคียงที่จะประกอบพิธี จะให้ผู้จัดหาผีเป็นผู้ไปบอกผู้รำผีให้มาร่วมพิธีกรรม ซึ่งก็คือป้าสมนึก โดยมีลูกสาวและหลานสาวเป็นผู้ช่วย การจัดหาผีปัจจุบันจะมีเครือข่ายกันอีก ๒ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านบ่อหวาย ต.โพไร่หวาน อ.เมือง หมู่บ้านนี้อยู่ห่างจากบ้านบ่อพราหมณ์ ประมาณ ๖ กิโลเมตร และบ้านหนองบ่อ ต.หนองกระเจ็ด อ.บ้านลาด อยู่ห่างจากบ้านบ่อพราหมณ์ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร โดยผู้มาเข้าผีจะได้รับค่าตอบแทนเป็นเงิน จำนวน ๑๒๐ บาทต่อคนต่อหนึ่งงาน

เจ้าภาพจะต้องหาซื้อกล้วยน้ำว้าและมะพร้าวจำนวนมากในการจัดเครื่องสังเวย โดยจะซื้อจากคนรู้จักหมู่บ้านข้างเคียง ทั้งบ้านลาดโพธิ์บ้านสามโรง เนื่องจากจะได้กล้วยน้ำว้าและ

มะพร้าวที่ราคาถูกกว่าท้องตลาด บางคนญาติพี่น้องที่ปลูกกล้วยน้ำว้าปลูกมะพร้าวและให้ผลผลิตในช่วงนั้นก็นำมาช่วยงาน ในงานของลูกสาวผู้ใหญ่บุญส่งกล้วยน้ำว้าได้จากต้นในบ้านของตนเองส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งทรงลั่นนำมาช่วย เพราะแม่ของเจ้าภาพเป็นลูกพี่ลูกน้องกับทรงลั่น จากจากนี้ญาติบางคนไปทำสวนอยู่แถบอำเภอยางน้ำกล้วยและพืชผักมาช่วยงานอีกจำนวนไม่น้อย

เจ้าภาพจะต้องไปจับจ่ายซื้อของมาเตรียมทำอาหารสำหรับตั้งสำรับเสวยของเจ้า และต้องเตรียมอาหารสำหรับเลี้ยงญาติพี่น้องและแขกที่มาในงาน เจ้าภาพแต่ละคนจะมีญาติของตนเองที่ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยซื้อข้าวของ เป็นแม่ครัวทำอาหาร โดยเงินที่ใช้จ่ายทั้งหมดจะเบิกจากเจ้าภาพ แต่เจ้าภาพบางคนก็ไปตั้งครอบครัวอยู่นอกหมู่บ้าน เมื่อกลับมาประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้านก็จะมีพี่น้องเป็นผู้ช่วยจัดการให้ทั้งหมด โดยเจ้าภาพต้องจ่ายเงินก่อนหนึ่ง

การเตรียมโรงผัดเป็นงานที่ผู้ชายต้องช่วยกันเตรียม โรงผัดปรับจากเต็นท์ที่เป็นของสวนกลางของหมู่บ้าน โดยนำไม้กระดานขนาดยาวเท่าเต็นท์ปูตามยาวครึ่งหนึ่งของเต็นท์เพื่อใช้ตั้งเครื่องสังเวย การประกอบพิธี การร่ายรำของคุณพ่อ ผีรำ และผัด แต่เดิมโรงผัดปลูกไม้ไผ่มุงด้วยใบตาล แต่ต่อมาได้ปรับเปลี่ยนเป็นเต็นท์ โดยเจ้าภาพจะต้องเสียค่าบำรุงจำนวนเงิน ๒๐๐ บาท สำหรับแรงงานในที่มาช่วยกางเต็นท์ไม่ต้องจ่าย เพราะใช้เด็กหนุ่ม ๆ ที่อยู่ละแวกบ้าน แต่บางงานไม่ต้องกางเต็นท์เนื่องจากใช้ศาลาหมู่บ้านเป็นสถานที่ประกอบพิธี โดยปรับปรุงให้มีการตั้งเสาตั้งกลางศาลาเท่านั้น งานที่ไม่ต้องทำโรงผัดทั้งหมดเป็นงานที่เจ้าภาพไปตั้งครอบครัว ไปทำมาหากินต่างถิ่น แต่กลับมาประกอบพิธีต่อจากพ่อแม่ การทำงานที่ศาลาหมู่บ้านมีความสะดวกในการจัดการ ทั้งระบบไฟที่มีอยู่แล้ว และบ้านที่ว่างทำขนมและว่างประกอบอาหารเพื่อเลี้ยงแขกทั้งหมดก็อยู่ใกล้ อีกทั้งเป็นที่สาธารณะของหมู่บ้าน นอกจากญาติพี่น้องของตนเองแล้ว เพื่อนบ้านใกล้เคียงสามารถมาร่วมงานได้อย่างไม่ขัดข้องใจ

สำหรับเจ้าภาพที่เป็นคนในหมู่บ้านหรือยังอยู่กับพ่อแม่ในหมู่บ้านจะทำงานที่บ้านมากกว่าที่ศาลา เพราะพี่น้องและเครือญาติที่ช่วยงานมีจำนวนมากว่า เนื่องจากได้เคยเอาแรงช่วยงานต่าง ๆ กันมาอย่างต่อเนื่อง และเจ้าภาพเองมีความคิดว่า “ทำงานที่บ้านผีให้ย่าเฒ่าเรือนที่มาในงานไม่ไหว ยังจะคงได้ยืมได้ดูลูกหลานทำงาน” เพราะผีเรือนของแต่ละบ้านก็มีลักษณะเหมือนกับคนโดยทั่วไป คือ บางคนแก่มากก็ไปไม่ไหว คำว่าแก่มากของชาวบ้านส่วนหนึ่งเนื่องจากผีเรือนอยู่ในชั้นการลำดับญาติที่ตนเองไม่รู้จัก รู้แต่ว่าเป็นผีเรือนที่อยู่ที่เรือนของตนเองเท่านั้น ดังนั้นผีเรือนเหล่านี้จึงเป็นผีต้องเชิญมา

งานช่วงกลางวัน

ในวันทำพิธีกรรมงานปีผีผัด เจ้าภาพจะจัดเตรียมสำรับอาหารหวานคาวจำนวน ๒๕ สำรับตั้งแต่เช้าตรู่ เมื่อเตรียมสำรับเสร็จแล้วอาจให้หญิงอาวุโสของเครือญาติหรือเจ้าภาพเองก็ได้ เป็นผู้นำสำรับไปไหว้ ๕ จุด ได้แก่ พระภูมิ เจ้าที่ ผีเรือน คุณพ่อเจ้าบ้าน และผีวงญาติ เพื่อ

บอกกล่าวและถวายเครื่องเช่นก่อนทำพิธีกรรมทั้งหมด โดยจุดทั้ง ๕ เป็นจุดที่มีผลต่อการเจ็บป่วยของชาวบ้าน แม้ว่าจะไม่มีจุดผีตายโหงโดยเฉพาะแต่ผีตายโหงก็รวมอยู่ในผิวงญาติแล้ว เพราะญาติที่ตายโหงไม่ไปเป็นผีเรือนของบ้านตนเอง เพราะเป็นการตายผิดธรรมชาติ แต่ผีตายโหงก็มีฤทธิ์ในการให้โทษแก่ชาวบ้านหากไม่เซ่นไหว้เมื่อมีงานปีผีมืด สำหรับที่ไปไหว้ทั้ง ๕ จุด จะแจกจ่ายให้ญาติพี่น้องของตนเอง โดยเฉพาะสำหรับที่เซ่นไหว้นอกเรือน ห้ามนำเข้าบ้านหรือนำขึ้นเรือนโดยเด็ดขาด เครื่องเช่นต้องแจกจ่ายแก่คนอื่น

จากนั้นเริ่มพิธีโดยคณะนายนิมนต์และพี่เลี้ยงคนทรงเตรียมเครื่องสังเวย การจัดเตรียมสำหรับเครื่องสังเวยสำหรับเจ้าทั่วไป และสำหรับใหญ่สำหรับคุณพ่อประจำงานปีผีมืด ป้าม้วนและป้ามั่วจะเป็นผู้จัดเตรียมสิ่งของทั้งหมด โดยอาจมีญาติของเจ้าภาพมาช่วยเป็นลูกมือบ้าง แต่การตรวจสอบรายละเอียดความครบถ้วนของแต่ละสำรับจะเป็นหน้าที่ของป้าม้วนและป้ามั่ว ซึ่งทั้งสองคนเป็นพี่เลี้ยงของคุณพ่อ เป็นผู้ช่วยเตรียมเครื่องแต่งตัว เตรียมหมากพลูบุหรี่ยกขณะคุณพ่อเข้าทรง

ในการจัดเตรียมสำหรับใหญ่จะใส่ในพานทองขนาดใหญ่โดยเครื่องสังเวยจะมีมากเป็นสองเท่าของสำรับเล็ก คือ มีกล้วยน้ำว้า ๒ หวี มะพร้าวอก ๒ ลูก ขนมเปี๊ยก ขนมกวน ขนมกง เกี๊ยว สามเกลอ ข้าวตอกหัวโชน อย่างละ ๒ ชั้น ไข่ต้มแดงขนาดใหญ่กว่าสำหรับเล็กอย่างละคู่ น้ำ ๒ ขวด เหล้า ๒ ขวด หมากพลู ข้าวสวยพร้อมไขเปิดต้มและหมูชิ้นใหญ่ ซึ่งการจัดสำรับใหญ่มีความพิเศษกว่าสำรับเล็ก เนื่องจากสำรับของคุณพ่อที่เสวยรับงานโดยตรง “หากทำของดี ทำของใหญ่ ๆ ทำของเยอะ จะทำให้เจ้าภาพเขาได้ผลดี” เห็นได้จากมะพร้าวสำหรับใหญ่ต้องใช้มะพร้าวอก เพราะแสดงถึงความมั่งคั่งของเจ้าภาพ ส่วนสำหรับเล็กจะใส่ถาดโดยลดปริมาณเครื่องสังเวยทั้งหมดเหลือเพียงอย่างละหนึ่งเท่านั้น โดยมีทั้งหมด ๑๗ สำหรับ การเรียงสำรับจะเรียงไปตามความยาวของโรงผีมืดหรือศาลา โดยเว้นระยะห่างระหว่างสำหรับใหญ่และสำหรับเล็กให้กับเจ้าภาพได้นั่งเพื่อทำพิธีถวายคุณพ่อ โดยท้ายสำรับจะต้องมีกระบุงใส่ข้าวเปลือก มะพร้าวอกสำหรับนำไปปลูก พักห้วย ไข่ และหินลับมีด โดยเป็นสิ่งจำเป็นในการประกอบพิธีงาน เพราะข้าวเจ้าภาพที่ทานจะนำไปปลูก มะพร้าวจะนำไปปลูกซึ่งจะได้ผลมาทำงานปีผีมืดต่อไป และผลที่ได้ใช้ทำขนมและกับข้าวในชีวิตประจำวัน เพราะอาหารและขนมโดยส่วนใหญ่ก็จะมีมะพร้าวเป็นองค์ประกอบ

ทางด้านนายนิมนต์ทยอยเดินทางมาจากบ้าน โดยนายนิมนต์แต่ละคนจะนำโพนของตนเองมาจากบ้าน โพนของแต่ละคนจะใส่ธูปหรือไม้กี้ยามพระเพื่อป้องกันการชำรุดเสียหาย เมื่อนายนิมนต์แต่ละคนมาถึงก็จะนำโพนมาวางเรียงกันตามแนวยาวของโรงผีมืด เมื่อเรียงโพนเสร็จเรียบร้อยต้องนำกรับและฉิ่งที่ใช้ตีประกอบจังหวะวางร่วมกับโพน เพื่อให้วัครุโพนการไหว้ครุโพนจะนำจานใบหนึ่งใส่ดอกไม้ธูปเทียน หมากพลู บุหรี่ เงิน ๑๒ บาท และเหล้าขาว ๑ ขวด จากนั้นลงเฝ้าผู้ที่อาวโสที่สุดจุดธูปเทียนไหว้ครุ ผู้ใหญ่ส่งไหว้ครุพร้อมทั้งนำหมากพลูใส่ในโพนใบละหนึ่งคำ นำเหล้าขาวตีหน้าโพนเพื่อบอกครุ หลังจากเสร็จขั้นตอนนี้นายนิมนต์ทุกคนจะ

กราบโพนก่อนจะหยิบไปเตรียมตีประกอบพิธี ในขณะที่กำลังไหว้ครูนายนิมนต์ทุกคนจะไม่พูดคุยกันเสียงดังเช่นตอนเตรียมสำหรับ

ขณะที่กำลังไหว้ครูนายนิมนต์ ลุงเอี้ยงนายนิมนต์คนหนึ่งนำสำหรับ ๑ สำหรับไปทำพิธีเบิกตำนานงานปีผีมืดที่ศาลเพิงตา โดยศาลเพิงตาเป็นศาลระดับเอนที่ทำจากท่อพีวีซีมีระดับลดหลั่นกัน ๒ ชั้น แต่ละชั้นจะรองด้านไม้อัด ศาลเพิงตาเคลื่อนย้ายได้ เมื่อเสร็จงานหนึ่ง ๆ นายนิมนต์ต้องเก็บกลับบ้าน เพราะเป็นของส่วนกลางของคณะนายนิมนต์ โดยเป็นหนึ่งในอุปกรณ์ที่ต้องใช้ สิ่งที่อยู่คู่กับศาลเพิงตา คือ รม สำหรับรมคันนี้ต้องกางทุกครั้งเมื่อจะเบิกตำนานปีผีมืดในช่วงเช้า เพราะเป็นรุ่มกันร้อนให้กับคุณพ่อองค์ต่าง ๆ ลุงเอี้ยงนำสำหรับไปวางบนศาลเพิงตาจตุรูปเทียนเชิญคุณพ่อประจำงานปีผีมืด คุณพ่อวัดมหาธาตุ คุณพ่อวัดเขาตะเครา คุณพ่อวัดบ้านแหลม คุณพ่อหลักเมือง คุณพ่อนายด่าน เช่น คุณพ่อเขาย้อย คุณพ่อเขาใหญ่ คุณพ่อสามร้อยยอด คุณพ่อกุยบุรี คุณพ่อปราณบุรี ฯลฯ ให้มารับเครื่องสังเวย และเชิญมาเบิกตำนานให้เจ้าภาพอุปสรรคในการทำงานปีผีมืดอันส่งผลต่อการไม่มีอุปสรรคในการดำเนินชีวิต เมื่อจตุรูปเชิญคุณพ่อแล้วทั้งระยะเวลาสักครู่ จากนั้นลาสำหรับ โดยสำหรับนั้นเป็นสำหรับของลุงเอี้ยงผู้เชิญคุณพ่อ นำเครื่องสังเวยกลับไปรับประทานที่บ้านของตน

ภาพที่ ๗ การเชิญคุณพ่อเข้าทรงเพื่อทำพิธีงานปีผีมืดช่วงเช้า

เมื่อร่างทรงแต่งตัวเรียบร้อย การเตรียมสำหรับจัดได้ครบจำนวน นายนิมนต์ไหว้ครูและเบิกตำนานรับเจ้าเสร็จสิ้น เจ้าภาพจตุรูปอธิฐานปักที่สำหรับใหญ่ ญาติที่มาร่วมงานช่วยจตุรูปปักสำหรับเล็กทั้ง ๑๗ สำหรับ ๆ ละ ๓ ดอก จำนวนรูปหลายสิบดอกทำให้ทั่วโรงผีมืดมีแต่ควันรูป

และกลืนรูป ขณะที่เสียงโตนดั่งขึ้นเป็นจังหวะคละเคล้ากับกลืนรูปที่เริ่มอบอวนไปทั่วบริเวณ หลังจากจุดมาไม่เกิน ๕ นาที คนทรงยกพานทองที่ภายในมีดอกไม้ บูหรี เงินค่าครู เงินค่าที่นั่ง และพระขรรค์เล็ก ๆ ที่ผูกมัดด้วยผ้า ๓ สี คนทรงนั่งพับเพียบหลับตานิ่งอย่างมีสมาธิพร้อมยกพานครูขึ้นเหนือศีรษะ จากนั้นร่างที่นิ่งสงบก็เริ่มสั่นไหวทีละน้อย พานครูค่อย ๆ ถูกวางลง พร้อมอาการสั่นเบา ๆ ที่ยังคงสั่นไหวอยู่ ร่างที่สั่นอยู่นั้นค่อย ๆ พนมมือและสั่นแรงขึ้นเรื่อย ๆ พร้อมกับเสียงโตนที่ดั่งขึ้นเช่นกัน ร่างที่นิ่งพับเพียบสั่นแรงขึ้นพร้อมกับการเปลี่ยนเป็นท่า นั่งขัดสมาธิ ถึงตอนนี้คุณพ่อได้เข้าทรงเรียบร้อยแล้ว เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้วคุณพ่อก็จะกินหมากคำหนึ่ง

เมื่อเข้าคุณพ่อเจ้าของร่างทรงเข้าทรงเรียบร้อยแล้ว การสื่อสารระหว่างเจ้าภาพกับคุณพ่อองค์นั้น ๆ ก็เริ่มขึ้น เช่น หากเป็นป้าอุ่มคุณพ่อหล่อทองจะมาเข้าร่างทรงองค์แรก หากเป็นป้าบุญล้นจะเป็นคุณพ่อปู้มัน ป้าทุมทรงคุณพ่อสามก้อน ป้าทินทรงคุณพ่อสมุนไพร เมื่อคุณพ่อองค์แรกพูดคุยกับเจ้าภาพ และให้เจ้าภาพอนุญาตให้ท่านทำพิธีอย่างเป็นทางการ เมื่อเจ้าภาพกล่าวให้อนุญาตแล้ว คุณพ่อก็จะกล่าวเชิญเจ้าองค์ต่าง ๆ เพื่อมาร่วมพิธีที่สำคัญนี้ เมื่อเชิญเจ้าจบ เสียงกลองก็ดั่งขึ้นเป็นจังหวะเช่นเดิม คุณพ่อเจ้าของร่างทรงนั่งรำ โดยมีมือจีบรำรำอยู่เหนือพานทองสำหรับใส่อาหารคาวหวานและผลไม้หลากหลายชนิด หรือเรียกขั้นตอนนี้ว่า “การเคล้าสำหรับ” เมื่อนั่งรำรำเคล้าสำหรับสักครู่ ก็จะลุกขึ้นยืนรำรำเหนือสำหรับอาหาร เช่นเดียวกับการนั่ง แต่จะมีการกวัดแกว่งแขน และยกย้ายสายศีรษะ หัวไหล่ ลำตัว และขยับแข้งขาไปตามเสียงโตนได้มากกว่า เมื่อคุณพ่อเจ้าของร่างทรงรำรำสักพักก็นั่งลง พร้อมกับถือช้อนมือหนึ่ง ถือแก้วน้ำมือหนึ่ง พร้อมกับอาการตักอาหารคาว อาหารหวาน ซึ่งเป็นการตักเหนือสำหรับอาหารแล้วใส่ปาก เพื่อเป็นการรับเครื่องสังเวยที่เจ้าภาพจัดมาถวาย ขณะที่เสวยเครื่องสังเวยอยู่นั้นเสียงโตนก็ยังดั่งอยู่ทั่วบริเวณอย่างต่อเนื่อง เมื่อเสร็จสิ้นการรับเครื่องสังเวยแล้ว เสียงโตนก็จบลง คุณพ่อก็จะพูดคุยกับเจ้าภาพ อาจกล่าวชื่นชมน้ำใจของเจ้าภาพที่จัดอาหารดี ๆ มาถวาย คุณพ่อให้พรที่เป็นมงคลต่อการจะทำมาหากินที่รุ่งเรืองต่อไป จากนั้นก็คุณพ่อก็จะเปลี่ยนให้องค์อื่นลงมาประกอบพิธี โดยการเปลี่ยนองค์คุณพ่อองค์เดิมจะนั่งสมาธิพนมมือ เสียงกลองก็ดั่งขึ้น ร่างคนทรงก็สั่นเป็นจังหวะตามเสียงกลอง เมื่อสิ้นเสียงกลองคุณพ่อองค์ใหม่ก็มาเข้าทรง ผ้าโพกหัวและผ้าคาดเอวก็จะถูกเปลี่ยนใหม่ ซึ่งเจ้าพ่อแต่ละองค์จะมีสีของผ้าที่แตกต่างกัน

คุณพ่อองค์ที่ ๒ ที่จะมาเข้าทรง คือ คุณพ่อเจ้าบ้าน ซึ่งบ้านป่อพราหมณ์-ป่อมอญ คุณพ่อเจ้าบ้าน ได้แก่ คุณพ่อก่อนทอง เมื่อคุณพ่อก้าวมาเข้าทรงผ้าโพกหัวและผ้าคาดเอวจะถูกเปลี่ยนเป็นผ้าสีขาว เมื่อเปลี่ยนผ้าแล้วก็จะเห็นพระขรรค์ที่เอวข้างใดข้างหนึ่ง คุณพ่อจะลุกขึ้นยืนรำรำเหนือสำหรับด้านหน้า การรำของคุณพ่อก่อนทองจะไม่รุนแรงเช่นคุณพ่อองค์ก่อน เพราะคุณพ่อเจ้าบ้านจะแก่มาก เดินเหินไม่ค่อยไหวแล้ว เพราะอยู่ที่หมู่บ้านมานานมาก เมื่อครั้งเข้าทรงร่างทรงทุมกล่าวว่า อยู่ที่ศาลแห่งนี้มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ชาวบ้านเองก็เชื่อว่า

คุณพ่อก่อนทองนั้นแก่มาแล้ว คุณพ่อก่อนทองจะรำไม้นานก็จะเหนื่อยและนั่งลง เมื่อนั่งลงแล้ว ท่านก็รำเคล้าสำหรับ จากนั้นก็ตักเครื่องสังเวียใส่ปากสลับกับการดื่ม น้ำ การตักอาหารและดื่ม น้ำนั้นเป็นแต่เพียงการแสดงอาการเท่านั้น ไม่ใช่การตักกินจริงแต่อย่างใด เมื่อเสวยเสร็จ เสียงดนตรีก็หยุดลงพร้อมกัน

ภาพที่ ๘ ภาพคุณพ่อก่อนทองแต่งกายโปกผ้าขาวจับมือเจ้าภาพเพื่อให้พร

การพูดคุยกับคุณพ่อก่อนทองก็ตั้งขึ้นจากญาติของเจ้าภาพที่นั้งอยู่รอบ ๆ ด้วยอาการ ดีใจ บางคนก็กล่าวว่าดีใจมากที่เจอคุณพ่อ ปีหนึ่งจะได้เจอกันครั้งหนึ่ง บางคนถามเรื่องการ เจ็บป่วยของตนเองและญาติ ๆ ว่าเกิดจากอะไร บ้างถามเรื่องมีคนตายหลายคนอย่างให้คุณพ่อ ช่วยคุ้มครองดูแลชาวบ้านด้วย ฯลฯ มีหลายคราวที่คุณพ่อก่อนทองกล่าวว่า “ดีใจที่เห็นชาวบ้าน รักกัน” คุณพ่อจะพูดคุยพร้อมกับการกินหมาก สบู่บุหรีที่เจ้าภาพจัดมาถวาย แต่บางครั้งก็จะ ขอให้คนไปหาใบตองมาวนยาเส้นให้เพราะอยากสูบแบบเดิม ๆ ที่ตนเองเคยสูบสมัยก่อน คุณ พ่อก่อนทองจะคุยกับชาวบ้านอย่างทั่วถึง บางครั้งญาติเจ้าภาพจะให้ลูกหลานที่ยังเล็ก ๆ มาให้ คุณพ่อเป่าหัวเพื่อเป็นสิริมงคล ไม่เจ็บไม่ป่วยด้วย เมื่อคุยกับชาวบ้านสักพักก็เปลี่ยนเป็นองค์อื่น ต่อไป ก่อนเปลี่ยนองค์คุณพ่อก่อนทองจะให้พรกับเจ้าภาพที่จัดงานถวาย เจ้าภาพก็จะนั่งนิ่งรับ พรที่เชื่อว่าจะส่งผลต่อชีวิตตนเองตามพรของคุณพ่ออย่างตั้งใจ

องค์ที่ ๓ คุณพ่อสร้อยสังวาลย์หลักเมืองจะมาลงทรงต่อจากคุณพ่อก่อนทองเจ้าบ้าน เสมอ คุณพ่อหลักเมืองนี้เมื่อมาลงทรงแล้วจะไม่กินหมาก แต่จะสูบบุหรี และจะพูดด้วย ภาษากลางแบบกรุงเทพฯ จะไม่พูดภาษาท้องถิ่นเช่นคุณพ่อเจ้าของร่างทรง และคุณพ่อก่อน ทองที่เป็นคุณพ่อเจ้าบ้าน คุณพ่อหลักเมืองจะนั่งตัวตรง ยิ้มก็แต่ในหน้า ไม่แสดงอารมณ์อย่าง

เต็มทีรุนแรง เมื่อมาลงทรงจะเป็นผ้าจากผ้าโพกหัวและคาดเอวขาวจากองค์เดิมเป็นผ้าสีเหลืองทอง การร่ายรำของคุณพ่อหลักเมืองทั้งขณะยืนและนั่งจะจัดมีการเรียงนิ้วจิบนิ้วอย่างเป็นระเบียบอย่างมาก และจะร่ายรำอย่างช้า ๆ แต่สง่างาม การร่ายรำจะไม่มากนัก และขณะเสวยก็จะเรียบร้อยมาก เริ่มจากการเด็ดช้อนด้วยกระดาดช้อนก่อนตักอาหารเสวย และจะสูบบุหรี่หลังจากเสวยเสร็จแล้ว คุณพ่อหลักเมืองมักจะชมถึงอาหารที่จัดเตรียมอย่างดีและสวยงามมาก จากนั้นก็ให้พรแก่เจ้าภาพแล้วก็เปลี่ยนองค์ไป

องค์ที่ ๔ คุณพ่อหอมทุ่งจะมาลงต่อจากคุณพ่อหลักเมือง แต่บางครั้งอาจจะมีคุณพ่อสมุนไพรบ้าง คุณพ่อปุลายบ้าง มาลงก่อน ทั้งนี้แล้วแต่เจ้าภาพนั้น ๆ นับถือคุณพ่อองค์ใดอยู่เป็นพิเศษ สำหรับคุณพ่อหอมทุ่งเมื่อมาเข้าร่างทรงแล้วก็จะร่ายรำอย่างสนุกสนาน ทะมัดทะแมง และแข็งแรง เมื่อยืนร่ายรำจะมีเครื่องเล่นสำหรับคุณพ่อหอมทุ่ง คือ จะมีถั่วเขียวกว่นบัน แล้วทอดเป็นรูปเคียวและคันหลาว ซึ่งเป็นตัวแทนของการทำนา คุณพ่อหอมทุ่งจะนำเคียวมารำทำท่าเกี้ยวที่เหนือสำหรับอาหารแล้วให้เจ้าภาพแบมือรับ โดยกล่าวว่า “วันนี้เกี้ยวเงินเกี้ยวทอง เกี้ยวข้าวเกี้ยวของมาให้” เมื่อเจ้าภาพรับแล้วก็ทำท่ากำพรนั้นใส่กระเป๋าสี้อย่าง ใส่หัวบ้าง จากนั้นคุณพ่อหอมทุ่งก็รำท่าท่าหาบฟ่อนข้าวด้วยคันหลาว โดยจะทำท่าหนักมากจนตัวเอียงไปด้านหน้าด้านหลังก่อนนำข้านั้นมาใส่มือเจ้าภาพที่แบรอรับอยู่ เมื่อรำเสร็จทั้งเคียวและคันหลาวจะให้กับเจ้าภาพ หรืออาจโยนให้กับคนที่มานั่งอยู่ในบริเวณรอบ ๆ เจ้าภาพในโรงพิธี

องค์ที่ ๕ คุณพ่อสายน้ำเขียวเป็นเจ้าที่ดูแลสัตว์ในทะเล มีประวัติความเป็นมาว่าคุณพ่อไปเล่นสากซึ่งเป็นการพนันชนิดหนึ่งเกิดเสียพนัน จึงหนีเมื่อเสียพนันตั้งแต่นั้นมาจึงยอมให้นำปูแมงดามาทำงานปีผีผด เมื่อมาลงทรงจะผูกผ้าสีเขียวบนศรีษะและที่เอว เมื่อมาถึงท่านจะยืนรำรับเครื่องสังเวย ท่ารำที่เป็นลักษณะเฉพาะคือหยิบปูต้มและแมงดาต้มตัวใหญ่มารำไปมาเหนือสำหรับ รำให้ปูแมงดาชื่นกันไปมา ซึ่งการร่ายรำเช่นนี้เป็นการแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของอาการการกินที่จะมากมายเหลือเฟือของเจ้าภาพ จากนั้นท่านจะนั่งเสวยเครื่องสังเวย เมื่อเสวยเสร็จเรียบร้อยพิธีการสำคัญของช่วงนี้ คือ นำปูทะเลเป็นที่ซื้อมาจากตลาด ซึ่งเตรียมไว้อยู่ในขันเงินขนาดใหญ่ออกมาแกะเชือกที่ผูกมัดตัวปูอยู่ จากนั้นพระขรรค์กดตัวปูไว้แล้วท่องคาถาพร้อมกับพูดว่า “ให้ลูกของพ่อนำความเจ็บความไข้ของเจ้าภาพไปทิ้งทะเลเทท่านะลูก” และจะสั่งสอนปูที่จะปล่อยว่า “ให้หลบเหล่ามนุษย์ให้ดี มนุษย์นั้นใจร้ายจะเจ้ามาเป็นอาหาร” จากนั้นนำขันเงินใส่ปูยกให้เจ้าภาพแล้วให้เจ้าภาพนำไปปล่อย ก่อนปล่อยให้อริฐานแต่สิ่งที่ดี แต่ละสำหรับจะมีปูต้ม

นายนิมนต์เล่าว่าทรงแพรวซึ่งเป็นร่างทรงคนก่อน เมื่อคุณพ่อสายน้ำเขียวมาลงจะร้องให้พุ่มพวยเสียใจที่มนุษย์จับลูกหลานมากิน และเมื่อผู้วิจัยได้เดินทางมาร่วมงานปีของชาวบ้านคนหนึ่งที่บ้านต้นถนน ต.นาวัง ทรงสารเป็นผู้ทำพิธีเมื่อคุณพ่อสายน้ำเขียวมาลง คุณพ่อร้องให้พุ่มพวยเสียใจที่ปูถูกจับมาทำงานปีมากมาย ที่ถูกจับมา “ลูกเอ๋ยพ่อสั่งสอนเท่าไรก็ไม่เชื่อไม่ให้ไปไหนก็ยังออกไปจึงถูกจับมาก” การที่คุณพ่อร้องให้เมื่อเห็นปูแมงดาถูกจับมา

มากมาย ทำให้บรรยากาศช่วงนี้เศร้า เจ้าภาพและญาติที่มาร่วมงานเห็นถึงความโหดร้ายของมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวตนของตนเอง ขณะเดียวกันก็ตระหนักถึงคำสั่งสอนของพ่อแม่ที่สอนแต่สิ่งที่ดี แต่เมื่อตนเองไม่เชื่อฟังก็ทำให้ต้องประสบกับเคราะห์กรรมที่ไม่แตกต่างจากปูและแมงดาที่ถูกจับมา การตอกย้ำให้เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่และผู้อาวุโสเริ่มชัดเจนขึ้น ได้รับการทำให้ตระหนักมากขึ้น

องค์ที่ ๖ คุณพ่ออี้สู่นเป็นคุณพ่อที่กินเหล้ากินกะแช่เมามาย เมื่อมาลงทรงจะอาเจียนเสียงดัง พุดจาเสียงดัง พุดตรง ๆ ไม่อ้อมค้อมตามลักษณะของคนเมา คุณพ่ออี้สู่นจะได้รับการเช่นสังเวद्यด้วยเหล้า และท่านจะไปในงานบุญงานกุศลต่าง ๆ เนื่องจากเมื่อมีงานแต่งงาน งานบวช ชาวบ้านจะตั้งสำรับเสวยมีบุหรีและเหล้าสำหรับคุณพ่อองค์ต่าง ๆ โดยเฉพาะคุณพ่ออี้สู่น คุณพอมักพุดเสมอเมื่อเข้าทรงในงานปีผีמדว่า “เมาตลอดไม่เว้นแม้แต่งงานเดียว ไม่เคยว่างทั้งงานบวชงานแต่ง” และมักพุดกับเจ้าภาพและผู้มาร่วมในพิธีว่า “กินเหล้าเมื่อใดอย่าลืมอี้สู่น”

คุณพ่ออี้สู่นมักจะพุดเรื่องการกินเหล้าให้พอดิ กินเหล้าแล้วห้ามทะเลาะวิวาทกัน และพุดถึงคนเมาว่าไม่ใช่คนไม่ดี แต่นิยมการกินเหล้าเท่านั้น งานปีผีמדที่คุณพ่ออี้สู่นเมามากแสดงว่าเจ้าภาพจัดเครื่องสังเวद्यมีอาหารมีเหล้ามียาสูบพร้อมสรรพ ทำให้ท่านอึ่มหน้าสำราญ ซึ่งการจัดงานแล้วมีการเลี้ยงอาหารและเหล้าเบียร์ที่กินไม่จำกัดในงานแต่งงาน งานบวช แสดงถึงความมั่งมีเงินทองของเจ้าภาพ มีสมัครพรรคพวกมาก คนเมาก็มีมาก แต่การเมาของชาวบ้านในงานก็เป็นดังที่คุณพ่ออี้สู่นว่า คือ กินเหล้าเมาแล้วห้ามทะเลาะวิวาทกัน กินเหล้าแล้วให้พุดคุยกันให้สนุกสนานกันไป แต่การพุดตรง ๆ ของคนเมาที่มีเรื่องคับข้องใจก็มักจะไม่เป็นที่ชอบใจของชาวบ้านบางคน เพราะพุดตรงเกินไป แต่ชาวบ้านก็จะรู้กันดีว่า คนเมาคือคนที่พุดจริงไม่โกหก

องค์ที่ ๗ คุณพ่อโหรามเป็นพ่อของคุณพ่อหงส์ทอง คุณพ่อสายน้ำเขียว และคุณพ่ออี้สู่น คุณพ่อโหรามเมื่อลงทรงจะไม่โพกหัวไม่คาดเอวด้วย แต่จะมีผ้าขาวคล้องคอแทน ท่านเป็นเจ้าที่แก่มากไม่สามารถยืนรำเหมือนคุณพ่อองค์อื่น ๆ ขณะนั้นต้องมีหมอนมารองแขนเพราะท่านนั่งเหมือนนอนปกติไม่ได้เพราะแก่มาก ขณะทรงจะพุดเสียงเบาฟังไม่ค่อยถนัด พร้อมกับมีอาการสั่นเทาอยู่ตลอดเวลา การเสวยต้องมีพี่เลี้ยงตักป้อนให้กับคุณพ่อ โดยคุณพ่อจะเสวยอย่างยากลำบากมา เนื่องจากจะมีอาการอาหารติดคอ กลืนอาหารลำบาก บางครั้งมีอาการสำลักอาหารด้วย ท่านมักจะให้พรให้เจ้าภาพอายุยืนยาวนาน ไม่มีโรคไม่มีภัย คุณพ่อโหรามเป็นเจ้าของงานปีผีמדช่วงกลางวัน เมื่อเสวยเสร็จแล้วจะตักสินบนให้กับเจ้าภาพโดยนำพระขรรค์มาเขียนที่มือเจ้าภาพแล้วขีดกลางมือเพื่อแสดงว่างานนั้นหมดสินบนกันครั้งหนึ่ง

คุณพ่อโหรามเป็นคุณพ่อที่แก่แสดงให้เห็นถึงการต้องดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ พี่เลี้ยงที่แข็งแรงกว่าคุณพ่อก็เปรียบเหมือนกับบรรดาลูกหลานที่ต้องดูแลปรนนิบัติพ่อแม่ปู่ย่าตายายของตนเอง ดังที่คุณพ่อโหรามและพี่เลี้ยงกำลังปฏิบัติต่อกัน สินบนเป็นข้อตกลงข้อผูกมัดที่ต่างฝ่ายต่างต้องทำให้กัน ดังนั้นเจ้าภาพและผู้มาร่วมงานกำลังสื่อสารให้เห็นกฎเกณฑ์ร่วมกันของสังคมด้วยความแก่ของคุณพ่อพรที่ท่านให้จึงให้เจ้าภาพมีอายุยืนนาน ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งตัวท่าน

เองก็เป็นต้นแบบหรือตัวอย่างที่ชาวบ้านสามารถเห็นได้ว่าเป็นรูปธรรม และอีกนัยยะหนึ่งการไม่ไร้ของทำนยังเป็นกฎเกณฑ์ของสังคมที่คนสูงอายุจะไม่หมกหมุ่นอยู่กับความบันเทิงเรีงรมย์ ความสนุกสนานเช่นคนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวหรือวัยกลางคน

ก่อนจะถึงคุณพ่อองค์สุดท้ายคือคุณพ่อหงส์ทอง ร่างทรงแต่ละคนจะมีเจ้าที่มารับเครื่องสังเวยที่แตกต่างกัน ทรงอุ้มเล่าว่า “งานตอนกลางวันเจ้าองค์ใดจะมาลงก็สุดแล้วแต่แกเมื่อแกมาแล้วแกจะบอกชื่อเอง” เจ้าองค์ที่มาเข้าทรงรับเครื่องสังเวยมีหลายองค์

ขณะทรงอุ้มทำพิธีเจ้าที่มาเข้าทรง คือ คุณพ่อพลายเพชร พลายแก้ว และพลายทอง คุณพ่อทั้งสามองค์ปัจจุบันนี้ไปจับทรงที่ใดไม่มีใครทราบ แต่ทั้งสามองค์เป็นเจ้าของร่างทรงคนก่อนที่ชาวบ้านบ่อพราหมณ์นับถือและเป็นผู้มาประกอบพิธีงานปีผีมาดให้กับชาวบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ โดยทรงคนเก่าชื่อทรงล้อมบ้านอยู่บ้านต้นมะม่วงก่อนเข้าเมืองเพชรบุรี ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านบ่อพราหมณ์ประมาณ ๕ กิโลเมตร นอกนั้นคุณพ่อหมอซึ่งเป็นคุณพ่อที่อยู่ประจำที่หอบ้านทรงอุ้มจะมาเข้าทรงด้วย คุณพ่อหม่องค์นี้มีความศักดิ์สิทธิ์มีความเก่งด้านการรักษาโรคมีคาถาอาคมที่ขลัง คุณพ่อสามร้อยยอดอยู่ที่เขาสามร้อยยอดเขตจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ คุณพ่อที่เคยมาลงทรงรับเครื่องสังเวยช่วงเช้าอาจมี คุณพ่อเขาหินช้าง คุณพ่อเขาทโมน คุณพ่อเขาชู ฯลฯ

ส่วนทรงล้นคุณพ่อที่มาเข้าทรงเป็นประจำในงานช่วงเช้า คือ คุณพ่อปู่ลายซึ่งเป็นคุณพ่อประจำร่างทรงคนบ้านบ่อพราหมณ์คนก่อน คือ ทรงแพรว ปัจจุบันคุณพ่อปู่ลายจับร่างทรงอยู่ที่บ้านใหม่ซึ่งเป็นหลานของทรงแพรว คุณพ่อปู่ลายมีประวัติตามตำนานตามองเล่าว่าเจ้าลายคือชายหนุ่มที่มาของนางยมโดยแข่งกับพระเจ้ากรุงจีน แต่ชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าลายถูกจับหักแขนหักขา เมื่อมาเข้าทรงจึงมีแขนขาที่โก่งงอ ในงานปีผีมาดคุณพ่อปู่ลายจะมาเข้าทรงเพื่อรับงาน มาให้พรแก่ชาวบ้านอยู่ประจำ คุณพ่อสมุนไพรเขาใหญ่เป็นคุณพ่ออีกองค์หนึ่งที่มาเข้าทรงรับเครื่องสังเวย คุณพ่อเป็นนายด่านด้านใต้ ผู้คนเดินทางผ่านลงไปทางภาคใต้ท่านจะเป็นผู้ดูแล สำเนียงการพูดเมื่อเข้าทรงจะมีสำเนียงใต้ สำหรับทรงล้นกุมารเป็นเจ้าที่เก่งด้านการช่วยเหลือชาวบ้านที่ตกทุกข์ได้ยาก มีความคล่องแคล่วในการช่วยเหลือ ชาวบ้านที่ไปหาคุณพ่อปู่มันมักจะให้เชิญกุมารมา เพื่อขอความช่วยเหลือ เมื่อถึงงานปีผีมาดกุมารจึงมารับเครื่องสังเวยมาให้พรแก่เจ้าภาพและชาวบ้านทุกคน โดยเฉพาะทุกครั้งที่มาจะเรียกเสียงหัวเราะให้กับชาวบ้านเสมอ ๆ และมีลูกอมที่เสกคาถากินแล้วเชื่อว่าจะไม่เจ็บไม่ป่วยหายปวดขา มาแจกชาวบ้านทุกคน

เจ้าที่มาเข้าทรงนอกจากคุณพ่อเจ้าของร่างทรง คุณพ่อเจ้าบ้าน และคุณพ่อหลักเมืองที่จะมาเข้าทรงเป็นองค์ที่หนึ่ง สอง และสามตามลำดับ คุณพ่อองค์อื่น ๆ จะมาเข้าทรงสลับกัน บ้างแต่องค์สุดท้ายคุณพ่อหงษ์ทองต้องมารับเครื่องสังเวยและตัดสินบน

ภาพที่ ๙ การตัดสินบนระหว่างเจ้าภาพกับคุณพ่อหงษ์ทอง

คุณพ่อหงษ์ทอง การแต่งกายของคุณพ่อองค์นี้จะต้องโพกผ้าแดงที่หัว และคาดผ้าแดงที่เอว เมื่อเปลี่ยนองค์มาลงคุณพ่อก็ต้องยื่นรำและนั่งรำ การยื่นรำคุณพ่อก็จะนำเปิดตัวผู้ตัวเมีย กำไลเงินกำไลทอง แหวน เบี้ย ปลาไหล หัววัว และขวดเหล้ามาร่ำรำประกอบเสียงโทน ซึ่งการรำรำจะมีพี่เลี้ยงหยิบเครื่องเล่นต่าง ๆ มาส่งให้ เมื่อรำรำสักกระยะก็จะโยนเครื่องเล่นเหล่านั้นให้ญาติเจ้าภาพและแขกที่มาร่วมงาน ชาวบ้านจะแย่งกันหยิบเครื่องเล่นไปกิน เพราะเชื่อว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์กินแล้วจะหายจากโรคภัย มีโชคมีลาภ มีเงินมีทองตั้งกับกำไลเงินกำไลทอง แหวน และเบี้ยที่คุณพ่อโยนมาให้ ส่วนปลาไหลคือความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหาร ชาวบ้านเล่าว่าสมัยก่อนในหนองน้ำในท้องนาจะมีปลาไหลชุกชุม คุณพ่อจับปลาไหลที่มีอยู่มากมายต่อมาจึงนำตัวมาปั้นแทน เช่นเดียวกับหัววัวที่เป็นของเล่นอย่างหนึ่งของคุณพ่อ เป็นเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาเช่นกันว่า สมัยก่อนการประกอบพิธีงานปีผีมดต้องล้มวัวจริงถวายคุณพ่อ โดยนำเนื้อมาทำอาหารถวาย ส่วนที่เหลือก็นำมาทำอาหารเลี้ยงกันในหมู่เครือญาติ แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีการล้มวัวแล้วแต่ใช้แป้งปั้นทำวัวแทน และมีหัววัวปั้นด้วยถั่วมาเป็นเครื่องเล่นของคุณพ่อ

ประเด็นเรื่องวัวมีสิ่งที่น่าสนใจว่าชาวบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนิยมเลี้ยงวัว ทั้งเพื่อขายเนื้อและเล่นวัวลาน จากเรื่องเล่าในการทำนาที่ใช้แรงงานจากวัวทั้งสิ้น วัวเป็นสัตว์ที่แสดงถึงความมีฐานะของชาวบ้าน เพราะวัวยิ่งมากแสดงว่ายิ่งรวย ผู้ใหญ่บุญสูงเคยเล่าว่า “มีแต่พวกลาวเท่านั้นที่ใช้ควายทำนาและเลี้ยงควาย” ซึ่งแสดงถึงการใช้สัตว์เป็นตัวแบ่งแยกกลุ่มคนอย่างชัดเจน โดยวัวเป็นสัตว์ของคนไทย ควายเป็นสัตว์ของคนลาว ซึ่งห่างไปด้านทิศใต้มีหมู่บ้านลาวโซ่งหมู่บ้านใหญ่อยู่ คือ บ้านหนองพลับ สำหรับคนที่ทำวัวเลี้ยงญาติพี่น้องแสดงถึงความมีเงินมี

ฐานะ และในงานปีผีผดเป็นงานที่ชาวบ้านบอกว่าจะมีโอกาสได้กินกับข้าวที่มีเนื้อสัตว์มาก ๆ โดยทั่วไปไม่ค่อยได้มีโอกาสกินเท่าใดนัก

เหล้าเป็นผลผลิตที่ได้จากการนำข้าวมาหมัก ดังนั้นเหล้าในอดีตไม่ใช่สิ่งที่จะหากินกันได้ง่ายทั่วไป เพราะการทำนาโดยอาศัยฝนจากธรรมชาติ บางปีน้ำน้อยข้าวก็ไม่ได้ผล บางปีน้ำมากน้ำก็ท่วม ทำให้เหล้าเป็นสิ่งที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ถึงการเฉลิมฉลองของครอบครัวที่มีผลผลิตเหลือ และเป็นความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน ดังนั้นคุณพ่อจะนำเหล้ามาร่ำรำเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของเจ้าภาพ เป็นสิ่งเป็นมงคลเป็นความอยู่ดีกินดี เนื่องจากข้าวปริมาณที่มากจนเหลือกินเท่านั้นจึงจะสามารถนำมาทำเหล้าได้ แต่โดยทั่วไปชาวบ้านจะกินกระแช่ซึ่งทำจากตาลโตนด แต่ก็เช่นเดียวกัน เมื่อข้าวไม่ได้ผลผลิตที่เพียงพอ การทำน้ำตาลเพื่อขายจึงมีความจำเป็นมากกว่าการนำมาแปรรูปเป็นกะแช่ดื่มกิน

หลังจากร่ำรำแล้วคุณพ่อจะนั่งรำ โดยเจ้าภาพต้องขยับออกจากด้านหน้าตรงข้ามกับคุณพ่อ เพื่อเปิดทางให้กับส่ารับ ๑๗ ส่ารับที่อยู่ถัดไป เพื่อคุณพ่อจะรำเชิญให้คุณพ่อต่าง ๆ ที่ประกาศเชิญมารับเครื่องสังเวยได้รับ โดยจะตักอาหารคาวหวานแล้วตักไว้ยกขึ้นเหนือศีรษะ ไม่ได้ตักใส่ปากตนเองเช่นคุณพ่อก่อน ๆ เสียงกลองต้องหยุดลงเมื่อคุณพ่อหงษ์ทองตักเครื่องสังเวยถวายคุณพ่อก่อนต่าง ๆ ที่มาร่วมพิธีแต่ไม่ได้เข้าทรงแล้ว คณะนายนิมนต์ก็ไปตระเตรียมเครื่องตีคลี รวมทั้งย้ายวงเครื่องดนตรีไปใกล้ ๆ ลานกลางแจ้งที่จะตีคลี เพื่อตีโทนประกอบการตีคลี

การตีคลีจะมีเถาโตสี่มะพร้าว ๓ ลูก ขนมห่มขาว ๓ ลูก ไข่เปิดต้ม ๓ ฟอง เหล้า ๑ ขวด บุหรี่ ๑ ซอง ดอกไม้ พลุจิบ ๓ ใบ และเงินค่าครูคลี เสื้อที่ปูกลางแจ้งมีเถาโตสี่เครื่องตีคลีอยู่ใกล้ ๆ คุณพ่อออกจากโรงพิธีไปนั่งบนเสื่อกับคนตีคลี เมื่อทุกอย่างพร้อมเสียงโทนจะดังขึ้นอีกครั้ง คนตีคลีกราบคุณพ่อหงษ์ทอง ๓ ครั้ง แล้วลุกขึ้นถือไม้ตีเนื้อแข็งสำหรับตีคลีร่ำรำเป็นจังหวะโดยจะรำออกไปนอกเสื่อนั่งอยู่ คุณพ่อก็จะหยิบมะพร้าวออกมาร่ำรำไปตามจังหวะคุณพ่อกับคนตีคลีจะรู้จังหวะการโยนมะพร้าวและการตีมะพร้าวกันอยู่แล้ว คุณพ่อโยนมะพร้าวขึ้นไปบนอากาศท่ามกลางแสงแดดก่อนเที่ยงที่ร้อนแรง เสียงไม้ตีคลีกระทบกับมะพร้าวเสียงดังสนั่นพรวดกับน้ำมะพร้าวกระจายออกรดพื้นดิน เปลือกและเนื้อมะพร้าวกระจายไกลออกไป เมื่อมะพร้าว ๓ ลูกถูกตีครบแล้ว คุณพ่อจะโยนขนมห่มขาวใส่ปากนายนิมนต์คนเดิมที่ตีมะพร้าว ขนมห่ม ๓ ลูกถูกโยนจนหมด ไข่เปิดต้มก็ถูกโยนให้คนตีคลีรับ บางลูกคนตีคลีเก็บใส่กระเป๋าทนเอง บางลูกถูกโยนต่อให้กับคนที่นั่งดูอยู่รอบ ๆ เรียกเสียงเฮฮาให้กับคนที่แยกไข่เปิดกัน เมื่อโยนครบ ๓ ฟองแล้ว คุณพ่อหงษ์ทองกับคนตีคลีจะมายืนตรงข้ามกัน พี่เลี้ยงคนทรงจะยืนดอกไม้ ซองใส่เงินค่าตีคลีให้คุณพ่อถือไว้ โดยจะถือพร้อมกับคนตีคลีซึ่งมีไม้คลีเป็นตัวกลาง คุณพ่อจะเทเหล้าบนไม้คลีที่โคนกลางและปลาย แล้วนำเหล้าเทใส่ปากคนตีคลี คนตีคลีรับดอกไม้ ซองใส่เงินให้กับคนตีคลีไป เจ้าภาพต้องเดินเข้ามายืนแทนที่คนตีคลีแล้วจับจิบพลู ๓ ใบ แล้วคุณพ่อหงษ์ทองจะถามว่า “งานตกใหม่ งานขาดใหม่” เจ้าภาพต้องตอบว่า “งานตก งาน

ขาด” เมื่อสิ้นเสียงถามตอบไปพลูที่คุณพ่อและเจ้าภาพจับกับคนละด้านถูกเด็ดให้ขาดจากกัน พร้อมกับโยนทิ้งออกจากตัวเอง

สำหรับมะพร้าวมีความสำคัญต่อความเชื่อ เพราะมะพร้าวเป็นต้นไม้ที่อยู่กึ่งกลางระหว่างพื้นดินและท้องฟ้า พื้นดินเป็นที่อยู่ของมนุษย์และมีเจ้าที่อยู่บนดิน เช่น แม่โพสพ เจ้าทุ่งเจ้าที่ และคุณพ่อองค์ต่าง ๆ ขณะเดียวกันบนฟ้าเป็นที่อยู่ของเทพที่อยู่สูงขึ้นไป แต่มีอำนาจกำหนดความเป็นไปของมนุษย์ เมื่อเป็นกึ่งกลางของสิ่งศักดิ์สิทธิ์มะพร้าวจึงมีความพิเศษกว่าพืชชนิดอื่น ๆ “มะพร้าวเป็นสิ่งเบื่องบนได้ประทานลงมาให้มนุษย์ น้ำมะพร้าวที่บริสุทธิ์ไม่เคยสัมผัสสิ่งสกปรกเลย” คำพูดของคุณพ่อในขณะที่ประกอบพิธีศีลในงานไหว้ครูเป็นสิ่งที่ให้ภาพที่ชัดเจนของความพิเศษของมะพร้าว ดังนั้นการศีลคือการกระทำที่เป็นมงคลต่อเจ้าภาพ น้ำมะพร้าวที่แตกกระจายไปทั่วบริเวณบ้านของเจ้าภาพเป็นการทำให้พื้นที่นั้นศักดิ์สิทธิ์จากมลทินทั้งปวง สามารถทำลายสิ่งอัปมงคล สิ่งชั่วร้ายที่ปะปนอยู่ให้หมดสิ้นไปได้ การศีลของคุณพ่อเป็นการเสี่ยงทายอนาคตของเจ้าภาพด้วย หากมะพร้าวแตกกระจายดีแสดงว่าเจ้าภาพจะประสบโชคดี ทำงานก้าวหน้า หากแตกไม่ดีก็แสดงความก้าวหน้าที่อาจมีน้อย ซึ่งต้องหาวิธีการแก้ไขให้ดีขึ้นต่อไป

จากนั้นกลับมาในโรงพิธีอีกครั้งคุณพ่อนำข้าวตอก ดอกดาวเรือง ถั่วเขียว และงา ที่เตรียมใส่จานไว้นำออกมาเกล้าให้เข้ากัน พร้อมกับเรียกให้เจ้าภาพนำเงินหรือบางคนจะใส่กระเป๋าสตางค์ลงไป คุณพ่อหงษ์ทองจะเกล้าเงินหรือกระเป๋าสตางค์นั้นพร้อมกับกล่าวว่า “วันนี้มาเกล้าเงินเกล้าทองให้เจ้าภาพ” เมื่อสิ้นเสียงของคุณพ่อเงินนั้นถูกนำไปใส่มือเจ้าภาพ ข้าวตอก ดอกไม้ก็ถูกหยิบใส่มือเจ้าภาพ เงินนั้นจะนำไปเป็นขวัญถุง ข้าวตอกดอกไม้ให้นำไปบูชา คุณพ่อหงษ์ทองจะให้ศีลให้พรกับเจ้าภาพ

ข้าวตอกได้จากข้าวเปลือกที่นำไปคั่วด้วยไฟอ่อน ๆ จนแตกออกจากเปลือกได้สีขาว ข้าวตอกมีความหมายในการประกอบพิธีกรรมงานปีผีผด เนื่องจากข้าวตอกแทนความงอกงามเพิ่มพูนของความอุดมสมบูรณ์ข้าวเปลือก ข้าวตอกมีสีขาวซึ่งเป็นสีที่แสดงถึงความสะอาดบริสุทธิ์เป็นสิ่งแทนคำอวยพรของคุณพ่อ ดอกดาวเรืองเป็นไม้สีเหลืองที่มีความหมายถึงความเจริญรุ่งเรืองโดยตรง ในงานมงคลดอกดาวเรืองเป็นดอกไม้ที่นิยมนำมาบูชาพระ และโปรยเพื่อความ เป็นสิริมงคล ทั้งนี้ความเป็นสิ่งที่แทนกันได้ระหว่างดอกไม้กับเงิน เห็นได้จากทรงทุมร่างทรงของคุณพ่อก่อนจะเรียกเงินว่า “ดอกไม้” ทุกครั้ง ส่วนถั่วเขียวและงาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของอาหารหลายชนิด ถั่วเขียวและงาแทนความหมายของความเจริญงอกงามของชีวิตเจ้าภาพตั้งการเจริญเติบโตของถั่วเขียวและงา เมื่อเจริญเติบโตก็สามารถออกดอกออกผลได้ต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งข้าวตอก ดอกดาวเรือง ถั่วเขียวและงา เป็นสิ่งมงคลที่ปรากฏในงานพิธีอื่น ๆ อีกหลายงาน โดยมีความหมายถึงความเจริญรุ่งเรือง เกิดความงอกงาม มั่งมีเงินทอง งานอื่นที่มีการโปรยข้าวตอกดอกไม้ เช่นงานแต่งงานมีพิธีเกล้าถั่วเคล้างา งานทำบุญกลับแผ่นดินจะโปรยข้าวตอกดอกไม้ถั่วเขียวและงาทั่วบริเวณบ้านเพื่อความ เป็นสิริมงคล งานไหว้ครูช่วงท้าย

ของงานพิธีจะต้องโปรยข้าวตอกดอกไม้พร้อมกับเป่าพาทย์ทำเพลงกราวรำหรือทำเพลงเชิดเพื่อแสดงความรื่นเริงยินดี

ในงานพิธีงานปีผีผดในช่วงกลางวันคุณพ่อหงษ์ทองกำข้าวตอกดอกไม้พร้อมกับเงินหรือกระเป๋าสตางค์ของเจ้าภาพใส่มือพร้อมให้พร “ให้สองมือของลูกกำเงินกำทองคำข้าวกำของ” หรือให้พรว่า “ให้ลูกของพ่อมีเงินมีทองไม่อดไม่ยากไม่ยากไม่จน” จากนั้นคุณพ่อหงษ์ทองให้พรกับชาวบ้านที่มาในงานทุกคน เมื่อให้พรเสร็จออกจากร่างคนทรง เสียงสุดท้ายของดนตรีสิ้นสุดลงพร้อมกับการหมดสติลงของร่างทรง บางคนไม่หมดสติแต่จะอยู่ในอาการมีนเล็กน้อยก่อนจะกราบพานครุและเปลี่ยนเครื่องแต่งตัว

หลังจากเสร็จสิ้นการประกอบพิธีในตอนเช้าเจ้าภาพต้องเตรียมอาหารกลางวันเลี้ยงคณะนายนิมนต์ คนทรง พี่เลี้ยง และญาติพี่น้องที่มาในงาน โดยเจ้าภาพและญาติพี่น้องใกล้ชิดจะเป็นผู้เตรียมตั้งสำรับอาหารให้กับทุกคน เจ้าภาพและญาติเจ้าภาพจะถูกเรียกใช้ให้เสร็จพร้อมกับข้าวหรือข้าวหมด รวมทั้งจะเป็นผู้เก็บจานชามล้างภายหลังการรับประทานอาหารเสร็จสิ้นแล้ว หน้าที่ในการดูแลทุกคนในงานจะเป็นของผู้รับจ้างทำกับข้าวทันที หากงานนั้นทำที่ศาลาหมู่บ้าน โดยลูกหลานที่ไปทำมาหากินและตั้งถิ่นฐานนอกหมู่บ้าน เพราะเจ้าภาพที่มาทำพิธีที่ศาลาส่วส่วนใหญ่ไม่มีญาติที่ช่วยเหลือได้อย่างเต็มที่ เพราะเป็นงานที่ต้องใช้คนช่วยหลายคน เมื่อเครือข่ายความร่วมมือของตนเองมีน้อย จึงจัดการโดยการว่าจ้างชาวบ้านที่รับทำงานให้เป็นผู้ดูแลทั้งหมด

งานปีผีผดช่วงกลางคืน

งานช่วงกลางคืนเริ่มขึ้นประมาณบ่ายสามโมง โดยงานช่วงบ่ายเป็นการเตรียมสำรับเสวยของคุณพ่อเช่นเดียวกับกลางวัน โดยมีจำนวนสำรับเท่ากัน สิ่งที่แตกต่างของพิธีตอนค่ำคือ ในสถานที่เจ้าภาพต้องเตรียมกั้งมะยม ๓-๔ กั้ง พร้อมกับดอกไม้สีแดงมามัดที่ยอดเสาตั้ง ที่เสาตั้งต้องนำด้ายขาวมัดไว้ที่เสา โดยด้ายขาวจะใช้ช่วงเล่นจับช้างของคุณพ่อ พี่เลี้ยงร่างทรงต้องเตรียมด้ายภูมิ ๓ สีจำนวน ๙ เส้น มาผูกที่คานไม้ไผ่ที่พาดระหว่างเสาตั้งและเสาของเต็นท์ ด้ายภูมิจะใช้จุดเสียงท่ายตอนจบพิธี ส่วนเครื่องเล่นและอุปกรณ์ต่างในพิธีคณะนายนิมนต์เตรียมไว้ภายนอกโรงผีผด ต้องทำพิธีเชิญหิ้ง ออกประสมเมืองเชิญผีเรือนเข้าสู่โรงพิธี จากนั้นรำแทงแหลนแสดงการฆ่าวัวเพื่ออย่างและแกงเลี้ยงคุณพ่อและผีเรือน ขั้นตอนต่อไปเป็นการเชิญคุณพ่อมารับเครื่องสังเวย เชิญผีมาเข้า จบลงด้วยการเล่นเครื่องเล่นของคุณพ่อ

การเชิญหิ้ง

เมื่อทุกอย่างเตรียมพร้อมเวลาล่วงเลยถึงประมาณ ๕ โมงครึ่ง พิธีช่วงค่ำก็เริ่มขึ้นขั้นตอนแรก ผู้ใหญ่บุญส่งหัวหน้านายนิมนต์นำพานดอกไม้ธูปเทียนหมากพลูเหล้าบุรีและเงินค่าครู ๑๒ บาท ออกไปนอกโรงผีผด จุดธูปเทียนบูชาครูที่หิ้งอันประกอบด้วยช้าง ดาบ เรือ ฝอย

เขน ห่วงตะวิน เมื่อจุดธูปจุดบู่หรือบอกครูเรียบร้อยแล้ว นำเหล้าพรหมหึ่งและเครื่องเล่นจนทั่วก่อน นำเข้าสู่โรงพิธี ขณะทำพิธีเชิญหิ้งผู้ใหญ่บุญส่งจะนำผ้าขาวม้าพาดบ่าด้านขวาทุกครั้ง การพาดบ่าด้วยผ้าขาวม้าเป็นการแต่งกายที่แสดงความเรียบร้อย ทำกิจกรรมหรือทำงานเป็นทางการ ต่างจากการนำผ้าขาวม้าเคียนเอว เป็นลักษณะการทำงานทั่วไปที่ต้องออกแรงมาก ทำงานที่ไม่เป็นทางการ

การอาบน้ำไห

ภาพที่ ๑๐ ขั้นตอนการอาบน้ำไหของเจ้าภาพช่วงเย็นก่อนประกอบพิธี

หลังจากผู้ใหญ่บุญส่งเชิญหิ้งเข้ามาวางที่เสาดั้งกลางโรงผีมด พี่เลี้ยงร่างทรงจะเรียกให้เจ้าภาพมาอาบน้ำไห การอาบน้ำไหเป็นขั้นตอนนำความเจ็บความไข้ โชคร้าย และเคราะห์กรรมออกจากตัวเจ้าภาพ เจ้าภาพที่มาทำพิธีอาบน้ำไหจะต้องเป็นผู้หญิงเท่านั้น หากภรรยาของเจ้าภาพไม่สามารถมาร่วมงานได้ เหลือเพียงเจ้าภาพผู้ชาย พี่น้องผู้หญิงหรือลูกสาวสามารถทำพิธีแทนได้

ขั้นตอนช่วงนี้ผู้ประกอบพิธีหลายคนต้องช่วยเหลือกัน ตั้งแต่พี่เลี้ยงร่างทรง ประสบเมือง และนายนิมนต์ไม่น้อยกว่า ๔ คน ทุกคนมีหน้าที่ของตนเองพี่เลี้ยงร่างทรงเป็นผู้จัดที่นั่งให้เจ้าภาพโดยต้องนั่งจากห้องนอกเหยียดเท้าสู่ห้องใน หัวเข่าของเจ้าภาพต้องอยู่กึ่งกลางคานและห่างจากเสาดั้งเท่าความยาวของห่วงตะวิน จากนั้นนำไหซึ่งทำจากปล้องไม้ไผ่ขนาดเล็กจำนวนเท่ากับข้อกำหนดของการจัดงาน คือ ๗ ๙ และ ๑๑ ปล้อง มาวางที่หัวเข่าที่ละปล้อง เมื่อวางที่หัวเข่าแล้วต้องชันน้ำมาวางใกล้ ๆ เจ้าภาพนำมือจุ่มน้ำแล้วมาปาดที่ไห ๓ ครั้ง ส่งต่อให้ให้กับ

ประสมเมืองเพื่อนำไผ่ไปวนรอบกลบติดไฟที่วางบนฝาหม้อวน ๓ รอบ ส่งต่อไปให้นายนิมิตต์ที่เตรียมกรอกเหล้าขาวลงไป ไผ่ส่งต่อไปให้คนถัดไปนำใบตองปิดฝา ส่งต่อไปให้คนสุดท้ายที่นำไผ่มาเรียงกันบนไม้ไผ่สำหรับหนีบไผ่ทุกใบให้อยู่รวมกัน จากนั้นนำไผ่ไปวางที่เสาดั้ง เสียบฝอยที่ไผ่ทุกปล้อง และผูกติดกับเสาดั้ง เมื่อจบขั้นตอนนี้แล้ว ประสมเมืองเตรียมแต่งตัวเชิญเจ้าและผีเรือน

ออกประสมเมือง

พิธีออกประสมเมืองเป็นพิธีออกไปเชิญเจ้าองค์ต่าง ๆ และเชิญผีเรือนให้เข้าสู่โรงพิธี ครูอ่อมเป็นครูสอนอยู่โรงเรียนวัดลาดโพธิ์เป็นผู้ประกอบพิธีที่เรียกว่าประสมเมือง ครูอ่อมสืบทอดหน้าที่ประสมเมืองต่อจากนางเล็ก ดีหะริ่งผู้เป็นแม่ ประสมเมืองต้องแต่งกายด้วยผ้าลายสีเหลืองหรือผ้าแดงทับผ้าชิ้นที่ตนเองนุ่งและพาดสไบสีขาว ในมือถือพานใส่ดอกไม้รูปเทียนหมากพลูและเงินค่าครูออกไปที่ศาลเพียงตาเพื่อเชิญคุณพ่อและผีเรือน ขณะออกประสมเมืองคณะนายนิมิตต์จะปูเสื่อด้านนอกโรงพิธี ตีโทนเป็นจังหวะตลอดการทำพิธี

ภาพที่ ๑๑ การออกประสมเมืองเพื่อเชิญคุณพ่อและผีเรือนสู่โรงพิธี

การไปเชิญต้องมีสารับเครื่องสังเวย ๒ สารับสำหรับเซ่นไหว้คุณพ่อและผีเรือน ผู้ถือสารับเจ้าภาพต้องเป็นผู้จัดเตรียม โดยหญิงทั้งสองคนต้องไม่เป็นญาติอาจเป็นเพื่อนบ้านหรือเพื่อนร่วมงานก็ได้ แต่หากผู้ที่มาร่วมงานเป็นญาติทั้งหมดคัดเลือกจากผู้ที่ไม่ใช่ญาติสนิทและไม่อยู่บ้านหลังเดียวกันกับเจ้าภาพ ทั้งนี้เนื่องจากบางครั้งครอบครัวมีผู้อยู่ในบ้านเดียวกันหลายคนและเป็นญาติกันในหลายฝ่าย สารับที่นำไปเซ่นไหว้ที่ศาลเพียงตา จะถูกตั้งอยู่ต่างระดับกัน โดย

ชั้นบนสุดเป็นสำหรับถวายคุณพ่องค์ต่าง ๆ โดยเฉพาะเจ้าบ้านที่จะต้องเชิญให้มาและขออนุญาตให้คุณพ่องค์ต่าง ๆ ให้มาในงานอย่างสะดวก สำหรับนี้จะจัดรูป ๘ ดอก ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่แสดงถึงการเชิญคุณพ่อทั้ง ๘ ทิศ ส่วนสำหรับที่สองจะตั้งอยู่ชั้นล่างเป็นการเชิญผีเรือนให้มาในโรงพิธี โดยประสมเมืองจะเชิญให้ผีเรือนไปอยู่ที่เสาดั้งกลางโรงพิธี สำหรับนี้จะจัดรูป ๑ ดอกเพราะเป็นสำหรับไหว้ผี เมื่อประสมเมืองจัดรูปเทียนทำพิธีเสร็จ ผู้หญิงทั้งสองคนต้องเดินไปไม้หรือใบตองมาใส่อาหารที่ต้องแบ่งจากสำหรับทุกชนิดอย่างละน้อย วางลงด้านล่างศาลเพียงตา เพื่อให้ทหารที่มากับคุณพ่อและสัมพะเวสีได้กิน เครื่องเช่นสังเวทย์ที่เหลื่อมมอบให้ผู้หญิงทั้งสองคนเป็นการตอบแทน

ประสมเมืองถือพานกลับสู่โรงพิธีก่อนขึ้นโรงพิธีประสมเมืองต้องเดินผ่านกระดังที่วางบนไต้ผีที่ทำจากก้อนมะละกอมีซี่ไม้ไผ่ขวางเป็นบันได ๓ คั่น มีหินลับมีดวางตามแนวยาวของบันได ในกระดังต้องใส่ถ้วยใส่น้ำ ๑ ถ้วย ใส่เหล้า ๑ ถ้วยอยู่ที่บันไดผี มีกระจำทำจากกะลามะพร้าวใส่ข้าวสุก ๒ อัน ขณะเดินจะเดินผ่านกระดังขึ้นสู่โรงพิธี เริ่มจากประสมเมืองต้องนำเท้าจุ่มลงในถ้วยเหล้าถ้วยน้ำเหยียบหินลับมีด นายนิมนต์คนหนึ่งนั่งคุกเข่านำกระจำใส่ข้าวสุกมาวนที่หัวเข้าประสมเมือง ๓ ครั้ง แล้วคว่ำกระจำที่กระดัง ประสมเมืองเดินเหยียบบันไดก่อนใช้เท้าเหยียบทำสิ่งของในกระดังให้กระจัดกระจาย เมื่อเดินขึ้นโรงพิธีนำพานวางที่เสาดั้ง ซึ่งเป็นการเสร็จพิธีออกประสมเมืองเพื่อเชิญผีเรือนมาอยู่ที่เสาดั้ง

ขณะที่ออกประสมเมืองอีกมุมหนึ่งเจ้าภาพหรือญาติจัดรูปหนึ่งดอก ไปเชิญผีเรือนและผีวงญาติให้มาในงานพิธี โดยจุดบอกบริเวณทางเข้าบ้านหรือที่โล่งแจ้ง เจ้าภาพจะเชิญผีเรือนโดยพุดอกชื้อปู้ย่า ตายาย พ่อแม่ ลุงป้า น้ำ อา ที่เสียชีวิตไปแล้ว ช่วงทำการพุดอกชื้อจะจบลงด้วยการเชิญญาติที่รู้จักหรือไม่รู้จักก็ให้มาในงาน การเชิญต้องจัดรูป ๑ ดอก บางงานผีเรือนไม่มาเข้าหรือมาน้อยสาเหตุหนึ่งเชื่อว่าเจ้าภาพบอกไม่ถูกต้อง โดยเฉพาะบางคนจัดรูป ๓ ดอกผีจะไม่มาในพิธี

รำแทงแหลน

เสียงโทนที่ดีทำเพลงอีกครั้งหลังจากหยุดไปชั่วขณะหนึ่ง พิธีรำแทงแหลนพิธีนี้เป็น การจำลองการฆ่าวัวเพื่อนำมาแกงและย่างถวายคุณพ่อและผีเรือน อุปกรณ์สำคัญได้แก่เสาไม้ขนาดเล็ก ๒ อัน สำหรับตั้งเศษหม้อดินเผาที่แตกเพื่อแกงวัวแล้วอันหนึ่ง สำหรับย่างวัวอีกอันหนึ่ง ได้เสาทั้งสองต้องจุดไฟด้วยเปลือกมะพร้าวและแกลบที่เหลือจากขั้นตอนการอาบน้ำให้กึ่งกลางระหว่างเสามีแหลนเหล็กต่อด้ามด้วยไม้ไผ่ยาวประมาณ ๒ เมตรวางพิงกับโรงพิธีด้านหน้ามีเถาใบใหญ่ใส่เครื่องแกง ได้แก่ พริก กระเทียม หัวหอม ข่า ตะไคร้ มะเขือ เกลือกะปิ และมีแป้งปั้นรูปวัวตัวหนึ่งอยู่ภายในเถา

ภาพที่ ๑๒ การรำแทงแหลนแสดงการฆ่าวัว(วัวทำจากแป้งปั้น)

เสียงโทนดังขึ้นไปทั่วบริเวณพร้อม ๆ กับควันไฟที่ปกคลุมโรงพิธี ขณะที่แสงสุดท้ายแห่งวันก็กำลังจะหมดลง นายนิมนต์คนหนึ่งนั่งคุกเข่าลงกับพื้นหันหน้าเข้าหาแหลน การรำรำเริ่มจากการพนมมือไหว้ตรงหน้า ไหว้ด้านข้างซ้ายขวา เพื่อให้ครูบาอาจารย์ การรำรำเริ่มเร่งเร้าขึ้น จากนั้นรำเปลี่ยนเป็นยืนรำ ทำในการรำรำไม่มีลักษณะแน่นอนตายตัว แต่เป็นไปตามธรรมชาติของผู้รำ การรำรำไม่มีความอ่อนช้อย แต่มีความเข้มแข็ง แข็งกร้าว และดุคั่น เพราะเป็นการรำรำของเพศชายที่กำลังจะฆ่าวัวตัวใหญ่เพื่อถวายคุณพ่อและผีเรือน การรำรำจะแสดงการจะฆ่าวัวอยู่ ๓ ครั้ง สายตาของผู้รำจับจ้องที่วัวแป้งปั้น ดังว่านั้นมีชีวิต และการแทงด้วยแหลนครั้งนี้จะไม่มีทางผิดเป้าหมาย เมื่อรำทำท่าทางจะแทงวัวครบ ๓ ครั้งแล้ว แหลนถูกแทงลงดินเป็นสัญลักษณ์ของการฆ่าวัวได้จบสิ้นลง เสียงโทนที่ดังอยู่ก็เงียบสนิท เหลือเพียงเสียงพูดคุยกันของนายนิมนต์และชาวบ้าน กลุ่มนายนิมนต์ ๒-๓ คนนำมิดเข้ามาหันวัวแป้งปั้น นำใส่เศษหม้อดินใส่เครื่องแกงลงไปเล็กน้อยเพื่อแกงวัว เส้าอีกอันหนึ่งก็ย่างวัว เมื่อหั่นเสร็จนำมิดมาล้างด้วยเหล้าและล้างแหลนด้วยเหล้าเช่นกัน ขณะที่กำลังแกงวัวก็อาจพูดถึงวัวว่า “วัวตัวนี้มันใหญ่จริง” บ้างพูดว่า “แกงนี้น่าอร่อยนะ” เมื่อถึงสักระยะหนึ่ง แกงเนื้อและเนื้อย่างถูกนำไปใส่สำหรับ เส้าที่ใช้ย่างผู้ใหญ่มิจะส่งจะทอดคาตาแล้วตัดเส้านั้นด้วยมิดให้เส้าแยกกระจายออกจากกันทั้งหมด จากนั้นนายนิมนต์อีกคนหนึ่งชื่อลุงหมิงเป็นผู้ถือถาดเดินไปด้านหลังโรงพิธี เพื่อส่ง

ถาดให้กับผู้ใหญ่นุญส่งที่รอรับอยู่บนโรงพิธี ในถาดต้องเตรียมมะเขือลูกหนึ่งผูกด้วยยาว เพื่อให้ลูกหึงห้อยลูกมะเขือเหนือถาดแกงเนื้อ ผู้ใหญ่นุญส่งจับที่ลูกมะเขือพูดให้งานปีผีเมตของเขตก สิบบนหมดสิ้นกันไป ดึงด้ายที่มะเขือให้ขาด รับถาดแกงเนื้อมาวางไว้ที่เสาดั่งรวมกับเครื่องเล่นที่วางอยู่ก่อน

ภาพที่ ๑๓ การเชิญสำหรับแกงวัวสู่โรงพิธีเพื่อเลี้ยงผีเรือน

ช่วงพักทำพิธี

เมื่อจบการรำแทงแหลนพิธีจะหยุดพัก เพื่อให้ภานายนิมนต์ รำทรง ประสบเมือง ผีเลี้ยงรำทรง ญาติพี่น้องที่มารำผีและเพื่อนบ้าน ที่มาร่วมงานได้รับประทานอาหารเย็นร่วมกัน เจ้าภาพจัดอาหารให้เป็นสำหรับ โดยกลุ่มผู้ประกอบพิธีจะแยกเป็น ๒ วง คือ วงนายนิมนต์ที่มีแต่ผู้ชายวงหนึ่ง และวงของรำทรงและผีเลี้ยงที่มีแต่ผู้หญิงอีกวงหนึ่ง ทั้งสองวงจะนั่งบนโรงพิธี ส่วนญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน และแขกที่เชิญมาร่วมงานจะรับประทานอาหารร่วมกันภายในงาน ซึ่งเจ้าภาพและญาติช่วยกันทำอาหารและคอยให้บริการอย่างเต็มที่

การรับประทานอาหารของนายนิมนต์ต้องตั้งสำรับให้พร้อม ทุกคนต้องไหว้บอกครูอาจารย์ให้เสวยอาหาร ตัวแทนนายนิมนต์คนหนึ่งจะตั้งอาหารเล็กน้อยใส่ใบไม้ไปวางที่พื้นดินนอกโรงพิธี เพื่อให้ทหารและสัมพะเวสีได้กิน ที่วงอาหารของรำทรงเมื่อเตรียมอาหารเรียบร้อยแล้ว รำทรงจะพนมมือบอกให้ครูบาอาจารย์และคุณพ่อเสวยอาหารก่อนตนเอง ทั้งระยะสักครู การรับประทานอาหารจึงเริ่มขึ้น

เจ้าภาพจะทำอาหารจำนวนมากเพื่อเลี้ยงดูคณะนายนิมนต์ รำทรง และผีเลี้ยง ซึ่งคนเหล่านี้เป็นผู้อาวุโส เป็นญาติผู้ใหญ่ของตนเองทั้งสิ้น เมื่อได้รับคำชมเชยเจ้าภาพก็จะยิ้มแย้ม มีความสนุก พูดคุยหยอกล้อกันอย่างสนุกสนาน งานของลูกสาวผู้ใหญ่ นายนิมนต์พูดว่า “ไม่

ต้องเลี้ยงดูดีมากเดี๋ยวทำงานไม่ไหว” การเลี้ยงอาหารจะมีอีกครั้งหลังจากเสร็จพิธีในช่วงที่ส่วนมากเจ้าภาพมักเลี้ยงข้าวต้ม ซึ่งเป็นอาหารที่ย่อยง่ายก่อนจะกลับบ้านไปนอนหลับพักผ่อน

หลังจากทุกคนรับประทานอาหารเรียบร้อยแล้ว กลุ่มนายนิมนต์จะนั่งคุย นั่งสูบบุหรี่ พี่เลี้ยงร่างทรงมักกินหมาก ฝ่ายเจ้าภาพเตรียมสำหรับมาตั้งในโรงพิธี บรรดาผู้มาร่วมงานจะช่วยกันยกเรียงกัน โดยมีพี่เลี้ยงร่างทรงเป็นผู้บอกตำแหน่งที่ถูกต้องในการจัดวางสำหรับเสวย ขณะที่กำลังจัดเตรียมสถานที่ ร่างทรงก็เตรียมแต่งตัว เพื่อเริ่มประกอบพิธีต่อไป

ช่วงเชิญเจ้ามารับเครื่องสังเวย

ทุกอย่างจัดเตรียมพร้อมสรรพแล้ว นายนิมนต์ให้ครูโทนด้วยดอกไม้ธูปเทียนหมากพลูเหล้าบรีและเงินค่าครู ผู้ใหญ่บุญส่งนำหมากพลูและขนมต้มใส่ลงไปที่ก้นโตนแต่ละใบ นำเหล้าทาที่หน้าโตนทุกใบพร้อมกับตีเบา ๆ ซึ่งวิธีการให้ครูเช่นนี้สืบทอดกันมา ร่างทรงจุดธูปให้ครูบาอาจารย์และเชิญคุณพ่อให้มาเข้าทรง จากนั้นกราบที่พานครูและกราบที่โตนเพื่อให้ครูโทน ขณะที่นายนิมนต์และร่างทรงให้ครูเจ้าภาพก็จุดธูปเทียน ๙ ดอกอธิฐานแล้วปักธูปที่สำหรับใหญ่ ลูกหลานหรือญาติที่มาร่วมงานช่วยกันจุดธูปปักที่สำหรับเล็กทั้ง ๑๗ สำหรับ

ความมืดที่ปกคลุมภายนอกทั้งหมด หากแต่ภายในโรงพิธีที่มีแสงไฟสว่างไสว มีญาติลูกหลานญาติมิตรนั่งรวมกันในพิธี โดยมีตนเองเป็นเจ้าภาพเป็นเจ้าของงาน เสียงโตนดังขึ้นเป็นจังหวะเสียงร้องเชิญเจ้าดังไปทั่วบริเวณผ่านเครื่องขยายเสียง เสียงดังผ่านท้องทุ่งได้ยินไปจนถึงหมู่บ้านโดยรอบ

บทร้องเชิญเจ้าเสียงดังแหวกอากาศไปไกลเริ่มดังขึ้น “ว่ารับเอ๋ยรับเจ้าฉันจะรับให้ทุกองค์” เชิญคุณพ่อมาลง ขณะที่นายนิมนต์ร้องบทเชิญเจ้าร่างทรงพนมมือระหว่างอกอยู่ในการนิ่งจิตมีสมาธิ ร่างที่นิ่งดังก่อนหินเริ่มสั่นไหว ซึ่งเป็นการแสดงถึงคุณพ่อที่ถูกเชิญให้มาเข้าทรงเริ่มเข้าแทนที่ร่างทรง เมื่อร่างทรงมีอาการสั่นอย่างแรงแล้วอยู่ในอาการสงบ เมื่อคุณพ่อเจ้าของร่างมาถึงจะกินหมาก พุดคุยกับเจ้าภาพและชาวบ้านที่มาในงาน เจ้าภาพต้องนำดอกไม้ธูปเทียนมาบูชาคุณพ่อโดยมีหมอนรองเพื่อกราบ ก่อนทำพิธีต่อไป

คุณพ่อเจ้าของร่างทรงรับเครื่องสังเวยโดยในพระขรรค์แตะที่สำหรับ ขณะที่เจ้าภาพต้องจับสำหรับสองมือในลักษณะการประเคนสำหรับแด่พระสงฆ์ เสียงโตนดังขึ้นพร้อมกับทำเพลงเสวย คุณพ่อเจ้าของร่างทรง “เคล้าสำหรับ” โดยการราهنื้อสำหรับอาหารเพื่อรับเครื่องสังเวย และนำช้อนตักเหนืสำหรับแล้วใส่ปากเพื่อเสวยเครื่องสังเวย

บทร้องขณะเสวย “มาเอ๋ยมาแล้วเชิญให้พ่อเสวย” เมื่อคุณพ่อเจ้าของร่างทรงเสวยเสร็จแล้วลุกขึ้นยืนราهنื้อสำหรับสังเวย ซึ่งเป็นการ “ชมเชย” อาหารที่เจ้าภาพจัดมาถวาย ก่อนจะนั่งลงพร้อมให้พรกับเจ้าภาพ ช่วงนี้เจ้าภาพอาจพุดคุยกับคุณพ่อบ้าง แต่การพุดคุยจะไม่นานนัก เพราะเสียงกลองที่ดังทำให้ได้ยินไม่ชัดเจนเท่าใดนัก และการพุดคุยกับคุณพ่อก็มีมาแล้วตั้งแต่ช่วงเช้า ช่วงกลางคืนจึงเป็นไปอย่างรวดเร็ว

คุณพ่อเจ้าบ้านเป็นองค์ที่สองที่ต้องมารับเครื่องสังเวย คุณพ่อก่อนทองเป็นคุณพ่อที่เมื่อมาเข้าทรงจะแก้รำไม่ค่อยไหว เคลื่อนตัวช้าตามลักษณะของคนแก่ คุณพ่อโพกผ้าและคาดเอวด้วยผ้าสีขาว ซึ่งเป็นสีที่แสดงถึงความเป็นผู้ทรงศีลเป็นผู้สูงอายุที่ไม่ต้องใช้สัญญาต คุณพ่อจะกินหมากทุกครั้งเมื่อเข้าทรง บางครั้งจะขอยาเส้นที่สูบด้วยใบสะแกจากนายนิมนต์ แต่จะไม่สูบบุหรี่เพราะไม่ชอบ โดยบอกว่าแต่เดิมมาก็สูบใบสะแก เมื่อคุณพ่อก่อนทองมาเข้าทรงชาวบ้านที่มาจะยกมือไหว้และพูดคุยกับคุณพ่อเกือบทุกคน จนหลายงานที่นายนิมนต์ต้องหยุดตีโพนให้คุณพ่อกับชาวบ้านได้พูดคุยกันสักครู่หนึ่ง “ญาติใจที่เห็นชาวบ้านรักกัน สามัคคีกัน” “ปลื้มใจ ขอให้รักกันไว้ไว้” เป็นคำพูดที่คุณพ่อก่อนทองมักพูดเสมอ บางครั้งพูดว่า “ดีใจที่ลูกบ้านยังนึกถึงก่อนทองทำงานถวาย” ชาวบ้านเปรียบคุณพ่อก่อนทองให้ฟังว่า “คุณพ่อเหมือนผู้ใหญ่วัยบ้าน มีหน้าที่ดูแลลูกบ้าน มีหน้าที่ช่วยเหลือลูกบ้าน” บ้างเปรียบเหมือน “กำนันที่มีหน้าที่ดูแลชาวบ้าน” เมื่อบริบทการพูดคุยกล่าวถึงอำนาจหน้าที่ของคุณพ่อก่อนทองที่ครอบคลุมบ้านเพรียงและบ้านใหม่ด้วย และหากชาวบ้านบ้านเพรียงและบ้านใหม่ทำงานปีผีมดต้องเชิญคุณพ่อก่อนทองไปรับเครื่องสังเวยเป็นองค์ที่สองเช่นกัน

คุณพ่อก่อนทองมักรำไม้นานนักเพราะความแก่และดูแลหมู่บ้านมานาน พรที่ให้กับเจ้าภาพและชาวบ้าน เกี่ยวกับความร่ำรวย“ก่อนทองไปบ้านไหนรวยใหญ่บ้านนั้น” เกี่ยวกับโรคภัย “ให้หมดเคราะห์หมดโศกหมดโรคหมดภัย” พรที่ให้เจ้าภาพและชาวบ้านทุกคนจะพนมมือรับพรจากคุณพ่ออย่างทั่วหน้ากัน พรที่ได้จะมาพร้อมกับหน้าที่ของชาวบ้านที่ต้องทำงานปีผีมดถวาย ต้องทำบุญที่ศาลาศาลเจ้า และเซ่นไหว้เมื่อมีงานพิธีต่าง ๆ ของหมู่บ้าน เพราะการที่ชาวบ้านปฏิบัติต่อคุณพ่ออย่างดีก็จะได้รับการคุ้มครองดูแลเช่นเดียวกัน

การติดต่อสื่อสารกันระหว่างชาวบ้านกับคุณพ่อผ่านร่างทรงมีการใช้ภาษาพื้นบ้าน พูดกันอย่างตรงไปตรงมา เมื่อชาวบ้านมีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจสิ่งใดก็สามารถไปบนบานที่ศาลคุณพ่อประจำหมู่บ้าน หรือจะจุดธูปบอกที่บ้านของตนเองก็ได้ เพราะคุณพ่ออยู่ประจำที่หมู่บ้านอยู่แล้ว ต่างจากคุณพ่อองค์หลักเมืองที่จะมาแต่งงานสำคัญ ๆ เพราะอยู่ในเมืองต้องดูแลผู้คนทั้งเมือง หรือคุณพ่อที่อยู่ไกล ๆ เช่นคุณพ่อเขาใหญ่ คุณพ่อเขาตะเกียบ คุณพ่อสามร้อยยอด คุณพ่อปราณบุรี และคุณพ่อกุญบุรีจะมาเฉพาะงานปีผีมด เนื่องจากคุณพ่อเหล่านี้ก็มีหน้าที่ดูแลชาวบ้านในเขตของตนเองอยู่แล้ว แต่เนื่องจากมีความสัมพันธ์กันในระดับของเจ้า และชาวบ้านเองก็ต้องเดินทางผ่านบริเวณนั้นบ้าง มีญาติพี่น้องไปอยู่เขตนั้นบ้าง ความนับถือจึงต้องเชิญให้คุณพ่อมาร่วมรับเครื่องสังเวยใน “งานใหญ่” ของตนเอง

คุณพ่อหลักเมืองเป็นองค์ที่สามที่จะมาเข้าทรงรับเครื่องสังเวย เพราะเป็นนายด่านเมืองมีหน้าที่ดูแลเมืองเพชรทั้งหมด คุณพ่อหลักเมืองจะเข้าทรงต่อจากคุณพ่อเจ้าบ้าน ซึ่งเป็นคุณพ่อที่อยู่ใกล้ชิดกับชาวบ้าน พูดภาษาเพชรเช่นเดียวกับชาวบ้าน และมีลักษณะการพูดที่ตรงพูดสนุกสนาน คุณพ่อบุ๊มันนิยมพูดเรื่องว้าว “กูต้องไปวัวลาน คนมันเล่นวัวลานกันเยอะ มีอะไรมันก็เรียกบู๊มัน” ขณะคุณพ่อก่อนทองพูดถึงความรักความสามัคคี แต่คุณพ่อหลักเมืองเมื่อมา

เข้าทรง ตั้งแต่เริ่มมีอาการสั่นร่างกายที่สั่นเร็วและแรงจะค่อย ๆ นั่งตัวตรง วางมือวางเท้าอย่างเป็นระเบียบ ไม่มีอาการหลุกหลิก และไม่พูดเล่นหยอกล้อกับชาวบ้าน คุณพ่อหลักเมืองพูดภาษากลาง ไม่กินหมาก แต่จะสูบบุหรี่ ในการรำเกล้าสำหรับและการยี่นรำชมเชยเครื่องสังเวจะรำด้วยความสวยงาม มือเกร็งเรียงกันอย่างเป็นระเบียบ ก่อนรับประทานอาหารคุณพ่อจะเซ็ดช้อนด้วยกระดาษทิชชู ซึ่งเป็นการรักษาความสะอาดของช้อนก่อนเสวยเครื่องสังเว

ภาพที่ ๑๔ การรำรับเครื่องสังเวของคุณพ่อหลักเมืองซึ่งเป็นเจ้าเมือง

เห็นได้ชัดถึงมุมมองของชาวบ้านต่อคนภายนอกที่เข้ามาสัมพันธ์กับชุมชน เมื่อผู้วิจัยลงพื้นที่หมู่บ้านชาวบ้านจะพูดภาษากลางกับผู้วิจัย ในการรับประทานอาหารร่วมกันหากผู้วิจัยนั่งรับประทานสำหรับใด ชาวบ้านที่ร่วมรับประทานหรือเจ้าภาพต้องนำช้อนกลางมาใส่ที่ถ้วยกับข้าวทุกครั้ง ต่างจากสำหรับของชาวบ้านรับประทานอาหารร่วมกันจะไม่ใช้ช้อนกลางตักอาหาร แต่จะใช้ช้อนของตนเองตักอาหารได้เลย เช่นเดียวกับแก้วน้ำที่ชาวบ้านจะแยกแก้วน้ำให้ผู้วิจัยต่างหาก ทั้ง ๆ ที่ชาวบ้านจะกินน้ำแก้วเดียวกับบ้าง หรือกินน้ำจากขันเดียวกันบ้าง

มุมมองของการจัดการชีวิตประจำวันจากเมืองมีอิทธิพลต่อชุมชน ผู้มีการศึกษาในชุมชนก็เริ่มมีวิถีชีวิตเช่นเดียวกับเมืองมากขึ้น ซึ่งเจ้าพ่อหลักเมืองเป็นมุมมองของชาวบ้านที่มีต่อคนในเมือง และการปฏิบัติตนของคนในเมือง เช่นการรักษาภิรยาอาการอย่างน้อยด้านการพูดจาและการรับประทาน ซึ่งการพูดต้องไม่พูดจาเสียงดังโหวกเหวกโวยวาย และการกินอาหารก็ต้องสำรวม

พี่เอเล่าให้ฟังว่าชาวบ้านบ่อมอญไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการประชุมของหมู่บ้านเนื่องจากเขาเบื่อที่ชาวบ่อพราหมณ์พูดเสียงดังและขัดแย้งกันในที่ประชุม ทำให้เห็นได้ชัดเจนว่า

ผู้มีการศึกษาที่มีวิธีคิดและการดำเนินชีวิตแบบเมืองการรักษากิริยาอาการมีความสำคัญ ขณะที่ชาวบ้านทั่วไปจะพูดคุยกับเสียงดัง ไม่ต้องรักษากิริยามารยาทมากนัก แต่จะแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกที่ของตนเองค่อนข้างอิสระมากกว่า ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นผ่านการกินด้วย ซึ่งคุณพ่อหลักเมืองจะสำรวมมากกว่า เสวยช้ากว่า และต้องเช็ดช้อนเช็ดแก้วก่อนเสวยทุกครั้ง รวมถึงไม่ฉันทามากเช่นคุณพ่อองค์อื่น ๆ แต่จะสูบบุหรี่แทน

คุณพ่อที่ประทับทรงพร้อมกัน ๓ องค์พี่น้อง คือ คุณพ่อหลวงเพชร คุณพ่อหลวงหงส์ และคุณพ่อคง แต่บางทรงบอกว่ามี ๔ องค์ โดยเพิ่มคุณพ่อหลวงราชอีกองค์หนึ่ง คุณพ่อกลุ่มนี้เป็นเจ้าของงานปีผีผดช่วงกลางคืนประวัติความเป็นมาไม่ทราบแน่ชัด ทราบเพียงว่าท่านเป็นพี่น้องกัน และเป็นเจ้าของงานกลางคืน ทุกงานต้องเชิญท่านมารับเครื่องสังเวย เมื่อท่านมาจะพูดคุยกับชาวบ้านน้อยมาก เน้นการให้พรแก่เจ้าภาพเป็นหลัก

ก่อนคุณพ่อหงส์ทองเข้าทรงองค์สุดท้าย อาจมีคุณพ่อองค์อื่นใดถูกเชิญให้มาเข้าทรงก่อนหน้าก็ได้ เช่น เชิญคุณพ่อขุนทอง คุณพ่อหมอ และกุมารมาเข้าทรง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์กับเจ้าภาพที่มีต่อเจ้าแต่ละองค์ สำหรับคุณพ่อขุนทองถูกเชิญให้มารับเครื่องสังเวยในงานของลูกสาวผู้ใหญ่บุญส่ง ผู้ใหญ่เล่าให้ฟังว่า “คิดถึงแกเคยมาเข้าทรงแพรวเมื่อทำงานก็อยากให้แกมากินด้วยกัน” และผู้ใหญ่ยังเล่าอีกว่า “แกเป็นเจ้าอยู่ที่สุพรรณบุรีเคยมาเข้าทรงที่นี่” สำหรับการเชิญเจ้ามารับเครื่องสังเวยมีการเปรียบเทียบให้เข้าใจด้วยความสัมพันธ์ในสังคมว่า “เมื่อเรารู้จักกัน เป็นพวกกัน เมื่อมีงานก็อยากเชิญให้มาร่วมกินเลี้ยงด้วยกัน” ซึ่งเห็นได้ว่าการเชิญเจ้าเป็นความสัมพันธ์ที่เคยมีมาก่อนว่าจะต้องเชิญเจ้าองค์ใด เช่นเดียวกับการเชิญแขกที่มาร่วมงานเช่นกัน นอกจากญาติพี่น้องที่คุ้นเคยกันทุกเมื่อเชื่อวันแล้ว ญาติที่อยู่ไกล ๆ หรือเพื่อนร่วมงานก็เชิญมาร่วมพิธีด้วย เพราะในพิธีมีอาหารเลี้ยง และมีเครื่องเช่นแจกให้กลับบ้าน

หากงานใดทรงล้นประกอบพิธีกุมารจะถูกเชิญให้มาลงรับเครื่องสังเวยทุกครั้ง เพราะทรงล้นได้รับการเล่าลือกันในหมู่บ้านว่ากุมารเก่ง สามารถช่วยเหลือสิ่งหนึ่งสิ่งใดตามที่ใจผู้ขอหรือผู้บนบานปรารถนา และเมื่อมาประกอบพิธีก็จะสร้างเสียงหัวเราะครื้นเครงให้เจ้าภาพ เพราะมักจะพูดอะไรตรง ๆ เช่นเดียวกับเด็ก และมีของมาแจกคือลูกอม โดยจะเสกให้กินแล้วหายเจ็บหายไข้ กินแล้วโชคดี ซึ่งทุกคนในงานจะได้กินลูกอมทุกคน เจ้าภาพคนใดที่สนิทสนมคุ้นเคยกับกุมารก็จะพูดคุยด้วยเป็นเวลานาน

ญาติที่อยู่ไกลหรืออยู่นอกหมู่บ้านที่เห็นชัดเมื่อมีการจัดพิธีกรรมงานปีผีผดในหมู่บ้าน เช่น งานปีผีผดของน้องสาวคนเล็กของครอบครัวหน้าแมวไปตั้งครอบครัวอยู่จังหวัดชุมพรฝ่ายบ้านสามี เมื่อมาประกอบพิธีกรรมที่ศาลากลางบ้าน หน้าแมวซึ่งอยู่ในหมู่บ้านเป็นคนสำคัญในการจัดเตรียมงาน และน้องสาวต้องโทรบอกพี่ชายที่ทำงานรับราชการตำรวจอยู่จังหวัดตราดให้มาร่วมงาน หรืองานปีผีผดของลูกสาวลุงอิงที่บรรดาลูกพี่ลูกน้องจากหัวหินมาร่วมงาน คนที่มีผีรำก็มาเข้าผีในพิธีกรรมของพี่สาวตนเอง และนำอนงค์ภรรยาผู้ใหญ่บุญส่งเชิญอาจารย์ที่คณะมนุษยศาสตร์มาร่วมงานที่ลูกสาวตนเองเป็นเจ้าภาพในช่วงค่ำหลายคน ซึ่งทั้งเจ้าและผู้มาร่วม

งานเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์กับเจ้าภาพไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่งเสมอ เจ้าและผู้มาร่วมงานจะไม่ใช้ใครก็ได้ที่จะร่วมในพิธีได้ หากไม่ใช่ญาติพี่น้องกันก็จะเชิญให้เขามาร่วมงาน แต่ปัจจุบันเมื่อมีงานญาติบางคนต้องไปเชิญอย่างเป็นทางการ

ในช่วง ๕ ปีที่ผ่านมา เมื่อเจ้าภาพให้ทรงล้นเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม นายนิมนต์จะร้องเชิญ कुमार มารับเครื่องสังเวททุกครั้ง เนื่องจากทรงล้นมี कुमार หลายองค์ แต่ละองค์จะคอยช่วยเหลือชาวบ้าน โดยชาวบ้านเมื่อมาหาช่างทรง कुमार จะช่วยเหลือตามคำสั่งและคำอนุญาตของคุณพ่อปู่มั่น ดังนั้นเมื่อมีงานเจ้าภาพ कुमार จะมาร่วมในพิธีทุกครั้ง เพราะ “รักกันอยู่” โดย कुमार จะเรียกแทนตัวเองว่า “น้อง” โดยเรียกชาวบ้านว่า “พี่ น้ำ ป้า ตา และยาย” ตามอายุของแต่ละคน

คุณพ่อหงส์ทองเป็นคุณพ่อองค์สุดท้ายที่มาประกอบพิธี โดยมีหน้าที่ลบบัญชีที่เจ้าภาพติดค้างงานปีผีมด เมื่อเข้าทรงยืนรำชมเชยงาน รำพร้อมเล่นเครื่องเล่นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์เช่นเดียวกับงานช่วงเช้า คือ เปิดตัวผู้ตัวเมีย คันทลาว เคียว กำไลเงิน กำไลทอง แหวน เบี้ย ปลาไหล หัววัว และขวดเหล้า รำเสร็จก็เสวยถวายเชิงลา คือ นายนิมนต์เชิญคุณพ่อองค์ต่าง ๆ ให้มารับเครื่องสังเวท โดยคุณพ่อหงส์ทองจะเป็นผู้ตักและยกให้เหนือศีรษะเป็นการถวายเครื่องเช่นแต่คุณพ่อองค์ต่าง ๆ

จากนั้นคุณพ่อหงส์ทองเมื่อเข้าทรงจะต้องนำพระขรรค์ตัดบัญชีที่มีชื่อของเจ้าภาพ และนำพลูจิบ ๓ ใบมาดัดสินบน โดยจับจิบพลูคนละด้าน จากนั้นคุณพ่อกถามเจ้าภาพว่า “สินบนตกไหม สินบนขาดไหม” เจ้าภาพต้องตอบว่า “สินบนตก สินบนขาด” เมื่อจบคำพูดโต้ตอบกันต่างฝ่ายต่างเด็ดพลูให้ขาดจากกันพร้อมกับโยนทิ้งออกไปนอกโรงพิธี เป็นอันสินบนงานปีผีมดครั้งนี้หมดไป สุดท้ายนำจานข้าวตอกดอกไม้ถั่วเขียวและงาที่มีเงินหรือกระเป๋าสตางค์ของเจ้าภาพอยู่ในจาน คุณพ่อจะหยิบเงินหยิบข้าวตอกดอกไม้ใส่มือเจ้าภาพพร้อมทั้งให้พรแก่เจ้าภาพ เป็นอันเสร็จพิธีช่วงแรก

เมื่อนายนิมนต์ร้องส่งคุณพ่อจบลง สำหรับเครื่องเสวยถูกนำมากินร่วมกัน และแจกจ่ายกันในหมู่ญาติ นิมนต์ คนรำผี ญาติ และแขกที่มาร่วมงาน โดยมีเจ้าภาพเป็นผู้แจกจ่ายให้ทั่วถึงกันทุกคน สำหรับเสวยเจ้าภาพจะนำเข้าบ้านตนเองไม่ได้เด็ดขาด ต้องแจกสำรับนั้นให้หมดไป

ช่วงรำผีและเข้าผีเรือน

เมื่อสำรับถูกแจกจ่ายหมด ประสบเมืองและคนรำผีจัดเตรียมสถานที่สำหรับการรำผี สิ่งของสำคัญ ได้แก่ เชี่ยนหมากทองเหลืองสำหรับเวียนเทียน ชันเงินสำหรับเวียนเทียน ถ้วยเหล้า ๒ ถ้วย และข้าวสาร ประสบเมืองต้องนั่งระหว่างห้อง คือ นั่งกึ่งกลางระหว่างเสาดั้งและคานภายในโรงพิธี โดยแบ่งออกเป็นห้องนอกและห้องใน การรำผีเริ่มจากห้องนอกก่อน

นายนิมนต์นั่งเรียงกันเป็นครึ่งวงกลมต่อจากประสบเมือง เพื่อเตรียมตัวร้องบทเชิญผี การรำผีเริ่มด้วยเจ้าภาพผู้หญิงที่แต่งตัวในชุดรำผี เรียกว่า “การยีนผี” การแต่งกายมี

ลักษณะเฉพาะ คือหุงผ้าแดง พาดตะเบงมารผ้าแดง และคาดเอวด้วยผ้าขาว การแต่งตัวอยู่ในความช่วยเหลือของกลุ่มญาติผู้หญิงที่มารำผี เพราะเจ้าภาพส่วนใหญ่จะแต่งชุดราตรีไม่เป็น ยกเว้นเจ้าภาพที่มีผี ซึ่งต้องไปรำในงานต่าง ๆ เป็นประจำ การแต่งกายจะต้องแต่งกายนอกโรงพิธี เมื่อเจ้าภาพแต่งตัวเสร็จแล้วก็เดินเข้ามาสู่โรงพิธี

บทร้องเริ่มขึ้นพร้อมกับขั้นตอนการเชิญผีให้มาเข้าเจ้าภาพ “เดิมเอ๋ยเดิมที่ท่านเจ้าเรือนลัมไข่ หาเจ้ามาลงหาทรงมาทวยเขาวาด้องสินบน” ขณะร้องบทเริ่มการเชิญผีเรือนเจ้าภาพต้องไปนั่งหน้าประสบเมืองประสบเมืองนำแป้งและน้ำมันมาให้เจ้าภาพทาผมหู เจ้าภาพยืนขึ้นเพื่อเวียนเทียนกับเทียนมหากทองเหลือง การเวียนเทียนจะเวียนซ้าย ๓ รอบ ต่อการเวียนเทียนด้วยการเปลี่ยนเทียนมหากทองเหลืองเป็นขันเงิน (แต่บทร้องเป็นขันทอง) เวียน ๓ รอบ จากนั้นประสบเมืองยื่นถ้วยเหล้า ๒ ใบใส่มือเจ้าภาพพร้อมแขวงเข้าออกตัว ๓ รอบ จบขั้นตอนนี้เจ้าภาพรับข่าวสารจากประสบเมืองยื่นข่าวสารส่งให้นายนิมนต์ ข่าวสารนั้นจะถูกโปรยไปนอกโรงพิธี เจ้าภาพยืนตัวตรงหลับตาพนมมือหันหน้าเข้าหานายนิมนต์สักครู่เพื่อดูเจ้าภาพมีผีมาเข้าหรือไม่ ตลอดขั้นตอนนี้เจ้าภาพจะมีผู้ที่มาเป็นผู้ช่วยอยู่ใกล้ตัว เพราะเจ้าภาพจะไม่รู้ขั้นตอนโดยเฉพาะเจ้าภาพที่อายุน้อยและทำพิธีเป็นครั้งแรก ส่วนเจ้าภาพที่มีผีรำหรือผีเรือนบางคนญาติพี่น้องต้องพยุงตัวให้ไปทำตามขั้นตอนการยืนผี เพราะมีอาการควบคุมตัวเองไม่อยู่เนื่องจากอำนาจของผีเริ่มควบคุมร่างกายเจ้าภาพคนนั้น ทำให้การเวียนเทียน การยืนเหล้าต้องมีญาติช่วยจับเครื่องประกอบพิธีเพราะเจ้าภาพไม่สามารถจับได้ด้วยตนเอง

ภาพที่ ๑๕ การยืนผีคนแรกของเจ้าภาพในการประกอบพิธีของแต่ละงาน

เจ้าภาพที่มีผีรำหรือผีเรือนมิให้เห็นไม่บ่อยนัก แต่งานของผีประไฟที่ตนเองเป็นเจ้าภาพและมีผีเรือน ซึ่งตั้งแต่เสียงกลองเชิญผีเริ่มดังขึ้นผีเรือนจะเข้าสู่ร่างของเจ้าภาพ เจ้าภาพบางคนยื่นน้ำตาไหลซึ่งเป็นลักษณะอาการของผู้ที่มีผีก็มี ประสบเมืองเป็นผู้มีหน้าที่สังเกตเจ้าภาพว่ามีผีหรือไม่ หากเจ้าภาพไม่มีผีประสบเมืองจะสะกิดให้กลับออกไปจากโรงพิธีต่อจากเจ้าภาพจะเป็นญาติคนใดก็ได้ แต่งานที่หนึ่งห้องนอกต้องรำทั้งหมด ๗ คน ห้องใน ๙ คน งานที่สองเป็น ๙ และ ๑๑ งานที่สาม ๑๑ และ ๑๓

การเข้าผี ๒ ประเภท คือ ผีรำและผีเรือน โดยผีรำเป็นผีวงศาคณาญาติทั่วไปที่ตายไปแล้ว หรือเป็นผีของผู้เคยรำในงานผีมดมาก่อน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นญาติของผู้รำผีในปัจจุบันทั้งสิ้น ผีที่เข้ามาจะรำไปตามจังหวะโขนและบทร้องของนายนิมนต์ และออกจากร่างเมื่อนายนิมนต์ร้องเชิญให้ออก ผีรำจะมีความหลากหลาย ผีบางตนจะชอบรำลีเกนนายนิมนต์ก็ต้องร้องลีเกให้กับผีนั้นรำ ผีบางตนชอบรำแบบหนังตลุง ผีบางตนชอบรำแคนแบบไทยทรงดำ นายนิมนต์ต้องที่เป็นไทยทรงดำต้องเป่าแคนให้ผีนั้นรำ การแสดงอาหารผีจะไม่บอกด้วยคำพูดแต่จะสื่อสารด้วยท่าทาง เมื่อนายนิมนต์ร้องบทใดบทหนึ่งแล้วผีไม่ชอบก็จะยืนนิ่ง ๆ กระทบเท้า หรืออาจนำสิ่งของในมือทำท่าจะตีนายนิมนต์ หากบทร้องนั้นผีชอบก็จะรำรำไปตามจังหวะเพลง เช่น รำลีเก รำตัวแข็งแบบหนังตลุง และรำด้วยท่ารำของไทยทรงดำ

ส่วนผีเรือนเป็นผีบรรพบุรุษและญาติที่ตายไปแล้ว คนรำผีเรือนบ้านบ่อพราหมณ์คนปัจจุบัน คือ หน้าแฉล้มคนบ้านเพรียงปัจจุบันตั้งครอบครัวอยู่กับสามีที่บ้านสามหุบบ้านนาพ้าง ผีเรือนจะมาเข้าเมื่อน้ำแฉล้มยี่ผีและรำเพียงเล็กน้อย ผีเรือนจะมาเข้าร่างโดยท่าทางและคำพูดของผีที่เข้ามาเข้าชาวบ้านจะทราบว่าเป็นใคร เช่นบางคนเป็นย่าของเจ้าภาพ เมื่อผีเรือนมาเข้ามักขอของกิน เช่น ขนมจีน เหล้า หมาก และบุหรี่ ทั้งนี้พฤติกรรมของผีเจ้าภาพบอกว่าเหมือนกับครั้งยังมีชีวิต ผีเรือนที่ยังมีเวรหรือยังไม่หมดกรรมจะขอให้เจ้าภาพทำบุญให้ตน บางคนต้องการพระแทนตัว บางคนต้องการเสื้อผ้า การทำบุญส่วนใหญ่จะต้องทำผ่านพระจึงจะถึงผีเรือน การสร้างพระจะนำพระองค์เล็ก หรือพระพุทธรูปไปถวายวัดแล้วกรวดน้ำให้ผู้ตาย ส่วนเสื้อผ้าต้องนำเสื้อผ้าไปให้คนที่ยากจน ให้คนแก่ จากนั้นจึงเขียนชื่อและนามสกุลผู้ตายไปให้พระสวดตอนโมทนา ผีเรือนที่ลูกหลานมีความมั่นคงในชีวิต บ้านเดิมของตนเองมีลูกหลานอยู่ต่อเนื่องจะเป็นผีเรือนที่ไม่ต้องการการทำบุญด้วยสิ่งใด เพราะได้รับบุญที่ลูกหลานทำให้ตลอด กลับกันจากการสังเกตผีเรือนที่เป็นญาติเจ้าภาพบางคนที่มาเข้าจะต้องไปอยู่วัด และต้องการให้ลูกหลานทำบุญส่งไปให้เป็นญาติที่ลูกหลานไปอยู่ที่อื่น แต่ยังไม่มาหาสู่กันอยู่บ้าง บ้านผีนั้นถูกรื้อจนต้องไปอยู่วัด การไปอยู่วัดเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาสำหรับชาวบ้าน เพราะบรรพบุรุษเชื่อว่าเมื่อตายไปแล้วจะต้องอยู่ที่เรือนของตนเอง การไปอยู่ที่วัดแสดงถึงการไม่มีที่อยู่อาศัยจนต้องไปอาศัยวัดอยู่ แต่ก็มี ความแตกต่างเรื่องผีเรือน เพราะชาวบ้านบางกลุ่มเชื่อว่าเมื่อตายแล้วก็ไม่เกี่ยวข้องกับลูกหลานอีก

ภาพที่ ๑๖ การรำผีภายในพิธีกรรมงานปีผีมด

เมื่อเสร็จงานแล้วในหมู่บ้านผีหนึ่งจะปรึกษาถึงการทำบุญให้กับผู้ตายที่เข้ามาบอกให้ช่วยเหลือ บางคนคิดทำงานปีผีมดในปีต่อไปเพื่อทำงานถวายคุณพ่อและเชิญให้ผีเรือนมาเข้าหลังจากทำบุญไปให้แล้ว เพื่อสอบถามว่าได้รับส่วนบุญแล้วหรือยัง และมีสิ่งใดที่จะทำให้ลูกหลานทำให้อีกหรือไม่ ไม่ว่าลูกหลานจะทำบุญสร้างพระ ทำบุญซื้อเสื้อผ้าใหม่ให้ ลูกหลานก็ต้องอาศัยความร่วมมือจากญาติพี่น้องไม่มากนัก

พี่ไฟเป็นอีกผู้หนึ่งที่มีผีเรือนแต่จะไม่เข้าผีเรือนในพิธีของชาวบ้านคนใด แต่จะเข้าผีเรือนเฉพาะในงานของพี่น้องของตนเอง ก่อนหน้านี้พี่ไฟรำผีในพิธีคนหนึ่งต่อมาผีเรือนมาเข้าและเมื่อผีเรือนมาเข้าแล้วก็มีอาการปวดหลัง จึงเลิกเข้าผีในงานปีผีมดของชาวบ้านทั่วไป แต่จะเข้าผีเรือนของพี่น้องเท่านั้น ลักษณะการเข้าผีที่ผ่านมาเมื่อเริ่มทำพิธีเชิญผี ญาติต้องช่วยพยุงให้เข้าไปประกอบพิธีในโรงพิธี ดังเช่นงานที่ตนเองเป็นเจ้าของ

คนที่เข้าผีในกาลเวลาภายหลังบางคนจะเลิกเข้าผี เมื่อคนนั้นมีคุณพ่อกับมาจับให้เป็นร่างทรงบ้าง หรือมาจับให้รับขันธจากคุณพ่อให้ไปบูชาเนื่องจากมีองค์ การมีองค์หลายคนจะบูชาที่บ้านเท่านั้น แต่ไม่ได้เปิดตำหนักรับดูดวงหรือรักษาโรคแก่ชาวบ้านทั่วไป การมีองค์หรือมีคุณพ่อกับมาจับทำให้ผู้รำผีต้องเลิก เนื่องจาก “คุณพ่ออยู่สูงกว่าผี” ดังนั้นผู้รำผีต้องเลิกเข้าผี และเมื่อคนรำผีอยู่แล้วมีผีเรือนมาลงก็จะเลิกรำผี แต่จะต้องเข้าผีเรือนเท่านั้น ร่างทรงปัจจุบันของบ้านป่อพราหมณ์ทั้งทรงอุ่มและทรงล้นสมัยสาว ๆ ต่างเคยรำผีมาก่อน

การรำผีจะต้องรำทั้งสองห้อง คือ ห้องนอกและห้องใน โดยเมื่อรำห้องนอกครบแล้วนายนิมนต์ต้องเชิญให้คุณพ่อเจ้าของร่างมาเข้าทรงเพื่อทำพิธีข้ามห้อง ซึ่งต้องมีการเล่นเรือ พ่นเหล้า และพ่นน้ำ เมื่อเสร็จขั้นตอนนี้แล้วการรำผีย้ายสู่ห้องใน โดยมีวิธีการเช่นเดิมแต่เจ้าภาพไม่ต้องมายืนผี เมื่อรำผีและเข้าผีเรือนครบที่กำหนด คุณพ่อต้องทำพิธีเล่นเครื่องเล่นเพื่อให้เจ้าภาพมีเงินมีทองมีชีวิตที่ร่ำรวยและรุ่งเรืองขึ้น

ภาพที่ ๑๗ ภาพผู้รำที่มีผีเรือนมาพบปะลูกหลาน

การข้ามห้อง

เมื่อรำผีของห้องนอกครบตามกำหนด ร่างทรงต้องแต่งตัวเพื่อเตรียมเข้าทรงคุณพ่อ ประจำร่างของตนเอง ซึ่งนายนิมนต์เป็นผู้ร้องเชิญคุณพ่อให้มาประทับทรงเช่นเดิม ในการข้ามห้องคุณพ่อต้องนั่งอยู่ห้องนอก นายนิมนต์คนหนึ่งจะมานั่งตรงข้ามกับคุณพ่อที่ห้องใน โดยมี ข้างไม้ตั้งกึ่งกลางระหว่างห้องบริเวณเสาตั้งและคานโรงพิธี มีเรือไม้มาวางกึ่งลำหนึ่งบนข้างไม้ ในมือคุณพ่อดือเทียนใหญ่เล่มหนึ่งที่จุดตั้งแต่เจ้าภาพมายืนผีตั้งแต่เริ่มพิธี จากนั้นนายนิมนต์ ร้องเพลงเพื่อให้คุณพ่อเล่นเรือ พายเรือ ช่วงท้ายคุณพ่อนำเหล่าเทใส่เรือ ยกให้นายนิมนต์อม แล้วพ่นออกไปในโรงผีมืด ต่อจากเหล่า คุณพ่อเทน้ำลงไปในเรือ นายนิมนต์ยกเรือเทน้ำใส่ปาก อมไว้แล้วพ่นออกไปเช่นเดิม หลังจากเล่นเรือและพ่นเหล่าแล้ว คุณพ่อจะทำท่าข้ามห้องไปมา โดยมาเทียบในมือสองทางให้เห็นชัดเจน โดยท่าทางข้ามห้องต้องทำ ๓ ครั้ง เมื่อครบคุณพ่อจะ เข้าไปนั่งอยู่ที่ห้องใน นั่งสักครู่ นายนิมนต์ก็ร้องเชิญคุณพ่อกลับออกจากร่างทรง ขั้นตอนสำคัญอีก อย่าง คือ การนำโพนมาวางเรียงกันปิดด้วยผ้าขาวม้า เพื่อถวายขนมตมให้กับครูบาอาจารย์ เสวย ช่วงถวายขนมตมให้ครูบาอาจารย์ เจ้าภาพนำขนมตมมาเลี้ยงญาติภายในงานทุกคน คน รำผีกินขนมเรียบร้อยก็ย้ายที่นั่งแต่งตัวไปอยู่บริเวณด้านนอกที่อยู่แนวแนวกับห้องในของโรงผี มืด การรำผีเริ่มขึ้นด้วยขั้นตอนและบทร้องเช่นเดิม ความแตกต่างของห้องใน คือ จำนวน ผีรำมีจำนวนมากกว่าห้องนอก ๒ คนเสมอ ทั้งนี้ผู้ที่รำผีแล้วจะนั่งเล่นนอนเล่นอยู่ภายในโรงผีมืด หรือบางคนอาจเดินทางกลับบ้านก่อนก็ได้ แต่พ่อแม่และญาติสนิทกับเจ้าภาพจะอยู่กับเจ้าภาพ จนพิธีเลิก เพราะหน้าที่ของญาติในการเลี้ยงข้าวตมหลังเสร็จสิ้นพิธียังคงอยู่ ต้องช่วยกันเตรียม เก็บกวาดสถานที่ และเก็บล้างจานชามจึงหมดหน้าที่

การเล่นเครื่องเล่น

หลังจากรำผีที่ห้องในครบตามกำหนด ร่างทรงต้องต้องแต่งตัวเพื่อเชิญคุณพ่อให้มา ประกอบพิธีช่วงสุดท้ายของงาน พิธีช่วงนี้เป็นการเล่นเครื่องเล่นของคุณพ่อ เริ่มตั้งแต่การเล่น ถ่อเรือและพนเหล้าพนน้ำ การเล่นคล้องช้างพลายแก้ว การเหยียบไหเคล้าไห การเล่นต่อไก่ การเล่นจับปูช้อนกุ้งช้อนปลา การไล่เหยี่ยว การเล่นเชน และการพันดาบจับโจร

การเล่นถ่อเรือมีเรืออยู่ ๗ ชนิดโดยพายไปที่ต่าง ๆ เมื่อพายเรือเสร็จก็พนเหล้าพนน้ำ การพนเหล้าพนน้ำเป็นการสื่อแทนถึงความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยน้ำท่าข้าวปลาอาหาร ส่วนการเล่นจับช้างพลายแก้วมีประวัติเล่าว่าคุณพ่อจะตามจับช้างในป่า เพื่อนำมาขึ้นระวางให้เป็นช้าง หลวง การในไล่จับเป็นไปด้วยความยากลำบาก ช้างจะไล่แทง ช้างจะสะบัดกิ้งมะยมให้โปรยทั่ว บริเวณ ซึ่งมีความหมายถึงการให้เจ้าภาพเป็นที่นิยมชมชอบของผู้คนทั้งหลาย เมื่อจับได้แล้วนำ ช้างมาขังด้วยทราย เอาน้ำให้กิน เอาหญ้าให้กิน โดยหญ้าที่เตรียมอยู่ที่เสาดังเป็นหญ้าแพรง ที่มีความหมายถึงการรอกงามแตกหน่อแตกกอได้อย่างรวดเร็ว เมื่อจับช้างได้แล้วก็นำเชือกที่เป็นฝ้ายขาวมัดไว้ ช้างไม้ตัวนี้ต้องนำไปไว้บนเรือน เมื่อครบ ๓ งานต้องไปไปส่งให้คุณพ่อที่ศาล ประจำหมู่บ้าน

ภาพที่ ๑๘ เครื่องเล่นของคุณพ่อหงษ์ทอง

การเล่นจับปูช้อนกุ้งช้อนปลาเป็นการเล่นระหว่างคุณพ่อกับนายนิมนต์ โดยคุณพ่อจับ ปู ช้อนกุ้ง และช้อนปลา ซึ่งจำลองมาจากวิถีชีวิตของชาวบ้านในการหาอยู่หากินตามวิถีของ ชุมชนชาวนา ซึ่งแหล่งอาหารแหล่งใหญ่คือตามธรรมชาติ โดยคุณพ่อสามารถจับได้มากมาย

การจับปูจับปลาเป็นการแสดงถึงการมีอาหารการกินที่ได้ผล ไม่อดไม่ยากของครอบครัว
เจ้าภาพด้วย

ส่วนการไล่เหยี่ยวลายเป็นการจำลองวิถีของชุมชนที่การเลี้ยงสัตว์เป็นสิ่งอยู่คู่กับ
ชุมชน โดยเฉพาะการเลี้ยงไก่ ศัตรูสำคัญชนิดหนึ่งของลูกไก่ คือ เหยี่ยวที่จะมาจับลูกไก่ไปเป็น
อาหาร ซึ่งการแสดงการขับไล่เป็นการเสริมแรงให้เห็นว่า เมื่อคนอยู่ในภาวะวิกฤติของชีวิต คุณ
พ่อจะเป็นผู้ช่วยปกป้องดูแลผู้ชาวบ้าน รวมถึงดูแลขับไล่สิ่งชั่วร้ายที่จะเข้ามาทำอันตรายกับชีวิต
ของเจ้าภาพ

การเล่นต่อไก่มีบทร้องอ้างถึงประวัติการต่อไก่ว่าคุณพ่อหล่อแก้วและคุณพ่อหล่อทอง
สององค์พี่น้องไปช่วยกันต่อไก่ ซึ่งการต่อไก่เป็นวิถีการหาอยู่หากินกับธรรมชาติ ในอดีตตอนช่วง
ใหญ่เป็นป่าละเมาะของหมู่บ้าน มีสัตว์น้อยใหญ่จำนวนมาก การจับสัตว์จากธรรมชาติเป็นการ
หาอาหารรูปแบบหนึ่งของหมู่บ้าน โดยวิถีการช่วยกันหาอยู่หากินและการช่วยเหลือกันมีฐาน
ของพี่น้องและเครือญาติที่จะต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นปกติวิสัย

การเล่นเหยียบไหเคล้าไหเหยียบกรวดเหยียบทราย คุณพ่อจะเหยียบไหที่เจ้าภาพทำ
พิธีในช่วงเย็น ในช่วงนี้คุณพ่อจะถือดาบแก้วที่ทำจากไม้เนื้ออ่อนเช่นเครื่องเล่นชนิดอื่น ปลาย
ดาบติดเทียนเล่มเล็ก ซึ่งเป็นการแสดงอำนาจของคุณพ่อที่จะตัดขาด ฟาดฟันความเจ็บความไข้
และฟันเคราะห์ร้ายของเจ้าภาพสิ้นไป ผนวกกับการเหยียบไหที่ใส่โรกภัยใส่เคราะห์ของเจ้าภาพ
แสดงถึงการมีอำนาจเหนือโรกภัยและเคราะห์ของคุณพ่อ เมื่อคุณพ่อเหยียบแล้วก็ทำให้หมดสิ้น
ไป และการเหยียบกรวดเหยียบทรายเป็นการแสดงถึงอำนาจเหนือพื้นดิน ดังนั้นความอุดม
สมบูรณ์ของพื้นดินที่สืบเนื่องต่อถึงความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหารก็มาจากการบันดาลให้
ของคุณพ่อด้วย

หลังจากเหยียบไหเหยียบกรวดเหยียบทรายแล้ว ฝอยที่เสียบอยู่ในไหจะถูกนาย
นิมนต์ดึงมาเป็นมิตดาบในการต่อสู้กับคุณพ่อที่มีดาบแก้วถืออยู่ โดยการต่อสู้เป็นไปอย่าง
ดุเดือดเพราะโจรผู้นี้เป็นผู้ที่ปล้นมาแล้วทั่วสารทิศ มีฝีมือเก่งกล้าสามารถ และมีเงินทองที่ปล้น
ติดตัวมามหาศาล แต่การต่อสู้ขับเคี่ยวกันอยู่นาน สุดท้ายคุณพ่อก็สามารถจับโจรได้ เมื่อจับโจร
ได้คุณพ่อเรียกเจ้าภาพให้มารับเงินจากโจรผู้นี้ เจ้าภาพเข้ามานั่งคุกเข่าด้านหน้าคุณพ่อและโจร
โจรหยิบเงินในกระเป๋าที่แทนสมบัติจำพวกแก้วแหวนเงินทองทั้งหมดที่ปล้นมาได้ให้กับเจ้าภาพ
ตามคำของคุณพ่อ เงินที่โจรให้เจ้าภาพจะนำไปเป็นขวัญกระเป่า

คุณพ่อนั่งลงเป็นประธานในการเสี่ยงทายอนาคตของเจ้าภาพด้วยการจุดภูมิ นาย
นิมนต์ขับภูมิดวยพรให้เจ้าภาพ “ให้มีส่วยเกลือกมาจากทางเหนือ ส่วยน้ำตาลจากเพชรบุรี ทำนา
ข้าวเหนียวได้ข้าวเท่ายอดมะพร้าว ทำนาข้าวเจ้าได้ข้าวสูงเท่ายอดสน มีบ้านทรงไทยหลังคา
ลาดด้วยตะกั่ว ที่หน้าจั่วประดับด้วยทองย้อย” เมื่อนายนิมนต์ขับภูมิจบลง ภูมิถูกจุดพร้อมกับ
การโห่ขึ้น ๓ ลา ประโคมตีโพนเสียงดัง เมื่อภูมิถูกจุดดับลงเศษภูมินั้นใส่รวมในถาดแกงวัว นาย
นิมนต์เดินถือพร้อมกับถือช้อนใส่ไข่เปิดและเทียนออกไปด้านหลังนอกโรงพิธี มีนายนิมนต์อีก

คนหนึ่งแบกเชิงไปหนึ่งตามไปครอบถาดแกงวัว โดยเป็นการแสดงถึงการนำสมบัติไปฝังไว้ให้เจ้าภาพ นายนิมนต์พูดและตะโกนถามเจ้าภาพว่า “มัดเงินเท่ามัดตอก มัดทองเท่ามัดไต้ กลิ้งทิ้งไว้ใต้ที่นอนแม่เจ้าของงาน ได้รับหรือยังเจ้าข้า?” ฝ่ายเจ้าภาพตะโกนตอบเสียงดังว่า “ได้รับแล้วเจ้าข้า” จากนั้นคุณพ่อยวยพรให้เจ้าภาพ นายนิมนต์ร้องเชิญคุณพ่อออกจากร่างทรง และร้องไล่ผีที่มาเล่นในงานให้กลับไปอยู่ที่เดิมของตนเอง รวมทั้งผีโป่ง ผีป่า ผีที่อยู่ตามต้นไม้ใหญ่น้อย ให้ออกไปจากบริเวณงาน โดยนายนิมนต์โปรยข้าวสารภายในโรงพิธีและโปรยเรื่อยไปจนพ้นหน้าบ้านเจ้าภาพ

ร่างทรงผู้ประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืดบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ

การประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืดของบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญนั้น มีร่างทรงที่เป็นผู้ประกอบพิธีด้วยกันทั้งหมด ๔ คน ได้แก่ ทรงทุม ทรงอุ่ม ทรงทิน และทรงลั่น โดยคนทรงเหล่านี้จะประกอบพิธีให้กับชาวบ้านในกลุ่มที่เป็นญาติของตน และผู้ที่เคารพนับถือกันกับร่างทรง หรือนับถือคุณพ่อของร่างทรง

ทรงทุม

ทรงทุมเป็นร่างทรงที่มีความอาวุโสเป็นร่างทรงมากกว่า ๓๐ ปี โดยเป็นมีคุณพ่อประจำคือ คุณพ่อสามก้อน ทรงทุมเป็นร่างทรงที่ทำงานปีผีมืดให้กับชาวบ้านในเขตบ้านเพรียง บ้านบ่อหวาย และบ้านดอนยาง ทรงทุมจะมีนายนิมนต์ที่ประกอบพิธีงานปีผีมืดกลุ่มเดียวกัน คือ นายนิมนต์บ้านเพรียง โดยนายนิมนต์บ้านเพรียงนี้จะประกอบพิธีกับทรงทุมคนเดียวเท่านั้น แต่ตัวทรงทุมเองประกอบพิธีกับนายนิมนต์บ่อพราหมณ์บ้าง

สำหรับบ้านบ่อพราหมณ์มีจำนวนครอบครัวที่ประกอบพิธีกับทรงทุมไม่มากนัก จากการสอบถามมี ๓ ครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวลุงชง-ป้าบุญล้อม ทับทิมดี ครอบครัวพี่บุญลือ บุญรับส่งและครอบครัวพี่สัน ระยะเวลาตั้งแต่ปี ๒๕๔๙ – ๒๕๕๑ มีเพียงครอบครัวเดียวที่ประกอบพิธีกับทรงทุม คือ ครอบครัวพี่สัน ทั้งนี้เพราะพี่สันนับถือคุณพ่อสามก้อน ในวันประกอบพิธีเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑ คุณพ่อสามก้อนได้พูดกับเจ้าภาพว่า “ดีใจที่ยังนับถือคุณพ่อกันพอสมควร”

เนื่องจากทรงทุมเป็นร่างทรงมานานและไม่มียานประจำ ทำให้การเดินทางไปประกอบพิธีต่างจังหวัดครั้งละหลาย ๆ วันทำได้อย่างสะดวก จังหวัดนครปฐมเป็นพื้นที่ทรงทุมเดินทางไปประกอบพิธีบ่อยครั้ง แต่ไม่ว่าการเดินทางไปประกอบพิธีใกล้หรือไกล สิ่งหนึ่งที่ทรงทุมยึดเป็นแนวปฏิบัติเสมอ คือ การอยู่บ้านเจ้าภาพตลอดช่วงบ่ายที่ไม่มีพิธี โดยจะนำเสื้อผ้าไปอาบน้ำ นั่งพัก นั่งคุยกับเจ้าภาพและชาวบ้านละแวกนั้น และนอนพักก่อนจะเริ่มพิธีอีกครั้งในช่วงค่ำ

ภาพที่ ๑๙ ภาพทรงทุมร้างทรงบ้านเพ็ญ

สำหรับทรงทุมด้วยความที่เป็นร้างทรงมานานและมีความอาวุโสมาก บรรดาร้างทรงในเขตเพชรบุรีหลายคนนับถือให้เป็นครูบาอาจารย์ของตนเอง โดยการเป็นครูบาอาจารย์นั้นจะมีหน้าที่ประกอบพิธีไหว้ครูประจำปีให้กับร้างทรงใหม่ที่เป็นลูกศิษย์ งานไหว้ครูของร้างทรงใหม่ที่ยังไม่รู้ขั้นตอนพิธีการมากนักก็จะให้ทรงทุมเป็นผู้ใหญ่ในการจัดเตรียมงานหรือตรวจความสมบูรณ์ของงาน บางงานจะให้ทรงทุมเป็นผู้จัดบายศรีชนิดต่าง ๆ ในการประกอบพิธี ซึ่งถือว่าเป็นงานสำคัญ ต้องใช้ความประณีตและเวลาสูงในการทำบายศรี ทั้งนี้การเตรียมบายศรีทรงทุมจะมีญาติ ๆ ที่ช่วยเหลือ และมีลูกสาวอีกสองคนที่เป็นผู้ทำบายศรีที่สำคัญ

นอกจากการเป็นผู้ประกอบพิธีไหว้ครูแล้ว งานที่มักได้รับการเชิญให้ไปประกอบพิธีได้แก่ การเชิญเจ้าขึ้นศาล ซึ่งการเชิญเจ้าขึ้นศาลเป็นงานที่มีอยู่บ่อยครั้ง เพราะศาลที่มีอยู่เดิมของแต่ละหมู่บ้านที่ผุพังไปก็จะได้รับการสร้างใหม่ หรือหากมีคนเจ็บป่วยแล้วคนทรงหายทักว่า “ถูกศาล” ก็ต้องปลุกศาลให้กับเจ้าที่ต้องการ ทำให้แต่ละหมู่บ้านจะมีศาลเจ้ามากกว่าหนึ่งศาลหรือได้ต้นไม้ใหญ่ บนโคกบนเนิน ที่หัวไร่ปลายนา มักมีศาลเจ้าอยู่ให้เห็นโดยทั่วไป การเชิญเจ้าขึ้นศาลของทรงทุมจะมีต้องมีร้างทรง ๕ คนเป็นผู้ประกอบพิธี ซึ่งร้างทรงทั้งหมดเป็นกลุ่มลูกศิษย์ของทรงทุม

ในชีวิตประจำวันของทรงทุมจะมีชาวบ้านมาขอให้เข้าทรง เพื่อตรวจดูโชเคราะห์ดาราศิ ดูดวงว่าดีหรือไม่ มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ทำให้ชีวิตไม่ราบรื่น หรือทำให้เจ็บไข้ได้ป่วยอยู่เป็นประจำ ทั้งนี้ยกเว้นวันพระที่ทรงทุมจะไม่เข้าทรง และในช่วงเข้าพรรษาทรงทุมจะไปทำบุญที่วัดทุกวันพระ และจะอยู่วัดรักษาศีลอุโบสถที่วัดหนึ่งคืน แต่ ๒ ปีที่ผ่านมาด้วยสุขภาพที่ไม่แข็งแรงด้วยอายุ ๗๐ กว่าปีแล้ว ทรงทุมจึงไปวัดตอนเช้าสวดมนต์ช่วงบ่ายสวดมนต์เย็นฟังเทศน์แล้วกลับไปนอนบ้าน เพราะมีสามีและลูกหลานดูแล

ทรงอุ้ม

ทรงอุ้ม มณีตัน อายุ ๖๗ ปี เป็นร่างทรงบ้านบ่อพราหมณ์ คุณเจ้าของร่าง คือ พ่อหล่อทองและคุณพ่อหมอ อีกองค์หนึ่งที่จะมาประทับทรงและเป็นที่นับถือของชาวบ้าน ทรงอุ้มเป็นคนบ้านบ่อมอญโดยในวัยเด็กอยู่กับพ่อแม่ที่บ้านบ่อมอญ เมื่อแต่งงานจึงย้ายมาอยู่บ้านสามที่บ่อพราหมณ์ ทรงอุ้มเป็นร่างทรงที่รับแขกบ้าง แต่ไม่ได้ยึดถือเป็นอาชีพ หรืองานหลักของการดำเนินชีวิต แต่จะมีคนมาหาบ้างให้ดูดวงชะตาบ้างเช่นกัน อดีตเป็นชาวนาแต่ด้วยอายุที่มากขึ้น จึงให้เป็นหน้าที่ของลูกหลาน ตนเองยังคงช่วยสามีและลูกสาวเลี้ยงไก่เลี้ยงวัวบ้าง

ภาพที่ ๒๐ ทรงอุ้มร่างทรงบ้านบ่อพราหมณ์

ในการประกอบพิธีงานปีผีเมตนั้น ทรงอุ้มจะประกอบพิธีให้เฉพาะลูกของตนเอง และให้กับหลาน ๆ ซึ่งเป็นลูกของลูกพี่ลูกน้องของตนเท่านั้น แต่จะมีชาวบ้านบางคนก็นับถือกัน อย่างแท้จริงก็จะมาให้ทรงอุ้มประกอบพิธีให้เช่นกัน ช่วงที่ผู้วิจัยกำลังเก็บข้อมูลภาคสนามอยู่นั้น ได้ไปร่วมพิธีที่ทรงอุ้มเป็นผู้ประกอบพิธี ๒ งาน คือ งานของหลานสาวทรงอุ้มเองและงานของเมียผู้ใหญ่พร แม่แผ่นทองที่บ้านเพรียง การประกอบพิธีของทรงอุ้มจะทำพิธีโดยมีนายนิมนต์บ่อพราหมณ์ซึ่งมีสามีและญาติ ๆ เป็นผู้ทำดนตรีให้คุณพ่อประกอบพิธี ทุกครั้งนอกจากคุณพ่อหล่อทองที่เป็นเจ้าของร่างแล้วจะเชิญคุณพ่อหมอมาประกอบพิธีด้วยทุกครั้ง เพราะทรงอุ้มและชาวบ้านนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์

โดยทั่วไปทรงอุ้มจะจัดพิธีไหว้ครูทุกปี โดยจะจัดงานเล็ก ๆ ไม่เชิญแขกเหรื่อหรือร่างทรงจำนวนมากให้มาร่วมพิธี แต่จะมีเพียงร่างทรงที่เป็นญาติและคนในหมู่บ้านเดียวกันเท่านั้นที่จะมาร่วมพิธี ได้แก่ ทรงหิน ทรงลัน และป้าอุ้มน้องสาวตนเองที่เป็นร่างทรงคุณพ่อดาวกระจายตาลสูง ส่วนการร่วมงานที่เกี่ยวกับร่างทรงของทรงอุ้ม จะไปเพียงงานยกครูของทรงลัน ทรงหิน และทรงทุมเท่านั้น แต่งงานในหมู่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญที่ทรงอุ้มจะถูกเชิญให้ดำเนินการ

ได้แก่ การนำสารอาหารไปเช่นไหว้ภูมิที่ เจ้าของที่ ผีเรือน ผีวงญาติ และคุณพ่อเจ้าบ้าน ก่อนจะมีงานพิธีมงคลต่าง ๆ เช่น งานบวช งานแต่ง งานทำบุญบ้าน หรืองานทำบุญกลางบ้าน ทำบุญส่งกรานต์ ฯลฯ

ทรงทิน

ทรงทินเป็นร่างทรงที่เป็นร่างทรงมายาวนานตั้งแต่รุ่นสาว หากนับระยะเวลาตั้งแต่อายุ ๒๕ ปีก็เป็นเวลา ๒๖ ปีแล้วกับการเป็นร่างทรง โดยคุณพ่อคุณพ่อหล่อแก้วที่มาจับร่างเป็นองค์แรก ปัจจุบันคุณพ่อประจำร่าง คือ คุณพ่อสมุนไพรเขาใหญ่ เนื่องจากคุณพ่อหล่อแก้วไม่ลงรับแขกหรือรับทำงานปีผีมืด ทั้งนี้ทรงทินปลุกศาลให้ไว้ที่ศาลาศาลเจ้าของหมู่บ้านบ่อพราหมณ์

ทรงทินจะรับเข้าทรงเป็นงานหลัก โดยไม่ประกอบอาชีพอื่น ทั้งนี้การดูดวงชะตาราศีให้กับชาวบ้านทั่วไปเป็นงานหลัก มีการรักษาโรคด้วยการปิดเป่าด้วยคาถาอาคม และปิดเป่าด้วยน้ำมันมาก ทำพิธีสะเดาะเคราะห์ บางครั้งมีงานเชิญเจ้าขึ้นศาล และมีงานไปประกอบพิธีไหว้ครูให้กับร่างทรงคนอื่น แต่ทรงทินไม่นิยมไปร่วมงานไหว้ครูที่มีร่างทรงจำนวนมาก หรืองานที่มีการรวมร่างทรง เช่น งานทอดกฐินวัดธรรมรังสีที่ตำบลหนองพลับ แต่จะร่วมงานเฉพาะกลุ่มญาติและคนสนิทเท่านั้น

การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของทรงทินจะมีลูกสาวเพียงคนเดียวเป็นผู้ช่วยเหลือหลานสาว(ลูกพี่สาว)เป็นพี่เลี้ยงขณะเข้าทรง มีลูกบุญธรรมผู้ชายเป็นผู้จัดเตรียมสถานที่ และมีสามีที่เป็นเจ้าของวงพิณพาทย์เป็นอีกแรงที่สำคัญในการจัดพิธีต่าง ทั้งนี้งานใดที่ต้องการดนตรีไทยสามีของทรงทินก็จะเป็นผู้รับผิดชอบ และเมื่อปีก่อนสามีทรงทินก็ได้ซื้อฆ้องมอญมาเพิ่มเติมในคณะ เพื่อใช้รับงานเล่นดนตรีไทยที่กว้างขวางขึ้นด้วย

ภาพที่ ๒๑ ทรงทินร่างทรงบ้านเพรียง

ส่วนการประกอบพิธีงานปีผีผดนั้น ทรงหินประกอบพิธีให้กับชาวบ้านที่ครอบคลุมหลายตำบลหลายหมู่บ้าน แต่ส่วนมากมักไปประกอบพิธี คือ บ้านหนองจอกหนองเกตุ ในเขตตำบลหนองจอก อ.ท่ายาง และทำงานให้กับชาวบ้านป้อมมอญบ้างไม่กี่ครอบครัว โดยทั้งหมดของคนป้อมมอญที่ประกอบพิธีจะมาทำงานที่บ้านร้างทรง ที่จะปลูกโรงผีผดไว้สำหรับรองรับเจ้าภาพที่จะมาประกอบพิธีที่บ้านร้างทรง นายนิมนต์ที่ทำงานร่วมกับทรงหินเป็นนายนิมนต์เกือบทุกคณะของชุมชนที่ทำพิธีนี้ ได้แก่ นายนิมนต์หนองเกตุ นายนิมนต์ห้วยทาบ นายนิมนต์ป่อพราหมณ์ มีเพียงนายนิมนต์ของบ้านเพรียงเท่านั้นที่ไม่ประกอบพิธีด้วยกัน

ทั้งนี้สำหรับการประกอบพิธีงานปีผีผดให้คนป้อมมอญนั้น เนื่องจากความสัมพันธ์ที่มีมาแต่เดิม เพราะบ้านพ่อแม่ของทรงหินนั้นอยู่บ้านป้อมมอญ ต่อมาพ่อแม่ย้ายมาอยู่บ้านเพรียง คนที่เป็นญาติเกี่ยวข้องกันจึงมาประกอบพิธีที่บ้านร้างทรง ซึ่งเหมาะกับวิถีชีวิตคนป้อมมอญที่ไม่ต้องเสียเวลาจัดเตรียมงาน ขณะเดียวกันลูกหลานก็ไม่สนับสนุนด้วย

ทรงลั่น

ทรงลั่นเป็นร่างทรงที่เพิ่งได้รับการครอบจากนายนิมนต์บ้านป่อพราหมณ์เมื่อ ๕ ปีก่อน แต่ก่อนจะได้รับการครอบได้รับเป็นร่างทรงมาแล้วหลายปี เมื่อได้รับครอบแล้วก็ประกอบพิธีงานปีผีผดให้กับชาวบ้านส่วนใหญ่ของหมู่บ้านป่อพราหมณ์ และไปประกอบพิธีให้กับหมู่บ้านใกล้เคียงบ้าง เช่น บ้านปลายนา บ้านหนองพุทรา บ้านสนาม และบ้านลาดโพธิ์ เกี่ยวกับหมู่บ้านป่อพราหมณ์ทรงลั่นจะเป็นร่างทรงที่เชิญคุณพ่อก้อนทองเจ้าบ้านให้มาเข้าทรง เพื่อประกอบพิธีในงานต่าง ๆ โดยเฉพาะงานทำบุญกลางบ้านที่ชาวบ้านจะนำมะพร้าว ไข่เป็ดต้ม และขนมต้มมาประกอบพิธีตีกลองที่หน้าศาลคุณพ่อ ซึ่งเป็นการสะเดาะเคราะห์และการเสี่ยงทายในแต่ละปี

ภาพที่ ๒๒ ทรงลั่นร่างทรงบ้านป่อพราหมณ์ขณะเข้าทรงประกอบพิธี

ทรงล้นรับดูดวง รักษาโรค บัดเปา สะเตาะเคราะห์ และทำน้ำมันตีให้เลขช่วงวันใกล้ หวย โดยเวลาส่วนใหญ่ที่รับแขกคือเวลาช่วงเย็นถึงค่ำ เนื่องจากเวลากลางวันทรงล้นต้องไปทำงานประจำที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ซึ่งถือเป็นอาชีพหลักของตนเอง ในวิถีชีวิตประจำวันของทรงล้นนอกจากการทำงานที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีแล้ว ก็จะไปปลูกต้นไม้บริเวณบ้านจนสวยงาม การไปทำบุญที่วัดเพ็ญนั้นจะทำบุญในวันพระช่วงเข้าพรรษาเช่นกัน

เกี่ยวกับกลุ่มคนที่ช่วยงานต่าง ๆ คนที่จะช่วยเหลือจัดเตรียมงาน เช่น ในงานไหว้ครู ผู้ช่วยงานหลักคือน้องสาว ลูกพี่ลูกน้อง และหลานสาว แต่ลูกชายทั้งสองคนก็เป็นผู้เตรียมงานที่สำคัญเช่นกัน แต่จะเป็นงานเกี่ยวกับการเตรียมสถานที่และอำนวยความสะดวกให้กับญาติๆ มากกว่า เนื่องจากสิ่งของที่ต้องเตรียมในพิธีกรรมเป็นงานที่มีรายละเอียดเยอะ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานของผู้หญิงมากกว่าขณะเดียวกันชาวบ้านบ่อพราหมณ์ก็มาช่วยเกือบทุกหลังคาเรือน เนื่องจากเป็นกลุ่มผู้ประกอบพิธีด้วยกัน และทรงล้นเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของหมู่บ้านเกี่ยวกับงานปีผีมืดไปแล้ว

ทรงล้นทำงานปีผีมืดกับคณะนายนิมนต์บ่อพราหมณ์เท่านั้น และมีสถานที่ที่รับทำงานให้กับคนจากหมู่บ้านใกล้เคียง คือ ศาลากลางหมู่บ้าน ที่คนจากลาดโพธิ์ และช่องสะแก มาให้ ทรงล้นทำงานปี และงานปีผีมืด ในการประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืดของทรงล้นต้องจัดสรรเวลาที่ไม่ตรงกับงานประจำ หรือจะเลือกนัดวันกับเจ้าภาพที่ตนเองคิดว่ามีงานเพียงเล็กน้อย เช่น ช่วงวันเสาร์-อาทิตย์หากทำได้

ประสพเมือง

ในการประกอบพิธีในตอนช่วงค่ำถึงกลางคืนของงานปีผีมืด ประสพเมืองเป็นบุคคลสำคัญที่เป็นองค์ประกอบและเป็นผู้หญิงที่ทำให้ขั้นตอนหนึ่งของพิธีนี้สำเร็จลงได้ ขั้นตอนนั้น คือ การออกประสพเมือง ซึ่งเป็นขั้นตอนของการออกไปเช่นไหว้คุณพ่อที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีและคุณพ่อที่เป็นที่นับถือของชาวบ้านของทั้งหมด และที่สำคัญของประสพเมืองที่ต้องเป็นผู้ทำหน้าที่เชิญผีเรือนเข้าสู่โรงพิธี

คนที่เป็นประสพเมืองหรือที่เรียกกันสั้นๆ ว่าสบเมือง ของบ้านบ่อพราหมณ์มีด้วยกันมาแล้ว ๒ คน โดยคนแรกได้แก่นางเล็ก ดีหะสิงห์ สำหรับนางเล็กเป็นภรรยาของครูโอน ดีหะสิงห์ ซึ่งชาวบ้านยกให้เป็นหัวหน้าคณะนายนิมนต์คนแรกของหมู่บ้าน หลังจากครูโอนและกลุ่มผู้ชายชาวบ้านบ่อพราหมณ์ได้ไป “สืบ” หรือเรียนรู้ขั้นตอนการประกอบพิธีมาจากบ้านหนองเกตุ นางเล็กก็เป็นผู้ทำหน้าที่ประสพเมืองในการประกอบพิธีทุกครั้ง ต่อมาหลังจากทำพิธีอยู่หลายสิบปีตั้งแต่วัยกลางคนจนกระทั่งแก่ชราและเสียชีวิตลงไปแล้ว ผู้ที่มารับหน้าที่สืบทอดการเป็นประสพเมือง คือ ครูจลวยซึ่งเป็นลูกสาวของนางเล็ก

ครูฉลุยเป็นครูสอนหนังสืออยู่โรงเรียนวัดลาดโพธิ์ ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งอยู่หมู่บ้านถัดไป ในเขตการปกครองของตำบลสามะโรง ครูฉลุยหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าครูอ้อม เป็นคนบ้านบ่อพราหมณ์โดยกำเนิด และยังเป็นญาติพี่น้องกับชาวบ้าน แม้ว่าการดำรงชีวิตประจำวันของครูอ้อมจะแตกต่างจากชาวบ้านทั่วไปอยู่บ้าง เนื่องจากการมีระดับการศึกษาที่สูงกว่าชาวบ้านที่เป็นชาวนาโดยทั่วไป ทำให้ความสนิทสนม การจะพูดเล่น หยอกล้อ การพบปะพูดคุยกับชาวบ้านโดยทั่วไปยังมีน้อยอีกด้วย และที่ต่างไปจากชาวบ้านคนอื่น ๆ ประการหนึ่งคือ นางเล็ก แม่ของครูอ้อมเป็นคนลาดโพธิ์ที่มีเชื้อสายจีน ทำให้ครูอ้อมจะมีความสัมพันธ์กับชุมชนลาดโพธิ์อย่างมาก โดยครูอ้อมจะทำบุญที่วัดลาดโพธิ์ ในขณะที่ชาวบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญจะทำบุญที่วัดเพรียง งานศพของพ่อแม่และน้องสาวก็จัดงานศพและเก็บศพที่วัดลาดโพธิ์อีกด้วย

นับจากวันที่นางเล็กผู้เป็นแม่เสียชีวิตลงไป ครูอ้อมก็มาทำหน้าที่ประสบเมืองต่อในทันที เพราะช่วงที่แม่มีชีวิตอยู่ครูอ้อมได้เห็นได้เรียนรู้ และได้รับการสั่งสอนจากผู้เป็นแม่เกี่ยวกับการทำหน้าที่ประสบเมืองมาอยู่เนื่อง ๆ ด้วยเหตุนี้ครูอ้อมจึงสามารถประกอบพิธีกรรมช่วงนี้ได้ไม่ยากนัก การเดินทางไปทำพิธีของครูอ้อม วันใดที่งานปีผีมดจัดขึ้นในหมู่บ้านบ่อพราหมณ์หรือหมู่บ้านใกล้เคียง หลังจากเลิกสอนหนังสือแล้วครูอ้อมจะขี่มอเตอร์ไซด์ของตนเองไปในงานช่วงค่ำด้วยตนเอง หากวันใดที่มีงานในหมู่บ้านที่อยู่ไกลออกไปมาก เช่น ที่บ้านหนองบ่อ บ้านหนองแวง ต.หนองบ่อ อ.ท่ายาง บ้านหนองพุทรา ต.ดอนยี่กรอก อ.เมือง คณะนายนิมนต์จะขับรถมาแวะรับครูอ้อมที่หน้าบ้านเดินทางไปพร้อมกัน

สิ่งที่ประสบเมืองจะต้องเตรียมเป็นของตนเอง เมื่อต้องไปประกอบพิธี ประสบเมืองต้องเตรียมชิ้นสีแดงหรือผ้าลายและสไบสีขาว สำหรับนุ่งห่มที่นุ่งอยู่เดิมและห่มสไบขาวทุกครั้งเมื่อออกไปประกอบพิธี แต่เรื่องผ้าชิ้นก็ไม่เคร่งครัดอันใดนัก เพราะหากประสบเมืองลืมเตรียมผ้าชิ้นไป ก็สามารถนำผ้าชิ้นแดงของคนรำผีมาใส่ก็ได้

คนรำผีเรือน

ในการรำผีของพิธีจะมีหญิงคนหนึ่งที่จะเป็นคนรำผีเรือน คือ เป็นคนรำผีที่มีความพิเศษกว่าผีรำตรงที่ คนรำผีเรือนจะสามารถให้ผีเรือน หรือผีปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ ลุงป้า น้า อา พี่น้อง ลูกพี่ลูกน้อง และหลานของเจ้าภาพสามารถมาเข้าร่าง เมื่อผีเรือนมาเข้าร่างแล้วก็จะพูดคุยเจ้าภาพ และพ่อแม่ญาติพี่น้องของเจ้าภาพได้ หรืออาจเรียกว่าคณะเจ้าภาพก็น่าจะได้

คนรำผีเรือนในความคิดของชาวบ้านแล้วจะมีต่างกับคนรำผี ดังคำพูดของคนรำผีคนหนึ่งบอกกับผู้ศึกษาว่า “ถ้าคนไหนที่มีผีเรือนก็เหมือนกับพิเศษกว่าผีธรรมดา(ผีรำ)” ความพิเศษนี้ยังเห็นได้จากคำตอบแทนของคนรำผีเรือนด้วย ในขณะที่คนรำผีหรือผีรำจะได้คำตอบแทนคนละ ๑๒๐ บาทต่องาน แต่คนรำผีเรือนจะได้คำตอบแทน ๑๕๐ บาท”

คนรำผีในอดีตเป็นคนบ่อมอญที่แต่งงานแล้วย้ายไปอยู่บ้านสามีที่บ้านใหม่ ชื่อยายพลอย เมื่อยายพลอยเสียชีวิตลงไปก็มีคนรำผีเรือนต่อเนื่องกันมา ปัจจุบันน้ำแฉล้มเป็นคนรำผีเรือนเพียงคนเดียวของหมู่บ้านแถบนี้ เนื่องจากคนเก่าคนแก่ได้เสียชีวิตไปหมดแล้ว น้ำแฉล้มจะรำผีได้กับนายนิมนต์ทุกครั้ง การรำผีนั้นบางที่คืนหนึ่ง ๆ อาจต้องรำพร้อมกันถึง ๓ งานทีเดียว เพราะมีคนทรงและนายนิมนต์ประกอบพิธีพร้อมกันทั้งหมด

คนรำผีเรือนมีความสำคัญเนื่องจากบรรดาพ่อแม่ปู่ย่าตายายและญาติพี่น้องของเจ้าภาพจะมาเข้าร่วมของคนรำผี และจะมีการพูดคุยกันระหว่างเจ้าภาพกับผีเรือนของตนเอง หัวหน้าคณะนายนิมนต์บ่อพราหมณ์บอกว่า “การรำผีเรือนนั้นต้องแน่นอน เพราะเวลาผีมาเข้าแล้วจะมาขอสิ่งที่ผู้ตายไปแล้วไม่ชอบ ชาวบ้านจะไม่เชื่อถือ เช่น พ่อเจ้าภาพไม่กินเหล้า แต่เมื่อมาเข้าแล้วขอเหล้ากินอย่างนี้” และยังบอกต่อด้วยว่า “ผีเรือนสมัยก่อนเมื่อมาเข้าเขาจะจำลูกหลานได้ทั้งหมด เรียกชื่อได้ทุกคน”

สำหรับตัวของน้ำแฉล้มเองเป็นเครือญาติกับคนบ่อพราหมณ์ห่าง ๆ เพราะเห็นได้จากที่นาที่ได้รับมรดกจากพ่อแม่เป็นที่นาในทุ่งไผ่โคตร ซึ่งเป็นที่นาของบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ น้ำแฉล้มเกิดและโตที่บ้านเพรียง เมื่อแต่งงานแล้วย้ายไปอยู่บ้านสามีในหมู่บ้านถัดไป คือ บ้านนาพั่น ต.สมอพลี อ.บ้านลาด เมื่อถึงช่วงมีงานปีผีมดก็จะมาเข้าผีเรือนที่บ้านบ่อพราหมณ์ บ่อมอญ บ้านใหม่และบ้านเพรียงเกือบทุกหลังคาเรือน

สำหรับผีเรือนโดยหลักการแล้วเจ้าภาพจะจัดให้มีหรือไม่มีก็ได้ บางงานเมื่อมีงานตรงกันภายในคืนเดียวกัน นายนิมนต์ หรือคนจัดหาผีมารำในงานอาจจะบอกเจ้าภาพว่าอาจไม่ต้องมีก็ได้ แต่เกือบทุกงานของคนบ้านบ่อพราหมณ์จะต้องมีการรำผีเรือนทุกครั้ง ซึ่งหมู่บ้านใกล้เคียงด้วย เนื่องจากเมื่อจัดงานเจ้าภาพก็อยากจะได้พบปะกับพ่อแม่ปู่ย่าตายายและญาติของตนเอง แต่ทั้งนี้บางงานอาจจะไม่มีการเข้าผีเรือน เช่นกรณีคนภายนอกที่มีความเชื่อและประกอบพิธีนี้ก็ไม่มีผีเรือน เช่น อาจารย์คนหนึ่งในมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีที่ประกอบพิธีงานปีผีมดเมื่อ ๒-๓ ปีก่อน

แต่ทั้งนี้นอกจากผีเรือนที่จะรับงานประจำแล้ว บางครอบครัวคนในครอบครัวก็จะมีผีเรือนด้วย เช่นครอบครัวของป้าเพียร กล่ำศรี ที่ลูกสาวคนที่ ๓ ชื่อพี่ประไพเป็นคนรำผีที่มีผีเรือนในงานปีผีมดของพี่และน้องของตนเอง สำหรับพี่ประไพเมื่อหลายปีก่อนจะไปกับคณะนายนิมนต์บ่อพราหมณ์รำผีในงานต่าง ๆ แต่ขณะนี้ไม่ไปงานรำผีของคนอื่นหลายปีแล้ว แต่จะรำผีเฉพาะในงานของพี่น้องตนเองเท่านั้น ซึ่งแต่ก่อนพี่ประไพก็เคยรำผีเช่นคนอื่น แต่ต่อมาก็มีอาการของผีเรือนจะมาเข้าบ่อย นั่นคือ การล้มฟุบนอนหนึ่งขณะรำผี พี่ประไพบอกว่าการเข้าผีจะเหนื่อยมากช่วงหลังตนเองสุขภาพไม่ค่อยดี เพราะมีอาการปวดหลังจึงไม่ไปรำผีงานคนอื่น ๆ สำหรับอาการของผีรำที่อยู่ในขั้นสงสัยว่าผีเรือนอาจจะมาเข้า หรือที่เรียกว่าผีเรือน อาการนี้มีสิ่งที่จะบอกเหตุตามที่กล่าวถึงคือ การล้มนอนหนึ่ง มีอาการวูบไม่รู้ตัว และอาการอย่างนี้ก็เป็นสิ่งที่แสดงถึงอาจมีเจ้าจะมาจับก็ได้

คนรำผี

ในการประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืด กลุ่มบุคคลที่จะมีความสำคัญที่จะขาดเสียมิได้นั้น คือ คนรำผี ซึ่งคนรำผีจะเป็นผู้หญิงทั้งหมด โดยคนรำผีของบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญจะมีอยู่ด้วยกันหลายคน และมีการสืบทอดกันมาหลายชั่วคนแล้ว

คนรำผีจะเป็นผู้หญิงที่แต่งงานแล้วหรือยังไม่แต่งงานก็ได้ ในอดีตคนรำผีจะมีจำนวนมากกว่าปัจจุบัน เพราะแต่ละครอบครัวหรือกลุ่มเครือญาติจะมีคนรำผีของตนเอง เมื่อมีการจัดงานคราใดก็จะต้องมีการไปรำผี เพื่อเอาแรงกันไว้ เพราะเมื่อถึงงานของตนเองจะได้มีคนรำผีอื่นๆ มาช่วยในงานของตนบ้าง แต่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญในวันนี้คนรำผีเป็นคนที่เคยรำอยู่เดิมมาตั้งแต่รุ่นสาวจนปัจจุบันอยู่ในวัยกลางวัน และบางคนก็มีอายุมากกว่า ๖๐ ปีแล้ว

เป็นที่รู้กันดีว่าคนที่รำผีนั้น เกิดจากการมีผีบรรพบุรุษหรือผีของคนรำในอดีตที่เสียชีวิตไปแล้วจะมีสิ่งสู่ มาควบคุมเหนือจิตใจและร่างกายของหญิงคนนั้น ๆ โดยก่อนจะมารำผีนั้น จะต้องไปเซ่นไหว้ผีเสียก่อน โดยจะนำห้วยปลาหางปลาไปเซ่นไหว้ในทางสามแพร่ง หรือกลางแจ้งช่วงพลบค่ำก่อนจะเข้าสู่พิธีในตอนค่ำ การไปเซ่นไหว้นี้จะต้องเอยถึงญาติที่ตายไปแล้ว โดยเฉพาะญาติที่เคยรำผีมาก่อนให้มาในงานปีผีมืดด้วยกัน โดยให้มาเช่าร่างของตนที่จะเป็นผู้นำรำผี เมื่อจุดธูปหนึ่งดอกเพื่อบอกกล่าวแล้ว ก็เดินออกจากบริเวณนั้น มีข้อห้ามจะหันหลังกลับไปมองบริเวณที่จุดธูปเซ่นไหว้ไม่ได้เด็ดขาด ไม่เช่นนั้นผีจะไม่มาในงาน การไปเซ่นไหว้ผีนี้จะมีผู้อาวุโสที่รำผีอยู่ก่อนแล้วคอยช่วยกล่าวนำการเซ่นไหว้ของหญิงผู้จะมาเป็นผู้รำผีรายใหม่ แต่ช่วงสามปีที่ผู้ศึกษาอยู่ในหมู่บ้านไม่เห็นพิธีในขั้นตอนนี้เลย เนื่องจากผู้รำผีมีจำนวนมากพอสำหรับประกอบพิธีแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องหาผู้รำผีรายใหม่เข้ามาเพิ่ม

ผู้รำผีคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่าป้าอุ่มคนที่เป็นร่างทรงในปัจจุบันนี้ เมื่อก่อนเป็นคนรำผีมาก่อนสมัยที่ยังอยู่ในวัยสาวและรำเรื่อยมา โดยก่อนจะรำผีนั้นมีผู้ใหญ่ก็พาไปเซ่นไหว้บอกผี เมื่อเดินมาสู่ในงาน มีคนเห็นคนหนุ่มสาวห่มขาวเดินตามมาด้วย ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผีที่ตามมาสู่พิธีกรรมที่จะมีขึ้น มีคนรำผีอีกคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่าตนเองไม่ได้เซ่นไหว้ที่ทางสามแพร่งหรือกลางแจ้ง แต่จะจุดธูปหนึ่งดอกบอกผีเรือนของตนเอง โดยบอกปู่ย่าตายายพ่อแม่และญาติพี่น้องของตนเองให้มารำผีด้วยกัน ซึ่งจะจุดทุกวันก่อนออกไปรำผีในสองปีแรก ในปีที่สามตนเองไม่ได้จุดธูปเซ่นเดิม แต่จะบอกด้วยปากเปล่าทุกครั้งก่อนออกจากบ้าน เพื่อชวนให้ผีปู่ย่าตายายพ่อแม่และญาติของตนมา “เข้าผี” ด้วยกัน

นางสาวเจริญ สัมเทศ หรือน้าแว็บ อายุ ๔๙ ปี คนบ้านลาดโพธิ์เป็นผู้หนึ่งที่ทำหน้าที่รำผีในปัจจุบัน โดยรำผีมาแล้ว ๑๔ มาแล้ว การมาเป็นผู้นำรำผีได้รับการชักชวนจากป้าสมนึก ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่จัดหาผีราของบ้านบ่อพราหมณ์ เมื่อได้รับการชักชวนและตัดสินใจจะไปหัดเข้าผีเริ่มด้วยการไปจุดธูป ๑ ดอก บอกกล่าวกับผีญาติพี่น้องของตนเอง และผีไม่มีญาติ บริเวณทาง

สามแพรก หลังจากนั้นก็เดินทางไปสู่บ้านงานที่จัดพิธีกรรมงานปีผีมืดเพื่อจะหัดเข้าผี งานที่นำ
 แร็บเข้าผีงานแรกเป็นคนหมู่บ้านเดียวกันและเป็นญาติห่าง ๆ คือ งานของป้าขวัญ กลีบบัว ปี
 แรกของการเข้าผีก่อนไปแต่ละงานจะจุ่มรูปบอกกล่าวผีเรือนของตนเองภายในบ้านก่อนทุกครั้ง
 อาการในช่วงแรกภายหลังการเข้าผีเสร็จสิ้นลง จะมีนัยหัวและปวดเมื่อยตามตัว ต่อมาอาการ
 เหล่านี้ค่อยลงไป ปัจจุบันนี้ก่อนออกจากบ้านไปงานใดก็ตามก็จะบอกกล่าวผีเรือนด้วยวาจาหรือ
 นึกในใจไม่จุ่มรูปเช่นช่วงแรกอีกแล้ว

จากการพูดคุยกับพี่เอที่รำผีอยู่ในปัจจุบันนี้ เล่าว่า ตนเองจะคุ้นเคยกับงานปีผีมืดมาก
 เพราะเห็นพ่อแม่ญาติพี่น้องประกอบพิธีนี้ตั้งแต่เริ่มจำความได้ และตนเองยังตามคุณ(ยาย)
 หรือไม่ก็ตามแม่ ไปในงานปีผีมืดที่ยายและแม่จะไปเป็นพี่เลี้ยงร่างทรงบ้าง ไปรำผีบ้างมาโดย
 ตลอด เมื่อโตขึ้นอายุได้ ๑๕ ปีก็ลองก็ “ลองยีนผี” โดยจะไปยีนผีในงานของญาติของตนเองใน
 หมู่บ้านก่อน ซึ่งนับเป็นการฝึกหัดการเข้าผี ซึ่งการเข้าผีในช่วงแรกจะยากลำบาก เมื่อผีเข้าแล้ว
 คุณต้องเป็นคนจับแขนอ้าออกรำตามเพลง แต่เมื่อเข้าผีบ่อยจนคุ้นเคยแล้ว ก็ไปยีนผีในงานของ
 คนนอกหมู่บ้านที่เป็นญาติห่าง ๆ หรือเป็นเพื่อนบ้านต่อมาจนทุกวันนี้ระยะเวลากว่า ๒๐ ปี
 มาแล้ว

คนรำผีจะห้ามคล้องพระชนะรำผี เพราะเชื่อว่าผีจะไม่มาเข้า เมื่อเดินทางไปงานอาจ
 คล้องพระได้ แต่เมื่อจะรำทุกครั้งจะต้องถอดพระออกเสียก่อน ในการรำผีนี้ผู้รำจะต้องได้ปฏิบัติ
 อย่างเคร่งครัด คือ ห้ามลืมตาตลอดเวลาของการรำผีตามจังหวะกลองที่กำลังตีอยู่ จะลืมตาได้ก็
 ต่อเมื่อผีออกไปแล้วเท่านั้น และห้ามให้ไม่ให้ผีรำตกออกจากกระดานที่ปูพื้นโรงพิธีโดยเด็ดขาด
 หากคนรำผีหกล้ม หรือตกจากกระดานออกนอกโรงพิธีจะทำให้ “งานไม่ตก” หรืองานนั้นไม่
 ประสบความสำเร็จ จะต้องทำพิธีใหม่ทั้งหมด

คนรำผีจะเลิกรำผีอย่างถาวร เมื่อตนเองชรามากจนเข้าผีไม่ไหวหรือเมื่อสุขภาพ
 ไม่ดี มีอาการเจ็บป่วยก็จะเลิกเข้าผี หลายคนจะเลิกเข้าผีเมื่อหญิงรำผีคนนั้น “มีองค์” หรือมีเจ้า
 มาจับ ซึ่งจะมาจับแล้วเข้าทรงรับปรึกษาให้กับชาวบ้านทั่วไป หรือจะมาจับแล้วหญิงผู้นั้นจะมา
 รับขันธไปบูชาเพียงอย่างเดียวก็ตาม เมื่อเจ้ามาจับคนรำผีก็จะเลิกการรำผี เพราะเชื่อว่าเจ้าจะ
 สูงกว่าผีทั่วไป เมื่อมีเจ้ามาจับแล้วผีก็ไม่สามารถเข้าร่างได้อีก มีกรณีของพี่แจ่มที่ไม่มีผีทั้ง ๆ ที่
 แม่ของตนเอง พี่สาว และหลานสาวมีผีหลายต่อหลายคน หลานของน้ำแจ่มอธิบายว่า “อาจจะ
 เป็นด้วยเขาครอบครุ เพราะตอนที่เขาเด็ก ๆ เขาเป็นละคร” การฝึกละครของเด็ก ๆ ต้องมีการ
 ครอบครุ ได้แก่ ครอบหัวพ่อแม่ ซึ่งเป็นผีที่สูงกว่าผี จึงส่งผลให้ผีไม่สามารถมาเข้าร่างของตนเอง
 ได้

นายนิมนต์

นายนิมนต์คือคนตีกลองร้องเพลงเชิญคุณพ่อและเชิญผีในงานปีผีมืด คำว่านิมนต์เป็นคำที่ไม่ใช้ทั่วไป แต่เป็นคำที่รู้จักกันว่าเป็นคำที่ใช้ในพระพุทธศาสนา เป็นคำเชิญพระสงฆ์มาฉันภัตตาหารในงานพิธีมงคลและอวมงคล คำเชิญพระสงฆ์มารับบิณฑบาต คำเชิญพระมาเทศนาธรรม และคำเชิญทั่วไปที่ใช้กับพระสงฆ์ ดังที่ใช้ว่านิมนต์ฉันภัตตาหาร และนิมนต์เข้าบ้าน แต่เกี่ยวกับพิธีงานปีผีมืด นายนิมนต์จะมีหน้าที่เชิญเช่นกัน หรืออาจเรียกได้ว่านายผู้ทำหน้าที่เชิญก็ได้

นายนิมนต์เป็นหน้าที่หลักของผู้ชายแต่อาจมีผู้หญิงมาช่วยตีรับได้บ้าง แต่ผู้หญิงจะไม่ตีโทน นายนิมนต์มีหน้าที่ตีโทน ตีกรับ และฉิ่ง เพื่อทำจังหวะและมีบทร้อง เพื่อเชิญคุณพ่อมาประกอบพิธี เชิญผีมารำในพิธี นายนิมนต์ของบ้านบ่อพราหมณ์ได้รับการถ่ายทอดมาจากคณะนายนิมนต์หนองเกตุม การถ่ายทอดของนายนิมนต์บ้านบ่อพราหมณ์เริ่มจากการเกี่ยวข้องเป็นญาติห่าง ๆ กับนายนิมนต์หนองเกตุม จากนั้นขอเข้าไปร่วมวงเพื่อประกอบพิธีกรรม เมื่อร่วมวงได้ประมาณ ๒ ปีก็แยกออกมาตั้งวงของตนเอง โดยได้รับความเห็นชอบจากนายนิมนต์หนองเกตุม โดยได้ทำพิธีครอบครูให้ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงการยอมรับอย่างเป็นทางการว่าสามารถไปประกอบพิธีงานปีผีมืดของตนเองได้ เพราะหากไม่ครอบให้ถูกต้องแล้วเชื่อว่าจะมีผลให้ครูบาอาจารย์แต่เก่าก่อนลงโทษได้ ดังที่นายนิมนต์หนองเกตุมเคยบอกผู้วิจัยว่า “ของพื้นนี้มันต้องมีครู ต้องครอบ ทำส่ง ๆ ไม่ได้ เดี่ยวเพื่อใหญ่” ครูที่จะทำโทษโดยอาจทำให้เจ็บป่วย ทำให้มีอาการพื้นเพื่อนทางจิต หรือที่เรียกว่า “เพื้อ”

ภาพที่ ๒๓ ภาพนายนิมนต์ขณะตีโทนให้คุณพ่อตีกลี

แต่หากย้อนกลับไปเกี่ยวกับนายนิมนต์แล้วจะพบว่า นายนิมนต์แต่เดิมมีอยู่ที่บ้านใหม่ ชื่อ ตารอด ตาเทศน์ และตาหลอย ลุงเอี้ยงเล่าว่าตนเองยังเป็นเด็กเห็นแต่ตาหลอย ส่วนตา

เทศน์กับตารอดตายไปแล้ว ขณะนั้นตาสล้อยอายุ ๘๐ ปีแล้ว ทั้ง ๓ คนเป็นพี่น้องกัน และเป็นพี่น้องข้างพ่อของลุงเอี้ยงด้วย แต่ลุงเอี้ยงเรียกตา เมื่อลูกหลานไม่สืบทอดต่อ จึงทำให้การเป็นนายนิมนต์ขาดช่วงไป แต่ญาติที่ห้วยทบและหนองเกตุยังคงทำอยู่ กลุ่มญาติพี่น้องทางบ้านบ่อพราหมณ์จึงไปสืบทอดมาจากห้วยทบ

คำบอกเล่าของนายนิมนต์หนองเกตุเองก็บอกว่าคนเก่า ๆ เคยบอกว่านายนิมนต์แต่เดิมอยู่แถบบ้านเพรียง แต่ก็ไม่สามารถกำหนดระยะเวลาที่ชัดเจนลงไปได้ โดยครูที่นายนิมนต์ต้องออกชื่อทุกครั้งเมื่อไหว้ครู คือ ครูรูป ครูทั้ง แต่ก็ไม่สามารถสืบสาวได้แล้วในปัจจุบัน แต่สำหรับนายนิมนต์บ่อพราหมณ์จะรู้แต่มาจากครูเอบที่ตนเองไปรับการถ่ายทอดมาจากห้วยทบ ซึ่งแท้จริงไปรับการถ่ายทอดจากนายนิมนต์คณะหนองเกตุ แต่ด้วยความที่สืบสาวได้ถึงว่าคณะหนองเกตุแยกมาจากห้วยทบ นายนิมนต์จึงนับถือนายนิมนต์ห้วยทบเป็นครูของตนที่ไปสืบทอดมาอีกต่อหนึ่ง

การไปร่วมประกอบพิธีกรรมกับนายนิมนต์หนองเกตุ คนที่ไปสืบทอดมา มีความคิดว่าการสอนของนายนิมนต์หนองเกตุยังคงมีลักษณะของการหวงวิชาอยู่บางอย่าง จนมีคนกล่าวว่า “แต่ก็สอนไม่หมด เพราะเขาสอนหมดเขาก็หากินไม่ได้ เราต้องหาเพิ่มเอง” เมื่อมาประกอบพิธีกรรมของตนเอง คณะนายนิมนต์ก็ต้องหาเทคนิควิธีการในการที่จะสร้างความศรัทธา สร้างความประทับใจให้กับเจ้าภาพและชาวบ้านโดยทั่วไป เช่น การเบิกदानคุณพ่อก่อนประกอบพิธีของนายนิมนต์ที่ศาลเพียงตาผู้ใหญ่บุญส่งก็บอกว่าได้มาจากลิเก เพราะมีการเชิญคุณพ่อที่ละเอียดครอบคลุม ตนเองก็นำมาใช้ในการเบิกदानโดยปรับให้เข้ากับของเดิม และเมื่อปีที่ผ่านมาทรงทุ่มซึ่งเป็นทรงที่มีความอาวโสที่อยู่บ้านเพรียง แต่ก็มีทำงานร่วมกับนายนิมนต์บ่อพราหมณ์บ้าง มาประกอบพิธีกรรมในบ้านเจ้าภาพคนหนึ่งที่บ้านพราหมณ์ก็ได้ “ค่ายวิชา” หรือได้บอกกล่าวเกี่ยวกับงานปีผีเมดที่เป็นประสบการณ์ของตนเองให้กับนายนิมนต์บ่อพราหมณ์ด้วย โดยเฉพาะได้บอกว่าครูของนายนิมนต์ดั้งเดิมชื่อว่า “เทพศิลป์”

นายนิมนต์บ่อพราหมณ์รุ่นแรกๆ ที่ไปรับการถ่ายทอดจากห้วยทบมาได้แก่ นายกอง นายพลัว นายชัน นายเต็ม ครูโธ และนายเอื่อน เมื่อมาตั้งคณะก็ชักชวนลูกหลานและญาติพี่น้องมาร่วมกัน ปัจจุบันนายนิมนต์มีทั้งหมด ๙ คน ทุกคนเป็นพี่น้องกันทั้งหมด นายนิมนต์รุ่นปัจจุบันเป็นนายนิมนต์ที่ได้รับการทำหน้าที่แทนพ่อของตนเอง เช่น ผู้ใหญ่บุญส่งและนายหยอดแทนนายกอง

นายชง ทับทิมดีเป็นนายนิมนต์ต่อจากพ่อของตนเอง คือ นายชัน ทับทิมดี นอกจากลูกชายแล้วลูกเขยก็จะมารับหน้าที่ต่อได้ ที่เห็นได้ชัดเจน คือ นายหมึ่ง อร่ามศรี ผู้เป็นลูกเขยของนายชันก็เข้ามาเป็นนายนิมนต์ เป็นต้น การเข้ามารับหน้าที่สืบทอดจากพ่อของตนเองหรือพ่อตา เป็นลักษณะการจัดการภายในคณะ เพราะจำนวนคนจะไม่มากเกินไป และคนที่เข้ามาก็มีความชอบธรรมเนื่องจากรับหน้าที่ต่อจากพ่อตนเอง ไม่ได้เข้ามาเอาผลประโยชน์แต่อย่างใด ลักษณะการทำหน้าที่แทนเริ่มเกิดขึ้นกับนายรังสี อร่ามศรี ที่ได้รับการครอบให้มาทำหน้าที่ดีคลี

โดยได้รับการครอบจากผู้ใหญ่บุญส่ง ในงานไหว้ครูของทรงล้นเมื่อปีใหม่ที่ผ่านมา ซึ่งจะทำให้หน้าที่ยานายหมีผู้เป็นพ่อ และช่วงที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ภาคสนามนายรังสีก็ได้บอกกับผู้วิจัยว่าอยากให้อัดเสียงบทร้องเชิญคุณพ่อช่วงที่นายหมีเป็นผู้ร้องให้ตนเองด้วย และเมื่อมีงานปีผีผดภายในหมู่บ้านนายรังสีก็จะไปร่วมงานและไปตีโทนกับนายนิมนต์บ้างเป็นบางช่วง

กระบวนการเรียนรู้สู่การเป็นนายนิมนต์เป็นการเรียนรู้แบบซึมซับ กล่าวคือ เป็นการที่ได้คลุกคลีอยู่ในงานพิธี ได้ยิน ได้ฟัง ได้เห็น จากนั้นจึงเริ่มหัดเริ่มมีบทบาทจากเล็กน้อย จนเพิ่มพูนสู่การมีหน้าที่อย่างแท้จริงต่อไปในอนาคต มีกรณีของเด็กชายสองคนที่เห็นได้ชัดเจนสำหรับการคลุกคลีกับนายนิมนต์ คนแรกน้องกายลูกชายคนเล็กของนายหยอด ซึ่งเป็นนายนิมนต์มักจะพาลูกชายไปงานที่ตนเองไปตีโทนประกอบพิธีทั้งในหมู่บ้านเอง และงานนอกหมู่บ้านเกือบทุกงาน กายมีความสนใจการตีโทนและการเล่นดนตรีมาก โดยจะไปนั่งดูจนผู้ใหญ่เริ่มสอนให้ตีให้หีบให้จับโทน จนสามารถตีเข้าจังหวะกับนายนิมนต์คนอื่นได้ดี แต่ด้วยความเป็นเด็กบางครั้งเมื่อเบื่อหน่ายก็จะไปวิ่งเล่น หรือบางครั้งก็จะนอนหลับอยู่ในวงนายนิมนต์นั่นเอง เด็กชายอีกคนหนึ่งชื่อเคิลเป็นลูกชายคนเล็กของนางจิบผู้เป็นพี่เลี้ยงของทรงทินที่บ้านเพรียง โดยเคิลจะคลุกคลีกับนายนิมนต์หนองเกตุมี่ที่จะประกอบพิธีกับทรงทินอยู่เป็นประจำ โดยเมื่อมีงานปีผีผดก็จะนำโทนใบเล็ก ๆ ของตนเองติดตัวมานั่งตีกับนายนิมนต์ด้วย วันหนึ่งเป็นงานปีผีผดของบ้านนางกาหลงที่บ้านเพรียง นายนิมนต์บ่อพราหมณ์และทรงอุ่มไปประกอบพิธีที่บ้านเจ้าภาพที่อยู่ตรงข้ามกับบ้านนางจิบ พ่อของเคิลต้องขี่มอเตอร์ไซด์มาส่งที่งาน เพราะเคิลตื่นขึ้นมาแล้วร้องให้ให้พ่อมาส่ง โดยนำโทนใบเล็กของตนเองมาด้วย

สิ่งที่ป็นหน้าที่ของนายนิมนต์นอกจากการร้องเชิญเจ้าแล้ว นายนิมนต์ต้องเป็นผู้เตรียมเครื่องเล่นในงานช่วงกลางคืนสำหรับคุณพ่อ โดยเครื่องเล่นและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีอื่น โดยทั้งทำจากไม้ไผ่และไม้เนื้ออ่อน เช่น ไม้หนุ่น ไม้สบู เครื่องเล่นได้แก่ ช้าง เรือ ดาบ เชน ฝอย เครื่องเล่นเหล่านี้จะต้องทำใหม่ทุกครั้ง เพราะเมื่อเสร็จพิธีแล้วต้องนำไปทิ้งทั้งหมด ยกเว้นช้างที่ต้องนำไปไว้บนบ้านเจ้าภาพ นายนิมนต์บ้านบ่อพราหมณ์จะแบ่งหน้าที่กันเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ต้องใช้ในพิธีกรรม นายนิมนต์บ้านบ่อพราหมณ์แต่ละคนจะมีหน้าที่จัดเตรียมเครื่องเล่นในพิธีที่แตกต่างกันไป ดังนี้ ลุงซงมีหน้าที่ทำฝอยมาจากบ้านของตนเองแล้วจะนำมารวมในงานตอนเย็น ส่วนลุงเอี้ยงมีหน้าที่ทำซอน ลุงเอื่อนทำดาบ ผู้ใหญ่ทำช้าง และพี่สือทำหิ้ง โดยจะนั่งทำรวมกันที่บ้านเจ้าภาพหลังจากเสร็จพิธีในช่วงเช้าในกรณีที่เจ้าภาพเป็นคนในหมู่บ้านบ่อพราหมณ์เอง หากเป็นงานที่ต้องไปประกอบพิธีให้กับเจ้าภาพหมู่บ้านอื่น ๆ จะมานั่งทำรวมกันที่โคนต้นไม้หน้าบ้านผู้ใหญ่บุญส่งบ้าง หรือบางครั้งจะไปทำที่บ้านของแต่ละคนแล้วนำมารวมกัน

การที่นั่งทำเครื่องประกอบพิธีกรรมเช่นนี้ คนอื่นในคณะจะเห็นวิธีและเรียนรู้เทคนิคการทำอย่างไม่เป็นทางการด้วยระหว่างกันและกันด้วย บางครั้งก็มีการสอนเทคนิคการทำเครื่อง

เล่นและอุปกรณ์บางอย่าง โดยคนที่อาวุโสเพราะมีความชำนาญมากกว่า และต้องการถ่ายทอดให้กับลูกหลานรุ่นใหม่ที่มาเป็นทายาท

สิ่งสำคัญ”การเป็นทายาทต้องรู้ว่าแต่ละทรงคุณพ่อชื่ออะไร” เพราะในการร้องเชิญคุณพ่อจะต้องร้องเชิญให้ตรงกับร่างทรงนั้นด้วย เพราะร่างทรงที่ทายาทประกอบพิธีด้วยมีหลายร่างทรง สิ่งที่ยุทธาทต้องรู้ก็คือต้องรู้จักคุณพ่อเจ้าบ้านของแต่ละหมู่บ้านที่จะไปประกอบพิธีด้วย เพราะจะได้ร้องเชิญได้ถูกเช่นกัน แต่หากไม่รู้จักก็จะออกชื่อว่า “คุณพ่อเจ้าบ้าน” ไปได้เลย เมื่อคุณพ่อมาร่างทรงก็จะบอกเองว่าชื่ออะไร นอกจากนี้ต้องรู้ว่าชาวบ้านแถบนั้นนับถือคุณพ่อองค์ใดเป็นพิเศษ บางครั้งเจ้าภาพจะเป็นผู้บอกกับทายาทเองว่าจะให้เชิญคุณพ่อองค์ใดเพิ่มเติม เช่นเจ้าภาพบางคนให้ทายาทเชิญคุณพ่อที่เคยเป็นคุณพ่อเจ้าของร่างทรงของแม่ตนเอง หรือเป็นคุณพ่อร่างทรงของญาติพี่น้องตนเองที่ตนเองเคยนับถือกันมาแต่เก่าก่อนก็มี

ผู้ใหญบุญส่ง มณีตัน เป็นหัวหน้าคณะทายาทบ้านบ่อพราหมณ์ โดยได้รับมอบหมายจากครูโณ ซึ่งเป็นหัวหน้าทายาทรุ่นก่อน ทั้งนี้เพราะผู้ใหญบุญส่งมีความพร้อมหลายด้าน เช่น เป็นผู้มีความจำทกลอนต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี มีความสนใจเกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น มีความสามารถด้านการเป็นผู้นำชาวบ้านสวดมนต์ในงานบุญต่าง ๆ สามารถทำเพลงขณะเชิญเจ้าขึ้นศาลได้ ทำน้ำมนต์ตรีนิสิงเหเพื่อประพรมก่อนปลุกบ้าน ก่อนชุดจอมปลวก ก่อนตัดต้นไม้ใหญ่ และก่อนตั้งศาลเพียงตาทางไหว้ครูของร่างทรง นอกจากนี้ยังมีความรู้การตั้งเสาเกียดก่อนจัดสนามวัวลาน การยกฉัตรงานบวช ซึ่งความรู้ความสามารถที่หลากหลายเหล่านี้ ประกอบกับความพร้อมทางเศรษฐกิจ คือ มีรถยนต์ของตนเอง ทำให้การเดินทางไปที่ต่าง ๆ เป็นไปด้วยความสะดวกรวดเร็ว และมีคุณธรรมศีลธรรมที่ชาวบ้านนับถือกัน รวมทั้งรูปธรรมที่ชัดเจน คือ ครอบครัวยังเป็นตัวอย่างที่ดี เพราะมีลูกสาวที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ตัวผู้ใหญ่เองมีการการสะสมเงินทองจนสร้างเนื้อสร้างตัวที่มั่นคง มีบ้านเรือนไทยหลังใหญ่ให้เห็นเป็นรูปธรรม ก่อนประกอบพิธีกรรมงานปีผีผดทุกครั้งผู้ใหญ่บุญส่งจะเป็นผู้นำในการไหว้ครูเพื่อความเป็นสิริมงคลของการทำพิธีของตัวเจ้าภาพและของคณะทายาทด้วย

ทายาทในปัจจุบันของบ้านบ่อพราหมณ์มีทั้งหมด ๙ คน โดยนายเอื้อน ขมแก้ว เป็นทายาทที่มีอายุมากที่สุด คือมีอายุ ๘๒ ปี เป็นทายาทยังหนุ่มก่อนมีลูกชายคนแรกหรือเป็นทายาทมากกว่า ๔๐ ปีแล้ว

นายย้อย (เอี้ยง) มณีตัน เป็นทายาทมานาน ก่อนหน้าเคยทำงานเป็นนักการภารโรงของวิทยาลัยครูเพชรบุรีและประกอบอาชีพทำนาและเลี้ยงวัว นายย้อยเป็นสามีของทรงอุ่ม และเป็นลูกพี่ลูกน้องกับผู้ใหญบุญส่ง มณีตัน

นายสอย อร่ามศรี เป็นทายาทหลายสิบปี ช่วงปีที่ผ่านมา ๒๕๕๑ มีอาการเจ็บป่วยด้วยการไอและเจ็บท้องจนต้องเข้านอนพักรักษาตัวที่โรงพยาบาลพระจอมเกล้าเพชรบุรีหลายวัน

และครอบครัวจัดพิธีไหว้ครูนายนิมนต์ เพราะเชื่อว่าอาการเจ็บป่วยเนื่องจากแรงครูหรือครูทำโทษ ตามคำแนะนำของร่างทรง ในปีต่อมา ๒๕๕๒ เริ่มให้ลูกชายคนเล็กของตนเอง ชื่อนายรังสี อร่ามศรีมาทำหน้าที่นายนิมนต์แทน โดยการเป็นนายนิมนต์ของนายรังสี เริ่มตั้งแต่งานไหว้ครูของทรงล้นในวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๕๒ ผู้ใหญ่บุญส่ง มณีตันนำนายรังสีมารับมอบการตีคลีจากคุณพ่อปู่มั่นและเริ่มตีคลีภายในงานไหว้ครูครั้งนั้น หลังจากนั้นอีก ๔ เดือนถึงเดือน ๖ งานปีผีมดก็ได้เริ่มขึ้น นายรังสีก็เริ่มทำหน้าที่ตีโทนในคณะนายนิมนต์โดยมีนายหมิงผู้เป็นพ่อร่วมอยู่ด้วย โดยนายหมิงยังคงทำหน้าที่ร้องประกาศเจ้าเท่นั้น การตีโทนเช่นเดิมก็ให้เป็นหน้าที่ของลูกชาย

นายชง ทับทิมดี เป็นนายนิมนต์ที่ทำหน้าที่รำแทงแหลน และเล่นเครื่องเล่นต่าง ๆ กับคุณพ่อขณะประกอบพิธี ทั้งนี้ภรรยา คือ นางบุญล้อม ทับทิมดี เป็นคนรำผีคนหนึ่งที่จะเดินทางไปพร้อมกันเสมอในงานต่าง ๆ

นายหยอด มณีตัน เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลนาวั้ง และมีอาชีพประจำได้แก่ การขับรถโดยสารสายเพชรบุรี-ท่ายาง นายหยอดเป็นน้องชายต่างมารดากับผู้ใหญ่บุญส่ง ขณะนี้ลูกชายคนเล็กของนายหยอดมักติดตามไปในงานปีผีมดเกือบทุกงาน และมีความสามารถในการตีโทนได้ดี และมีความสนใจในการตีโทนและร้องเพลงมาก ซึ่งหากความสนใจนี้ยังคงอยู่ต่อไปก็น่าจะเป็นผู้สืบทอดการเป็นนายนิมนต์ต่อจากพ่อ เช่นเดียวกับที่นายหยอดได้ดำเนินมา

นายบุญลือ บุญรีบสงเรียนจบปริญญาตรีจากวิทยาลัยครูเพชรบุรี ปัจจุบันประกอบอาชีพหลักคือ การทำนา และการเผาถ่าน อดีตเคยได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลนาวั้ง

นายเยี่ยม เริ่มดำรงชีพ อายุ ๖๐ ปี เป็นนายนิมนต์มา ๕ ปีแล้ว(๒๕๔๖) โดยการชักชวนของครูโอนให้มาร่วมวง นายเยี่ยมเป็นคนบ้านลาดโพธิ์เกี่ยวข้องกับญาติทางเตี้ยของป่าเล็กเมียครูโอน นายเยี่ยมมีนิสัยพูดจาติดตลก เป็นผู้สร้างบรรยากาศสนุกสนานภายในพิธีได้ทุกครั้งไป

นายอึ้ง วันทอง อายุ ๗๑ ปี เป็นนายนิมนต์มา ๔ ปีแล้ว (๒๕๔๗) เคยทำงานเป็นภารโรงอยู่ที่หัวหิน เมื่อเกษียณแล้วกลับมาอยู่บ้านที่ป้อมมอญ ปัจจุบันอยู่บ้านเพียงลำพังและเลี้ยงวัว นายอึ้งเป็นพี่ชายของทรงอุ่มและนายย้อย มณีตัน แม่ของนายอึ้งเคยเป็นร่างทรงของบ้านป้อมมอญ ชื่อ ทรงอ่อง ซึ่งเป็นผู้ประกอบพิธีงานปีผีมดเช่นกัน ทรงอ่องยังได้ปลุกศาลของตนเองไว้ที่ศาลาบ้านป้อมพราหมณ์ด้วยหนึ่งหลัง

ในบ้านป้อมพราหมณ์มีการสืบทอดการเป็นนายนิมนต์อย่างเป็นระบบ โดยมีลูกชายหรือลูกเขยมาสืบทอดหน้าที่ การแข่งขันภายในหมู่บ้านจนคิดแยกคณะไม่มีอยู่ในหมู่บ้านนิมนต์ แต่จะมีการช่วยเหลือกันอย่างไรให้คณะของตนเป็นที่ขึ้นชอบถูกออกถูกใจเจ้าภาพและชาวบ้าน เป็นสิ่งที่ทุกคนขบคิดร่วมกัน แต่หมู่บ้านอื่นอาจมีความคิดเหล่านี้ จนมีคนหนึ่งเคยพูดว่า“หากตั้งคณะนายนิมนต์แข่งกับคนอื่นจะถูกนายนิมนต์เก่ายิงหัวเอา” การที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากนาย

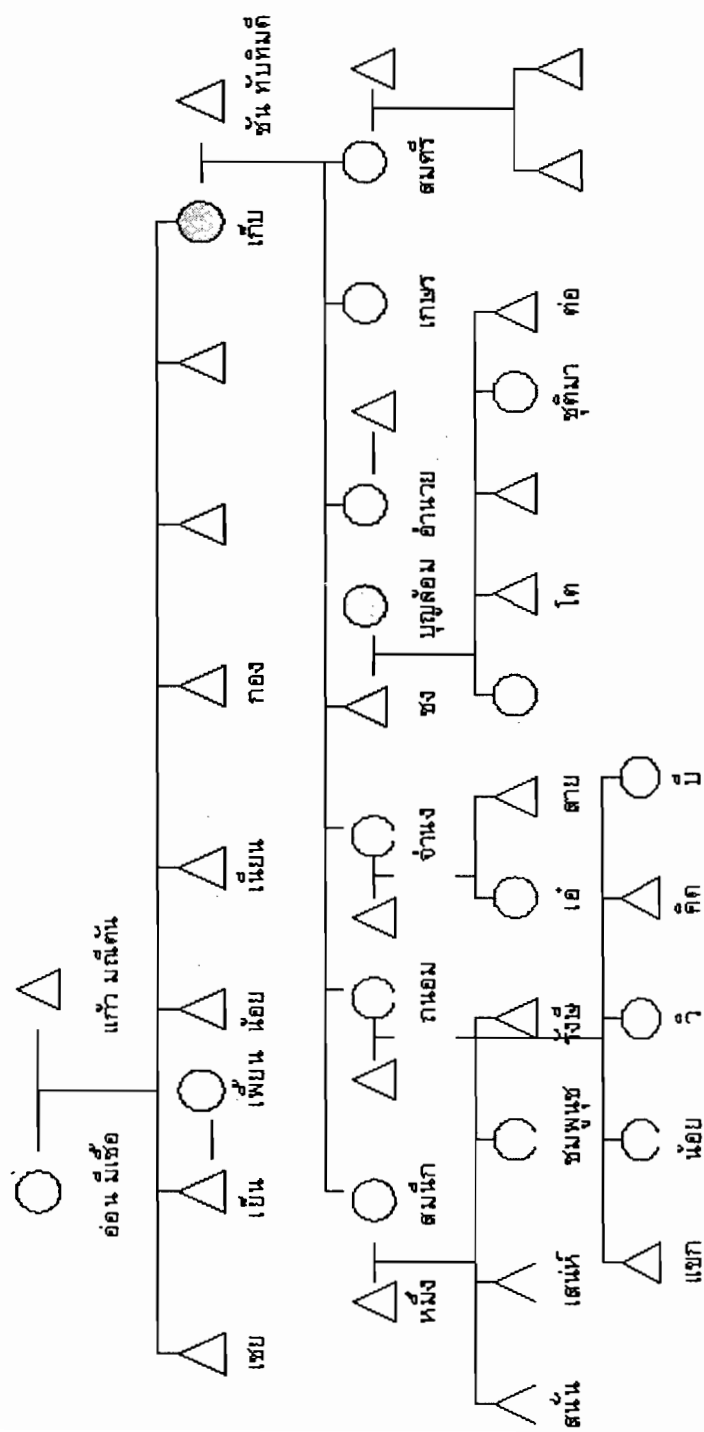
นิมนต์เป็นการประกอบพิธีที่สามารถสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัวตนเองและกลุ่มเครือญาติได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นนายนิมนต์บ่อพราหมณ์เมื่อไปประกอบพิธีหมู่บ้านอื่นระวางตัว ทั้งระยะห่างกับคนที่มาเรียนรู้การตีโทนและการร้องเชญคุณพ่อ เช่นที่บ้านหนองบ่อผู้วิจัยสังเกตเห็นว่ากลุ่มพี่เลี้ยงร่างทรงที่นายนิมนต์บ่อพราหมณ์ไปประกอบพิธีพยายามให้หลานชายของตนนำโทนมาตีร่วมกับนายนิมนต์ช่วงทำพิธี แต่นายนิมนต์จะไม่พูดคุยหรือสอนให้กับเด็ก ๆ แต่อย่างใด ซึ่งต่างจากเด็ก ๆ ในหมู่บ้านบ่อพราหมณ์ที่ผู้ใหญ่จะยิ้มแย้มยินดีสั่งสอน สนับสนุนให้เด็กมาร่วมตีโทนกับผู้ใหญ่อย่างไม่ปิดบังแต่อย่างใด

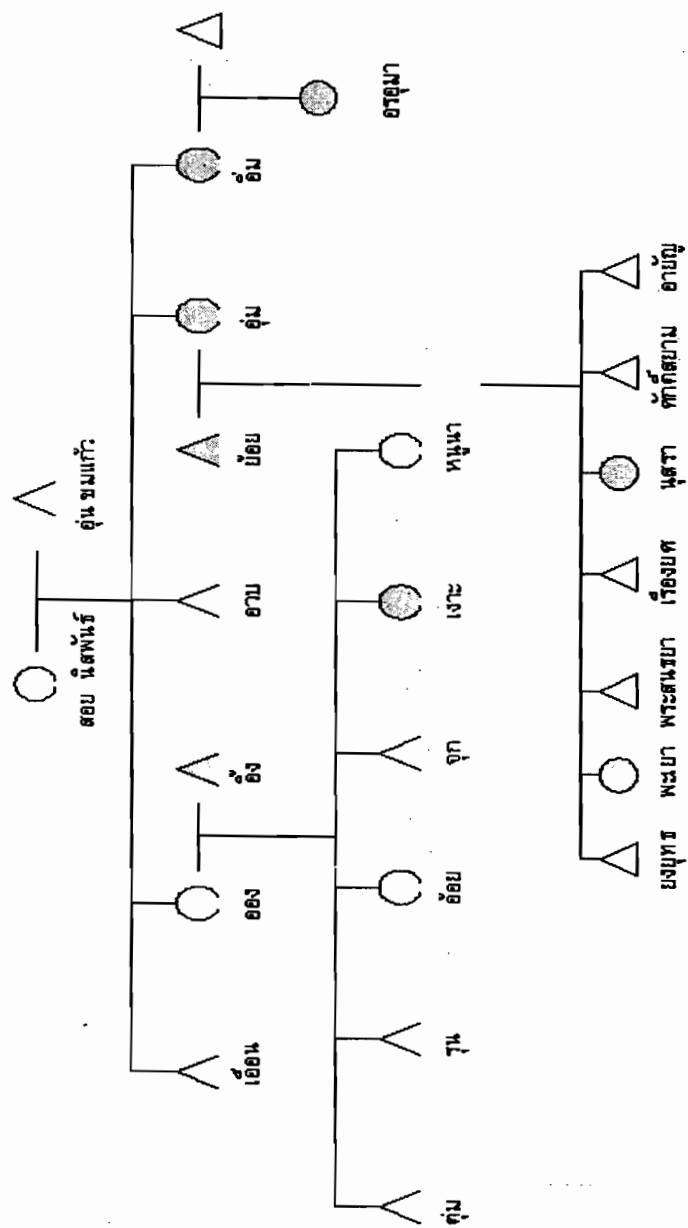

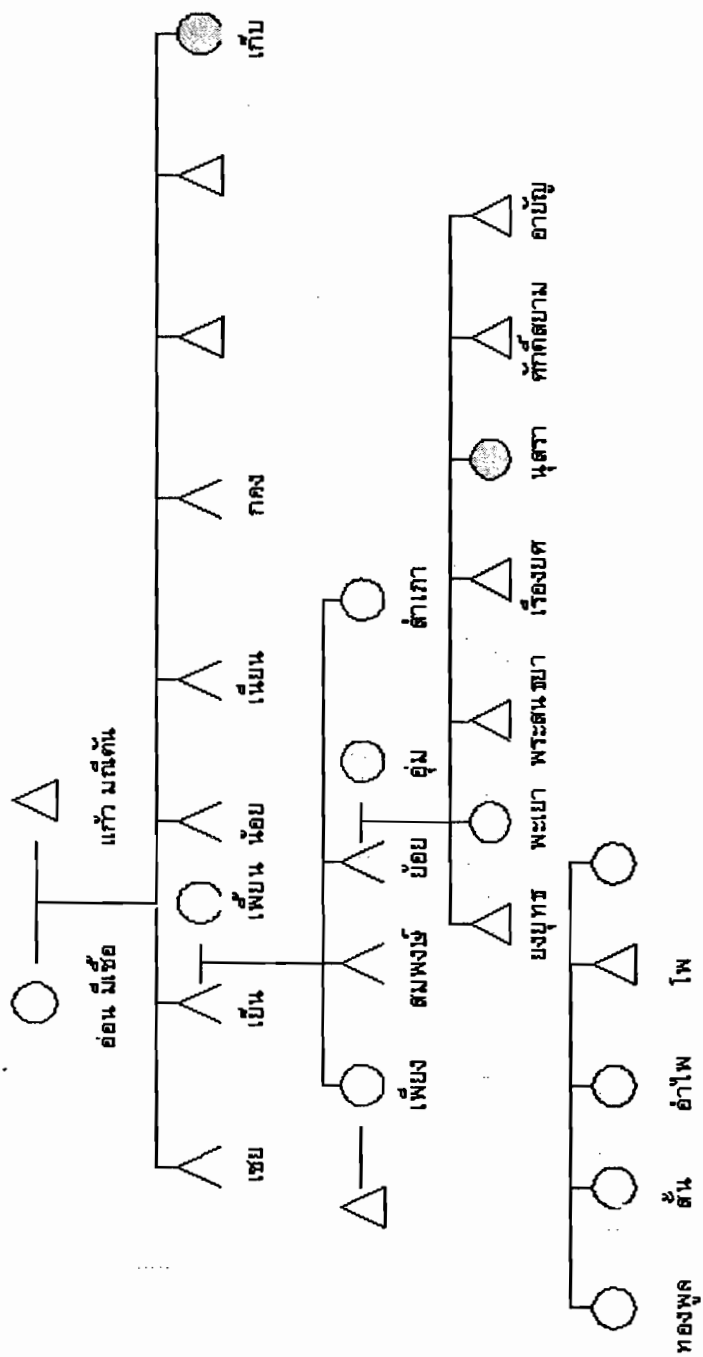
ภาพที่ ๒๔ การประกอบพิธีช่วงกลางคืนที่ญาติพี่น้องจะมาร่วมพิธี

กลุ่มเครือญาติของร่างทรง นายนิมนต์ และคนรำผี

บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญเป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้านเป็นกลุ่มเครือญาติกัน หรือมีเชื้อสายร่วมกันมา เห็นได้ชัดเจนจากการประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืด ซึ่งเป็นพิธีที่เก่าแก่จนมีการกระจายตัวอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน แต่เนื่องจากกลุ่มเครือญาติของบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญเป็นกลุ่มเดียวกับบ้านใหม่ ซึ่งในอดีตเคยเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม แต่ต่อมาได้สูญหายไปเพราะขาดผู้สืบทอดไปช่วงหนึ่ง กลุ่มชาวบ้านบ่อพราหมณ์จึงไปสืบทอดจากกลุ่มนายนิมนต์บ้านห้วยทาบที่เป็นเครือญาติกัน วิธีการไปสืบทอดความรู้ คือ การไปร่วมอยู่ในวงในการประกอบพิธี เมื่อรู้ขั้นตอนและพิธีกรรมทั้งหมดแล้ว ก็ขอแยกวงออกมา โดยได้รับการครอบหรือการอนุญาตจากครู ซึ่งเป็นญาติที่ไปรำเรียนมาให้มาประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืดได้

จากนั้นบ้านบ่อพราหมณ์ก็ได้ตั้งคณะนายนิมนต์ของตนเองขึ้นมา ย้อนกลับไปก็เกือบ ๕๐ ปีแล้ว คนรุ่นที่ไปสืบทอดความรู้มาก็แก่ชรา แต่ก็ได้ส่งต่อไปกับลูกหลาน ผ่านการสืบทอดกันในกลุ่มเครือญาติ ดังจะขออธิบายให้เห็นภาพโดยต้องดูตาราง ที่ ๑, ๒ และ ๓ ประกอบ

นายกอง มณีตันเป็นพี่ชายของนายชัน ทับทิมดี เป็นกลุ่มผู้ไปสืบทอดความรู้พร้อมกับครูโอน ดีหะสิงห์ นายเอื่อน ขมแก้ว เมื่อตั้งคณะนายนิมนต์แล้วนายย้อย มณีตันลูกของนายเย็น ผู้เป็นพี่ชายของนายกองร่วมคณะประกอบพิธีเรื่อยมา

นายย้อยแต่งงานกับนางอุ่มเป็นคนจากบ้านบ่อมอญ เมื่อแต่งงานแล้วย้ายมาอยู่กับนายย้อยประกอบอาชีพทำนาและนายย้อยก็ทำงานประจำเป็นนักการภารโรงของวิทยาลัยครูเพชรบุรี ต่อมานางอุ่มมีเจ้าจับเป็นร่างทรง จึงรับเป็นร่างทรงและประกอบพิธีงานปีผีมดบ้าง โดยประกอบพิธีให้กับลูก ๆ หลานสาว และญาติพี่น้องเฉพาะกลุ่มเล็ก ๆ ไม่ประกอบพิธีให้กับชาวบ้านหมู่บ้านอื่น นายย้อยกับนางอุ่มมีลูกชายหญิงด้วยกันทั้งหมด ๗ คน มีลูกสาว ๒ คน คือนางพะเยาและนางนุสราที่มีผี ซึ่งจะเข้าผีในงานของพี่น้องและญาติในหมู่บ้านบ่อพราหมณ์เท่านั้น เพราะนางนุสราเป็นครูสอนหนังสืออยู่จังหวัดสมุทรสงคราม และนางพะเยาทำงานรับจ้างมีบ้านอยู่หัวหิน

นางเพียรเป็นพี่สาวของนายย้อยบรรดาลูกสาวทั้งสี่คนของนางเพียร มีจำนวนสองคนที่มีผีรำและผีเรือน คือ นางสันเป็นผู้มีผีรำและร่วมรำในงานต่าง ๆ กับกลุ่มบ้านบ่อพราหมณ์ ส่วนนางไพเมื่อก่อนเคยรำผีแต่เนื่องจากมีอาการปวดหลัง และมีผีเรือนมาลงในช่วงหลัง จึงเลิกรำผีในงานคนอื่น ๆ แต่จะรำผีในงานของพี่น้องตนเองเท่านั้น และทุกครั้งที่รำก็มีผีเรือนมาลงเสมอ

ขณะเดียวกันทางด้านพี่น้องของนางอุ่มเองก็เป็นกลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมและมีผีเช่นกัน โดยนายอึ้งเป็นพี่ชายของนางอุ่ม ในจำนวนลูกสาวและลูกชายของนายอึ้งกับนางออง พี่สาวนางอุ่ม มีนางเงาะมีผีรำและจะมาร่วมประกอบพิธีให้กับพี่สาวของตนเองเท่านั้น นางเงาะมีครอบครัวและอยู่ที่หัวหิน น้องสาวคนเล็กของนางอุ่มชื่อนางอ้อมเป็นร่างทรงคนหนึ่ง แต่ไม่รับเข้าทรงช่วยเหลือชาวบ้าน หรือไม่รับแขกเพียงแต่บูชาเจ้า รวมทั้งจะเข้าร่วมพิธีไหว้ครูของพี่สาวตนเอง งานไหว้ครูของทรงลั่นและทรงทิน ซึ่งเป็นเครือญาติและเพื่อนบ้านกันเท่านั้น ลูกสาวเพียงคนเดียวของนางอ้อมที่อยู่กับนางอุ่ม ชื่อนางสาวอรอุมา มณีตัน ก็เป็นคนที่ผีและรับเข้าผีให้กับชาวบ้านทั่วไป เพราะเป็นคนที่อยู่ในชุมชนและทำงานใกล้บ้าน

ทางด้านลูกหลานของนายกองคนหนึ่ง ได้แก่ ผู้ใหญ่บุญส่ง มณีตัน และนายหยอด มณีตันเป็นผู้รับหน้าที่นายนิมนต์ต่อจากผู้เป็นพ่อ ส่วนลูกของผู้ใหญ่สองคนไม่มีผี ส่วนลูกนายหยอดผู้ชายสองคนยังเด็กมาก แต่ลูกชายคนเล็กของนายหยอดมักจะไปช่วยตีโพน เมื่อมีงานในหมู่บ้านทุกงานไป โดยมีท่าทางสนใจและสนุกสนานขณะตีโพนด้วย

ลูกพี่ลูกน้องของภรรยาผู้ใหญ่บุญส่ง คือ นางบุญล้น (เกิดสมบัติ) อรุณแยมเป็นร่างทรงที่ประกอบพิธีงานปีผีมดภายในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงร่วมกับคณะนายนิมนต์บ่อ

พราหมณ์มากกว่า ๖ ปีแล้ว โดยมีคุณพ่อประจำร่าง คือ คุณพ่อปู้มัน และมีกุมารที่เป็นที่นับถือของชาวบ้านทั่วไป ที่เริ่มรู้จักกว้างขวางเพิ่มมากขึ้น

ลูกหลานของนางเก็บและนายชันทั้ง ๗ คน มีป้าสมนึกลูกสาวคนโตที่เป็นคนรำผีและสามีคือนายสอยเป็นนายนิมนต์ ลูกชายเพียงคนเดียวของนางเก็บ คือ นายชง เป็นนายนิมนต์เช่นเดียวกับนายชันผู้เป็นพ่อ และภรรยาของนายชง คือ นางบุญล้อมก็มีผีรำและรับเข้าผีในงานต่าง ๆ ชันหลานของนางเก็บนางบุษบา ดิหนุ่ม ลูกสาวนางจ่านงเป็นผู้รำผีและจัดผีคนปัจจุบัน นางชมพูนุชลูกสาวนางสมนึกเป็นผู้รำผีและนายรังสีน้องชายเป็นนายนิมนต์ ลูกสาวของนางถนอม คือ นางน้อยเป็นผู้หนึ่งที่มีผี แต่ปัจจุบันไม่เข้าผีแล้ว

กลุ่มผู้ประกอบการพิธีงานปีผีמדบ้านบ่อพราหมณ์ทุกวันนี้ยังคงจัดพิธีกรรมให้กับลูกหลานของตนเองอย่างต่อเนื่อง ทุกปีจะมีเสียงโทนเสียงเซมูเจ้าดังภายในหมู่บ้านช่วงเดือน ๖-๘ อยู่ตลอด ขณะเดียวกันก็เดินทางไปประกอบพิธีให้กับชาวบ้านหมู่บ้านใกล้เคียงอื่น ๆ กลุ่มใหญ่ไปประกอบพิธี บ้านหนองบ่อ ที่ไปประกอบพิธีร่วมกับทรงแอ่ว ทำให้เกิดเป็นกลุ่มของการประกอบพิธีกรรมอย่างชัดเจน

ข้อกำหนดการประกอบพิธีกรรมปีผีמד

พิธีกรรมต่าง ๆ จะมีข้อกำหนดมีแนวทางที่ยึดถือปฏิบัติ พิธีกรรมงานปีผีמדก็เช่นเดียวกัน มีข้อกำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นช่วงเวลาของจัดพิธี ระยะเวลาที่จะประกอบพิธีว่าจะเว้นช่วงกี่ปีจึงสามารถทำได้ การประกอบพิธียังมีกฎเกณฑ์จำนวนคนรำผี และการแบ่งสำรับ ข้อกำหนดที่มีเป็นสิ่งที่ชาวบ้านถือปฏิบัติ แต่มีการทำผิดแผกแตกต่างกันอยู่บ้างในบางกรณี ทั้งนี้ก็เป็นการเรียนรู้ เป็นการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มชาวบ้าน และสภาพหมู่บ้านที่ปรับเปลี่ยนไป

ช่วงเวลาการจัดพิธี

การจัดพิธีกรรมงานปีผีמדของรอบปีหนึ่ง ๆ จะจัดช่วงเดือน ๖ – ๘ เท่านั้น ข้อกำหนดนี้เกิดขึ้นภายใต้สังคมเกษตรกรรมสมัยก่อนที่วงจรการผลิตเป็นตัวกำหนด โดยเดือน ๕ เป็นเดือนเสร็จสิ้นการเก็บเกี่ยวข้าวเข้าสู่กระลอม ครอบครัวใดมีข้าวเหลือจากปีที่แล้ว และได้ข้าวเพิ่มจากการเก็บเกี่ยวปีล่าสุดก็สามารถจัดงานปีผีמדได้ เพราะข้าวจะนำมาทำขนมและอาหารจัดสำหรับเสวยถวายเจ้า และเลี้ยงญาติพี่น้องที่มาร่วมงานได้อย่างทั่วถึง

อีกประการหนึ่งเมื่อหมดฤดูการทำนา ชาวบ้านในหมู่บ้านก็จะทำตาล ทำให้เวลาที่จะมารวมตัวกันเป็นไปได้ง่ายกว่าช่วงทำนา เพราะการทำนาเป็นงานที่ต้องใช้แรงงานจำนวนมากทุกขั้นตอน ทำให้แต่ละคนต้องทุ่มเทในการทำนาจนเวลาวางมีน้อย แต่การทำตาลชาวบ้านพอจะมีเวลาหลังจากปีนตาลเกี่ยวตาลแล้ว สามารถมารวมตัวกันทำขนม เตรียมอาหารสำหรับประกอบพิธีกรรมได้ และช่วงเดือน ๖-๘ ยังเป็นเดือนที่ฝนยังไม่ตก สภาพการเดินทางก็ไปมา

สะดวกกว่าฤดูฝนที่บริเวณหมู่บ้านจะเฉอะแฉะเดินทางไปมาหาสู่ลำบาก ที่สำคัญเมื่อฝนตกฤดูกาลทำนาก็เริ่มขึ้นอีกครั้ง ดังนั้นช่วงเดือน ๖-๘ ก็เป็นเดือนที่ดีที่สุดในการประกอบพิธีกรรมรวมพิธีรวมน้องจำนวนมากเช่นนี้

ในการประกอบพิธีกรรมหนึ่ง ๆ จะเริ่มต้นตั้งแต่เวลาเช้าประมาณ ๙ โมงไปจนพิธีประมาณ ๑๑ โมงเช้า และเริ่มพิธีอีกครั้งในตอนพลบค่ำประมาณ ๖ โมงเย็น ในอดีตจะรำผีกันจนถึงดึกมาก เพราะผีไม่ค่อยออก บางงานเล่นกันยันฟ้าสว่างก็มี แต่ปัจจุบันเวลาที่นานที่สุดไม่เกินตี ๑ ซึ่งเป็นงานที่สาม ที่ดึกเพราะมีผีถึง ๑๓ คน ปัจจุบันผีจะต้องเดินทางไปเข้าผีในหลายงาน ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ผีวิ่ง” คือจะเดินทางไปด้วยรถมอเตอร์ไซด์ไปเข้าผีหลายงานภายในคืนเดียว เพราะมีร่างทรงหลายคน แต่ผีมีน้อย บางคืนต้องวิ่ง ๒ หรือ ๓ งาน ทำให้การเข้าผีจะไม่นานมาก นายนิมนต์ก็ต้องเชิญผีออก โดยผีก็จะออกอย่างรวดเร็วด้วย ไม่ออกช้าเช่นเมื่อก่อนซึ่งผีบางคนก็ไม่ยอมออก นายนิมนต์ก็ต้องร้องเรื่อยไป

ระยะเวลาการจัดพิธี

การจัดงานปีผีมดนั้นเมื่อทำครั้งหนึ่งแล้วจะเว้นไปได้ ๗ ปีหรือ ๘ ปี จึงจะทำครั้งต่อไป การที่เว้นระยะหลายปีเช่นนี้ชาวบ้านอธิบายว่า “การทำมาหากินสมัยก่อนไม่ได้เงินมากเช่นปัจจุบัน” เมื่อหาเงินยากคุณพ่อก็เห็นใจชาวบ้านจึงเว้นระยะที่ยาวนาน บางคนอธิบายงานครั้งที่สองจะจัดได้ก็ต่อเมื่อมะพร้าวอกที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในงานแรกนำไปปลูกแล้วออกผลก็ต้องทำงานที่ ๒ แต่ปัจจุบันมีเจ้าภาพบางคนทำงานเว้นเพียง ๒-๓ ปีก็ทำงานครั้งต่อไปได้เลย เนื่องจากสมัยนี้การทำมาหากินคล่องตัวมากขึ้น และที่ผ่านมามีลูกสาวของผู้ใหญ่บุญส่งทำงานติดต่อกันปีต่อปีและวางแผนว่าจะทำงานให้ครบภายใน ๓ ปีติดกัน ซึ่งการทำงานติดต่อกันได้รวดเร็วทำให้เห็นถึงฐานะทางการเงินที่มั่งคั่งของเจ้าภาพ เห็นความพร้อมของญาติพี่น้องที่ยินดีมาช่วยงานตั้งแต่เตรียมสถานที่ ทำอาหารเลี้ยงดูแขกที่มาร่วมงานได้เป็นอย่างดี และทำให้เห็นว่าคุณพ่อช่วยเหลือเจ้าภาพให้มีฐานะการงานที่ดีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เพราะมีเงินสำหรับการทำงานได้ติดต่อกัน แต่การทำงานบางคนก็ผัดผ่อนกับคุณพ่อไปได้มากกว่า ๘ ปี บางคนนานกว่า ๑๓ ปีแล้วยังไม่ได้ทำงานครั้งที่ ๒ เนื่องจากมีภาระหนี้สินและส่งลูกเรียนหนังสือ ซึ่งคุณพ่อก็ผ่อนผันให้ตามความจำเป็นของแต่ละครอบครัว

การจัดพิธีกรรมห้ามจัดปีหนึ่งมากกว่าหนึ่งครั้ง อย่างเร็วที่สุดทำปีละ ๑ ครั้ง โดยทำสามปีติดต่อกัน การทำงานมากกว่า ๑ ครั้งต่อปีเป็นสิ่งที่ยังไม่ปรากฏว่าชาวบ้านคนใดทำเช่นนั้น เพราะการจัดงานแต่ละครั้งต้องระดมความร่วมมือค่อนข้างสูง เพราะต้องมีคนช่วยจัดเตรียมสถานที่ เตรียมอาหาร และดูแลญาติพี่น้องผู้มาร่วมงาน ซึ่งการกำหนดว่าไม่จัดพิธีหลายครั้งต่อปีเป็นเพราะป้องกันการการทำงานเพียงครั้งเดียวแล้วตัดสินใจเลิก โดยไม่ทำพิธีกรรมนี้ในปีต่อ ๆ ไป

ร่างทรงห้ามรับเงินจากเจ้าภาพแล้วตัดสินใจ โดยไม่ประกอบพิธีเนื่องจากทำผิดครู อันจะส่งผลให้ครูบาอาจารย์ลงโทษ มีเรื่องเล่ากรณีของทรงล้อมที่กล่าวกันว่าช่วงที่แก่มากจน ประกอบพิธีไม่ไหว มีชาวบ้านนำเงินไปให้เพื่อให้ตัดสินใจ การทำงานปีผีมืดต้องมีส่ารับเสวย ถวายเจ้า ไม่เช่นนั้นเจ้าก็ทวงถาม แต่ก็มีคนอธิบายว่าบางคนเมื่อทำงานปีผีมืดกับร่างทรงคนใด กับคุณพ่อองค์ใดก็อยากให้ร่างทรงคนนั้นประกอบพิธีให้ทั้ง ๓ ครั้ง ทำให้เมื่อร่างทรงแก่มากก็อยากให้ตัดสินใจงานปีผีมืดให้แม้ว่าจะไม่ได้ทำพิธีกรรมก็ตาม

ข้อกำหนดเกี่ยวกับผีรำ

ข้อกำหนดด้านจำนวนผีรำงานช่วงกลางคืน กลางคืนต้องมีผีมารำถวายคุณพ่อ และเป็นการเชิญผีวงญาติพี่น้องที่ตายไปแล้วมาร่วมรำในงาน และเชิญผีเรือนให้มาเข้าทรงพูดคุยกับ ลูกหลานตนเอง การรำผีมีข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับการแบ่งโรงพิธีเป็นห้องนอกและห้องใน สำหรับงานที่ ๑ ต้องมีผู้มารำผีทั้งหมด ๗ คนในห้องนอก เพิ่มจำนวนเป็น ๙ คนเมื่อประกอบพิธี รำผีห้องใน ต่อมางานที่สองมีคนรำผีห้องนอกทั้งหมด ๙ คน เพิ่มคนรำผีห้องในเป็น ๑๑ คนและ งานที่สามมีทั้งหมด ๑๑ คนในการรำห้องนอก มีคนรำ ๑๓ คนในห้องใน ซึ่งในการรำของแต่ละ ห้องจะต้องไม่ซ้ำกัน หรือที่ชาวบ้านใช้คำว่า “จะเวียนเทียนไม่ได้” คือ จะนำผีที่รำแล้วมารำซ้ำ กันไม่ได้ เมื่อผีไม่ครบต้องหาคนมารำให้ครบให้ได้ ทรงอุ้มแล้วว่า “หากไม่มีจริงผีจริงก็ต้องจับ ญาติที่อยู่แถวนั้นแหละรำให้ได้” ดังนั้นเมื่อคนรำผีขาดก็ต้องหัดลูกหลานให้มารำต่อ

ในการรำผีจะต้องระวังไม่ให้ผู้รำผิดจากกระดานที่ปูในโรงพิธีไม่เช่นนั้นจะทำให้การ ทำงานไม่ตกหรือไม่เสร็จสิ้นสมบูรณ์ ซึ่งการตกจากโรงพิธีอาจทำให้บาดเจ็บ รวมถึงการทะเลาะวิวาทกันก็ห้ามให้เกิดในงานปีผีมืดอย่างเด็ดขาด ฉะนั้นผู้ร่วมงานทุกคนต้องระมัดระวังไม่ให้คน รำผีได้รับบาดเจ็บ และคนในงานต้องไม่ได้รับบาดเจ็บจากการประกอบพิธี และป้องกันการ ทะเลาะวิวาทด้วย การรำผีเมื่อผีออกจากผู้หญิงที่รำบางครั้งจะลัมทับนายนิมนต์อย่างแรงจนทำ ให้เจ็บตัวกัน ก็ไม่มีใครโกรธเคืองกัน แต่ทุกคนจะเห็นเป็นเรื่องสนุกสนาน เป็นการหยอกล้อกัน

การรำผีผู้มารำจะโกหกว่าผีเข้าไม่ได้ เพราะการเข้าผีไม่ใช่เรื่องเล่นสนุกสนานทั่วไป แต่เป็นพิธีกรรมถวายเจ้าและผีเรือน หากมีคนโกหกว่าผีเข้าหรืออยากลองเข้าผีเล่น ๆ ชาวบ้าน เชื่อว่าจะถูกลงโทษ ในอดีตของหมู่บ้านมีผู้หญิงแกล้งผีเข้าทำให้หายใจไม่ออกจนเกือบเอาชีวิต ไม่รอด จึงส่งลูกหลานว่าห้ามแกล้งว่าตนเองมีผี หรือแกล้งผีเข้าเด็ดขาด

นายย่อยผู้เป็นนายนิมนต์บอกว่า เราจะรู้ได้อย่างไรว่าผีเข้าหรือไม่เข้า วิธีการดูทำได้ ง่าย ๆ คือ ดูว่าผู้รำผีนั้นยืนหลับตานิ่งหรือไม่ เมื่อหลับพนมมือนิ่งแล้วมีอาการสั่นแรงขึ้นเรื่อย ๆ แสดงว่าผีเข้า เมื่อผีเข้าแล้วจะต้องหลับตาตลอดเวลา หากรำในท่ากระโดดต้องกระโดดในจังหวะ ที่สม่ำเสมอ ซึ่งเป็นการของคนที่ผีเข้า ซึ่งเขาจะไม่รู้ตัว

จากเรื่องที่เล่าไป ทำให้ทราบได้ว่าการรำผีมีข้อปฏิบัติที่สำคัญ ได้แก่ ตลอดระยะเวลา ของการเข้าผีห้ามลืมตาเด็ดขาด เพราะการลืมตามผีจะไม่เข้า คนที่ลืมตาเข้าผีจึงเป็นผู้ที่โกหก

เมื่อผู้ร่ำพลับดาการร้ายรำจึงเป็นการกระทำของผี ไม่ว่าจะสะตุคนนายนิมนต์คนใด หรือจะเหยียบ
 สิ่งของใดชาวบ้านจะต้องระมัดระวังเอง เพราะคนรำผีจะไม่รู้ตัว คนรำผีจะล้มตาได้ก็ต่อเมื่อนาย
 นิมนต์ร้องเชิญผีให้ออกไปแล้วเท่านั้น การรำผีจะให้ผีที่รำตกลงจากโรงพิธีไม่ได้ เพราะถือว่า
 ทำให้งานของเจ้าภาพผู้นั้นไม่ตก หรือไม่เสร็จสมบูรณ์ ต้องจัดพิธีขึ้นใหม่ ดังนั้นทุกคนจึงจะ
 ระมัดระวังคนรำผีมาก หากคนใดเป็นผีที่รำแรง ๆ จะต้องมีการประคองหรือเฝ้าระวังอยู่ใกล้ ๆ

การแบ่งสำหรับอาหาร

สำหรับเครื่องสังเวชของพิธีกรรมงานปีผีมาดทั้งช่วงเช้าและช่วงค่ำมีจำนวนมากถึง ๔๗
 สำหรับ หลังจากประกอบพิธีถวายคุณพ่อเสร็จแล้ว สำหรับจะถูกแจกจ่ายให้กับหมู่เครือญาติที่มา
 ช่วยประกอบพิธีทั้ง ร่างทรง ประสบเมือง นายนิมนต์ พี่เลี้ยง และคนรำผี เป็นที่รู้กันดีว่าสำหรับ
 เสวยในงานปีผีมาดเจ้าภาพห้ามนำกลับเข้าบ้านของตนเองเด็ดขาด และข้อห้ามนี้ยังถูกตอกย้ำ
 โดยผู้ใหญ่ที่จะห้ามเด็ก ๆ ทุกครั้งที่มืงาน จนดูเหมือนมีคนทำหน้าที่เฝ้าระวังไม่ให้มีคนใดละเมิด
 ข้อห้าม กรณีที่เจ้าภาพว่าจ้างคนในหมู่บ้านทำขนมที่ใช้ในพิธี คนรับจ้างทำขนมต้องเตรียมขนม
 เปียกขนมกวนให้กับเจ้าภาพ นอกเหนือจากที่ต้องจัดสำหรับถวายคุณพ่อ ขนมที่ไม่ได้ถวายคุณ
 พ่อเจ้าภาพสามารถนำกลับบ้านได้

สำหรับของร่างทรงที่ได้รับการแบ่ง คือ สำหรับใหญ่ที่อยู่หน้าร่างทรง โดยสำหรับใหญ่มี
 ปริมาณของเป็นสองเท่าของสำหรับเล็ก เมื่อร่างทรงได้รับแบ่งแล้วอาจยกให้กับผู้ใดก็เป็นสิทธิของ
 ร่างทรง โดยทรงล้นมักจะให้รับรับนี้แก่น้องสาวที่อยู่บ้านสามะโรง ซึ่งมักมาร่วมงานพิธีช่วงค่ำ
 เกือบทุกงาน โดยจะมานั่งคุยกับญาติ ๆ ที่มาร่วมงานและเมื่อรับแบ่งสำหรับแล้วก็จะนำกลับบ้าน
 ตนเอง

การแบ่งสำหรับมีกฎเกณฑ์อยู่กลาย ๆ ระหว่างเจ้าภาพที่จะเป็นผู้แบ่งสำหรับ แต่ทุกคนก็
 ยอมรับร่วมกันว่าสำหรับใหญ่เป็นกรรมสิทธิ์ของร่างทรง สำหรับเล็กเป็นของพี่เลี้ยง และนายนิมนต์
 ทุกคนจะได้สำหรับช่วงละหนึ่งสำหรับ นอกเหนือจากนั้นเป็นของผู้รำผีและญาติทั่วไป แต่งานใดที่มี
 คนมาร่วมงานเยอะ นายนิมนต์อาจจะลดส่วนแบ่งที่เป็นสำหรับลงไป โดยเฉพาะช่วงค่ำที่เจ้าภาพ
 บางคนจะเชิญญาติพี่น้องและเพื่อนร่วมงานมาร่วมพิธี ซึ่งเจ้าภาพมักจัดสำหรับให้เป็นของฝาก
 กลับบ้าน

ปัจจุบันมีคนในหมู่บ้านจัดพิธีกรรมนี้จำนวนมากขึ้น ชาวบ้านบอกว่า “สมัยนี้หากิน
 คล่องขึ้น” แตกต่างจากเมื่อครั้งหมู่บ้านยังทำนาอาศัยน้ำฝนก่อนมีระบบชลประทาน ที่ทำนาข้าว
 มีแค่พอกินไม่เหลือขาย บางปีเกิดภัยธรรมชาติข้าวไม่พอกินก็มีบ่อยครั้ง ทำให้เมื่อจัดงานปีผีมาด
 แต่ละครั้งต้องมีเงินเหลือเก็บ ขนมปูแมงดาจะมีโอกาสได้กินก็เมื่อจัดงานปีผีมาด ทำให้สำหรับเป็น
 ของมีค่าของชาวบ้านมาก การแจกจ่ายของกินให้ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านเป็นการช่วยเหลือ
 เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน

การแจกจ่ายสำหรับเป็นการแสดงความมีน้ำใจของเจ้าภาพ เป็นการแสดงความสัมพันธ์กันระหว่างผู้ให้และผู้รับ โดยผู้รับจะไม่คิดจะเป็นผู้รับเพียงตลอดไป แต่จะต้องหาโอกาสในการแสดงน้ำใจในฐานะของผู้ให้เช่นกัน โดยต้องประกอบพิธีงานปีผีמד เพื่อเลี้ยงข้าวปลาอาหารกับญาติ ๆ และเพื่อนบ้าน รวมถึงแจกจ่ายสำหรับคนที่ตนเองเคยได้รับให้กับญาติและเพื่อนบ้านต่อไป

บทที่ ๕

บทวิเคราะห์พิธีกรรมงานปีผีמדภาพสะท้อนความสัมพันธ์ทางเครือญาติ กับการสร้างความร่วมมือของชุมชน

จากบทที่แล้วที่ได้นำเสนอพิธีกรรมงานปีผีמדที่แสดงให้เห็นถึงขั้นตอนและสัญลักษณ์ที่ใช้สื่อสารความหมายระหว่างคนในชุมชนไปแล้วนั้น การประกอบพิธีกรรมงานปีผีמדที่มีมาต่อเนื่องตั้งแต่อดีตผ่านกาลเวลาและสภาพชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งชุมชนของบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญในปัจจุบันที่ยังคงประกอบพิธีกรรมในทุกปี เกิดกลุ่มคนผู้รับประกอบพิธีให้กับชาวบ้านหมู่บ้านใกล้เคียง คนรุ่นใหม่ของหมู่บ้านได้เรียนรู้จากคนรุ่นพ่อแม่ที่สืบทอดมาอีกต่อหนึ่งจากคนรุ่นก่อนหน้า พิธีแสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมมีบทบาทต่อบุคคลและชุมชน โดยคนที่เป็นเจ้าภาพและผู้ประกอบพิธีกรรมต่างเป็นคนในชุมชนเดียวกัน มีความเป็นเครือญาติกัน พิธีกรรมก่อให้เกิดการรวมคนและพิธีกรรมนำสู่ความสัมพันธ์ที่แนบแน่น เพราะเกี่ยวข้องกับมิติทางด้านเศรษฐกิจ และการเมือง ทำให้ขยายสู่ความร่วมมือของชุมชนได้ สำหรับประเด็นแรกที่ต้องกล่าวถึง คือ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

เครือญาติช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจ

เมื่อเราพิจารณากระบวนการประกอบพิธีกรรมงานปีผีמדอย่างละเอียด เราจะเห็นว่าพิธีนี้มีบทบาทต่อปัจเจก เนื่องจากเมื่อเกิดปัญหาความเจ็บป่วยกับตนเองหรือกับสมาชิกในครอบครัวแล้วไม่มีคำอธิบาย เกิดความไม่รู้ การประกอบพิธีกรรมงานปีผีמדทำให้เกิดความสบายใจ เกิดความมั่นใจว่า เมื่อตนเองได้ตัดสินใจแล้ว และรำผีถวายเจ้าและผีเรือนแล้วการเจ็บป่วยก็จะหายไป หรือแม้แต่ความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานก็ยังไม่แน่นอน เพราะไม่ได้ประเมิณผลงานตามสิ่งที่ทำเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีบริบทแวดล้อมอีกมากมายที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งบางครั้งก็ยากเกินกว่าจะควบคุมมันได้ ความสามารถเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้ก้าวหน้าหรือได้ดีได้

เมื่อไม่รู้ก็เกิดความไม่มั่นคงทางจิตใจไม่แน่นอนใจ เกิดความวิตกกังวล ศาสนาจึงเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ทั้งนี้ผู้วิจัยขอวิเคราะห์ให้เห็นว่าพิธีกรรมที่รวมเครือญาตินั้น ได้สร้างความมั่นใจได้อย่างไรผ่านการวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์ เพราะการสื่อสารผ่านสัญลักษณ์ของพิธีกรรมส่งผลต่อบุคคลในแง่จิตใจสูง เป็นการสื่อสารอย่างมีพลังดังที่เกย์รต์ กล่าวว่า “ศาสนา คือระบบสัญลักษณ์ที่ให้ความหมายแก่สิ่งรอบตัว มีพลังอำนาจที่สามารถสร้างศรัทธา เราอารมณ์ความรู้สึกของคน โดยการให้สัจธรรมเกี่ยวกับชีวิต และอธิบายประสบการณ์ในลักษณะที่

สอดคล้องกับอารมณ์ความรู้สึกของคน และเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นจริง”(อมรา พงศาพิชญ์ ๒๕๓๘:๕๐)

ในสภาวะที่คนเราอยู่ในภาวะที่ต้องเผชิญหน้ากับวิกฤตการณ์ ความไม่แน่นอนของชีวิต ทำให้คนเราขาดความเชื่อมั่นของตนเองในการจะจัดการกับปัญหาที่กำลังดำเนินอยู่ได้ มีหลายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไม่ทราบสาเหตุของปัญหา หรือเริ่มไม่แน่ใจในสาเหตุของปัญหา เห็นได้ชัดเจน อย่างเช่นเมื่อเกิดความเจ็บป่วยอย่างหนักหลังจากที่ตระเวนรักษาตามโรงพยาบาลต่าง ๆ มาหลายแห่งแต่รักษาไม่หาย หรือการรักษาโรคไม่เสริมสร้างกำลังใจให้กับผู้ป่วยว่าจะสามารถรักษาให้หายได้ เช่น โรคมะเร็ง ผู้ป่วยเริ่มหาวิธีการรักษาเพื่อให้หายจากโรคด้วยการไปหาร่างทรงเพื่อบอกวิธีการรักษา ซึ่งร่างทรงบอกวิธีการรักษาให้หายได้เกือบทุกราย บางคนเริ่มด้วยการปัดเป่าด้วยคาถาอาคม บางคนต้องร่างทรงให้ประกอบพิธีงานปีผีมืด เพราะเจ้าภาพติดงานกับเจ้าที่ยังไม่ได้สืบทอดจากพ่อแม่จึงทำให้เจ็บป่วย บางครั้งญาติพี่น้องจะบนต่อเจ้าและผีเรือนให้หายจากโรคจึงจะประกอบพิธีกรรมถวาย

ผู้ป่วยจะเกิดความเชื่อมั่นว่าตนเองจะสามารถหายเจ็บป่วยได้ เพราะเจ้าเป็นผู้รับรองมารับเครื่องสังเวยและให้ศีลให้พร เจ้าภาพมีความหวังต่อชีวิต เกิดกำลังใจในการต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บ สามารถรับประทานอาหารได้ มีจิตใจเบิกบานขึ้น ไม่ห่อเหี่ยวหมดหวังในชีวิต อาการก็ดีขึ้น หลายคนเมื่ออาการดีขึ้นจะเริ่มทำงานปีผีมืดถวายในครั้งที่สอง และครั้งที่สามจนครบ ขณะประกอบพิธีผู้ป่วยสามารถติดต่อสื่อสารกับเจ้าได้ เพราะเจ้าท้าวสารทิตจะถูกเชิญให้มาร่วมรับเครื่องสังเวยภายในงาน เจ้าภาพที่เจ็บป่วยได้พูดคุยกับคุณพ่อเจ้าของร่างทรงที่ตนเองคุ้นเคยคุยกับคุณพ่อเจ้าบ้านที่สามารถคุ้มครองรักษาชาวบ้านทุกคนได้ คุยกับคุณพ่อหลักเมืองเจ้าที่เป็นใหญ่ดูแลคนในเมืองทั้งหมด และเจ้าองค์อื่น ๆ ที่สำคัญอีกองค์ คือ คุณพ่อหงษ์ทองซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่จดบัญชีว่าผู้ใดติดค้างสินบนเจ้า ผู้ติดสินบนต้องถูกเจ้าตามทวง โดยทำให้มีปัญหา รุมเร้าเข้ามาในชีวิตและการเจ็บป่วยเป็นผลของการทวงจากเจ้าอย่างหนึ่ง เมื่อประกอบพิธีถวายแล้วโรคร้ายจะหายไป ซึ่งเจ้าแต่ละองค์ที่เข้ามาเข้าทรงจะให้พรแต่เจ้าภาพ ที่สร้างขวัญและกำลังใจต่อผู้ป่วยทั้งสิ้น ขณะประกอบพิธีกรรมอยู่นั้นบรรยากาศก็ครึกครื้นสนุกสนาน ๆ ท่วมบริเวณดังไปด้วยเสียงดนตรีจากโหม กรับ และเสียงฉิ่ง แทรกอยู่กับเสียงร้องเชิญคุณพ่อ เชิญผี และเรื่องที่หยิบยกขึ้นมาร้องก็สนุกสนาน เช่น เรื่องจันทโครพ เจ้าขุนทอง เป็นต้น (ดูรายละเอียดภาคผนวก)

ในยามเจ็บป่วยที่ต้องทนทุกข์กับอาการเจ็บป่วยที่รุมเร้า เช่นกรณีของครูอนงค์ที่ป่วยเป็นมะเร็ง การรักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบันในโรงพยาบาลก็รักษาโดยแยกส่วน แยกร่างกายออกจากจิตใจของผู้เจ็บป่วย แต่เมื่อประกอบพิธีเจ้าภาพได้พูดคุยกับเจ้าที่ตนเองนับถือ หรือคุ้นเคยมาแต่เยาว์วัย เจ้าภาพยังได้พูดคุยกับญาติพี่น้อง เพราะร่างทรงที่นั่งอยู่ด้านหน้านั้น ส่วนหนึ่งคือคุณพ่ออีกส่วนหนึ่ง อาจเป็นป้าของบางคน เป็นน้าของบางคน และเป็นพี่ของบางคน ส่วนผู้ที่ป็นนายนิมนต์นั้นเล่าก็เป็นตา เป็นลุง เป็นน้า เป็นอา เป็นพี่ เป็นลูกพี่ลูกน้อง เป็น

เพื่อน และบางคนก็อาจเป็นน้อง ซึ่งคนเหล่านี้ช่วยตอกย้ำให้ผู้เจ็บป่วยรู้สึกอบอุ่นใจ คลายใจจากการเจ็บป่วยที่เผชิญอยู่

บางคนที่ต้องประกอบพิธีเพราะพ่อหรือแม่เจ็บป่วย ก็เป็นโอกาสอันดีที่พ่อแม่ยามแก่เฒ่าได้พบปะกับญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านของตน เพราะโอกาสจะได้พบกันก็น้อยลงไปทุกที เนื่องจากครั้งจะไปทำบุญที่วัดก็ไปไม่ไหว เพราะลูกหลานต้องออกไปทำงาน และการทำงานก็ไม่ได้มีการแลกเปลี่ยนแรงงานเช่นครั้งทำงานกับปาดตาลที่ช่วยกันทำ แต่งานในปัจจุบันเป็นงานราชการ งานรับจ้าง บางคนย้ายออกไปอยู่นอกชุมชน พ่อแม่ก็จะอยู่บ้านอย่างไม่มีกิจกรรมมากนัก เมื่อเจ็บป่วยแล้วรักษาไม่ดีขึ้นแล้วมาจัดพิธีทำให้อาการดีขึ้น อย่างน้อยก็ในช่วงของการประกอบพิธี

การพูดคุยเป็นกระบวนการหนึ่งในการสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ป่วย/เจ้าภาพ แต่ในการประกอบพิธีกรรมมีกระบวนการทางสัญลักษณ์ที่ยังส่งเสริมต่อจิตใจเพิ่มขึ้นอย่างมีพลัง เพราะการนั่งอยู่ท่ามกลางเจ้า ญาติพี่น้อง และเครื่องเช่นสังเวทียหลากหลายสีสัน อันแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ ท่ามกลางเสียงดนตรีที่ขับกล่อมจิตใจให้เพลิดเพลินตามจังหวะดนตรี ทำให้ผู้ป่วยได้รับพลังจากสัญลักษณ์ที่สื่อสารผ่านพิธีกรรมดังกล่าวอย่างเป็นขั้นตอนที่ส่งผลต่อจิตใจที่มากกว่าคำพูด ซึ่งเป็นการบำบัดจิตใจ พิธีช่วงกลางคืนเห็นได้ชัดเจนเมื่อเจ้าภาพนั่งท่ามกลางสำหรับเครื่องสังเวทียี่สิบเทียนที่ส่งกลิ่นหอมและแสงสว่างไสวต่อหน้าคุณพ่อที่กำลังประกอบพิธีกรรม ขณะที่รอบโรงพิธีมีแต่ความมืดของกลางคืน หากภายนอกคือความไม่รู้ความไม่แน่นอนของชีวิตที่มีดสนิท ไม่เห็นหนทางการดำเนินชีวิต แต่ภายในที่กระจ่างชัดทั้งคุณพ่อที่ศักดิ์สิทธิ์ เครื่องสังเวทียี่สิบเทียนที่มีความหมายดีเป็นมงคล แสดงความอุดมสมบูรณ์ มีเสียงดนตรีที่ขับกล่อม มีญาติห้อมล้อมมากมาย จิตใจของเจ้าภาพจะพองโต มีความหวัง มีทิศทาง เห็นอนาคตที่ต้องต่อสู้และดำเนินต่อไปท่ามกลางวิกฤติที่ตนเองเผชิญอยู่

หากมองช่วงการรำผีและการเข้าผีเรือนเจ้าภาพและญาติพี่น้องได้มีโอกาสระบายความทุกข์ที่ตนเองประสบอยู่ ได้รับคำแนะนำถึงการแก้ไขที่มีการรับรองอย่างมีพลังผ่านพิธีกรรมผ่านคนร่างทรง และความหมายที่ดีของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏว่าทุกอย่างจะดีขึ้นจะมากขึ้น จะงอกงามขึ้น ดังความหมายของเครื่องสังเวทียี่สิบเทียนถวายคุณพ่อ ไม่ว่าจะเป็นการจัดสำรับที่ต้องพลูจันทน์เต็มสำรับของเครื่องสังเวทียี่สิบเทียน การเฟื่องฟูขึ้นของชีวิตข้างหน้าตั้งขนมถ้วยฟู และการงอกงามตั้งเช่นมะพร้าวอกในสำรับและในกระบุงข้าวเปลือก ทั้งนี้เหล่าผู้ประกอบพิธีจำนวนมากที่มาประกอบพิธี และญาติพี่น้องที่น่าผลไม้มัดลอดจันลึงของมาช่วย ต่างเป็นเครื่องยืนยันถึงความสัมฤทธิ์ผลที่จะเกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี มากกว่าการพูดจว่าเป็นสิ่งที่ดีต่อชีวิตเพียงอย่างเดียว

กำลังใจจากญาติพี่น้องที่ประกอบพิธีกรรมและมาร่วมงานทุกคนทำให้เจ้าภาพมีความหวังในชีวิต การเจ็บป่วยก็หายไปบ้างหรือเบาบางลงไป แม้จะไม่ดีขึ้นทางด้านร่างกาย แต่จิตใจเข้มแข็ง อดทนต่อสู้กับโรคร้ายได้สูงขึ้น สำหรับการเจ็บป่วยนั้นจะหายได้จริงหรือไม่ไม่ใช่

ประเด็นที่ชาวบ้านใส่ใจ แต่เป็นเรื่องจิตใจที่ดีขึ้นของเจ้าภาพและคนในชุมชนที่เป็นญาติพี่น้อง เพราะมีหลายกรณีเจ้าภาพที่เจ็บป่วยก็ไม่ได้ดีขึ้น บางรายเสียชีวิตลงไปตามอาการของโรค แต่ประเด็นอยู่ที่พิธีกรรมทำให้เจ้าภาพมีความมั่นคงทางจิตใจมากกว่า ที่สำคัญมากกว่าสิ่งอื่นใด พิธีกรรมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าปัจเจกบุคคลหรือชุมชน ไม่ได้เป็นฝ่ายยอมรับชะตากรรมที่กำลังเผชิญเท่านั้น เพราะอย่างน้อยเจ้าภาพและเครือญาติก็กำลังแสดงการต่อสู้กับชะตากรรมบางอย่าง หรือกับอำนาจบางอย่างด้วยความรู้บนความสัมพันธ์ของเครือญาติที่มีอยู่ในชุมชน

เจ้าบางคนจะบนบานคุณพ่อให้ได้รับการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งในการประกอบอาชีพราชการ ซึ่งในการพิจารณาขั้นหรือตำแหน่งซึ่งในความคิดของข้าราชการก็ไม่ขึ้นอยู่กับความสามารถหรือผลงานทั้งหมด แต่จะขึ้นอยู่กับเจ้านายหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่พิจารณาว่าสมควรได้หรือไม่ได้รับการเลื่อนตำแหน่ง โดยเฉพาะวงการครูที่ต้องทำผลงานเพื่อเลื่อนวิทยฐานะตั้งแต่ครูระดับประถมจนถึงอาจารย์ระดับมหาวิทยาลัย การบนบานต่อเจ้าจึงเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างกำลังใจในภาวะวิกฤตหรือความไม่แน่นอนเช่นกัน เพราะการพิจารณาที่ถูกตั้งขึ้นมาเป็นสิ่งที่ไม่ได้ถูกนำมาปฏิบัติหรือได้รับความเชื่อถือจากข้าราชการ เมื่อไม่เชื่อมั่นการขอความมั่นใจจากเจ้า ซึ่งครูคนหนึ่งที่เป็นคนในหมู่บ้านประกอบพิธีเป็นครั้งที่ ๓ ตามกำหนดแล้วหลังจากที่บนกับคุณพ่อว่าขอให้ได้ตำแหน่งอาจารย์ ๓ และบนกับคุณพ่อว่าหากได้รับการเลื่อนตำแหน่งซี ๙ จะทำงานถวายเป็นครั้งที่ ๔

การสร้างสำนึกร่วมของความเป็นกลุ่มเดียวกัน

ในการประกอบพิธีกรรมเป็นการตอกย้ำความเป็นเครือญาติของเจ้าภาพกับผู้ประกอบพิธีและชาวบ้านที่มาในพิธี พิธีกรรมต้องเชิญคุณพ่อก่อนทองที่เป็นเจ้าบ้าน ทุกคนมีเคารพนับถือ เชื่อมั่นในความศักดิ์สิทธิ์ที่ท่านช่วยคุ้มครองดูแลชาวบ้านในหมู่บ้านทุกคน เมื่อมาเข้าทรงท่านจะเน้นย้ำถึงความเป็นลูกบ้านของท่านร่วมกันของทุกคน ที่ท่านจะช่วยคุ้มครองรักษาทุกเรื่องของแต่ละคน ความเป็นลูกบ้านร่วมกันของคุณพ่อก่อนทองก็ยิ่งทำให้ชาวบ้านรู้สึกถึงความ เป็นพวกเดียวกัน

ประเด็นคุณพ่อก่อนที่เป็นเจ้าบ้านสำหรับชาวบ้านมีอยู่จริง ตามแนวคิดของเกย์รต์ที่กล่าวถึงว่ามี ๒ ส่วน คือวัฒนธรรมที่เป็นแม่แบบของความจริง(model of reality) หมายถึงแม่แบบของวิธีคิดที่แต่ละคนเรียนรู้ในฐานะที่เป็นสมาชิกในสังคมวัฒนธรรมแห่งนั้นหรือแบบแผนความรู้ ความคิด ความเชื่อ ที่ได้จากประสบการณ์ การรับรู้ และการกระทำของมนุษย์แต่ละคน เรียกส่วนนี้ได้ว่าเป็นวัฒนธรรมในรูปแบบที่ไม่ใช่วัตถุ ส่วนที่สอง คือ วัฒนธรรมแม่แบบสำหรับความจริง (model for reality) หรือแบบแผนของพฤติกรรม หมายถึง ผลผลิตของความคิดที่เกิดขึ้นจากการคิดหรือแบบแผนของวิถีชีวิตภายในสังคมที่ประกอบด้วยวัตถุ กิจกรรม และการจัดระเบียบทางสังคมที่มีลักษณะเฉพาะสังคมนั้น หรือจะเรียกว่า วัฒนธรรมในรูปแบบที่เป็นวัตถุก็ได้

คุณพ่อก่อนทองก็เป็นแม่แบบของความจริงที่คนในหมู่บ้านได้รับการถ่ายทอดเกี่ยวกับความเชื่อของคุณพ่อก่อนทอง มาตั้งแต่อดีตหากแต่ไม่รู้ว่าคุณพ่อเป็นใครมาจากไหน รู้แต่เพียงว่าคุณพ่อเคยเป็นคนทั่วไป แต่ด้วยคุณงามความดีเมื่อตายไปผู้คนก็ยอมรับนับถือว่าเป็นเจ้าบ้าน และคุณพ่อก่อนทองก็มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของท่าน และเมื่อชาวบ้านเชื่อเช่นนี้สิ่งที่แสดงออกต่อความเชื่อนี้คือ ศาลคุณพ่อที่ตั้งอยู่บริเวณศาลเจ้าของหมู่บ้านที่มีมากมายหลายหลัง แต่ด้วยความที่คุณพ่อก่อนทองเป็นคุณพ่อเจ้าบ้าน ซึ่งใหญ่กว่าคุณพ่อองค์อื่น ๆ ศาลของท่านจึงใหญ่กว่าศาลคุณพ่อกองค์อื่นตามไปด้วย และทุกปีเมื่อถึงเดือน ๔ ชาวบ้านจะจัดพิธีทำบุญกลางบ้านคุณพ่อก็จะมาเข้าทรงเพื่อพบปะพูดคุยกับชาวบ้าน การเข้าทรงร่างทรงก็แต่งตัวแตกต่างจากชาวบ้านทั่วไป ซึ่งเมื่อเข้าทรงคุณพ่อก็ให้ศีลให้พร ทำนายทายทัก และตีคลีสะเดาะเคราะห์และเสี่ยงทายให้ชาวบ้าน และในพิธีกรรมงานปีผีผดคุณพ่อก่อนทองก็จะมาเข้าทรงทุกครั้งไปหากชาวบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญเป็นเจ้าภาพ ทำให้คุณพ่อก่อนทองยังชัดเจนเป็นที่รู้จักเพิ่มมากขึ้นใหม่เด็กรุ่นใหม่ และตอกย้ำความสัมพันธ์ในกลุ่มชาวบ้านที่อาวุโสเพิ่มมากขึ้นไปอีก

คุณพ่อก่อนทองมักพูดถึงอดีตร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งส่งผลให้สำนึกของอดีตร่วมกันกลับมาชัดเจนอีกครั้งเมื่อประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้ง การพูดชมเชยในความรักความสามัคคีที่ทุกคนมีต่อกัน ทำให้หมู่บ้านมีความสงบสุขร่วมกัน เป็นสิ่งที่คุณพ่อก่อนทองเน้นย้ำเสมอมา ดังนั้นคุณพ่อก่อนทองจึงเป็นสัญลักษณ์แทนความรักความสามัคคี ความเป็นกลุ่มเดียวกัน ดังนั้นเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมครั้งใดความเป็นกลุ่มพวกเดียวกันก็แสดงให้เห็นรูปธรรมของกลุ่มเครือญาติของเจ้าภาพที่มาร่วมกันนั่นเอง

คณะนายนิมนต์ที่ประกอบพิธีร่วมกันกับร่างทรง พี่เลี้ยงร่างทรง ประสบเมือง และคนรำผีลั่นแล้วแต่เป็นกระบวนการหล่อหลอมความเป็นคนชุมชนเดียวกันทั้งสิ้น เริ่มจากความเป็นพวกเดียวกันประการแรกคือความเป็นญาติกัน แม้ว่าห่างกันออกไปบ้างเพราะการแต่งงานภายในชุมชนน้อยลง เมื่อญาติเริ่มห่างออกไปแล้วไม่มีการแต่งงานในกลุ่มลูกหลานรุ่น ๓ รุ่น ๔ เพื่อกระชับความสัมพันธ์สู่ความเป็นญาติสนิทกันอีกครั้งก็ตาม แต่เมื่อความเป็นญาติยังคงสืบสาวต่อไปได้ความเป็นกลุ่มเดียวกันก็ยังเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เพราะกิจกรรมความร่วมมือในการทำมาหากินไม่เกิดขึ้นอย่างเข้มข้น พิธีกรรมทำให้ลูกหลานยังคงสืบสาวได้อยู่ว่าในกลุ่มเป็นญาติกัน ซึ่งทำให้สำนึกความเป็นพวกเดียวกันยังคงดำเนินต่อไปตลอดเวลา แม้ว่าความเป็นญาติกันจะห่างออกไปและจืดจางลงไปทุกทีก็ตาม

ในพิธีกรรมงานปีผีผดช่วงเวลาที่สร้างสำนึกความเป็นพวกเดียวกันมากที่สุด เป็นช่วงการเข้าผีเรือน เนื่องจากผีบรรพบุรุษจะเข้าร่างของผู้รำผีเรือน เมื่อผีเข้าแล้วลูกหลานจะเข้าไปหา พูดคุยกัน หาของกินตามที่ผีเรือนร้องขอมาให้อย่างรวดเร็ว ทั้งขนมจีน บุหรี่ หรือเหล้า เมื่อคุยกับลูกหลานของตนเองแล้ว บางคนยังเรียกลูกพี่สาว ลูกของพี่ลูกน้อง เข้าไปพูดคุยรวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ หลายคนหัวเราะชอบใจคำพูดชอบใจท่าทางของผีเรือน บางคนร้องไห้เพราะอาลัย

อวรณ์ และร้องไห้เพราะตื่นตันใจเมื่อพบผีบรรพบุรุษของตน การที่คนกลุ่มสามารถแสดงอารมณ์สุขใจ เสียใจ ได้อย่างเปิดเผยแสดงถึงความไว้วางใจระหว่างกัน หรือเป็นกลุ่มเดียวกันอย่างลึกซึ้ง

ในช่วงเข้าผีเรือนขนมจีนมักเป็นอาหารที่ถูกร้องขอจากเจ้าภาพเสมอ เป็นสัญลักษณ์ของความผูกพันของผู้คนในสังคมเกษตรกรรมในอดีต เพราะการทำนาที่ต้องลงแขกกัน ซึ่งเป็นความร่วมมือในการแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างกัน และขั้นตอนการทำขนมจีนที่บุคคลไม่สามารถทำให้สำเร็จลงได้ เพราะมีขั้นตอนและกรรมวิธีการทำที่ยุ่งยาก ต้องอาศัยแรงงานญาติพี่น้องมาช่วยกันต้มแป้ง ต้มแป้ง ทำเป็นเส้น ทำให้เป็นจับแต่ละจับ การทำน้ำยาที่ต้องปอกขูดและคั้นมะพร้าว น้ำพริกต้องหาเครื่องมารวมกัน ต้องตำ ผสมกับปลา สิ่งเหล่านี้เป็นการสื่อสารที่ผ่านขนมจีนที่ผีเรือนร้องขอกิน ซึ่งอีกนัยหนึ่งผีเรือนกับกำลังพูดถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มลูกหลานที่ต้องช่วยเหลือกัน ต้องกระทำต่อกันนั่นเอง

หากกลับมาพิจารณาความสำคัญของความเป็นกลุ่มเดียวกัน เบื้องแรกที่ต้องพิจารณาคือ วิถีชีวิตของชาวบ้านที่เปลี่ยนไป จากชุมชนชาวนาที่พึ่งพาตนเองและคนในชุมชน ได้ปรับเปลี่ยนมาสู่สังคมบริโภคนิยมสูงขึ้นการช่วยเหลือกันมีน้อยลง การเล่าเรียนก็ต่างคนต่างไปเรียนโรงเรียนที่ตนเองเลือกเรียนได้ ไม่ได้เรียนระดับประถมที่โรงเรียนวัดเพรียง ซึ่งเป็นโรงเรียนของชุมชนเหมือนก่อน แต่จะเรียนที่ตัวเมืองเพชรเพราะเชื่อว่าจะทำให้เก่งกว่าเด็กที่เรียนอยู่ที่โรงเรียนวัดเพรียง ซึ่งอีกส่วนหนึ่งเป็นการแข่งขันกันทางการเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคมด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้การเป็นสมาชิกของชุมชนที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเช่นก่อนมีน้อยลงไป ทำให้การเป็นสมาชิกของชุมชนต้องมีพิธีกรรมที่เป็นทางการรองรับการเป็นสมาชิกและตรวจสอบความคิด ความเชื่อก่อนจะเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่ม โดยมีคณะผู้อาวุโสเป็นคณะตัดสิน หรือเป็นพยานร่วมกัน ซึ่งพิธีนั้นคือพิธีงานปีผีมืด ซึ่งผู้วิจัยมองว่าเป็นพิธีกรรมรับสู่การเป็นสมาชิกของชุมชน และเมื่อประกอบพิธีแล้วก็จะมีสถานภาพเป็นสมาชิกคนหนึ่งสมบูรณ์ และเมื่อเป็นสมาชิกที่สมบูรณ์แล้วกระบวนการของการสร้างความเป็นกลุ่มเดียวกันก็เกิดขึ้นเป็นวัฏจักร

สำหรับการเป็นชุมชนบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญสมัยใหม่แตกต่างเดิม เพราะอาณาเขตของหมู่บ้านที่ไม่แน่นอนตายตัว แต่อาณาเขตจะขยายไปสู่ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ไม่ว่าสมาชิกของชุมชนที่อยู่แห่งใดก็ยังคงเป็นชุมชนเดียวกันอยู่ แต่ระดับความสัมพันธ์จะแตกต่างกันไป มากน้อยขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่ทำร่วมกัน เช่น บางคนอยู่จังหวัดตราด บางคนอยู่ชุมพร บางคนอยู่ประจวบคีรีขันธ์ บางคนอยู่กรุงเทพฯ ก็เป็นสมาชิกของชุมชนได้เช่นกัน ทั้งนี้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือของการสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่ม โดยการว่าจ้างกลุ่มผู้ประกอบพิธีทำขนมที่ใช้ประกอบพิธีงานปีผีมืด ทำอาหารเลี้ยงคนมาร่วมงาน จ่ายเงินเป็นการตอบแทนร่างทรงผ่านสิ่งที่เรียกว่า “ค่าที่นั่ง” ตอบแทนนายนิมนต์ และคนรำผี ซึ่งเงินที่จ่ายให้แก่กันไม่มีเพียงมิติการว่าจ้างเช่นทั่วไป แต่เป็นการสร้างความสัมพันธ์โดยมีเงินเป็นสื่อกลางเท่านั้น เพราะการให้เงินตอบแทนระหว่างกันจะเป็นไปด้วยความเกรงใจกัน ต่าง

ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพราะคนประกอบพิธีมีกำลังทรัพย์ที่จะใช้จ่ายให้กับกลุ่มคนในหมู่บ้านที่มีรายได้อาจจากการประกอบพิธีตามความเชื่อที่สืบทอดมาแต่ครั้งบรรพบุรุษของตนเอง

เมื่อเจ้าภาพให้เงินแก่ผู้จัดพิธี ผู้จัดทำอาหารกัณฑ์ ผู้นั้นมักจะให้เงินจำนวนหนึ่งคืน เป็นการแสดงการช่วยเหลือกัน โดยแสดงถึงการไม่ใช่เรื่องของการซื้อขายเช่นปกติ แต่เป็นความสัมพันธ์กันช่วยเหลือกัน แม้แต่คุณพ่อเองก็มักจะให้เงินค่าที่หนึ่งเป็นเงินขวัญถุงเพื่อให้เกิดความงอกงามทางเศรษฐกิจของเจ้าภาพ ซึ่งสิ่งที่ส่งไปพร้อมกับเงินคือความปรารถนาดี สิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างความเป็นพวกเดียวกันผ่านรูปแบบการจัดพิธีกรรมงานปีผีผดยุคสมัยของการมีเงินเป็นสื่อกลางหรือยุคเงินตรา แต่ชุมชนก็พยายามใช้เงินเป็นเครื่องมือของชุมชนให้มากที่สุด

การควบคุมทางสังคม

ทุกสังคมย่อมต้องมีกฎระเบียบเพื่อที่ทุกคนจะได้ปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดความปกติสุขร่วมกัน กฎระเบียบหลายอย่างถูกทบทวนตั้งแต่ก่อนการประกอบพิธีกรรมจนถึงพิธีกรรมเล็กรวบลงไป กฎข้อหนึ่งของชุมชนบ้านบ่อพรหมณ์-บ่อมอญ คือ การประกอบพิธีกรรมตามเชื้อสายของพ่อแม่ที่ปฏิบัติสืบกันมา ผู้ใดล่วงละเมิดจะส่งผลต่อชีวิตให้ได้รับเคราะห์กรรม ประสบกับปัญหาอุปสรรคที่ตนเองไม่สามารถแก้ไขได้

มีชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งที่ประกาศชัดเจนว่าจะไม่ประกอบพิธีกรรม ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนโดยการไม่ไปร่วมพิธี โดยมองว่าเป็นสิ่งที่ล้าหลัง เป็นความเชื่อของชาวบ้านที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา ถึงกระนั้นการโต้ตอบสื่อสารกันก็ยังเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา โดยกลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมมีความเชื่อมั่นว่าการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับกลุ่มครู อาจารย์ และครอบครัวที่ไม่เป็นเจ้าภาพเกิดจากการไม่สืบทอดพิธีกรรมงานปีผีผดจากพ่อแม่ และมีคำพูดว่า “คนรวยเขาไม่นับญาติกับเรา” ซึ่งแสดงถึงการประกอบพิธีกรรมเป็นการสืบสาวเครือญาติและการนับญาติ

ในท้ายที่สุดผู้หนึ่งจะต้องกลับไปปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน คือ การประกอบพิธีกรรมงานปีผีผด เพื่อให้ชีวิตกลับสู่สภาวะปกติอันส่งผลให้ชีวิตดียิ่งขึ้นต่อไป ผลของการปฏิบัติตามกฎระเบียบ คือ คำสรรเสริญชมเชยจากญาติพี่น้อง เพราะผู้หนึ่งทำพิธีถวายเจ้าทำงานถวายผีเรือน คำสรรเสริญนั้นไม่เพียงได้รับจากญาติพี่น้องที่มีชีวิตอยู่เท่านั้น แม้แต่ญาติพ่อแม่ปู่ย่าตายายที่เป็นผีเรือนก็ยังมาร่วมแสดงความชื่นชมยินดีกับเจ้าภาพ ส่วนผู้ที่ยังคงไม่ประกอบพิธีกรรมชาวบ้านก็ยังเชื่อมั่นว่าเพราะไม่ทำตามกฎเกณฑ์ของสังคม

เราจะเห็นได้ว่าผู้ใดกระทำความผิดหรือมีความขัดแย้งกับญาติพี่น้องรุนแรงจะไม่สามารถประกอบพิธีกรรมงานปีผีผดได้ เนื่องจากญาติจะไม่ช่วยเหลือจัดเตรียมงาน หรือไม่มาร่วมประกอบพิธี ทั้งที่ปัจจุบันมีอีก ๓ กลุ่มที่รับประกอบพิธีกรรมในหมู่บ้านอื่น แต่หากไม่ใช่ญาติที่บ่อพรหมณ์แล้วไม่มีชาวบ้านคนใดนำกลุ่มผู้ประกอบพิธีกลุ่มอื่นมาประกอบพิธีให้ครอบครัวตนเอง มีบ้างเพียงเกิดการผสมคณะผู้ประกอบพิธีกรรมบ้าง ซึ่งเป็นเพียงเฉพาะการ

เลือกร่างทรงเท่านั้น แต่คณะนายนิมนต์และคนรำผีก็เป็นญาติตนเอง เป็นกลุ่มผู้ประกอบพิธี บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญทั้งหมด เมื่อเป็นเช่นนี้ความขัดแย้งจะไม่พัฒนาไปสู่ความรุนแรงถึงขั้นแตกหัก เพราะถึงอย่างไรการประกอบพิธีกรรมก็ต้องอาศัยความร่วมมือกัน หากมีความขัดแย้งระดับไม่รุนแรงพิธีกรรมก็ช่วยลดความขัดแย้ง เมื่อเจ้าภาพประกอบพิธีกรรมคราใด หมายถึงญาติที่จะต้องช่วยเหลือกัน และเมื่อผีเรือนมาเข้าก็จะพูดคุยกันให้เข้าใจ หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงระดับความขัดแย้ง เพราะมีผีเรือนเดียวกัน ความหากินที่เกิดขึ้นก็จะถูกคลี่คลายลงไปเมื่อช่วยกันทำงานให้เสร็จไป

ความเคลื่อนไหวภายในชุมชนมักจะถูกพูดคุยและแสดงความคิดเห็นร่วมกันในช่วงประกอบพิธีกรรม เพราะเป็นช่วงเวลาที่คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจะมีโอกาสได้พบปะพูดคุยกันได้ เอาแรงกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้หายไปจากวิถีชีวิตการทำงานที่อาศัยแรงงานคนและแรงงานสัตว์ในการทำนาเช่นอดีต แต่การเอาแรงกันเราได้เห็นในการประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืด การเอาแรงเป็นพันธสัญญาของบุคคลทางใจ ไม่มีเงินเป็นสื่อกลาง เมื่อมีโอกาสได้มารวมตัวกัน ชาวบ้านก็มักพูดคุยกันถึงความเคลื่อนไหวภายในหมู่บ้าน ตั้งแต่ปัญหาวัยรุ่น ปัญหาการทำนา รวมถึงการติดตามข่าวคราวของลูกหลานและญาติพี่น้อง คนใดทำสิ่งที่ดีก็ได้รับคำชมโดยตรงบ้าง ได้รับการพูดถึงในแง่ที่ดี บอกต่อให้คนอื่นนำไปเป็นแบบอย่าง

ปัญหาของวัยรุ่นมักได้รับการพูดถึง การพยายามเฝ้าระวัง และการสั่งสอนลูกหลาน โดยให้แต่ละคนดูแลลูกหลานของตนเอง ไม่ให้ไปเสเพลสิ่งเสเพลต่าง ๆ โดยมีตัวอย่างของลูกหลานที่ประสบความสำเร็จของเจ้าภาพหรือตัวเจ้าภาพที่อายุน้อยให้ดูเป็นแบบอย่าง เจ้าภาพที่อายุน้อยที่มักถูกหยิบยกให้เป็นแบบอย่าง บางคนเป็นพยาบาล เป็นครู บางคนทำงานโรงแรม และบางคนเรียนปริญญาโท จากปัญหาสู่การหยิบยกตัวอย่างของคนประสบความสำเร็จเป็นการควบคุมให้ลูกหลานอยู่ในโอวาทอยู่ในระเบียบที่พ่อแม่สั่งสอนซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นความคาดหวังของคนในชุมชน

หากมองว่าปัญหาที่ถูกนำมาพูดคุยกันในพิธีกรรมงานปีผีมืด เป็นการตรวจสอบกันระดับเครือญาติก็คงไม่ผิดนัก เพราะในหมู่เครือญาติลูกหลานคนใดมีปัญหา กลุ่มเครือญาติจะช่วยเหลือกันแนะนำ แก้ไขและสอดส่องดูแลให้ดำเนินชีวิตให้อยู่ในกรอบที่สังคมกำหนด และผู้ที่ประสบความสำเร็จที่ประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืด ก็จะได้รับชื่นชม ให้เกิดกำลังใจต่อไปเมื่อได้รับการยกย่องจากคุณพ่อและญาติพี่น้อง ส่วนลูกลงไปลูกหลานคนคนอื่น ๆ ก็ได้รับการชี้แนะและเปรียบเทียบให้เรียนหรือทำงานให้ประสบความสำเร็จเฉกเช่นเดียวกัน

การสร้างความร่วมมือภายในชุมชน

เดอร์ไคม์กล่าวว่าศาสนาความเชื่อเกิดจากการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมจนเกิดความรู้สึกร่วม (collective conscience) เมื่อพิจารณาการประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืดของชาวบ้านที่ต้องใช้ความร่วมมือของเครือญาติในหลายขั้นตอนตั้งแต่เตรียมพิธีจนถึงการประกอบ

พิธีกรรม ทำให้กลุ่มมีความคิดความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาร่วมกัน ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อน เพราะการเติบโตท่ามกลางสภาพของสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน ก่อให้เกิดการซึมซับความคิดความเชื่อของแต่ละคนจนเกิดเป็นความเชื่อร่วมกันของชุมชน ทั้งนี้ชุมชนก็มีการสื่อสารปรับเปลี่ยน เลือกรับ และลอกเลียนแบบจากชุมชนที่ตนเองมีความสัมพันธ์ด้วย

ผู้คนในสังคมจะยอมรับการมีอิทธิพลเหนือปัจเจกในการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ โดยความสัมพันธ์ของคนในสังคมจะศึกษาได้ผ่านการแสดงบทบาทหน้าที่ในพิธีกรรม ซึ่งมีมตินี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมที่มีต่อสังคม ในกรณีของบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ พิธีกรรมงานปีผีมีดมีบทบาทต่อชุมชนดังนี้

พิธีกรรมงานปีผีมีดเป็นพิธีที่เจ้าภาพจะระดมความร่วมมือจากเครือญาติ เนื่องจากต้องจัดเตรียมอาหารเพื่อเลี้ยงกลุ่มญาติและเพื่อนบ้าน บางครอบครัวจะเลี้ยงเพื่อนร่วมงาน โดยจะเห็นจากช่วงเตรียมพิธีกรรมตั้งแต่การช่วยกันจับจ่ายซื้อของจากตลาด ทั้งเครื่องเช่นไหว้เจ้าและอาหารสดที่นำมาปรุงอาหาร สำหรับญาติที่บ้านปลูกพืชผักก็จะนำผักสดต่าง ๆ มาร่วมในการประกอบอาหาร และกลายเป็นผลไม้ที่ต้องใช้จำนวนมาก หากบ้านใดมีญาติพี่น้องที่ปลูกกล้วยก็จะนำมาช่วยเจ้าภาพ ญาติบางคนของเจ้าภาพที่แต่งงานแล้วย้ายไปอยู่หมู่บ้านอื่น ก็จะมีเครือญาติของฝ่ายภรรยาหรือสามีที่สามารถไปซื้อกล้วย มะพร้าว หรืออาหารทะเลได้ในราคาถูกกว่าท้องตลาด

การเตรียมสถานที่สำหรับโรงพิธีงานปีผีมีด ที่ปรับเปลี่ยนจากการปลูกโครงสร้างหลังคามุงด้วยใบตาลมาเป็นเต็นท์ที่ทำจากโครงสร้างเหล็กหลังคามุงด้วยผ้าใบผืนใหญ่ การเตรียมสถานที่เจ้าภาพต้องอาศัยแรงงานของญาติผู้ชายวัยหนุ่มเป็นผู้เตรียมสถานที่ เพราะเป็นงานหนักต้องใช้คนจำนวนมาก การช่วยเหลือก็เป็นการเอาแรงกัน ญาติบางคนก็บอกต่อกับคนรุ่นราวคราวเดียวกับตนเองในหมู่บ้านให้มาช่วยเหลือ โดยญาติผู้หนึ่งก็ต้องไปช่วยเหลือผู้มาช่วยงานของตนเองคืนเมื่อมีโอกาส ซึ่งก็เป็นการสร้างความร่วมมือที่ยั่งยืนต่อไป

งานสำคัญเจ้าภาพต้องเชิญผู้อาวุโสที่เป็นนายนิมนต์ให้มาตีโทนเชิญเจ้าเชิญผีในการประกอบพิธี นายนิมนต์ทั้งหมดเป็นผู้อาวุโสที่เป็นเครือญาติของเจ้าภาพ แม้ว่าเจ้าภาพบางคนจะไม่ไปเชิญด้วยตนเอง อาจบอกผ่านผู้ใหญ่บุญส่งที่เป็นหัวหน้าคณะนายนิมนต์ก็สามารถทำได้ ทั้งนี้เจ้าภาพที่มีเชื้อสายความสัมพันธ์กันแต่ออกไปอยู่นอกหมู่บ้าน มักใช้ญาติที่อยู่ในหมู่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญช่วยเหลือจัดการเตรียมงานและเชิญนายนิมนต์มาประกอบพิธีแทนตนเองก็ได้ เช่นเดียวกับคนรำผีที่เจ้าภาพจะเชิญให้มาช่วยรำผีในงานของตนเอง บางคนเจ้าภาพผู้หนึ่งไปช่วยรำผีติดแรงไว้แล้ว หากญาติผู้หนึ่งทำงานครบ ๓ ครั้งแล้ว ก็อาจไปช่วยรำในงานของพี่น้องหรือลูกหลานในโอกาสข้างหน้า

ทางด้านร่างทรงเป็นผู้ที่ชาวบ้านนับถือ เพราะมีคุณพ้องค์ต่าง ๆ มาเข้าทรงช่วยเหลือชาวบ้าน โดยขอขมาผู้นับถือที่กว้างไกลออกไป ขึ้นอยู่กับความขลังในการช่วยเหลือให้ลูกหลานสอบติดเข้าเรียนในสถาบันหรือสอบเข้าทำงานในหน่วยงานที่ต้องการ ความแม่นยำ

ในการทำนายทายทัก และความเก่งในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ชื่อเสียงก็ยิ่งแพร่กระจายออกไปไกลตามไปด้วย เมื่อร่างทรงเป็นที่นับถือ ชาวบ้านที่เป็นลูกศิษย์ของคุณพ่อจะมาผูกพันกับชาวบ้าน บางคนมาประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืดทั้งที่บรรพบุรุษของตนเองไม่มีเชื้อสาย หรือไม่เคยประกอบพิธีนี้มาก่อน โดยต้องมาว่าจ้างชาวบ้านให้ทำอาหาร จัดเตรียมสำหรับเสวย และจ้างนายนิมนต์มาประกอบพิธี หลายคนช่วยเหลือหรือมีส่วนร่วมในด้านอื่น เช่น ช่วยสร้างศาลศาลา ศาลเจ้า ช่วยสร้างศาลาหมู่บ้าน

ดังนั้นความร่วมมือของคนภายในชุมชน เพื่อประกอบพิธีกรรมเป็นการสร้างความสัมพันธ์ สร้างความผูกพันกันเพิ่มสูงขึ้น ต่างคนต่างเห็นคุณค่าของกันและกัน ที่จะร่วมให้พิธีกรรมสำเร็จลุล่วง ส่งผลให้งานพัฒนาหมู่บ้านที่ต้องอาศัยความร่วมมือกัน คนในชุมชนจะช่วยเหลือกันอย่างต่อเนื่อง ทั้งประเพณีในรอบปีที่ทุกคนต้องร่วมแรงร่วมใจกันจึงจะสำเร็จ หรืองานพัฒนาหมู่บ้านที่ทางราชการส่งเสริมและกำหนดให้ชุมชนดำเนินการเห็นได้ชัดเจนนว่า กลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืด ลูกหลาน และญาติพี่น้องจะช่วยเหลือสูงมาก เป็นแกนนำในการดำเนินการ และทั้งหมดเป็นผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน ทั้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานกลุ่มผู้สูงอายุ ประธานกลุ่มสตรี ซึ่งผู้นำเหล่านี้มีศักยภาพในการระดมความร่วมมือของชุมชนได้สูง

เมื่อสังคมปรับเปลี่ยนไปความร่วมมือของชุมชนจากพื้นฐานความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ถูกนำมาเป็นฐานของการพัฒนาหมู่บ้านสมัยใหม่ที่ต้องดำเนินการประชาคมของหมู่บ้านเพื่อปรึกษาหารือกันในการกำหนดการพัฒนา และการพัฒนาที่เกิดขึ้นเป็นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะการพัฒนาความสัมพันธ์นั้นเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องผ่านประเพณีของชุมชน และพิธีกรรมงานปีผีมืดแล้ว ความต้องการของชาวบ้านที่พัฒนาเป็นรูปธรรม เช่น การสร้างศาลาหมู่บ้านเพื่อให้ในการเป็นจุดนัดรวมตัวกันซึ่งอยู่ภายในหมู่บ้าน เพื่อประชุมของหมู่บ้าน เป็นสถานที่เล่นกีฬาของเด็กในหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากศาลาหมู่บ้านเดิม เป็นศาลาศาลเจ้าที่อยู่ออกจากตัวหมู่บ้านออกไป แต่ศาลาหลังเก่าก็ยังคงใช้ประโยชน์ในการทำบุญกลางบ้าน และจัดเทศน์มหาชาติเช่นเดิม แต่ศาลที่เก่าชาวบ้านก็ร่วมกันระดมเงินสร้างใหม่ผ่านวิธีการของชุมชน คือ จัดเทศน์มหาชาติเพื่อระดมเงิน รวมทั้งได้ไม้จากวัดบางแห่งที่ไม่ใช้ประโยชน์มาก่อนสร้างศาลาหลังใหม่ โดยไม่ต้องรองบประมาณจากทางราชการแต่อย่างใด เหล่านี้คือความร่วมมือภายในชุมชนที่เกิดขึ้น

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนรอบข้าง

เนื่องจากการแต่งงานภายนอกชุมชนมีเพิ่มสูงขึ้น การประกอบพิธีเป็นการพยายามสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม เพื่อประสานความสัมพันธ์กับบุคคลและชุมชนต่าง ๆ โดยจำนวนเจ้าภาพที่จัดพิธีกรรมมากขึ้นเป็นการสร้างรายได้ให้กับกลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมเพิ่มขึ้นจำนวนหนึ่ง แต่เมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วทั้งเจ้าภาพและกลุ่มผู้ประกอบพิธีก็จะมี ความผูกพันกันทาง

สังคมเกิดขึ้น โดยจะสานความสัมพันธ์เป็นกลุ่มช่วยเหลือกันในด้านอื่น ที่เห็นได้ชัดเจน คือ ประเพณีและกิจกรรมของชุมชนจนเกิดความเป็นท้องถิ่นเดียวกัน

ชาวบ้านบ่อพราหมณ์จะต้องไปร่วมพิธีเทศน์มหาชาติของบ้านบ่อหมาย บ้านทุ่งลม บ้านใหม่ วัดเพรียง เพราะเป็นชุมชนที่มีญาติและมีเจ้าภาพที่ประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืดกับกลุ่มชาวบ้านบ่อพราหมณ์ หากยังคงไปมาหาสู่กัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ก็ทำให้มีคนประกอบพิธีงานปีผีมืด และเมื่อชาวบ้านบ่อพราหมณ์มาช่วยเหลืองาน มาทำบุญ ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนของตนเอง คนในชุมชนก็ยังคงประกอบพิธีกรรมต่อไป จะเห็นว่าเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากบุคคลทั้งสองฝ่าย และเกิดความสัมพันธ์ต่อเนื่องในด้านอื่นภายในเครือข่ายความสัมพันธ์ของท้องถิ่น

เมื่อชุมชนมีการจัดกลุ่มเพื่อรับประกอบพิธีกรรมให้กับชุมชนรอบข้าง เราก็จะเห็นได้ว่าการสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนนั้น ๆ ผ่านการครอบให้กับร่างทรงผู้นั้นมีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนของตนเองที่จะประกอบพิธี ขณะเดียวกันคนรำผีนอกจากเครือญาติที่บ่อพราหมณ์-บ่อมอญแล้ว ผู้รำผีในกลุ่มบ้านหนองบ่อ บ้านบ่อหวาย ก็มีกลุ่มเครือญาติของตนที่จะประกอบพิธีกับนายนิมนต์บ้านบ่อพราหมณ์เช่นกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นขยายออกไปไม่เฉพาะการประกอบพิธีงานปีผีมืดร่วมกัน แต่ยังเป็นกลุ่มช่วยเหลือกันอีกด้วย สำหรับการมีเครือข่ายการรำผีของชาวบ้านบ่อพราหมณ์ บ่อหวาย และหนองบ่อมีความสำคัญ เพราะคนรำผีแต่ละคนต่างมีเครือญาติและพรรคพวกของตนเอง ดังนั้นเมื่อจะมีการพิธีกรรมงานปีผีมืดก็จะได้รับการเลือก และนึกถึงก่อนกลุ่มอื่น ซึ่งเป็นกลวิธีสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ที่สัมพันธ์กับความเชื่อ สังคม และเศรษฐกิจของแต่ละคน เช่นเดียวกันคณะนายนิมนต์บ่อพราหมณ์ก็มีเครือข่ายความสัมพันธ์กับร่างทรงที่หนองบ่อ ซึ่งชาวบ้านจำนวนหนึ่งก็นับถือคุณพ่อของร่างทรง หากไม่มีร่างทรงนายนิมนต์ก็ไม่สามารถเข้าไปประกอบพิธีในชุมชนแห่งนั้นได้ และเมื่อประกอบพิธีแล้วก็เกิดเป็นกลุ่มพรรคพวกกันต่อไป ที่ชัดเจนคือความสัมพันธ์นี้ดำเนินมานานพอสมควร เพราะแม่ของทรงแ้วบ้านหนองบ่อเป็นลูกสาวของทรงแม่นี่เป็นร่างทรงที่คณะนายนิมนต์ประกอบพิธีร่วมกันมาแต่เดิม

การประกอบพิธีกรรมเจ้าภาพต้องการเสียค่าใช้จ่ายน้อย การซื้อขายสินค้าในราคาถูกเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง การซื้อสินค้าถูกสามารถทำได้โดยการซื้อจากญาติและพรรคพวก เนื่องจากจะสามารถซื้อของคุณภาพดี ราคาถูกกว่าท้องตลาด เนื่องจากไม่ต้องผ่านแม่ค้าที่ต้องคิดกำไรในการค้าขาย การซื้อสินค้าของกลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมจึงนิยมซื้อจากชาวบ้านหมู่บ้านข้างเคียงบ้าง ซื้อจากหมู่บ้านที่มีญาติตนเองอยู่บ้าน ทั้งชุมชนเกษตรกรรมและชุมชนประมง ทั้งนี้การซื้อขายสินค้าที่ต้องใช้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ กล้วย มะพร้าว ปู และแมงดา ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเกิดขึ้น

เมื่อมีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ที่กว้างขวางและกระจายตัวออกไปเช่น สิ่งเหล่านี้คือกระบวนการสร้างความเป็นท้องถิ่นจากตัวชาวบ้านเอง เป็นการสร้างความเป็นท้องถิ่น

จากเครือข่ายความสัมพันธ์ของเครือญาติในชุมชน เครือญาติต่างชุมชนทั้งใกล้และไกล โดยมีความสัมพันธ์กับการสร้างความสัมพันธ์มิติด้านเศรษฐกิจร่วมกัน เครือข่ายความสัมพันธ์ของท้องถิ่นมิได้มีเพียงมิติของคนเท่านั้น หากแต่คุณพ่อหรือเจ้าองค์ต่าง ๆ ก็เป็นเครือข่ายที่โยงใยลึกซึ้งไปถึงระดับความคิดความเชื่อ ที่มีผลต่อจิตใจของคน เพราะเจ้าพ่อที่อยู่ตามภูเขาดังต่าง ๆ ตั้งแต่สามร้อยยอด กุยบุรี ปราณบุรี เขาตะเกียบ เขาใหญ่ เขาทโมน เขาตะเครา เขาย้อย ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านท้องถิ่นนี้ทั้งสิ้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เกิดขึ้นก็จะอยู่ในความสนใจของชาวบ้าน และอาจพร้อมจะร่วมแก้ไขหรือแสดงความคิดเห็นต่อการจัดการ เพราะเขามีส่วนร่วมเช่นกัน อย่างน้อยก็เป็นสถิติของคุณพ่อที่เขาเหล่านี้เคารพนับถือร่วมกัน

การเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

ความปกติประการหนึ่งของสังคมและวัฒนธรรมคือการเปลี่ยนแปลง พิธีกรรมงานปีผีมืดก็เช่นเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง วิถีชีวิตของหมู่บ้านชาวนาเปลี่ยนแปลงสู่การทำนาเพื่อการค้า มีการนำเทคโนโลยีการเกษตรใช้ในการทำนาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการทำนาโดยใช้แรงงานคนแรงงานสัตว์ สู่การใช้เครื่องจักรและแรงงานคน การเปลี่ยนแปลงมาสู่การใช้เครื่องจักรเกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ในการทำนา ยกเว้นเพียงขั้นตอนเดียวคือการหว่านข้าวเท่านั้น แรงงานในนาข้าวเพียงคนเดียวก็สามารถทำนาได้ไม่น้อยกว่า ๒๐ ไร่ ซึ่งแต่เดิมต้องใช้แรงงานคนผ่านวิธีการแลกเปลี่ยนแรงงานกันระหว่างกลุ่มเครือญาติชุมชน สมัยที่ทำนาด้วยวิธีการลงแขกการทำพิธีงานปีผีมืดไม่ค่อยมีบ่อยครั้งนัก และแต่ละครั้งก็จะห่างกันมาก

หมู่บ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญปัจจุบันมีการทำนาเพียงไม่กี่หลังคาเรือนเท่านั้น ลูกหลานได้รับการส่งเสริมให้เรียนต่อในระดับสูง เพื่อทำงานราชการที่มั่นคง ทำให้การรวมกลุ่มกันมีน้อยลงไปมาก แต่ขณะที่การรวมกลุ่มทำกิจกรรมอื่นมีน้อยลง แต่การประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืดกลับมีเพิ่มสูงขึ้น และมีระยะห่างของการทำพิธีแต่ละครั้งน้อยลง จากเดิมที่เคยกำหนดการจัดพิธีกรรมช่วงมะพร้าวอกที่ใช้ประกอบพิธีลูกแรกออกลูก หรือเวลาประมาณ ๗-๙ ปี ปัจจุบันการประกอบพิธีกรรมทำรวดเร็วขึ้นบางรายทำทุก ๓ ปี แต่บางรายทำปีละครั้งเลยก็มี ที่เป็นเช่นนี้เพราะการทำมาากินมีความคล่องตัวมากขึ้น ชาวบ้านมีรายได้จากเงินเดือนที่แน่นอน เมื่อเทียบจำนวนเงินที่หาได้ยากของอดีต เมื่อต้องทำงานปีผีมืดแต่ละครั้งจึงต้องสะสมเงินและระดมสิ่งของจากกลุ่มเครือญาติเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรม เมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรมก็แจกจ่ายแบ่งปันกันญาติที่ขัดสนก็ได้รับการแบ่งปันสิ่งของ คนที่มีเงินมีทองมาก แสดงถึงการมีผลผลิตส่วนเกินจากการบริโภคในครัวเรือนสูง ก็นำมาซื้อและอาหารออกแจกจ่ายให้ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน ผ่านการเป็นเจ้าภาพจัดงานปีผีมืด ซึ่งแสดงถึงความมั่งมีของเจ้าภาพ ซึ่งไม่ใช่เพียงการมีทรัพย์สิน แต่เป็นการมีพรรคพวกมากด้วย เพราะการจะมีส่วนเกินของผลผลิตแสดงถึงการมีที่นาจำนวนมาก มีเครือญาติในการเอาแรงกันทำนา

รูปแบบของพิธีที่เปลี่ยนแปลงไป ได้แก่ การจัดพิธีต้องจ่ายเงินในการซื้อสิ่งของและอาหารเพิ่มสูงขึ้นมาก เพราะเจ้าภาพไม่ได้เป็นผู้ผลิตแต่เป็นผู้บริโภค การทำงานราชการและการรับจ้างที่ได้สิ่งตอบแทนเป็นเงิน เมื่อประกอบพิธีก็ต้องจ่ายเงินซื้อสิ่งของต่าง ๆ การระดมความร่วมมือการนำสิ่งของมาช่วยเหลือกันน้อยลงไป แต่การนำแรงมาช่วยกันยังคงมีอยู่เช่นเดิม โดยต้องช่วยจัดเตรียมสถานที่ เตรียมอาหาร มีการพัฒนาให้มีสิ่งของที่ต้องใช้ในพิธีโดยมีกลุ่มผู้รับผิดชอบคือนายนิมนต์ เช่น เต็นท์ กระดานปูพื้นโรงพิธี เครื่องเสียง และมีกลุ่มผู้รับผิดชอบเตรียม ผ้านุ่งสีแดง เชี่ยนหมากทองเหลืองสำหรับเวียนเทียน สิ่งเหล่านี้เจ้าภาพลดหน้าที่ในการจัดเตรียมและจัดหา ซึ่งในกลุ่มญาติจะยืมกัน แต่หากไปจัดพิธีให้กับชาวบ้านหมู่บ้านข้างเคียงกลุ่มผู้ประกอบพิธีจะคิดเงินกับเจ้าภาพสูงกว่าญาติพี่น้องในหมู่บ้านที่มีลักษณะการช่วยเหลือกันมากกว่า

สถานที่จัดพิธีกรรมที่เคยใช้โรงมิดทำจากไม้และมุงด้วยใบตาลปรับเปลี่ยนเป็นเต็นท์ที่เคลื่อนที่ได้สะดวก ใช้ได้คงทนนานหลายปี และใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง นอกเหนือจากงานปีมิดก็ใช้ในงานอื่นของหมู่บ้านได้ โดยต้องยืมจากศาลาหมู่บ้านและต้องจ่ายเงินค่าบำรุงรักษา สถานที่จัดพิธีที่เคยจัดบริเวณบ้านเจ้าภาพก็เริ่มจัดพิธีที่ศาลากลางหมู่บ้าน เพราะเจ้าภาพไปอยู่นอกหมู่บ้านไม่สะดวกที่จะเตรียมสถานที่ และการจัดพิธีที่ศาลากลางบ้านซึ่งเป็นสาธารณะทำให้คนในหมู่บ้านที่ไม่สนิทสนมคุ้นเคยกับเจ้าภาพมีโอกาสเข้ามาร่วมในพิธีได้ ความสัมพันธ์จึงเริ่มก่อเกิดขึ้น การนับญาติก็เริ่มขึ้น สำหรับส่วยเจ้าภาพก็แจกจ่ายให้กับคนที่ไม่คุ้นเคย การจัดพิธีที่ศาลาหมู่บ้านทำให้คนในหมู่บ้านและเจ้าภาพซึ่งเป็นคนบ้านเดียวกัน แต่ย้ายไปอยู่ที่อื่นได้มีโอกาสรู้จักหน้าตากัน ได้ทำความรู้จักกัน โดยเฉพาะเด็กเล็ก ๆ และวัยรุ่นที่เพิ่งโตก็ได้รู้จักญาติที่มาจากที่อื่นด้วย หากจัดที่บ้านพ่อแม่ของเจ้าภาพ คนที่จะไปร่วมงานก็น้อย เพราะมีความเป็นส่วนตัวสูง คนที่ไม่คุ้นเคยกันเข้าถึงยากและมีความไม่สนิทใจ แต่สำหรับคนในหมู่บ้านนิยมจัดพิธีกรรมนี้ที่บ้านของตนเอง เพราะญาติที่อยู่ในหมู่บ้านมีความคุ้นเคยกันสูง เมื่อรู้ข่าวว่ามีการงานโดยที่เจ้าภาพอาจไม่ต้องบอก คนในหมู่บ้านก็จะไปร่วมงานได้เลย เพราะถือว่าเป็นกันเอง คุณพ่อที่มาตนเองก็รู้จักและนับถือไม่มีความแปลกแยก โดยเฉพาะการเข้าผีเรือนที่ชาวบ้านนิยมไปดูมาก เพราะอยากรู่วางานนี้ใครจะมาบ้าง มาแล้วจะพูดจาทำทางอย่างไร คนรุ่นหลังมักจะถามคนแก่ว่า “ผีที่มาเป็นใคร?” คนแก่ก็จะอธิบายเกี่ยวกับคนนั้น ซึ่งจะบอกว่าเป็นพ่อแม่ปู่ย่าตายายของใคร เกี่ยวกับคนใดคนหนึ่งที่ถูกถามรู้จักอย่างไร รวมถึงเล่าอดีตสมัยมีชีวิตอยู่และอาจจบลงด้วยการตายด้วยสาเหตุใด ซึ่งทำให้ผู้ถามและคนในงานรอบ ๆ ได้รับรู้เกี่ยวกับคนนั้น

สำหรับเนื้อหาสาระที่สื่อภายในพิธีกรรมไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง ทั้งหมดเน้นการถวายเครื่องสังเวยให้เจ้าทั้งหลาย เน้นการให้พรแก่เจ้าภาพ ได้รับเครื่องเล่นที่เป็นสัญลักษณ์ที่แทนความเจริญรุ่งเรืองของชีวิตจากคุณพ่อ โดยทุกขั้นตอนเป็นก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ประเด็นคนกับคน คือ การเน้นความ

ผูกพันระหว่างสามีภรรยาที่เป็นเจ้าภาพร่วมกัน ความผูกพันระหว่างพี่น้องเมื่อพี่น้องเป็นเจ้าภาพร่วมกัน รวมทั้งความสัมพันธ์ของเครือญาติที่มาในงาน ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ได้แก่ คนกับสัตว์ โดยเฉพาะปูที่แสดงถึงชีวิตเช่นเดียวกับคนเรา ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเอาตัวรอด และเจ้าภาพต้องปล่อยปูคืนสู่ธรรมชาติเพื่อปล่อยเคราะห์ออกจากตัว เป็นการเรียนรู้ทางจิตวิญญาณในการดูแลสัตว์ดูแลธรรมชาติ ซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความคิดวิเคราะห์ของเจ้าภาพเองด้วย และประเด็นสุดท้ายความสัมพันธ์ระหว่างคนกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ทั้งนี้ได้แก่การตอกย้ำความเชื่อเรื่องเจ้า ซึ่งมีจำนวนมากรอบตัวคนเรา เจ้าทั้งหลายมีหลายระดับ มีหลายบทบาทหน้าที่ มีความเก่งความเชี่ยวชาญแตกต่างกันออกไป สิ่งที่เป็นสาระด้านคุณธรรมจริยธรรมของพิธีคือการเน้นย้ำคุณธรรมเรื่องความกตัญญูรู้คุณคน โดยเฉพาะพ่อแม่ การเน้นย้ำเรื่องการช่วยเหลือแบ่งปัน ทั้งนี้เจ้าภาพจะได้เรียนรู้ผ่านการแจกจ่ายสิ่งของให้พี่น้อง และเรียนรู้ผ่านคำชมเชยของชาวบ้านว่าพิธีที่ทำ “เป็นการทำให้พ่อแม่ทำต่อจากพ่อแม่”

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปของเนื้อหาสาระขณะนี้คือ การเน้นถึงความร่ำรวยเป็นประเด็นหลัก เห็นได้ชัดเจนจากสิ่งของที่นำมาที่ต้องมาก ต้องเป็นสิ่งของดี ๆ เพราะหากทำสิ่งที่ดีแล้วเจ้าจะช่วยให้รวยช่วยช่วยให้ผู้เป็นเจ้าภาพได้รับสิ่งที่ดีตามไปด้วย ในพิธีกรรมเจ้าจะอวยพรให้รวยให้มั่งมีเพิ่มมากขึ้น แต่ก่อนจะอวยพรให้ทำนาได้ข้าวอุดมสมบูรณ์เก็บเกี่ยวได้มาก แต่คำอวยพรเช่นนั้นเริ่มหายไปจากชุมชน เพราะคนทำนาได้น้อย และแม้ทำนาเจ้าก็จะอวยพรให้ได้ข้าวเยอะ ๆ เพื่อจะได้ขายให้ได้เงินที่มาก ๆ การหาเงินหาทองและการเกี่ยวข้าวของคุณพ่อหอมทุ่งยังเป็นสัญลักษณ์การเกี่ยวเงินเกี่ยวทองมาให้เจ้าภาพ โดยสำนักจากชุมชนชาวนาที่ต้องทำได้ข้าวที่อุดมสมบูรณ์ยังถูกตีความให้เป็นเงินเป็นทอง

เงื่อนไขการสืบทอดและการดำรงอยู่ของพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมงานปีผีמדอยู่บนเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง อันส่งผลต่อการดำรงอยู่ของพิธีกรรมของหมู่บ้านบ่อพรหมณ์-บ่อมอญ ทั้งนี้จะขอเสนอเงื่อนไขในแต่ละประเด็นเพื่อความชัดเจน และสามารถเชื่อมโยงได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งง่ายต่อการทำความเข้าใจ

เงื่อนไขทางสังคม เนื่องจากพิธีกรรมงานปีผีמדถูกให้ความหมายถึงการเป็นสัญลักษณ์ของความผูกพันกับบรรพบุรุษ และพิธีกรรมยังถูกบรรจุความทรงจำของเจ้าภาพไว้มากมาย ขณะที่เตรียมและประกอบพิธีกรรมทำให้ระลึกถึงตายายที่เคยเป็นผู้ประกอบพิธีนี้ นึกถึงวัยเยาว์ที่เคยวิ่งเล่นไปมาอยู่ในโรงพิธี บัธรงและทำนองการตีโทนเชื่องเจ้าที่คุ้นเคยก่อให้เกิดความอึดเอมใจ ขณะที่ชีวิตของตนเองที่ต้องออกจากร้านเรียนออกไปทำงานที่ต้องพบเจอสิ่งแปลกใหม่ทั้งที่ทำให้ประทับใจกับความทุกข์และความสุข แต่การกลับมาประกอบพิธีกรรมงานปีผีמד เจ้าภาพมีเวลาที่หยุดโลกในชีวิตจริงชั่วขณะ แล้วย้อนกลับไปหวนรำลึกเรื่องเก่า ๆ ทำให้ชีวิตมีความสุขมีพลังในการดำเนินชีวิตต่อ ผู้ที่ประกอบพิธีกรรมได้รับการยกย่องมาด้วยความกตัญญู

กตเวทิต่อบรรพบุรุษสูง ซึ่งเป็นคุณธรรมของพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสังคมเนื่องจากเป็นศาสนาหลักที่ชาวบ้านนับถือ เมื่อพิธีนี้สอดคล้องกับหลักธรรมก็ยิ่งได้รับการส่งเสริมและได้รับการตอกย้ำเพิ่มสูงขึ้น

ในกรณีของเจ้าภาพที่ต้องเผชิญเคราะห์กรรมจะต้องประกอบพิธีทั้งเผชิญด้วยตนเองและหรือคนใกล้ชิดเป็นผู้เชิญ การเผชิญเคราะห์กรรมเชื่อว่าเป็นผลมาจากการตามทวงสินบนของเจ้าที่เจ้าภาพติดค้างไว้ ไม่รับทำงานต่อจากพ่อแม่ของตนเอง เจ้าภาพต้องเผชิญกับการทะเลาะวิวาทกันกับเครือญาติและเพื่อนบ้าน ถูกโกงหนี้ ทำกินไม่เกิดผล หรือเจ็บป่วย โดยรวมเรียกว่า “เกิดเรื่องยุ่งยาก” สิ่งเหล่านี้เป็นเงื่อนไขให้ต้องทำพิธีกรรม โดยเฉพาะสังคมที่ชาวบ้านแต่ละคนต้องไปสัมพันธ์กับคนภายนอกหลายกลุ่ม ทำกินหลากหลายอาชีพ ปัญหาที่ต้องเรียนรู้มีหลายประการ โดยเฉพาะการทำกินซึ่งความรู้ที่สืบทอดมาเป็นการทำนาเท่านั้น คนที่เติบโตมาไม่มีทักษะ เทคนิควิธีที่ได้รับการถ่ายทอดจากการสั่งสมมาก่อน จึงเป็นไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะสามารถทำมากินได้อย่างราบรื่นได้โดยง่าย ต้องเผชิญกับความผันผวนของตลาด หรือภาวะเศรษฐกิจถดถอย เมื่อเผชิญกับปัญหาจนไม่สามารถแก้ไขได้ หรือขาดความมั่นคงทางจิตใจก็จะหันมาประกอบพิธีกรรม เพื่อขอความคุ้มครองช่วยเหลือจากเจ้า และเมื่อกลับมาสู่พิธีกรรมทั้งก่อนหน้าจัดพิธีกรรม ขณะประกอบพิธีกรรม และหลังประกอบพิธีกรรมแล้ว มีผลต่อจิตใจเนื่องจากทำให้ตนเองรู้สึกว่าคุณเองไม่โดดเดี่ยว แต่มีสังคมของตนเองอยู่ คือ กลุ่มเครือญาติและคนในชุมชนของตนเอง

สำหรับปัญหาสุขภาพของเจ้าภาพพบเห็นได้ ส่วนมากจะพบในกลุ่มของคนที่ถูกหลอกและญาติพี่น้องไม่นับถือก็จะต้องประกอบพิธีนี้ แต่จะไปประกอบพิธีที่บ้านทรงหินบ้านเพรียงเนื่องจากไม่มีลูกหลานพี่น้องที่ช่วยเหลือจัดเตรียมพิธีกรรม เจ้าภาพจึงต้องไปทำงานที่บ้านร่างทรง เพื่อให้เกิดความสบายใจ เพราะตนเองได้บนให้หายเจ็บป่วยต่อคุณพ่อไว้ มีเจ้าภาพที่เป็นโรคมะเร็งก็ประกอบพิธีนี้โดยหวังว่าจะหายป่วย ที่มาประกอบพิธีเนื่องจากไปรักษาที่โรงพยาบาลแล้วไม่หายจึงประกอบพิธีกรรมเพื่อให้สบายใจ ไม่มีสิ่งติดค้างในใจ ประกอบพิธีเพื่อให้ตนเองสบายใจ ดังนั้นแนวโน้มของผู้ที่เจ็บป่วยอาจมีเพิ่มขึ้นเพราะวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป อาจมีเจ้าภาพต้องประกอบพิธีเพิ่มขึ้นก็เป็นไปได้สูง

ปัญหาสุขภาพอาจไม่ได้เกิดกับเจ้าภาพเองโดยตรง แต่อาจเกิดกับพ่อแม่ของตนเองได้ กรณีของป้าเต็มคนบ่อมอญเจ็บป่วยไม่หาย จึงรบเร้าให้ลูกชายซึ่งเป็นนายทหารยศนายพันรับราชการอยู่ที่กองบิน ๕๓ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์กลับมาประกอบพิธีงานปีผีผด ลูกชายจึงจำเป็นต้องทำตามคำขอของแม่ เพราะแม่อยากให้ทำงานต่อจากตนเองที่ประกอบพิธีครบแล้ว การเจ็บป่วยในช่วงแรกของป้าเต็มลูกสาวก็ประกอบพิธีครั้งที่ ๑ ให้ไปเมื่อหลายปีก่อน ครั้งล่าสุดที่เจ็บป่วยคุณพ่อก็ทักว่าเป็นเพราะลูกชายยังติดสินบน ลูกชายของป้าเต็มจึงเป็นเจ้าภาพประกอบพิธีที่บ้านทรงหิน ความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างแม่กับลูกมีความผูกพันกันอย่างยิ่ง การทำตามคำขอร้องของแม่เป็นสิ่งที่ลูกมักไม่ปฏิเสธ ทั้งที่ใจจริงของตนเองไม่อยากทำ

ในการประกอบพิธีทั้งป่าเดิมและสามี่ที่แก่ชรามากทั้งคู่จะมีลูกสาวลูกเขยลูกชายลูกสะใภ้และหลานสาวพามาร่วมพิธี ซึ่งร่างทรงจัดเตรียมทุกอย่างไว้พร้อมเพียง ซึ่งเป็นไปตามความต้องการของเจ้าภาพที่ไม่ต้องการตระเตรียมสิ่งด้วยตนเอง เพราะไม่มีเวลาและไม่ต้องการรบกวนให้คนอื่นมาช่วยเหลือ

ในประเด็นเรื่องสุขภาพเห็นได้ว่าการเจ็บป่วยนั้นพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้สังคมของผู้ป่วยไม่ได้ขาดหายไป แต่ยังคงดำเนินอยู่และเป็นกำลังใจต่อการต่อสู้กับสุขภาพของตนเอง จากจิตใจที่ย่ำแย่อยู่ก็ทำให้ใจเข้มแข็งขึ้นมา ซึ่งเมื่อจิตใจต่อสู้แล้วก็ส่งผลต่อร่างกายให้แข็งแรงขึ้นมาได้ ดังนั้นเมื่อเจ็บป่วยแล้วบนบานให้หายเจ็บป่วย หลายรายหายเจ็บป่วยแล้วประกอบพิธีกรรมก็ยิ่งทำให้สังคมในหมู่เครือญาติและชุมชนสัมพันธ์กันเพิ่มมากขึ้น และทำให้ความศักดิ์สิทธิ์และการมีอำนาจอยู่จริงของเจ้าและผีเรือนได้รับการต่อยอดจากสังคมด้วย

เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ เนื่องจากการประกอบพิธีกรรมงานปีผีมืดเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างรายได้ให้กับคนชุมชนบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญได้ระดับหนึ่ง จึงทำให้ชุมชนเห็นความคุ้มค่าของการจัดพิธีกรรมนี้อย่างต่อเนื่อง อย่างน้อยก็ทำให้ผู้ที่ไม่มีงานประจำทำมีรายได้ช่วงเวลาสั้น ๆ ซึ่งการประกอบพิธีกรรมก็ไม่ใช่งานที่จำเจน่าเบื่อหน่าย เนื่องจากเป็นงานที่ต้องพบปะญาติพี่น้อง และผู้คนมากหน้าหลายตา และตนเองก็ยังสามารถทำงานในหน้าที่ของตนเองได้อีกด้วย เช่น หลายคนทำนา บางคนเป็นแม่บ้านดูแลบ้านและเลี้ยงลูกหลาน บางคนดูแลแม่ที่แก่ชราและเจ็บป่วย หากมีงานปีผีมืดหลายงานก็ยิ่งมีรายได้เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย การทำงานที่เจอผู้คนจนสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ต่อกัน นายนิมนต์หลายคนมีอาชีพเลี้ยงวัวเพื่อขายการไปประกอบพิธีในหลายที่ก็ทำให้มีโอกาสเจอวัวลักษณะดีราคาถูก เมื่อนำมาเลี้ยงเพื่อขายต่อก็ได้ราคาก็เป็นการสร้างรายได้ที่ต่อเนื่องกันไป ดังนั้นเงื่อนไขเศรษฐกิจก็มีผลต่อการประกอบพิธีกรรมนี้

ประการสุดท้าย เงื่อนไขทางการเมืองกรณีบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญเห็นได้อย่างชัดเจนว่าผู้นำอย่างไม่เป็นทางการของชุมชนกับผู้นำที่เป็นทางการคือคนคนเดียวกัน ซึ่งได้แก่นายนิมนต์ทั้งนี้เพราะนายนิมนต์เป็นผู้มีอำนาจในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งเป็นการเกี่ยวพันกับความเชื่อของชุมชน และในระบอบประชาธิปไตยเมื่อมีการคัดเลือกก็จะเลือกคนที่มีคุณลักษณะที่มีวิชาความรู้ ซึ่งนายนิมนต์มีวิชาความรู้ของท้องถิ่น และเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมผ่านการตรวจสอบของชาวบ้าน เพราะการประกอบพิธีเช่นนี้จะต้องมีความเชื่อเกี่ยวกับครูบาอาจารย์กำกับอยู่ สิ่งนี้ก็เป็นเครื่องการันตีการจะเป็นผู้นำที่มีคุณธรรมตามที่ชุมชนต้องการ แม้ว่าจะระบบการปกครองของประเทศจะมีกฎหมายให้เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้วชุมชนก็ยังคงเป็นคนเลือกผู้ใหญ่ด้วยระบบชุมชนอยู่เช่นเดิม และขณะเดียวกันเมื่อคณะนายนิมนต์เป็นเครือญาติของตนเอง และเป็นผู้มีเมตตาต่อครอบครัวในการประกอบพิธีกรรม เพื่อให้ชีวิตดีขึ้นรุ่งเรืองขึ้น หรือที่เจ็บไข้อยู่ก็หายเจ็บป่วย ก็เป็นธรรมดาที่ชาวบ้านจะต้องเลือกให้เป็นผู้นำของหมู่บ้าน เพราะมีบุญคุณพ้องกันมาแต่เก่าก่อน

นอกจากผู้ใหญ่บ้านนายนิมนต์ของบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญยังคงเป็นนายนิมนต์เช่นกัน ส่วนหนึ่งคือการได้รับการยอมรับเช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้าน แต่อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะบุคลิกภาพของตัวบุคคลด้วย ทั้งนี้ ส.อบต.รังสี เป็นคนหนุ่มที่ทุ่มเทการทำงานเพื่อหมู่บ้าน จนเป็นที่ยอมรับของผู้อาวุโสในหมู่บ้าน และเยาวชนก็นับถือในความเป็นพี่ จึงได้รับเลือกเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล แต่ด้วยที่พ่อเป็นนายนิมนต์และแก่ชราภาพลงไปทุกวัน อีกทั้งสุขภาพไม่ดี จึงเริ่มเข้ามาสืบทอดหน้าที่ ซึ่งการเป็นนายนิมนต์ก็จะส่งเสริมสถานภาพของเขาได้เพิ่มขึ้นด้วย ดังนั้นสรุปได้ว่าเงื่อนไขของการประกอบพิธีกรรมงานปีผีผดของบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญเป็นผลมาจากเงื่อนไขสำคัญ ๓ ประการ คือ เงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

บทสรุป

จากการศึกษาพิธีกรรมงานปีผีผดของบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ ตำบลนาวัง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ได้ค้นพบว่างานงานปีผีผดเป็นงานทรงเจ้าและเข้าผีบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติภายในชุมชน ซึ่งได้ดำเนินสืบเนื่องต่อมาจากอดีตจวบจนถึงปัจจุบัน พิธีกรรมนี้เป็นการเชิญเจ้าบ้าน เจ้าของกลุ่มเชื้อสายที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และเจ้าเมืองมารับเครื่องสังเวยที่จัดไว้ถวายจำนวนมาก จนชาวบ้านเรียกงานปีผีผดว่า “งานใหญ่” ซึ่งเป็นของที่ลูกหลานต้องทำสืบทอดต่อจากพ่อแม่ โดยคนหนึ่ง ๆ ต้องประกอบพิธี ๓ ครั้ง จากเดิมพิธีนี้ลูกหลานที่ประกอบพิธีสืบทอดต่อจากพ่อแม่อาจจะไม่ต้องทำทุกครอบครัว เพราะวิถีชีวิตความเป็นอยู่มีความยากลำบาก เมื่อลูกครอบครัวใดจัดพิธีบรรดาญาติพี่น้องก็จะไปร่วมงานกัน บางคนมีผีประจำตัวก็จะไปเข้าผีในพิธีตามข้อกำหนด ต่อมามีการว่าจ้างกันในการรำผี เพราะทุกคนไม่มีผีแต่เริ่มมีข้อกำหนดว่า ลูกหลานทุกครอบครัวต้องประกอบพิธีต่อจากพ่อแม่ ซึ่งก็เป็นไปอย่างสอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิตที่ดีขึ้นของคนในชุมชน เนื่องจากระบบชลประทานที่ส่งผลให้การทำงานได้ปีละ ๒-๓ ครั้ง ทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น และเมื่อมีสถาบันการศึกษามาเปิดสอนในพื้นที่ก็ทำให้ชาวบ้านมีรายได้จากการทำงานประจำ ทำกิจการหอพัก และค้าขาย ผนวกกับลูกหลานมีการศึกษาสูงขึ้น มีโอกาสออกไปประกอบอาชีพข้างนอกชุมชน มีสภาพเศรษฐกิจดีขึ้น แต่สภาพชุมชนที่ช่วยเหลือกันมีน้อยลง พี่น้องไม่อยู่ในชุมชนเดียวกัน หรืออยู่ในท้องถิ่นเดียวกันเช่นแต่ก่อน พิธีกรรมงานปีผีผดก็ปรับตัวเองให้ทุกคนต้องประกอบพิธีเพื่อให้พี่น้องได้สร้างความสัมพันธ์ต่อกัน และต่อมาพัฒนาสู่การเป็นพิธีกรรมรับสมาชิกใหม่ของชุมชนที่เป็นทางการ เมื่อเรียนจบการศึกษาและมีหน้าที่การงานที่สมบูรณ์แล้ว ก็เริ่มประกอบพิธีกรรมนี้เริ่มจากลูกหลานของกลุ่มผู้ประกอบพิธีก่อนกลุ่มอื่น

เมื่อเปรียบเทียบพิธีกรรมลักษณะเช่นนี้มีพบเห็นได้ในหลายพื้นที่ พื้นที่ภาคเหนือมีพิธีเลี้ยงผีผดซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษมีผู้หญิงเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งมีทั้งงานผีผดและผีเม็งหากเป็นงานเลี้ยงผีเม็งเป็นผีที่ผสมผสานกับเชื้อสายมอญ ส่วนงานปีผีผดเป็นงานทรงเจ้าที่ชาวบ้านนับถือและการเชิญผีมารำและเข้าผีพูดคุยกับลูกหลาน โดยมีดนตรีประกอบบทร้อง การมีเครื่อง

ดนตรีที่สำคัญที่สุดคือโทนที่จะตีเป็นจังหวะเชิดเจ้า พิธีกรรมงานปีผีผดเป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับการเล่นดนตรีพื้นบ้านของจังหวัดเพชรบุรี คือ การแสดงละครชาตรี เพราะใช้โทนทำเพลงขณะแสดง ข้อสังเกตของพิธีกรรมมีความเกี่ยวข้องกับความเป็นมาของพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับคนมอญและคนเขมรหรือไม่ยังเป็นข้อถกเถียงและยังไม่มีบทสรุปที่ชัดเจน แต่จากการเดินทางไปในเขตประเทศกัมพูชาในกรุงเทพมหานครและจังหวัดไพลินได้เห็นเครื่องดนตรีชนิดเดียวกันที่ใช้เล่นกันประกอบการร้องเพลง และการเช่นไหว้เจ้าที่หรือผีของชาวบ้านจะต้องนำไม้ไผ่ปล้องเล็กใส่เหล้าหรือน้ำถวาย จึงเห็นความเหมือนกันกับพิธีกรรมงานปีผีผดที่ต้องนำไม้ไผ่มาใส่เหล้าผูกไว้ที่เสาดั้งซึ่งเป็นเสาที่อยู่ของผีเรือน การเชิญผีบรรพบุรุษมาเข้ามีความคล้ายกับโนราโรงครูของภาคใต้และทำพิธีในพิธีกรรมยังเรียกว่านายนิมนต์เช่นเดียวกันด้วย ซึ่งนิมนต์เป็นคำศัพท์ที่แสดงชนชั้นที่ต่างของพระกับชาวบ้าน โดยนิมนต์เป็นคำที่มีความหมายถึงการเชื้อเชิญซึ่งเจ้าและผีเรือนมีความสำคัญจนชาวบ้านใช้คำสำหรับพระในการพูดถึงการเชิญเจ้าและผี

พิธีกรรมกับการรักษาโรคเป็นประเด็นสำคัญพัฒนา กิตติอาษา กล่าวว่า การแพทย์แผนปัจจุบันรักษาทางกายของผู้ป่วย แต่การแพทย์พื้นบ้านโดยไม่แยกผู้ป่วยออกจากชุมชนและฟื้นฟูความสัมพันธ์ของชุมชน และประเด็นเรื่องการแพทย์และการรักษาสสมัยใหม่ไม่มีส่วนช่วยส่งเสริมอัตลักษณ์ของคนในท้องถิ่น แต่ในงานพิธีกรรมในการรักษาโรคแบบชาวบ้านเน้นอัตลักษณ์ ชาวบ้านบ่อพราหมณ์-บ่อมอญได้รับการรักษาโรคด้วยการแสดงตัวตนของตนเองผ่านพิธีกรรม โดยการบอกกับกลุ่มว่าตนเองเกี่ยวข้องเป็นญาติกัน ความเป็นญาติต้องช่วยเหลือกัน และยังแสดงอัตลักษณ์ของชุมชนชาวนาในการประกอบพิธีกรรม ด้านการรักษาโรคพิธีกรรมนี้ก็ช่วยกระชับความสัมพันธ์ทางเครือญาติของคนในชุมชน ผู้ที่เจ็บป่วยได้รับการดูแลจากชุมชน คนรุ่นใหม่ได้แสดงความเป็นคนในชุมชนเดียวกันอย่างสมบูรณ์เมื่อประกอบพิธีกรรม อัตลักษณ์ความเป็นชุมชนของชาวบ้านถูกสร้างขึ้นพร้อมกันตลอดเวลา

จากการศึกษาวิเคราะห์ของผู้วิจัยพบว่าพิธีกรรมงานปีผีผดประเด็นทางสังคมที่เด่นชัด ๕ ประการ คือ พิธีกรรมเป็นพิธีกรรมที่เน้นความสัมพันธ์ของเครือญาติที่ช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้กับเจ้าภาพ ที่อยู่ในภาวะความเจ็บป่วย หรือภาวะไม่มั่นคงทางจิตใจในการดำเนินชีวิต เมื่อประกอบพิธีที่มีกลุ่มเครือญาติห้อมล้อมแล้ว ก่อให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจเพิ่มขึ้น พิธีนี้ช่วยสร้างสำนึกร่วมของความเป็นกลุ่ม ซึ่งตั้งแต่กลุ่มระดับครอบครัวคือความสัมพันธ์ของพ่อแม่พี่น้อง ความสัมพันธ์ในเครือญาติ และความสัมพันธ์ของความเป็นชุมชนเดียวกัน ผ่านการมีระบบความเชื่อร่วมกัน มีคุณพ่อเจ้าบ้านที่นับถือร่วมกัน มีคุณพ่อที่กลุ่มของตนนับถือสืบสายกันมาจากบรรพบุรุษ และมีผีเมืองร่วมกัน โดยการสร้างสำนึกความเป็นกลุ่มนี้เกิดจากการมีพิธีกรรมร่วมกันภายในชุมชนและมีพิธีกรรมงานปีผีผดของครอบครัวต่าง ๆ ซึ่งพิธีกรรมเป็นการปฏิบัติทางสัญลักษณ์ ซึ่งมีผลต่ออารมณ์ความรู้สึกของคน ทำให้เกิดแรงบันดาลใจและซึมลึกอยู่ในจิตสำนึกร่วมกัน ประการที่สามพิธีกรรมนี้เป็นการควบคุมทางสังคม โดยขณะประกอบพิธีกรรมมีการตรวจสอบความเป็นไปของชุมชนและลูกหลานของเครือญาติตนเองและเพื่อนบ้าน

ทำให้เกิดการพัฒนาคุณลักษณะของเยาวชนที่พึงประสงค์ของชุมชน ผ่านการจัดพิธีกรรมของคนที่ประสบความสำเร็จในการเรียนและการทำงาน ประการที่สี่จากพิธีกรรมนี้กลุ่มเครือญาติภายในชุมชนสร้างความร่วมมือระหว่างกันในการพัฒนาหมู่บ้าน และสุดท้ายพิธีกรรมงานปีผีמדสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนรอบข้างจนกลายเป็นกลุ่มพรรคพวกเดียวกัน เกิดความเป็นท้องถิ่นร่วมกันของชุมชนแถบนี้

การเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมยังเป็นการเปลี่ยนแปลงยังเกิดขึ้นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตผู้คนภายในหมู่บ้าน พิธีงานปีผีמדที่เคยร่วมแรงร่วมใจกันทำขนม ทำอาหารหวานคาวถวายเจ้า เพราะวิถีชีวิตที่เคยทำนาปีละครั้งสลับกับการขาดตลาด มาสู่การทำนาแบบเข้มข้นเพียงไม่กี่ครั้งเรือน ส่วนสมาชิกส่วนใหญ่ต้องประกอบอาชีพประจำทั้งรับราชการเป็นลูกจ้าง และรับจ้าง ทำให้เวลาน้อยลงไป เมื่อจัดงานปีผีמדจึงต้องใช้ลักษณะการว่าจ้างเพิ่มมากขึ้น แต่การว่าจ้างก็อยู่บนความสัมพันธ์ของเครือญาติและความสัมพันธ์แบบพรรคพวกที่จะช่วยเหลือกัน โดยเงินเป็นสื่อกลางตอบแทนความสัมพันธ์ที่ดำเนินไป ดังนั้นจึงมีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งประกอบอาชีพรับจ้างทำขนมและอาหารสำหรับการประกอบพิธี โดยเฉพาะลูกหลานที่ออกไปอยู่นอกชุมชนที่กลับมาประกอบพิธี ซึ่งต้องการความสะดวกเนื่องจากตนเองไม่มีเวลาในการจัดเตรียม

สถานที่จัดพิธีกรรมแต่เดิมจะปลูกโรงผีמדบริเวณบ้าน เพราะเชื่อว่าผีเรือนจะได้รับรู้กับการจัดงาน เนื่องจากผีเรือนบางส่วนก็แก่เฒ่าหรือเก่าแก่จนไม่สามารถมาร่วมงานได้ไหว การจัดที่บ้านที่เคยเป็นที่นิยมก็กลายเป็นการจัดที่ศาลากลางหมู่บ้านมากขึ้น เนื่องจากลดระยะเวลาการจัดเตรียมสถานที่ หรือแม้แต่เจ้าภาพจะจัดงานที่บ้านโรงผีמדที่ทำจากไม้เช่นเดิมเราก็ไม่พบเห็นเช่นอดีต เพราะเต็นท์มีความสะดวกสบายในการใช้งานและการจัดเก็บมากกว่าตามที่ได้กล่าวมา ทำให้โรงผีמדในปัจจุบันเป็นเต็นท์หมดแล้ว มีเพียงองค์ประกอบสี่ส่วนเท่านั้นที่ยังคงเป็นไม้ ได้แก่ เสาตั้ง คานติดกับเสาตั้ง ไม้พิงหลัง และพื้นเท่านั้นที่ทำจากไม้ โดยสามส่วนแรกทำจากไม้ไผ่ ส่วนพื้นทำจากไม้จริง

การสื่อสารภายในพิธีกรรมเป็นการสื่อสารเพื่อความอุดมสมบูรณ์เช่นเดียวกับสังคมชาวนา แต่เป็นความสมบูรณ์ที่มีรูปธรรมแตกต่างกันอยู่ สังคมชาวนาความอุดมสมบูรณ์ของข้าวในนาเป็นความมั่นคงของครอบครัวและชุมชน สัญลักษณ์ต่าง ๆ จึงเป็นไปเพื่อการนั้น แต่ปัจจุบันรูปธรรมของความอุดมสมบูรณ์ คือ การร่ำรวยมีเงินทอง ซึ่งเป็นอุดมการณ์ของสังคมทุนนิยม แม้ว่าจะเป็นการทำพิธีเพื่อความร่ำรวย ความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน แต่สัญลักษณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมยังคงเป็นเช่นเดิม แต่มีการตีความหมายใหม่ร่วมกันของชุมชน ความหมายที่ให้ใหม่นี้ก็ตอบสนองได้ดี ไม่ว่าจะเป็นการสัญลักษณ์เดียวและคันท้าวที่คุณพ่อหอมทุ่งและคุณพ่อหงษ์ทองใช้ประกอบการรำรำ ก็เป็นการเกี่ยวเงินเกี่ยวทองเกี่ยวข้าวเกี่ยวของมาให้กับเจ้าภาพ ซึ่งกินความหมายครอบคลุมและลึกซึ้งต่อเจ้าภาพ เพราะมีผลต่อจิตใจ

พิธีกรรมมีพลังต่อชีวิตข้างหน้าที่จะทำให้ชีวิตดีขึ้นได้จริง รุ่งเรืองก้าวหน้าจริงทุกประการดังที่คุณพ่อได้ประกอบพิธี

พิธีนี้แตกต่างจากพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของสังคมชาวนา หรือพิธีกรรมเพื่อให้ผ่านพ้นวิกฤตของชีวิต เพราะความสำคัญของพิธีนี้ในสังคมสมัยใหม่ของผู้มีการศึกษา มีหน้าที่การทำงานที่มั่นคงแล้ว คือ พิธีกรรมเปลี่ยนผ่านจากเด็กสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งทำให้เจ้าภาพเข้าสู่การเป็นสมาชิกของชุมชนอย่างสมบูรณ์ รวมทั้งเป็นพิธีเพื่อเฉลิมฉลองความสำเร็จของบุคคลเมื่อได้รับการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง จะเห็นได้ว่าเมื่อพิธีกรรมนี้มีการปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตในของชนรุ่นใหม่เพิ่มมากขึ้น การประกอบพิธีกรรมของหมู่บ้านมีมากตามไปด้วย

จะเห็นว่าพิธีกรรมมีการจัดความสัมพันธ์ทางเครือญาติ สู่การสร้างความร่วมมือในชุมชน และสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์สู่ความเป็นท้องถิ่นร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งความเป็นท้องถิ่นนี้ไม่อยู่บนเส้นแบ่งของราชการที่กำหนด แต่เป็นท้องถิ่นบนความสัมพันธ์ของระบบความเชื่อร่วมกัน มีเครือข่ายการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน เงื่อนไขสำคัญที่พบ คือ เงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

เงื่อนไขทางสังคมเป็นปัจจัยให้พิธีกรรมนี้ยังคงปฏิบัติในหมู่บ้าน เพราะการเติบโตขึ้นมาก็อยู่ภายใต้ระบบความเชื่อและพิธีกรรมตลอดมา ทำให้ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของบุคคล ซึ่งระดับความมากมายมีแตกต่างกันไป บางคนก็บรรพบุรุษเป็นผู้ประกอบพิธีโดยตรง ก็มีประสบการณ์และความทรงจำมากกว่าคนที่เป็นชาวบ้านทั่วไป เมื่อเติบโตขึ้นก็ประกอบพิธีกรรมนั้นโดยเข้าใจว่าตนเองประกอบพิธีกรรมเพื่อวัตถุประสงค์ใด และสังคมที่มีพฤติกรรม การบริโภคที่ระบบการผลิตก็เต็มไปด้วยสารเคมี และพฤติกรรมการทำงานที่แตกต่างไปจากเดิม โรคภัยไข้เจ็บก็แตกต่างกันไป มีการเจ็บป่วยด้วยโรคร้ายแรงมากขึ้น เช่น มะเร็ง เบาหวาน โรคปอด ฯลฯ โรคเหล่านี้ต้องรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันที่รักษาแบบแยกส่วน ขาดการมีส่วนร่วมทั้งการรักษาและการเข้าถึงความรู้ของโรค เมื่อเจ็บป่วยรักษาไม่หายการประกอบพิธีกรรมเป็นการรักษาโรคของชุมชน ผู้ป่วยและญาติพี่น้องได้มีโอกาสได้ร่วมในการรักษาผู้ป่วย พิธีกรรมงานปีผีเมดก็เป็นทางหนึ่งที่ชุมชนเลือกในการรักษา

เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ หากมองจากตัวชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของพิธีที่มีงานประจำแต่อยู่ในชุมชน มีหลายคนทีกลับมาประกอบพิธีกรรมที่หมู่บ้านแล้วแต่เป็นผู้ที่ต้องทำมาหากิน ไม่มีเวลาในการจัดการและจัดเตรียมการประกอบพิธีกรรมได้ กลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมจึงเกิดขึ้นเพื่อเติมช่องว่างที่เกิดขึ้น โดยได้รับคำตอบแทนจากการทำขนมในพิธีกรรม ได้ค่าจ้างทำอาหารเลี้ยงภายในงาน ได้รับคำตอบแทนนายนิมนต์ และกลุ่มคนรำผี ทำให้พิธีกรรมนี้ยังคงดำเนินต่อไปได้ด้วยการมีรายได้จากการประกอบพิธีกรรมจำนวนหนึ่งของกลุ่มชาวบ้าน แต่รายได้นั้นก็อยู่บนความสัมพันธ์ของเครือญาติที่ต้องช่วยเหลือกันในมิติอื่นในการดำเนินชีวิต

ทั้งนี้เงื่อนไขทางการเมืองก็มีผลต่อการดำรงอยู่ของพิธีกรรม เพราะคณะนายนิมนต์ล้วนแล้วแต่เป็นผู้นำตามธรรมชาติของชุมชน เพราะเป็นผู้อาวุโสที่มีความรู้ที่จำเป็นต่อการ

ดำเนินชีวิตของชาวบ้านทั้งสิ้น เพราะชีวิตจะดีหรือไม่ดีนายนิมนต์มีอำนาจต่อการจัดการอยู่ไม่น้อย และในจำนวนผู้อาวุโสที่เป็นผู้นำไม่เป็นทางการเหล่านี้ ผู้นำที่เป็นทางการก็ได้รับการพัฒนาขึ้นมาจนมีความเกี่ยวโยงกันอย่างเป็นระบบ นอกจากนายนิมนต์แล้วร่างทรงและคนรำผีก็มีบทบาทในการเป็นผู้นำทางความคิดและการพัฒนาหมู่บ้านกลุ่มใหญ่ด้วย ทั้งหมดนี้คือเงื่อนไขการดำรงอยู่ของพิธีกรรมงานปีผีמדבבןบ่อพราหมณ์-บ่อมอญ ต.นาวัง อ.เมือง จ.เพชรบุรี

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. "บทนำเสนอ". ใน พหุลักษณะทางการแพทย์กับสุขภาพในมิติสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๙.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. "บทบาทของหมอผีต่อสังคมอีสาน" ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน: ศิลปกรรม, พิธีกรรม ตำนานและคณะ, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ทิพยา ปัญญาวัฒน์โธ. การละเล่นพื้นบ้านจังหวัดเพชรบุรี. ภาควิชานาฏศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทวารวดี วิทยาลัยครูเพชรบุรี, ๒๕๓๗.

เรียรชัย อิศรเดช. "นัยทางสังคมของพิธีกรรมโนราโรงครู : กรณีศึกษาบ้านบ่อแดง." วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๒.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. พุทธกับไสย. ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔.

_____. ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร.๕. ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ. มติชน. กรุงเทพฯ, ๒๕๓๖.

_____. ลัทธิพิธีเจ้าแม่กวนอิม. ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๓๗.

นิพัทธ เพ็งแก้ว. "ต้นตาล วิญญาณของเพชรบุรี". สารคดี ๕, ๑๐๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๗.

นวลสวาท อัครนิพนธ์. "ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของเมืองเพชรบุรี."

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๕.

เบญจรัตน์ เมืองไทย. "พิธีทรงเจ้ากับโครงสร้างสังคมที่หนองขาว." วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓.

ปฐม หงส์สุวรรณ. "ตำนานและพิธีกรรมบูชาผีเมือง : การสร้างสำนักทางประวัติศาสตร์ของไทพวนและผู้ไทในประเทศไทย" ใน ความเป็นไทย/ความเป็นไท. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๗.

ปรารธนา จันทุพันธ์. "ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแม่ในชุมชนประมง: กรณีศึกษาเจ้าแม่เกาะจิก จังหวัดจันทบุรี." วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๒.

ปรีดา เถลิ้มเผ่า ก่ออนันตกุล. "บทนำเสนอ" ใน เจ้าแม่ คุณปู่ ช่างช่อ ช่างพ่อน และเรื่องอื่น ๆ ว่าด้วยพิธีกรรมและนาฏกรรม. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๖.

ปราณี วงษ์เทศ. "ตำนานและพิธีกรรม : โลกของอำนาจและสำนักทางประวัติศาสตร์ใน

จินตนาการของชาวนาในอุษาคเนย์”. ใน กระจกหลายด้านฉายประวัติศาสตร์.กาญจน์
ละอองศรีและธเนศ อาภรณ์สุวรรณ,บรรณาธิการ.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน
,๒๕๔๔.

- _____ .สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์.กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์เรือนแก้ว,๒๕๓๙.
- พัฒนา กิติอาษา. “ทรงเจ้าเข้าผีในวัฒนธรรมสุภาพไทย” ใน พหุลักษณะทางการแพทย์
กับสุขภาพในมิติสังคมและวัฒนธรรม.โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, บรรณาธิการ.
กรุงเทพฯ:ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร,๒๕๔๙.
- พิเชฐ สายพันธ์. “นาคาคติ” อีสานลุ่มน้ำโขง : ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย.”
วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต สาขา มานุษยวิทยา คณะสังคม
วิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๓๙.
- มณีวรรณ ผิว نیم.เอกสารประกอบการสอนศาสนากับสังคม.ภาควิชามานุษยวิทยา คณะ
โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. ภาคต้น ปีการศึกษา ๒๕๔๙.
- มยุรี วัดแก้ว.การศึกษาโครงสร้างสังคมของลาวโซ่ง.ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
(พัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,๒๕๒๑.
- ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,๒๕๔๐.
- วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ. “ตำนานและพิธีกรรมคุณปู่ศรีราช:ภาพสะท้อนบูรณาการทางสังคม
วัฒนธรรมที่บ้านยี่สาร.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
มานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร,๒๕๔๔.
- วัดเพ็ญ.ประวัติวัดเพ็ญ.วารสารวัดเพ็ญ(ฉบับพิเศษ). ๑๐๙,๒๙ อนุสรณ์งาน
ผูกพัทธสีมาปิดทองฝังลูกนิมิตวัดเพ็ญ ต.โพไร่หวาน อ.เมือง จ.เพชรบุรี
วันที่ ๕-๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘.
- วีระศักดิ์ จารุโณปถัมภ์. “สัญลักษณ์พระสยามเทวาราช การวิเคราะห์และตีความหมายเชิง
มานุษยวิทยา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขา มานุษยวิทยา
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
๒๕๔๔.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. “ไฟใต้ถุนจะดับ” จดหมายข่าวมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์. ๑๑,๖๑
(กรกฎาคม-สิงหาคม ๒๕๔๙.)
- ศิราพร จิตฐาน ณ ถลาง.ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มติชน,๒๕๓๙.
- ศิริลักษณ์ สุภากุล. “พิธีกรรมพืชน้ำกับการจัดระเบียบสังคม ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดลำปาง.”
วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย,๒๕๓๓.
- สนธิ บุญทรง. “ประเพณีงานปีผีเมด.” รายงานการวิจัยในการสนับสนุนของสำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,๒๕๒๗.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. สุวรรณภูมิต้นกระแสนประวัติศาสตร์. ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ. สำนักพิมพ์
มติชน. กรุงเทพฯ: ๒๕๔๙.

สุริยา สมุทธีคุปและคณะ. ทรงเจ้าเข้าผี : วาทกรรมของลัทธิผีและวิฤติการณ์ของความ
ทันสมัยในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. ๒๕๓๙.

สุริยา สมุทธีคุปต์. วิถีคิดของคนไทย : พิธีกรรม “ช่วงผีพ่อน” ของ “ลาวข้าเจ้า” จังหวัด
นครราชสีมา. ห้องไทยนิทัศน์ สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุ
รนารี, ๒๕๔๐.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. “ผู้หญิงกับพิธีกรรมในล้านนา : ข้อสังเกตจากพิธีเลี้ยงผีตมเมืองแพร่”
รายงานการประชุมเสนอผลงานทางวิชาการด้านสตรีศึกษาในภาคเหนือ. โครงการสตรี
ศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วันที่ ๒๕-๒๖ สิงหาคม ๒๕๓๑
ณ โรงแรมนอร์ทเทอร์นอินน์ จังหวัดเชียงใหม่.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. “พิธีไหว้ผีเมืองและอำนาจรัฐในล้านนา”. ใน สังคมและวัฒนธรรมใน
ประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๒.

อิศราพร จันทรทอง. “บทบาทหน้าที่ของผีแก้มของชาวภูบ้านสำโรงทาบ อ.สำโรงทาบ จ.
สุรินทร์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๗.

ภาษาต่างประเทศ

Geertz, Clifford. The Interpretation of cultures. New York : Basic Books. Inc., 1970.

_____. Negara: The Theatre state in Nineteenth-Century Bali. Princeton University
Press. 1980.

Hicks, David. Ritual & Belief : readings in the anthropology of religion.
McGraw-Hill College, 1999.

Mair, Lucy. Anthropology and Social Change. University of London The Athlone
Press. New York; Humanities Press Inc, 1969.

Turner, Victor. The Ritual Process: Structure and Anti-Structure. Cornell University
Press, 1977.

Valliphotama, Srisakkra. Ban Muang khao : The village and Thewat. Thesis submitted as
partial requirement for the Degree of Arts in Anthropology at the University of
Western Australia.

สัมภาษณ์

- นางเขียด นิสพันธ์.สัมภาษณ์,๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๐.
- นางสาวเจริญ สัมเทศ.สัมภาษณ์,๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๒.
- นางสาวฉาย ตาละลักษมณ์.สัมภาษณ์,๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๙.
- นางสาวชมพูนุช อร่ามศรี.สัมภาษณ์,๒๘ มีนาคม ๒๕๕๐.
- นางสาวขอบ รุ่งสี.สัมภาษณ์,๒ มิถุนายน ๒๕๔๙.
- นางนิยม พ่วงลาภ.สัมภาษณ์,๙ พฤษภาคม ๒๕๕๑.
- นางบุญล้น อรุณแย้ม.สัมภาษณ์,๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๐.
- ผู้ใหญ่นุญส่ง มณีตัน.สัมภาษณ์,๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๑
- นางบุษบา ดีนุ้ม.สัมภาษณ์,๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๐
- นางปิ่น ฐปหอม.สัมภาษณ์,๒๖ กุมภาพันธ์,๒๕๕๐.
- นางประทุม แผ่แผ่นทอง.สัมภาษณ์,๓ พฤษภาคม ๒๕๔๙.
- นางประเทือง แก่ลั่น.สัมภาษณ์,๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐
- นายประพันธ์ เกตุแก้ว.สัมภาษณ์,๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๙.
- นางผวน ตาละลักษมณ์.สัมภาษณ์,๑๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
- นายพุม พรหมสุริวงศ์.สัมภาษณ์,๗ มิถุนายน ๒๕๕๑
- นางพุม วรรณทอง.สัมภาษณ์,๔ สิงหาคม ๒๕๔๙.
- นายภิเศก ขมแก้ว.สัมภาษณ์,๙ เมษายน ๒๕๕๑.
- อาจารย์มัญญู แฉ่งฉายา.สัมภาษณ์,๑๓ กรกฎาคม ๒๕๕๐.
- นายย่อย มณีตัน.สัมภาษณ์,๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑.
- นายสำรวจ แฉ่งฉายา.สัมภาษณ์,๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๙.
- นางหอม วรรณทอง.สัมภาษณ์,๑๐ กรกฎาคม ๒๕๔๙.(ถึงแก่กรรมแล้ว)
- นางอนงค์ ชุณหวานิช.สัมภาษณ์,๔ สิงหาคม ๒๕๔๙.
- นายอิง วันทอง.สัมภาษณ์,๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑.
- นางอุ้ม มณีตัน.สัมภาษณ์,๔ มีนาคม ๒๕๕๐.
- นายเอือน ขมแก้ว.สัมภาษณ์,๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑.
- นางสาวอรอุมา มณีตัน.สัมภาษณ์,๒๕ เมษายน ๒๕๕๐.

ภาคผนวก ก

บทร้องเชิญเจ้า

ม้าเอ๋ยม้าขาวหางมันยาวระยองเอ๋ย
 ชื่อมาจากเมืองทองมาผูกไว้ในโรง
 (ม้าเอ๋ยม้าขาวหางมันยาวระยองเอ๋ย
 ชื่อมาจากเมืองเทศมาผูกไว้ในโรง)
 ยามเย็นแล้วหนาซีแต่ม้าไปโอโถง
 ซีเอ๋ยออกมาจากโรงจะไปรับเจ้ารับนาย
 ว่ารับเอ๋ยรับเจ้าฉันจะรับให้ทุกองค์

เชิญให้พ่อลงทุกองค์เจ้าเทเวลา
 องค์ไหนที่เป็นใหญ่ให้ขับให้ไล่กันลงมา
 พ่อปู่มันแกวล้าตัวพ่อข้าเมื่อไหร่
 (พ่อหล่อทองแกวล้าตัวพ่อข้าเมื่อไหร่
 พ่อสามก้อนแกวล้าตัวพ่อข้าเมื่อไหร่)

ว่ามาเอ๋ยมาแล้วให้ช่วยคุ้มเกรงรักษา
 คุ้มเกรงรักษาทั้งลูกเล็กและหลานน้อย
 ขอให้ความไขว่ของเขาถอยตั้งแต่นี้ไปเสียเถิดหนา
 ให้เขามีช้างมีม้ามีผู้ทุกคน
 อย่าให้เขายากเขาจนตั้งแต่นี้ไปเสียหนา
 ขอให้เขามั่งเขามีเป็นเศรษฐีเสียเถิดหนา

ว่ามาเอ๋ยมาแล้วเชิญพ่อเกล้าสำหรับ
 เชิญพ่อทองงามทรัพย์เกล้าให้ได้สามหน
 ทำให้ชอบกะตาผีทำให้ดีกะตาคน
 พ่อเกล้าให้ได้สามหนให้พ้นกังวลของลา
 ทำให้เป็นสิริเอ๋ยทำให้เป็นสมมงคล
 เกล้าให้ได้สามหนให้พ้นกังวลของเขานา
 ทำให้ได้สามหนให้คลายกังวลของเขานา
 เขาจะได้นับถือจะได้เลื่องลือกันต่อไป
 เกล้ามาเกล้าไปเกล้าให้ได้สามหน

ลุกขึ้นแต่งตัวน้อยเอ๋ยลุกขึ้นแต่งตัวเสียน้อยลา
 (ลุกขึ้นนุ่งผ้าแล้วก็ทาน้ำมัน)
 รำไปเถิดพ่อราฉันจะทำเพลงให้
 รำให้สบายใจค่ำในคืนนี้ของพ่อนา

ร้าแต่เรื่อย ๆ ไม่เหน็ดไม่เหนื่อยเท่าไร
 ร้าไปเกิดพ่อโคมยงคีนนี้ไม่ส่งพ่อแล้วลา
 (ร้าไปเกิดพ่อนวลระหงคีนนี้ไม่ส่งพ่อแล้วลา)
 ร้าไปเกิดพ่อสร้อยระย้าไม่มีใครว่าอะไร
 เล่นกันให้คีนยันรุ่งให้ฝุ่นมันฟุ้งเข้าตา
 โอ้ละเห โอ้ละหงส์ใครเอาแป้งผงบมาผัดหน้า
 ผัดหน้าเสียนวลใยพอลอยไปก็ลอยมา
 หางคิ้วของพอก็ก่งเหมือนวงคั่นไถ
 หางคิ้วของพอก็ก่อดั่งช่อดอกไม้

บทร้องให้เจ้าร้า

กล่าวถึงปทุมเกิดในพุ่มบุษบา
 พระฤาษีเลี้ยงไว้แม่นางก็ใหญ่ขึ้นมา
 พระฤาษีไปป่าไฉยาร้อยพวงมาลัย
 ร้อยเอ๋ยร้อยแล้วน้องแก้วก็พิษฐานไป
 เนื้อคู่ฉันอยู่ที่ไหนให้พวงมาลัยพามา
 ให้สวมพระหัตถ์ให้รัดพระกร
 เหนื่อยเอ๋ยเหนื่อยนักให้พ่อยุดพักเสียหน่อยลา
 ร้อยเอ๋ยร้อยซึ่งให้พ่อยุดนั่งเสียหน่อยลา

หรือร้องบท

วัดเอ๋ยวัดโบสถ์มีกะโหนดอยู่เจ็ดต้น
 ขุนทองไปปล้นคำแล้วไม่เห็นมา
 คนเขาร้าลือมาว่าพ่อขุนทองนั้นตายแล้ว
 ยังเหลือกระดูกลูกแก้วแผ้วไว้ที่กลางดง
 พระฤาษีถือฉัตรยกสะบัดถือธง
 เรือน้อยเรือหงส์จะไปปลงศพพ่อขุนทอง

หรือร้องบท

ครืนเอ๋ยครืนๆ เสียงฟ้าท้านลั่นตะวันออก
 มีทั้งเมฆทั้งหมอกลอยระลอกอยู่ห่าง
 ทองสุกแม่เวยบางแม่อยู่ในกลางทะเลวน
 ใครไม่รู้ว่าพ่อเล่าให้ใครไม่รู้ว่าพ่อกล
 อยู่กลางทะเลวนขวยเมืองของพ่ออา
 ขวัญเมืองของพ่อนี้เอ๋ยขอให้ไปเซยสักหน่อยลา
 ขวัญเมืองของพ่อนี้อาพ่อย่าราคาระทดใจ
 ว่ายน้ำตูมตูมมาตีกระช่มอยู่ฉ่ำฉ่ำ
 เรือไปเรือมามันระลึงระโลดใจเอ๋ย

หรือร้องบท

จะกล่าวถึงหน่อกษัตริย์พรหมทัตตราชา
 ยังมีโอรสราชาอายุได้สิบสามปี
 นามพระชื่อมานพจันทโครพภูมี
 พระบิดาปราณีจะให้ครอบครองพารา
 เจ้ายังเด็กเล็กนักยังไม่รู้ภาษา
 จะให้ไปเรียนความรู้กับพระครูองค์ฤาษี
 เร็นยคันศรสินชัยอีกทั้งหน้าไม้และธนู
 จะได้ไวต่อสู้วกศัตรรูหม่จามิตร
 เกลียดได้โจรไพรมันมาปองร่อยเอาชีวิต
 พระบิดุรงค์ทรงคิดอยู่เป็นช้ำเป็นนาน
 ลูกขึ้นฉวัดเฉวียนไปหารูปเทียนดอกไม้
 หาเอามาได้ด้วยน้ำใจพระจินดา
 สิบนิ้วพระกุมารจะลาบิดาพระมารดา
 เดินคนเดียวเอาก็ยังไม่มีพื้มีน้อง
 หน้าสงสารพอรูปทองจะมาเดินดองศิลา
 ไล่ห้วยก็โกรกไถ่โคกก็เขินเดินมาเขาเนินภูผา
 ดันตงขึ้นขึ้นเป็นแถวอีกทั้งตันแต้วเป็นทิว
 ดันกุหลอกขึ้นสูงลิ่วขึ้นอยู่ที่คิ้วขานาง
 ดันปริงตันปรางค์อีกทั้งตันยางแค้เหินด
 อีกทั้งขนุนมะม่วงดกเป็นพวงช่อใหญ่
 การกินมีถมมีทั้งมะยมมะไฟ

สัมผัสลูกหว่าพอจะหากินได้
 พลบค่ำขึ้นนอนอยู่บนสิงขรเขาใหญ่
 ความดีก็อยู่ทันสมัยพระอาทิตย์อุทัยขึ้นมา

อาจารย์ต๋อด้วย

ตัวของหน่อเกษัตริย์ยาตราลงมาจากคีรี
 วันดีคืนดีพระฤาษีก็ชุบสร
 ชุบให้พ่อบงอรแผ่นดินดอนสนั่นหวั่นไหว
 ชุบแล้วโฉมยงส่งให้พระกุมาร
 นี่แหละเจ้าหลานเอาไปต่อต้านหมู่ไพร่
 หนทางไกลไกลอย่าให้ผู้ใดเขาจับถือ
 ถ้ามั่นหลุดจากมือชีวิตชีวาจะบรรลัย
 โลกียี่สิบขว่มนั้นจะลวงจะล่อเอาดวงใจ
 เราเป็นลูกผู้ชายต้องรักษากายไว้ให้ดี

อาจารย์ต๋อว่า

ในโลกโลกีย์ฉันมองไม่มีเสมอสอน
 จึงหยิบขนนกยูงทองเข้ามาทับทบยัดใส่ผอบไปทันใด
 ขนนกเจ็ดฉายกลับกลายเป็นนารี
 ที่นั่นพระฤาษีก็ปิดผอบทันใด
 ปิดแล้วโฉมยงขอส่งให้พระกุมาร
 นี่แหละนะเจ้าหลานเจ้าเอาไปเถิด
 เจ้าอย่าไปเปิดในกลางป่า
 ให้มันถึงพาราแล้วเจ้าถึงค่อยเปิด
 ฝ่ายจันทโครพรับผอบจากเจ้าตา
 ทูลลอยถอยลาออกลงจากศาลาทันใด
 บ่ายหน้ามุ่งตรงเข้าในดงป่าใหญ่
 เดินดินคนเดียวให้เปล่าเปลี่ยวในหัวใจ
 ฉันจะลองเปิดดูอะไรมันอยู่ข้างใน
 เปิดผอบดังผางพบนางแม่ทราวมวัย

สุดท้ายของการร้องแต่ละครั้ง

เหื่อยเอ๋ยเหื่อยนั้ให้พ่อหยุดพักเสียหน่อยลา
 ร้อยเอ๋ยร้อยซ้งให้พ่อหยุดนั่งเสียหน่อยลา
 พ่อฟังคำของฉนี้ว่าพ่ออย่าได้ฟังได้ไกรธ
 ผิดแล้วขอโทษโปรดแล้วฉนขอสมา

บทร้องเสวย

ว่ามาเอ๋ยมาแล้วเชิญให้พ่อเสวย
 เชิญให้พ่อเสวยตามคุ่นตามเคยของพ่อหนา
 มีทั้งเหล้ามีทั้งข้าวของควาเขาถมไป
 ไข่ต้มส้มมะรดเขาทำมาหมดทุกอย่างไป
 มีแกงปลาแกงปุมมีทั้งหมูชิ้นใหญ่
 (มีแกงปูแกงปลามีทั้งหมูชิ้นใหญ่)
 ปลากระเบนต้มยำเขาก็ทำมาถวาย
 ขนมหินแกงเผ็ดเขาทำมาเสร็จทุกอย่างไป
 ขนมหินน้ำยาเขาทำมาถวาย
 เขาทำมาถ้วนทุกอย่างไม่ได้ขัดขวางอะไร
 เชิญเสวยให้สำราญใจคำในวันนี้ของพ่อหนา
 เชิญเสวยของหวานให้สำราญในใจ
 มีมะพร้าวเหล้าตาลของหวานเขาถมไป
 กล้วยอ้อยขนมต้มมีทั้งขนมใส่ไส้
 กงเกียนชะมดโธชะรสชุดใหญ่
 ขนมหีบยกขนมกวนเขาทำมาถ้วนทุกอย่างไป
 ข้าวตอกน้ำกะทิเขาประณีตมาถวาย
 มีขนมบัวลอยมันน้อร้อยเสียดจริงหลา
 มีขนมถ้วยฟูมันช่างน่าดูเสียดจริงลา
 ถั่วดำต้มน้ำตาลมันน้อรับประทานเสียดจริงลา
 ผลไม้มากมายเขาดั่งเรียงรายไว้ข้างหน้า
 เชิญเสวยให้สำราญใจคำในวันนี้ของพ่อหนา
 เชิญเสวยบุหรืหมากเมียงเขาดั่งเรียงไว้คอยทำ
 เชิญเสวยให้สำราญในคำในวันนี้ของพ่อหนา

บทร้องส่งเจ้า-รับเจ้าระหว่างประกอบพิธี

ส่งเอ๋ยส่งพ่อส่งด้วยช้างด้วยม้า
 ส่งด้วยช้างกระสานกล้ำกระโจมเงินกระโจมทอง
 (ส่งเอ๋ยส่งพ่อส่งด้วยวัวด้วยเกียน
 ไปเสียเถิดพ่อคัวเขียนตัวฉันน้อยจะกลับมา)
 เอาจงค์นี้ไปส่งองค์อะไรจะลงมา
 -พ่อเจ้าบ้านแกลวกกล้าตัวพ่อข้าเมื่อไหร่
 -พ่อหลักเมืองแกลวกกล้าตัวพ่อข้าเมื่อไหร่
 -พ่อปู่ลายแกลวกกล้าตัวพ่อข้าเมื่อไหร่
 -พ่อขุนทองแกลวกกล้าตัวพ่อข้าเมื่อไหร่
 -พ่อหลวงเพชรพ่อขี้หังส์พ่อหลวงคงขี้ม้า
 พ่อหลวงหงส์พ่อใจกล้าขี้ม้ากระโจมทอง
 พ่อหลวงราชพ่องามผ่องพ่อก็ย่องเข้ามา)
 การงานของเขาหาจะลงให้ข้าอยู่ทำไม
 (การงานของพ่อเองพ่อเอ๋ยจะเกรงไปคำใคร)
 เร่งเอ๋ยเร่งเร็วพ่อทองพันเปลงพ่ออย่าช้า
 ไ้ครั้นจะขึ้นพ่ออย่าหลงไ้ครั้นลงพ่ออย่าช้า
 การงานของพ่อเองพ่อเอ๋ยอย่าเกรงไปคำใคร

(จากนั้นก็เชิญลุกขึ้นรับและเสวยทุกองค์)

(เฉพาะองค์ที่สี่องค์พร้อมกัน)

พ่อมาชมหิ้งพ่อมาชมหอชมทั้งช่อดอกไม้
 พ่อมาชมหิ้งพ่อมาชมฝาทั้งศาลาบาไล

บทประกาศเจ้า

รับเอ๋ยรับเจ้าฉันจะรับให้ทุกองค์
 ขอเชิญให้พ่อมาลงทุกองค์เจ้าเทเวลา
 องค์อะไรท่านเป็นใหญ่ช่วยขับช่วยไล่กันลงมา
 องค์อะไรท่านเป็นน้อยให้ขับให้ถอยกันลงมา
 องค์อะไรอยู่เบื้องบนให้ขึ้นให้ชมกันลงมา
 องค์อะไรท่านอยู่เบื้องล่างอย่าขัดอย่าขวางเขาเลยหนา
 เชิญคุณพ่อเจ้าบ้านช่วยเบิกด้านให้ด้วยหนา
 อ่างเอ๋ยอ่างเชิญคุณพ่อทั้งแปดทิศ
 องค์อะไรท่านศักดิ์สิทธิ์ให้มาทำเชิงลา
 เชิญคุณพ่อยุ่ต้นไม้ใหญ่อยู่ที่ไทรสาขา
 เชิญเสด็จลีลาลงมาด้วยช้างงาใหญ่
 เชิญพ่อลงให้จงได้วันนี้จะถวายเชิงลา
 พ่อสามร้อยยอดฟองามปลอดปลิดคุณพ่อมิฤทธิ์เป็นหนักหนา
 เชิญพ่อเขาตะเกียบเลียบแม่น้ำพระคงคา
 เชิญพ่อสามก้อนฟองามฉล้าพ่อยุ่ในน้ำพระคงคา
 เชิญมารับเครื่องทรงที่เขาบรรจงถวาย
 เชิญมารับเครื่องทรงที่เขาบรรจงไว้คอยท่า
 เชิญพ่อลงให้จงได้ฉันจะถวายเชิงลา
 เชิญพ่อเขาน้อยเขาใหญ่ช่วยขับช่วยไล่กันเข้ามา
 เชิญคุณพ่อบ้านม่วงโตนดหลวงหนองศาลา
 ห้วยขวางชะอำช่วยชักช่วยนำกันเข้ามา
 เชิญมารับเครื่องทรงที่เขาบรรจงไว้คอยท่า
 เชิญมารับเครื่องทรงที่เขาบรรจงไว้ถวาย
 เชิญมาลงให้จงได้ฉันจะถวายเชิงลา
 เชิญคุณพ่อหลักเมืองตัวพ่อรุ่งเรืองเป็นหนักหนา
 เชิญพ่อเขาตะเคราช่วยเร่งช่วยเร่งกันเข้ามา
 เชิญพ่อเขาย้อยฟองามปลอดปลิดตัวพ่อมิฤทธิ์เป็นหนักหนา
 เชิญมารับเครื่องทรงที่เขาบรรจงถวาย
 เชิญมารับเครื่องทรงที่เขาบรรจงไว้คอยท่า
 เชิญพ่อลงให้จงได้ฉันจะถวายเชิงลา
 เชิญคุณพ่องามชื่นพ่อยุ่บนพื้นพระนพผา

เชิญคุณพ่อกำลังอาบน้ำอยู่ในน้ำพระคงคง
 คุณพ่ออยู่ในห้วยในหนองอยู่ในช่องหินผา
 เชิญมารับเครื่องทรงที่เขาบรรจงถวาย
 เชิญมารับเครื่องทรงที่เขาบรรจงไว้คอยท่า
 เชิญพ่อลงให้จงได้ฉันจะถวายเชิงลา
 รู้จักหรือไม่รู้จักให้พ่อชวนชักกันเข้ามา
 ฉันจะเชิญให้หมดสิ้นทั้งแผ่นดินและแผ่นฟ้า
 (ประกาศชั้นดินให้ได้ยินถึงชั้นฟ้า)
 มาเอ๋ยมาแล้วให้คุ้มเกศรักษา
 คุ้มเกศรักษาทั้งลูกเล็กและหลานน้อย
 ขอให้ความไข้ของเขาถอยตั้งแต่นี้ไปเถิดหนา
 มาเอ๋ยมาแล้วให้พ่อเสวยตามคุ่นตามเคยของพ่อนา
 มีทั้งเหล้ามีทั้งข้าวของดาวเขาถมไป
 ไข่ต้มต้มมะรตเขาทำมาหมดทุกอย่างไป
 มีแกงปลาแกงปูมีทั้งหมูชิ้นใหญ่
 (มีแกงปูแกงปลามีทั้งหมูชิ้นใหญ่)
 ปลากระเบนต้มยำเขาก็ทำมาถวาย
 ขนมหินแกงเผ็ดเขาทำมาเสร็จทุกอย่างไป
 ขนมหินน้ำยาเขาทำมาถวาย
 เขาทำมาถ้วนทุกอย่างไม่ได้ขัดขวางอะไร
 เชิญเสวยให้สำราญใจค่าในวันนี้ของพ่อนา
 เชิญเสวยของหวานให้สำราญในใจ
 มีมะพร้าวเหล้าตาลของหวานเขาถมไป
 กล้วยอ้อยขนมต้มมีทั้งขนมใส่ไส้
 กงเกียนชะมดโอชะรสชุดใหญ่
 ขนมหีบขนมหวานเขาทำมาถ้วนทุกอย่างไป
 ข้าวตอกน้ำกะทิเขาประณีตมาถวาย
 มีขนมบัวลอยมันนาร่อยเสียจริงหลา
 มีขนมถ้วยฟูมันช่างน่าดูเสียจริงลา
 ถั่วดำต้มน้ำตาลมันนารับประทานเสียจริงลา
 ผลไม้มากมายเขาตั้งเรียงรายไว้ข้างหน้า
 เชิญเสวยให้สำราญใจค่าในวันนี้ของพ่อนา

เชิญเสวยบุหรืหมากเมี่ยงเขาตั้งเรียงไว้คอยท่า
 เชิญเสวยให้สำราญในค่ำในวณนี้ของพอนา
 พอหงส์ทองท่านนั่งอยู่ช่วยลบบัญชีเสียเถิดหนา
 ขอให้ขาดกันทั้งสัญญาทุกคำฉันว่าทุกคำไป
 สิบบนเอาออกเป็นกลุ่มให้เอาไปสูมในกองไฟ
 เอาไปทิ้งที่ในห้วยหรือที่ในหนองหรือที่ในช่องน้ำไหล
 ส่งเอ๋ยส่งพอส่งด้วยช้างด้วยม้า
 ส่งด้วยช้างกระสานกลักกระโจมเงินกระโจมทอง
 (ส่งเอ๋ยส่งพอส่งด้วยวัวด้วยเกียน
 ไปเสียเถิดพอคัวเขียนตัวฉันน้อยจะกลับมา)
 จะจัดทัพสี่ทัพไปส่งถึงรั้วถึงวังของพอนา
 ให้เขาอยู่เย็นเป็นสุขทุกวันเวลา
 ความเจ็บอย่ารู้ได้ความไข้อย่ามีมา

บทร้องเชิญผี

เติมเอ๋ยเติมที่ท่านเจ้าเรือนลัมไซ้
 หาเจ้ามาลงหาคนทรงมาทนาย
 มาเอ๋ยมาทนายว่าต้องแต่สิบบน
 เกล้าเหล่าเหล่าไหขอให้ความไข้เขาคลายเคลื่อน
 ต้องแต่ผีเรือนเขาจะแก้สิบบน
 สิบเอ๋ยสิบบนบ่นไว้หนักไว้หนา
 รอไว้ช้าไว้นานมันน่ารำคาญเสียจริงลา
 บนพ้อว้าวห้าขายยังเอาแม่ว้าวอีกห้าแสน
 เอาว้าวจริงไม่ได้เอาแป้งมาทำแทน
 บนแม่ว้าวห้าแสนเขาจะแก้สิบบน
 เขาจะแก้สิบบนให้พ้นกังวลของเขาลา
 ตั้งเอ๋ยตั้งตันตั้งด้วยหญ้าขัดม้อน
 ตั้งด้วยนายนิมนต์ก่อนทุกองค์เจ้าเทเวลา
 นายนิมนต์เข้าเป็นคนตันให้เลื่อนสะหลนในโลกา
 นายนิมนต์เขาเป็นคนใหญ่ให้ขับให้ไล่กันเข้ามา
 นายนิมนต์เขาเป็นคนน้อยให้ขับให้ถอยกันเข้ามา

เขาจะทำให้หายเหตุตามเพศแต่ก่อนมา
 เขาจะทำให้หายไข้คลายผีเรือนของเขานา
 เข้าเอ๋ยเข้าท่านเขาวานมาจุดเทียนให้
 การจุดเทียนแล้วเทียนแก้วก็เด่นอยู่ยับยิบ
 เทียนเอ๋ยเทียนยามเวียนแต่ปากถาดทอง
 การติดเข้าต้องส่องไปก็ส่องมา
 เวียนเอ๋ยเวียนเทียนเวียนข้างซ้ายไปหาขวา
 เวียนไปเวียนมาเวียนให้ได้ทั้งสามรอบ
 ทำให้ถั่วระบอบทำให้ชอบมาพากล
 เวียนให้ได้สามหนให้พ้นกังวลของเขาลา
 เทียนเอ๋ยเทียนยามเวียนแต่ปากขันทอง
 การติดเข้าต้องส่องไปก็ส่องมา
 เวียนเอ๋ยเวียนเทียนเวียนข้างซ้ายไปหาขวา
 เวียนไปเวียนมาเวียนให้ได้ทั้งสามรอบ
 ทำให้ถั่วระบอบทำให้ชอบมาพากล
 ทำให้ได้สามหนให้พ้นกังวลของเขานา
 เคล้าเอ๋ยเคล้าเหล่าหีบถั่วเหล่ามายืนให้
 เมื่อหีบถั่วเหล่าของพ่อผัวและแม่ผัว
 โอ้แม่ทองงามทั่วตัวแม่ข้าเมื่อไหร่
 หีบเอาแบ่งให้ทาหิบน้ำมันมาให้ใส่
 หีบข้าวสารส่งให้แล้วโปรยออกไปเสียข้างฝา
 สิบนิ้วไหว้พระหวังว่าจะมีคนชม
 สิบนิ้วพนมถวายบังคมเหนือเกศา(เกศี)

บทร้องช่วงรำผี

เอ๋ยชุดเผือกเอ๋ยชุดมัน
 ชุดได้แบ่งกันตามประสาเด็ก ๆ
 ชุดได้หัวใหญ่แบ่งให้หัวเล็ก
 ตามประสาเด็ก ๆ สนุกใช้น้อยเมื่อไหร่
 ร้อยเอ๋ยร้อยซึ่งให้น้องหยุดนั่งเสียก่อนลา
 (น้องเอ๋ยน้องรักให้น้องหยุดพักเสียก่อนลา)

(ที่เอ๋ยที่รักให้น้องหยุดนั่งเสียก่อนลา)
 หยิบเอาแป้งให้ทาหยิบน้ำมันให้ใส่
 หยิบข้าวสารส่งให้แล้วโปรยออกไปข้างฝา
 ลูกขึ้นแต่งตัวหน้อยเอ๋ยลูกขึ้นแต่งตัวเสียหน้อยลา
 สิบนิ้วพนมถวายบังคมเหนือเกศา(เกศี)
 ตั้งจิตให้ได้ตั้งใจไว้ให้ดี
 (ตั้งจิตให้ได้อย่าหวนไปและหวนมา)
 ฉันจะเชิญฝูงผีฝูงญาติวงศ์พงษ์พันธุ์
 เชิญมาทั้งเหล่าเชิญตัวเจ้ามาทั้งพันธุ์
 หัวเอ๋ยหัวหน้าลงมาให้พร้อมเสมอกัน

ผีเรือนอาจมาลงคุยกับลูกหลาน

มาให้พร้อมเสมอกันคำในวินนี้ะน้องหนา
 เชิญเอ๋ยหัวหน้าลงมาให้พร้อมเสมอกัน
 ใจพี่เต้นบึก ๆ นึกว่าน้องไม่มา
 พอพี่เหลือบเห็นหน้าขอเชิญน้องอำมมอรา
 (มาเอ๋ยมาแล้วขอเชิญอำมมอราไป)
 รำไปเถิดน้องรำฉันจะทำเพลงให้

อาจรำแคน รำลิเก รำหนังตลุงหรือ พม่ารำขวาน

เสียเอ๋ยเสียตายแขนซ้ายไม่สู้อ่อน
 ให้พระบิดาบวชมาตัดแขนของน้องไว้
 ขอน้ำมันให้ฉันสักขวดนวดแล้วจะลงไฟ
 ให้แขนน้องอ่อนสาหลายชอบใจฉันแล้วแลหนา
 น้องมารำแต่ข้างซ้ายฉันมองคล้าย ๆ มโนรา
 น้องมารำแต่แขนข้างขวาฉันได้ห้าตำลึงทอง
 ไม่ให้น้องเศร้าหมองแม่ nol ละอองรำดี
 น้องมารำเพลงขอมพี่จะกล่อมด้วยเพลงไทย
 น้องมารำเพลงเหนือพี่จะเจือด้วยเพลงใต้
 น้องมารำถวายถวายเจ้าเทเวลา

อาจารย์บพ

กาเอ๋ยกาเหว่าไขให้แม่กาพัก
 แม่กาก็หลงรักคิดว่าลูกในอุทร
 คาบเอาข้าวมาเผื่อคาบเอาเหยื่อมาป้อน
 ถนอมไว้ในรังนอนซ่อนเหยื่อมาให้กิน
 ปีกเจ้ายังอ่อนท้อแท้จะหัดสอนบิน
 อีแม่กาพาไปกินที่ปากน้ำพระคงคา
 ดินก็เหยียบสาหร่ายไ้ปากก็ใช้หาปูปลา
 กินกึ่งกินกินก้างกินหอยกระทั้งแมงดา
 อิ่มแล้วโผมาจับที่ต้นหว้าโพธิ์ทอง
 ยังมีนายพรานหัวล้านก็จ้องมอง
 ยกปืนขึ้นส่องหมายจ้องแม่กาดำ
 อีกตัวหนึ่งว่ามาตัมอีกตัวหนึ่งว่ามาย่า
 กินนางแม่กาดำคำวันนี้ไ้แม่เนา

บทร้องข้ามห้อง

ว่าแลเอ๋ยแลดูหลวงราชครูจะเยื้องย่อง
 ว่าแลเอ๋ยแลดูหลวงราชครูจะข้ามห้อง
 ว่าแลเอ๋ยแลดูหลวงราชครูจะเยื้องย่อง
 ว่าแลเอ๋ยแลดูหลวงราชครูจะข้ามห้อง
 (ว่าแลเอ๋ยแลดูหลวงราชครูจะเยื้องย่อง
 ว่าแลเอ๋ยแลดูหลวงราชครูจะข้ามห้อง)
 ว่าข้ามเอ๋ยข้ามห้องย่องไปก็ย่องมา
 ข้ามให้ได้สามคราตามธรรมเนียมเข้าว่าไว้
 ข้ามมาข้ามไปพ่อข้ามให้ได้ทั้งสามหน
 ทำไม่ชอบกะตาผีทำไม่ดีกะตาคน
 พ่อข้ามให้ได้สามหนให้พ้นกังวลของเขาลา
 เขาจะได้นับถือจะได้เลื่องลือกันกันไป
 ทำให้เป็นสิริเอ๋ยทำให้เป็นสมมงคล
 พ่อข้ามให้ได้สามหนให้พ้นกังวลของเขานา
 เหนื่อยเอ๋ยเหนื่อยนักให้พ่อหยุดพักเสียก่อนนา

ร้อยเอ้อยร้อยซังให้พอหยุดนั่งเสียก่อนลา

ว่าเขยเอ้อยเขยเขยให้รีบแต่งตัวเข้ามา

วันดีวันกล้าเรามาเล่นเสียด้วยกัน

เรามาเล่นเสียด้วยกันสนุกใช่น้อยไปเมื่อไหร่

เทียนเอ้อยเทียนยามติดแต่ท้ายสำเภา

ติดเข้าเกิดหน้าเจ้าไปรับเอาท้าวผ่านวัง

อีกทั้งมาแลอยู่ข้างหน้าอีกทั้งมาลายุ่งข้างหลัง

เด็กเอ้อยเด็ก ๆ ให้รีบเอาพายมาลงเรือ

น้ำมันขึ้นอยู่ลาดเหนือไปรับเอาท้าวผ่านวัง

ให้มาถึงฝั่งพระคงคา

เรือเอ้อยเรือเล่นมันยาวสามเส้นสิบห้าวา

จอดไว้ที่หน้าท่าคนเขาก็กองเต็มลำ

พายดำพายแดงเปรียบเหมือนแสงแดงแทง

พายเรือเอ้อยพายเรือยับ ๆ ไปรับเอานานสิบสอง

เรือมันล่มจมคว่ำที่ปากน้ำแม่กลอง

เสียเงินเสียทองตัวของพี่ชายไม่คิด

ยังเหลือแต่ผ้าเช็ดหน้าของเจ้าพระยาตีนติด

ยังเหลือแต่ปลาสดติดแต่ท้ายเรือมา

ยังเหลือแต่ผ้าเช็ดหน้าของเจ้าพระยาหงส์เอย

เรือเอ้อยเรือใครเอ้าพายมาโน่นแน่ะ

เรือเจ้าโชนหมื่นกล้าเรือพระยาโสรี

สองข้างแคมเรือแกะด้วยรูปนางเขน

เรือเจ้าโชนโสรีเอาพายมาจะตกเบ็ด

ปลาเล็กปลาน้อยมันตอดแต่เหยื่ออยู่เย็น ๆ

ไ้ปลาจารเม็ดมันตอดแต่เบ็ดอยู่แสนเพลีน

อยู่ท้ายพะเนินนาเอย

เรือเอ้อยเรือเล่นยาวสามเส้นสิบห้าวา

เรือแรกเขาซื้อมาสาวน้อยก็ล้มไ้

ข้างหัวะบนเปิดข้างท้ายจะบนไ้

ข้างหัวจะลั่นฆ้องข้างท้ายจะรองด้วยปืนไฟ

ข้ามห้องไปไ้ได้กลับมาเล่นโยไอ้แม่นา

เรือเอ้อยเรือน้อยท้องมันย้อยอีผุ

ท้องมันทะลุตัวพี่จะกรุปะเอา
 พี่จะตีชันนำให้มันโตเท่าหัวเขา
 พี่จะติดเรือเจ้าไอ้เรือขี้อายแม่เนา

เรือเอ๋ยเรือแจวเรือตะกั่วมันน้อยๆ

รากแหนรากอ้อยย้อยมาปิดแต่ปากคลอง
 ถอยเรือเข้าไปให้ชัศแห่งปลาสดที่กลางหนอง
 ถ้าไม่ได้เต็มช่องไม่ละไมว่างเสียเลยลา

เรือเอ๋ยเรือน้อยแม่สร้อยกะทุกเพียบ
 คนทั้งหลายเขาเล่นเลียบแม่สร้อยก็ถมข้างวัง
 ถ้าเรือของเจ้าจมใครหรือจะช่วยเจ้าดำ
 พี่ก็เห็นเต็มลำติดใจพี่กลัวแลนา

แล่นเอ๋ยแล่นเรือแล่นด้วยใบพระลายัน
 ผูกคนทั้งหลายนั้นเขาก็แล่นด้วยใบผ้า
 พวกเราทั้งหลายลงมาในเรือกันยา
 เขาจะทำให้หายเหตุมาเพศแต่ก่อนมา
 เข้าจะให้หายไข้คล้ายผีเรือนของเขาลา

เชือกชักเอ๋ยพันเกล้าเอาแต่เรือไปขึ้นโรง
 คนโถ่คนโถ่คราวนี้จะเล่นอะไร
 ร้องเอ๋ยร้องอ้ำหมอบเปิดและหมอบไก่อ
 ฉวยเชือกป่านได้ว่าเราจะไปภูเขาเถื่อน

เดือนเอ๋ยเดือนหกไอ้ฝนตกหัดท้ายเขื่อน
 เอาพलयพยงค์ไปเข้าเขื่อนได้เดือนแล้วสิบห้าวัน
 อยู่ข้างหลังต่างจิตก็ต่างกัน
 เจ้าจะทาแป้งกระแจะหรือจะทำจวงจันทร์
 มันเป็นเหตุไปเสียทั้งนั้นขวัญเมืองของพ่อนา
 เปิดแห้งไก่อแห้งเขาก็แต่งให้มา
 ปลุกศาลเพียงตาไปรตนาตันไม้
 เสียของกลางไพรเรามาเสียไก่อที่หนทาง
 เสียของคล้องช้างไว้กับสมอแก่

คล้องเอ๋ยคล้องช้างในระหว่างป่าตัน
 คนเขาร่ำลือเสียมาว่ารูปมันงามล้นพัน
 ออกจากป่าตันกลับมานวลเสียแม่เนา

คล้องเอ๋ยคล้องช้างคล้องระหว่างมโนรมย์
 ไฉ้ตะโกพนมตอกอยู่แล้วเป็นพวง
 คล้องช้างมาได้เอาไปเป็นช้างหลวง
 คล้องจากภูเขาควงกลับมาหาเสียนวลแม่นา
 คล้องเอ๋ยคล้องช้างคล้องในระหว่างภูเขายีว
 ไฉ้เฒ่าแกเข้างเตียวมันไล่ผีมาอยู่ฉุดๆ
 วงมันสะหวัดไถ่กันนั้นเล่าจะจ้วงแทง
 ใจพี่เต็นลึกๆพี่พลิกขึ้นต้นมะยมแพง
 รอดจากช้างแทงกลับมาหานวลแม่นา
 คล้องเอ๋ยคล้องช้างคล้องในระหว่างแม่เปือ
 พี่แลเห็นฝูงเนื้อที่แทบจะกินยาตาย
 ไฉ้ตัวมันโตเท่าแผ่นดิน
 ไฉ้ตัวมันโตเท่าแผ่นทราย
 ปายุงปายางและคูช่างไสว
 ข้ามห้วยเหวผาข้ามพนาไพร
 คล้องเอ๋ยคล้องช้างคล้องในระหว่างขั้วหวาย
 ข้ามทองภูเขายีวข้ามไพรพทุกษา
 ตัวพี่ไปแล้วกลับมาหาน้องที่ในไพร
 พี่แทบจะกินยาตายเสียด้วยแม่พลายพยงค์เอ๋ย
 ติดแล้วโหยมาติดแล้ววา
 ถูกแล้วโหยมาถูกแล้ววา
 เด็กเอ๋ยเด็กเอ๋ยรีบเอาพลายพยงค์ไปลงท่า
 เอาทรายขั้ดงาให้ขาวเป็นภูดอกไม้
 ไฉ้พลายพยงค์ตัวกล้ำมันวิ่งไปแทงประตูลัย
 สองขอสามขอตัวพี่ก็เหินยวมันไม่ไหว
 มันวิ่งไปแทงประตูลัยกลับมาเป็นโทษเสียแล้วลา
 พลายแก้วของพ่อนี้เอ๋ย
 จะลืมดงลืมป่าทางหญ้าปล้องลืมทั้งหนองน้ำใส
 ไฉ้กะแยจะลืมรูตุดตู่จะลืมโพรงไม้
 ไฉ้กระต่ายจะลืมแปลง
 ช้างน้อยจะลืมแขนงไผ่

น้ำเอ๋ยน้ำใสพลายแก้วก็แรงกิน

แห้งแล้วเห็นดินพลายแก้วก็แรงอาบ
 แห้งแล้วเห็นหาดพลายแก้วก็แรงอม
 แห้งแล้วเห็นตมพลายแก้วก็แรงดื่ม
 แห้งแล้วไม่ลืมพลายแก้วของพ่ออา

พลายแก้วของพ่อนี้เอ๋ย

พ่อเคยเข้าแต่โรงนอกพ่อเคยออกแต่โรงใน
 พ่อจะอยู่กระไรได้พลายแก้วของพ่ออา
 เกี้ยวหญ้าม่าป้อนช้างน้อยก็ไม่กิน
 ช้างน้อยไม่กินคิดถึงถิ่นพระมารดา
 เสียเงินเสียทองมาเสียไว้ที่กลางป่า
 กลางทุ่งสะหมวดหญ้าม่ากลางป่าสลักด้วยต้นไม้
 พ่อจะอยู่กระไรได้พลายแก้วของพ่ออา
 พ่ออยู่กระไรได้เอาแต่ช้างไปขึ้นโรง

เหนื่อยเอ๋ยเหนื่อยนักให้พ่อหยุดพักเสียหน่อยลา
 ร้อยเอ๋ยร้อยซึ้งให้พ่อหยุดนั่งเสียก่อนนา

ร้องเอ๋ยร้องอ้ำพ่อหล่อแก้วพ่อหล่อทอง

สององค์พี่น้องพากันไปต่อไก่
 เข้าป่าออกดงเข้าในพงออกไพร
 หยิบหม้อน้อยเข้ามาใส่ไถ่
 คำไหนเราอนนั้นเอ๋ย
 ไก่เอ๋ยไก่ขาวไก่มันเยียวอยู่เข้าชี
 หยิบสีฟันเข้ามาให้สี
 หยิบเอช้นพืมาบ้วนปาก
 พี่แลดูเชียนเชียนนั้นก็ไหลหลาก
 พี่จะแลดูหมากหมากนั้นทลายอ่อนเอ๋ย
 จีบหมากใส่นมจะให้พ่อรอไปต่อไก่
 ต่อเอ๋ยต่อไก่ต่อเสียให้ยั้งรุ่ง
 หยิบเอากลึงเข้ามาแขวนคอ
 หยิบเอาไก่ต่อมาคาดพุง
 หยิบข้าวสารมาใส่ถุง
 คำไหนเราอนนั้นเอ๋ย

ต่อเอ๋ยต่อไก่ต่อที่หัวไร่นางแพง

ตัวพี่ชายอยากน้ำแวะเข้าไปจะของแดง
นางเอี้ยงนางแพงหยินเอาแดงมายืนให้
พี่ขอแดงโมน้องมาให้แดงไทย
พี่จะกินกระไรให้หายอยากน้ำเสียเลยลา

ต่อเอี้ยงต่อไก่ต่อที่หัวไร่นางทองดี
ตัวพี่ชายอยากยาจะแวะเข้าไปขอไฟจุดบุหรี
นางเอี้ยงนางทองดีหีบบุหรีมายืนให้
บุหรียอดจากมันแก้เปรี้ยวปากได้สุดใจ

ต่อเอี้ยงต่อไก่ต่อที่หัวไร่นางเพื่อน
ไก่แก้วคงเหมือนไก่เจ้าพญาลอ
จับ ๆ ล่อ ๆ ล่อสร้อยให้ชนกัน
อวดอ้างว่าดีทำไม่ไม่เอามาพนัน
ไก่เจ้าชนกันมันหน้าเสียแล้วแลนา
เชือกชักพันเกล้าเอาแต่ไก่ขึ้นโรง

เอ้อเหยเหี้ยยมอดเหี้ยยวตาบอดพาไก่กูไป
เอ้อเหยเหี้ยยวลายไอ้เหี้ยยวลาย
เหี้ยยวชีลายพาไก่กูไป

คุณพ่อซอณักคุณแม่ซอณปลา
ซอณไปซอณมาพี่ชายรับเอา
เอ้อเหยจับปูๆ ใส่ข้อง
อีกตัวหนึ่งลองเจ้าน้องเอี้ยงเจ้าน้องอา
ไม่ต้องเสียลาที่จุกจิก
ແຫງແຂ່ງແຫງขาไปจิมน้ำพริก
พี่จะกินเสียดิบหวังว่าพี่เจ้าน้องอา
ได้ผักได้ปลาสุพาไปขึ้นแต่เรือนแม่
การน้ำถึงร้อนไม่ให้ใครแก้
บ่าวน้อยจะสุพาได้ผักได้ปลา
สุพาไปขึ้นแต่เรือนเมีย
การน้ำถึงเรือนไม่ให้ใครเสีย
บ่าวน้อยจะสุมา

ตะตึงเนงกะต้อยตึงเนา
ใครไม่รู้่ว่าพ่อได้เขน
พ่อได้เขนแล้วพ่อได้เขนแล้ว

ได้เขนไยแก้วออกไป

ครึ้นเอ๋ยครึ้นหลวงในมาลิมเขน
กล่าวไปถึงหัวเลนหยิบเอาเขนมาขึ้นให้
พ่อขอยืมเขนใหญ่ขวัญเมืองมาให้แต่เขนน้อย
ได้เขนยายสร้อยย้อยกับมือของพ่อลา
เชือกชักพันเกล้าเอาเขนไปขึ้นโรง

เทียนเอ๋ยเทียนยามติดแต่ปลายดาบแก้ว
การติดเข้าแล้วหลวงราชครูจะชมฝอย
เอาพ่อชมฝอยเอาแม่ชมฝอย
ชมให้บ่อยชมฝอยไม่ไผ่
ชมมาชมไปให้ได้สามหน

เอาพ่อเกล้าไห้เอาแม่เกล้าไห้
เกล้ามาเกล้าไปเกล้าไห้ได้สามหน
เอาพ่อเหยียบไห้เอาแม่เหยียบไห้
เหยียบมาเหยียบไปเหยียบไห้ได้ทุกลูก
เหยียบไปให้ลูกทุกลูกไหลา

เอาพ่อเหยียบกรวดเอาแม่เหยียบทราย
เหยียบลูกเขาดายเหยียบยายเฒ่าแก่
เหยียบยายเฒ่าแก่เขาแห่ยายมา
พอถึงป่าช้าเขาวางยายลง
คนในอย่าออกดอกไม้ยายบาน
เหนียงยานๆเหมือนเหนียงนกระทุง
เล่นกันคืบยันรุ่งให้ฝุ่นมันฟุ้งเข้าตา

รบทัพเอยสามสบ
มารบด้วยท้าวกระเวน
ศึกษาพ่อหลวงงาข้าจะรบให้สิ้นเกณฑ์
รบด้วยท้าวกระเวนมาย้อยกับมือของพ่อลา

ครึ้นเอ๋ยครึ้นๆเมืองโคราชเสมา
รบกันในกลางป่ารบกันด้วยท้าวพระยาไสย
ถอยหลังเอยถอยที่ถอยหนีก็ถอยไล่
ถอยมาถอยไปถอยไห้ได้สามรอบ
ทำให้ถั่วระบอบทำให้ชอบมาพากล
ถอยไห้ได้สามหนให้พันกังวลของเขาลา

ถอยให้ได้สามหนให้พ้นกังวลของเขาลา
 ทำให้ไม่ชอบกะตาผีทำไมดีกะตาคน
 ถอยให้ได้สามหนให้พ้นกังวลของเขาลา
 ทำให้เป็นสิริเอ๋ยทำให้เป็นสมมงคล
 ถอยให้ได้สามหนให้พ้นกังวลของเขาลา
 ทำให้ถวนระบบทำให้ชอบมาพากล
 ถอยให้ได้สามหนให้พ้นกังวลของเขาลา
 ถอนหลังเอ๋ยถอยหนีถอยตีก็ถอยล่า
 ถอยไปถอยมาถอยให้ได้สามหน
 ถอยให้ได้สามหนให้พ้นกังวลของเขาลา
 เชือกชักพันเกล้าเอาแต่ดาบไปขึ้นโรง

บทขับกฐนิ

สิบนิ้วจะขอพนมกัมเกศี ฉันจะไหว้พระกฐนิเจ้าที่กฐนิอ้ายกฐนิยี่ กฐนิสามกฐนิสี่กฐนิ
 เงินและกฐนิทอง ให้แม่มัดเงินเท่ามัดตอกมันทองเท่ามัดไต้ มัดกลิ้งทิ้งไว้ใต้เตียงแม่
 เจ้าของงาน ให้แม่ครัวชั้นนอกวิ่งไปบอกแม่ครัวชั้นใน ต่อยปุกร้ามใหญ่ใส่รางวัลขุนช้าง
 เสาวเรือนของแม่แต่ละต้นช้างเจ็ดตัวเข้ามาลาก เจ้าเงินเข้ามาลากลากเอากุลาเข้ามาชัก

ขอเชิญพระอินทร์พระพรหมท่านจงลงมาอวยพร แล้วถอดบรรทัดดีทองขัดชั้น
 ละวาสองวา แม่จึงแล่งเอาแล้วเข้ามาทำฝา แล่งเอางาเข้ามาทำพานัก ทำเป็นกงจักรดาด
 ไปด้วยตะกั่ว ถึงฝนจะตกสักร้อยห้า หลังกาแมกก็ไม่รู้รั่ว เพราะดาดไปด้วยตะกั่ว หัวจั่ว
 สวมไปด้วยทองย้อย หน้าต่างของแม่ฉันจะแลดูเหมือนหิ้งห้อย เพราะดาดไปด้วย
 ทองย้อย บุญของแม่ช่างน่าเลื่อมใส ต่างคนแขนสวยถือกรวยดอกไม้ กรวยเล็กกรวย
 ใหญ่กรวยเงินและกรวยทอง

แม่ฉันไปอาบน้ำในท่า ให้มีคนถือแป้งไปให้ท่า ถือน้ำมันไปให้ใส่ เงินทองของ
 แม่ฉันจะนับก็ช้า ให้พวกทาสทาสมาตักตวงไว้ในคลัง ดันเงินทองแก้วแหวนแสนจะมีค่า
 ให้แม่มีเรือสำเภาสักแปดเก้าล่า มาจอดทอดประจำอยู่ที่หน้าท่า สำหรับส่งผ้าผ่อนอยู่ฮึด
 ฮือ ให้แม่มีช้างม้าโคกระบือ ผู้คนค่าไถ่อยู่เป็นก่ายกอง ให้แม่มีถุงเงินถุงทองก่ายกองอยู่
 เกื่อนกลาด อีกทั้งโรคโรคคาและพยาธิ ขออย่าได้มาเบียดเบียน

ขอให้ทั้งสองร้อยซึ่งจงตั้งความเป็นเพียร เลี้ยงพระบิดาตามารดาอายุ ถ้าแม่มี
 บุตรหญิงขอให้สอนง่าย ถ้าแม่บุญชายให้เป็นนายพล ให้เป็นโชฎกเศรษฐี ตั้งแต่นี้แม่
 อย่าได้รู้จน จะได้เอาไว้เลี้ยงตนเมื่อแม่ชรา ข้าหญิงข้าชายของแม่ฉันจะนับก็เป็นหมื่นๆ
 ขอให้อายุแม่ยาวยืน ดังสมุทระจะไหลอยู่ฟุ่มฟอง ให้แม่มีสำเภาเงินสำเภาทอง ก่ายกอง

อยู่ไสว แม่จงทำบุญไปอย่าได้ขาด แม่จงตั้งบาตรแก่พระสงฆ์ ถวายจีวรและสบงอัน
 เรียงราย ให้แม่มีส่วยข้าวมาจากเหนือ ส่วยเกลือมาจากอีสาน ส่วยน้ำตาลมาจาก
 เพชรบุรี แม่แม่ทำนาใส่ข้าวเหนียว ให้แม่ได้ข้าวใส่ยุ้งสูงเท่ายอดมะพร้าว แม่แม่ทำ
 นาใส่ข้าวเจ้า ขอให้แม่ได้ข้าวสูงเท่ายอดสน ให้แม่เป็นเศรษฐีตั้งแต่นี้แม่อย่าได้รู้จน จะ
 ได้เอาไว้เลี้ยงตนเมื่อแม่แก่ชรา ลูกหญิงจะได้เข้าไปหยอดข้าว ลูกชายนั้นเล่าจะได้เข้า
 ไปหยอดยา ให้แม่มีช้างม้าโคกระทิงมหัสยา อัสราฆ่ามึงทุกสิ่งสารพัน ตัสมิงกายเณเมื่อ
 ขณะนั้น ให้จุตภูมิเป็นสำคัญ เสี่ยงใครดีดีโทนสัน โห่ช่วยเอาอวยชัย

ร้องบทส่งคุณพ่อ

บทขับฝีออกจากงาน

ฉันจะขับฝีไปฉันจะส่งฝีไป
 ฝีญาติมารยาเกินแล้วให้เร่งออกไป
 สูดอยู่ที่ติดสูดอยู่ซ่งไม่ใหญ่
 ให้ชักชวนกันไปสูดอย่าได้กลับมา

บทพรนายนิมนต์

ก่อนจะจบจากจรฉันขอให้พรเจ้าของงาน
 ขอให้ท่านมั่งมีเหมือนพระกรุงสินชัย
 ขอให้ท่านปัญญาไวเหมือนพระมโหราศถ
 ขอให้ท่านมีน้ำใจอดเหมือนพระเตมียไ้
 ท่านจะนึกเอาแก้วขอให้แก้วไหลมากอง
 ท่านจะนึกเอาทองให้ทองไหลมาเทมา
 ให้รวยถึงถุงเงินแค่แขนถุงแหวนแค่ศอก
 จวนเวลัยจะได้เวลาฉันขอลาแล้วเอย

ภาคผนวก ข

งานปี-งานปีผีมืดทรงลั่น

พ.ศ. ๒๕๔๙

วันที่ ๒๘ เมษายน	งานปีผีมืดบ้านบ่อพราหมณ์
วันที่ ๒ พฤษภาคม	งานปีผีมืดบ้านบ่อพราหมณ์
วันที่ ๔ พฤษภาคม	งานปีผีมืดบ้านไสกระดาน
วันที่ ๖ พฤษภาคม	งานปีผีมืดบ้านปลายนา
วันที่ ๑๐ พฤษภาคม	งานปีผีมืดบ้านบ่อพราหมณ์
วันที่ ๑๑ พฤษภาคม	งานปีผีมืดบ้านบ่อพราหมณ์
วันที่ ๑๔ มิถุนายน	งานปีผีมืดบ้านทุ่งลม

พ.ศ. ๒๕๕๒

วันที่ ๑๒ มีนาคม	งานปี
วันที่ ๒๕ มีนาคม	งานปี
วันที่ ๒๔ เมษายน	งานปีผีมืดบ้านลาดโพธิ์
วันที่ ๒๘ เมษายน	งานปีผีมืดบ้านบ่อพราหมณ์(งานปีแฉกผญ.)
วันที่ ๒๙ เมษายน	งานปีผีมืดบ้านบ่อพราหมณ์(งานแฉกผญ.)
วันที่ ๕ พฤษภาคม	งานปีผีมืดบ้านไสกระดาน
วันที่ ๙ พฤษภาคม	งานปีผีมืดบ้านบ่อพราหมณ์(งานปีไฟ)
วันที่ ๑๐ พฤษภาคม	งานปีผีมืดบ้านบ่อพราหมณ์(งานปีเหม่ง)
วันที่ ๑๑ พฤษภาคม	งานปีผีมืดบ้านบ่อพราหมณ์(งานลูกสาวครูอ้อม)
วันที่ ๒๔ พฤษภาคม	งานปีผีมืดบ้านบ่อพราหมณ์(ลูกพี่ลูกน้องน้ำแมว)
วันที่ ๖ พฤษภาคม	งานปีผีมืดหัวหิน(นายมังกร มณีตัน พี่ชายผญ.)

งานปี-งานปีผีมืดทรงทิน

พ.ศ. ๒๕๔๑

เดือน ๖	ขึ้น ๑ ค่ำ	บ้านไสกระดาน	งานกลางคืน
	ขึ้น ๒ ค่ำ	-	
	ขึ้น ๓ ค่ำ	บ้านถิ่นปฐรา(นางนงค์)	งานกลางคืน
	ขึ้น ๔ ค่ำ	บ้านดอน	
	ขึ้น ๕ ค่ำ	บ้านหนองแขม	งานกลางคืน
	ขึ้น ๖ ค่ำ	-	
	ขึ้น ๗ ค่ำ	บ้าน.....(กระต่ายชำรุดอ่านไม่ชัดเจน)	
	ขึ้น ๘ ค่ำ	วันพระ	

เดือน ๗	ขึ้น ๙ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๐ ค่ำ	-	
	ขึ้น ๑๑ ค่ำ	บ้านไสกระดาน (นาง	งานกลางวัน
	ขึ้น ๑๒ ค่ำ	-	
	ขึ้น ๑๓ ค่ำ	-	
	ขึ้น ๑๔ ค่ำ	บ้านไสกระดาน	งานกลางวัน
	ขึ้น ๑๕ ค่ำ	วันพระ	
	แรม ๑ ค่ำ	บ้านเพรียง	งานกลางวัน
	แรม ๒ ค่ำ	-	
	แรม ๓ ค่ำ	บ้านไสกระดาน	งานกลางวัน
	แรม ๔ ค่ำ	บ้านลาดโพธิ์	งานกลางวัน
	แรม ๕ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก(นางโอบ)	งานกลางวัน
	แรม ๖ ค่ำ	-	
	แรม ๗ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	แรม ๘ ค่ำ	วันพระ	-
	แรม ๙ ค่ำ	บ้านเพรียง (ปราณบุรี)	
	แรม ๑๐ ค่ำ	บ้านลาดโพธิ์(นายท้วน)	งานกลางวัน
	แรม ๑๑ ค่ำ	บ้านใหม่	งานกลางคืน
	แรม ๑๒ ค่ำ	บ้านห้วยเสือ	
	แรม ๑๓ ค่ำ	ชิน จันทร์กระจำ	
	แรม ๑๔ ค่ำ	-	
	แรม ๑๕ ค่ำ	วันพระ	
	ขึ้น ๑ ค่ำ	-	
	ขึ้น ๒ ค่ำ	ดอนพลับ	งานกลางคืน
	ขึ้น ๓ ค่ำ	ดอนพลับ	งานกลางคืน
	ขึ้น ๔ ค่ำ	บ้านปลายนา	งานกลางคืน
	ขึ้น ๕ ค่ำ	ดอนพลับ	งานกลางคืน
	ขึ้น ๖ ค่ำ	ดอนพลับ	งานกลางคืน
	ขึ้น ๗ ค่ำ	ดอนพลับ	งานกลางคืน
	ขึ้น ๘ ค่ำ	วันพระ	
	ขึ้น ๙ ค่ำ	บ้านถิ่นปูลา	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๐ ค่ำ	บ้านถิ่นปูลา	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๑ ค่ำ	บ้านใหม่	งานกลางคืน

	ขึ้น ๑๒ ค่ำ	บ้านหนองเกตุ	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๓ ค่ำ	บ้านใหม่	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๔ ค่ำ	บ้านใหม่	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๕ ค่ำ	วันพระ	
	แรม ๑ ค่ำ	บ้านใหม่	งานกลางคืน
	แรม ๒ ค่ำ	บ้านอ่างน้ำ	งานกลางวัน
	แรม ๓ ค่ำ	บ้านบ่อพราหมณ์	งานกลางคืน
	แรม ๔ ค่ำ	บ้านดอนมะขามช้าง	งานกลางวัน
	แรม ๕ ค่ำ	บ้านเขาเต่า	งานกลางวัน
	แรม ๖ ค่ำ	บ้านดอนพลับ	งานกลางวัน
	แรม ๗ ค่ำ	บ้านไสกระดาน	งานกลางวัน
	แรม ๘ ค่ำ	วันพระ	
	แรม ๙ ค่ำ	บ้านหนองเกตุ	งานกลางคืน
	แรม ๑๐ ค่ำ	บ้านหนองเกตุ	งานกลางคืน
	แรม ๑๑ ค่ำ	-	
	แรม ๑๒ ค่ำ	-	
	แรม ๑๓ ค่ำ	-	
	แรม ๑๔ ค่ำ	-	
เดือน ๘	ขึ้น ๑ ค่ำ	บ้านลาด	งานกลางวัน
	ขึ้น ๒ ค่ำ	บ้านไสกระดาน	งานกลางวัน
	ขึ้น ๓ ค่ำ	บ้านบางทะลุ	งานกลางวัน
	ขึ้น ๔ ค่ำ	บ้านบางทะลุ	งานกลางวัน
	ขึ้น ๕ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	ขึ้น ๖ ค่ำ	บ้านวังหงษ์ ปราณบุรี	งานกลางวัน
	ขึ้น ๗ ค่ำ	บ้านบ่อกระดาน(นายสืบ ดินุ่ม)	
	ขึ้น ๘ ค่ำ	วันพระ	
	ขึ้น ๙ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	ขึ้น ๑๐ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	ขึ้น ๑๑ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	ขึ้น ๑๒ ค่ำ	บ้านอ่างน้ำ	งานกลางวัน
	ขึ้น ๑๓ ค่ำ	บ้านนาพั่น	งานกลางวัน
	ขึ้น ๑๔ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	ขึ้น ๑๕ ค่ำ	วันพระ	

พ.ศ. ๒๕๔๔

เดือนหก	ขึ้น ๑ ค่ำ	บ้านหม้อ(พีแด้ว)	งานกลางวัน
	ขึ้น ๒ ค่ำ	บ้านห้วยเสือ(ประไพ)	งานกลางวัน
	ขึ้น ๓ ค่ำ	บ้านเพรียง(นางม่วย)	งานกลางคืน
	ขึ้น ๕ ค่ำ	บ้านลาดโพธิ์	งานกลางวัน
	ขึ้น ๖ ค่ำ	บ้านเขาเจ้า	งานกลางวัน
	ขึ้น ๗ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	ขึ้น ๘ ค่ำ	วันพระ	
	ขึ้น ๙ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	ขึ้น ๑๐ ค่ำ	บ้านไสกระดาน	งานกลางวัน
	ขึ้น ๑๑ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	ขึ้น ๑๒ ค่ำ	บ้านลาดโพธิ์	งานกลางวัน
	ขึ้น ๑๓ ค่ำ	บ้านเพรียง	งานกลางวัน
	ขึ้น ๑๔ ค่ำ	บ้านไสกระดาน	งานกลางวัน
	ขึ้น ๑๕ ค่ำ	วันพระ	
	แรม ๑ ค่ำ	บ้านวัดปีบ	งานกลางวัน
	แรม ๒ ค่ำ	บ้านเพรียง	งานกลางคืน
	แรม ๓ ค่ำ	บ้านเพรียง	งานกลางคืน
	แรม ๔ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	แรม ๕ ค่ำ	-	
	แรม ๖ ค่ำ	-	
เดือน ๗	แรม ๗ ค่ำ	บ้านเพรียง	งานกลางคืน
	แรม ๘ ค่ำ	วันพระ	
	แรม ๙ ค่ำ	บ้านเพรียง	งานกลางคืน
	แรม ๑๐ ค่ำ	บ้านไร่ส้ม	งานกลางวัน
	แรม ๑๑ ค่ำ	-	
	แรม ๑๒ ค่ำ	บ้านไสกระดาน	งานกลางวัน
	แรม ๑๓ ค่ำ	บ้านบ่อมอญ	งานกลางคืน
	แรม ๑ ค่ำ	-	
	แรม ๒ ค่ำ	งานส่งพานบ้านหนองพลับ	
	แรม ๓ ค่ำ	-	
	แรม ๔ ค่ำ	บ้านบ่อแฉม	งานกลางคืน

	แรม ๕ ค่ำ	-	
	แรม ๖ ค่ำ	-	
	แรม ๗ ค่ำ	บ้านทุ่งลม	งานกลางคืน
	แรม ๘ ค่ำ	วันพระ	-
	แรม ๙ ค่ำ	-	
	แรม ๑๐ ค่ำ	บ้าน.....(กระดาษชำระดูอ่านไม่ชัดเจน)	
	แรม ๑๑ ค่ำ	-	
	แรม ๑๒ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	ชำระดูอ่านไม่ชัดเจน
	แรม ๑๓ ค่ำ	บ้านม่วง	ชำระดูอ่านไม่ชัดเจน
เดือน ๘	ขึ้น ๔ ค่ำ	บ้านบ่อมอญ	งานกลางคืน
พ.ศ. ๒๕๔๖			
เดือน ๖	ขึ้น ๑ ค่ำ	บ้านไสดอนยี่กรอก	งานกลางคืน
	ขึ้น ๒ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	ขึ้น ๓ ค่ำ	บ้านเพรียง	งานกลางคืน
	ขึ้น ๔ ค่ำ	บ้านหนองปลวก	งานกลางคืน
	ขึ้น ๕ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	ขึ้น ๖ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	ขึ้น ๗ ค่ำ	งานระเบียบ	งานกลางวัน
	ขึ้น ๘ ค่ำ	วันพระ	
	ขึ้น ๙ ค่ำ	บ้านเพรียง	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๐ ค่ำ	บ้านเขาเต่า	งานกลางวัน
	ขึ้น ๑๑ ค่ำ	บ้านนางสาเพื่อน	
	ขึ้น ๑๒ ค่ำ	บ้านถิ่นปฐรา	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๓ ค่ำ	บ้านเพรียง	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๔ ค่ำ	บ้านไสกระดาน	งานกลางวัน
	ขึ้น ๑๕ ค่ำ	วันพระ	
	แรม ๑ ค่ำ	บ้านดอนมะขามช้าง	งานกลางวัน
	แรม ๒ ค่ำ	บ้านหนองชีว	งานกลางวัน
	แรม ๓ ค่ำ	บ้านถิ่นปฐรา	งานกลางวัน
	แรม ๔ ค่ำ	บ้านเพรียง	งานกลางคืน
	แรม ๕ ค่ำ	-	
	แรม ๖ ค่ำ	-	
	แรม ๗ ค่ำ	บ้านลาดโพธิ์	งานกลางคืน

เดือน ๗	แรม ๘ ค่ำ	วันพระ	
	แรม ๙ ค่ำ	-	
	แรม ๑๐ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	แรม ๑๑ ค่ำ	บ้านหนองเกตุ	งานกลางคืน
	แรม ๑๒ ค่ำ	-	
	แรม ๑๓ ค่ำ	-	
	แรม ๑๔ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	แรม ๑๕ ค่ำ	วันพระ	
	ขึ้น ๑ ค่ำ	บ้านสนอง	งานกลางคืน
	ขึ้น ๒ ค่ำ	บ้านเพรียง	งานกลางคืน
	ขึ้น ๓ ค่ำ	บ้านถิ่นปูลา	งานกลางวัน
	ขึ้น ๔ ค่ำ	บ้านบางสะพาน	งานกลางคืน
	ขึ้น ๕ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	ขึ้น ๖ ค่ำ	บ้านหนองเกตุ	งานกลางคืน
	ขึ้น ๗ ค่ำ	บ้านไสกระดาน	งานกลางคืน
	ขึ้น ๘ ค่ำ	วันพระ	
	ขึ้น ๙ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	ขึ้น ๑๐ ค่ำ	บ้านหนองเกตุ	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๑ ค่ำ	บ้านหนองเกตุ	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๒ ค่ำ	บ้านเพรียง	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๓ ค่ำ	บ้านใหม่	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๔ ค่ำ	บ้านบ่อพราหมณ์	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๕ ค่ำ	วันพระ	
	แรม ๑ ค่ำ	-	
	แรม ๒ ค่ำ	บ้านจี้	งานกลางคืน
	แรม ๓ ค่ำ	บ้านดอนยาง	งานกลางคืน
	แรม ๔ ค่ำ	บ้านหนองเกตุ	งานกลางคืน
	แรม ๕ ค่ำ	บ้านหนองเกตุ	งานกลางคืน
	แรม ๖ ค่ำ	บ้านไร่อ้อย	งานกลางคืน
	แรม ๗ ค่ำ	บ้านบ่อพราหมณ์	งานกลางคืน
	แรม ๘ ค่ำ	วันพระ	
	แรม ๙ ค่ำ	บ้านหนองพุต	งานกลางคืน
	แรม ๑๐ ค่ำ	บ้านหนองเกตุ	งานกลางคืน

	แรม ๑๑ ค่ำ	บ้านหนองเกตุ	งานกลางคืน
	แรม ๑๒ ค่ำ	บ้านซ่อมวัง	
	แรม ๑๓ ค่ำ	บ้านบ่อพราหมณ์	งานกลางคืน
	แรม ๑๔ ค่ำ	บ้านบ่อพราหมณ์	งานกลางคืน
	แรม ๑๕ ค่ำ	วันพระ	
เดือน ๘	ขึ้น ๑๐ ค่ำ	บ้านในดง	งานกลางคืน

พ.ศ. ๒๕๔๗

เดือนหก	ขึ้น ๑ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	ขึ้น ๒ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	ขึ้น ๓ ค่ำ	บ้านนาคุน	งานกลางวัน
	ขึ้น ๔ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	ขึ้น ๕ ค่ำ	บ้านสมอดาน	งานกลางวัน
	ขึ้น ๖ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	ขึ้น ๗ ค่ำ	บ้านลาดโพธิ์	งานกลางวัน
	ขึ้น ๘ ค่ำ	บ้านเพรียง (น้ำก้าน)	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๐ ค่ำ	บ้านตลาดเจ้าเอี่ยม	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๑ ค่ำ	บ้านไสกระดาน	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๒ ค่ำ	บ้านเพรียง	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๓ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	ขึ้น ๑๔ ค่ำ	บ้านน้ำสอน	งานกลางคืน
	แรม ๑ ค่ำ	บ้านลั่นไพร	งานกลางวัน
	แรม ๒ ค่ำ	บ้านบัว	งานกลางวัน
	แรม ๓ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	แรม ๔ ค่ำ	บ้านอ่างน้ำ	งานกลางวัน
	แรม ๕ ค่ำ	บ้านเขาลูกช้าง	งานกลางวัน
	แรม ๖ ค่ำ	บ้านเขาเต่า	งานกลางวัน
	แรม ๗ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	แรม ๘ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	แรม ๑๐ ค่ำ	บ้านถิ่นปฐรา	งานกลางคืน
	แรม ๑๑ ค่ำ	บ้านหนองเกตุ	งานกลางคืน
	แรม ๑๒ ค่ำ	บ้านถิ่นปฐรา	งานกลางคืน
	แรม ๑๓ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	แรม ๑๔ ค่ำ	บ้านเพรียง	งานกลางคืน

เดือน ๗	ขึ้น ๑ ค่ำ	บ้านลาดโพธิ์	งานกลางวัน
	ขึ้น ๒ ค่ำ	บ้านหนองเกตุ	งานกลางคืน
	ขึ้น ๓ ค่ำ	บ้านถิ่นปฐา	งานกลางวัน
	ขึ้น ๔ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	ขึ้น ๕ ค่ำ	บ้านหนองเกตุ	งานกลางคืน
	ขึ้น ๖ ค่ำ	บ้านดอนแหลม	งานกลางวัน
	ขึ้น ๗ ค่ำ	บ้านหนองอิฐ	งานกลางคืน
	ขึ้น ๘ ค่ำ	บ้านลาดโพธิ์	งานกลางวัน
	ขึ้น ๑๐ ค่ำ	บ้านหนองเกตุ	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๑ ค่ำ	-	
	ขึ้น ๑๒ ค่ำ	บ้านเพรียง	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๓ ค่ำ	บ้านใหม่	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๔ ค่ำ	บ้านเพรียง	งานกลางคืน
	ขึ้น ๑๕ ค่ำ	วันพระ	
	แรม ๑ ค่ำ	บ้านดอนยี่กรอก	งานกลางวัน
	แรม ๒ ค่ำ	-	
	แรม ๓ ค่ำ	บ้านหนองเกตุ	งานกลางคืน
	แรม ๔ ค่ำ	บ้านหนองเกตุ	งานกลางคืน
	แรม ๕ ค่ำ	-	
	แรม ๖ ค่ำ	บ้านดอนกลาง	
	แรม ๗ ค่ำ	บ้านดอนกลาง	
	แรม ๘ ค่ำ	วันพระ	
	แรม ๙ ค่ำ	บ้านถิ่นปฐา	งานกลางคืน
	แรม ๑๐ ค่ำ	บ้านไสกระดาน	งานกลางวัน
	แรม ๑๑ ค่ำ	-	
	แรม ๑๒ ค่ำ	บ้านบ่อพราหมณ์	งานกลางคืน
	แรม ๑๓ ค่ำ	บ้านไสกระดาน	
	แรม ๑๔ ค่ำ	-	
	แรม ๑๕ ค่ำ	วันพระ	-
เดือน ๘	ขึ้น ๑ ค่ำ	บ้านต้นกลาง	งานกลางวัน
	ขึ้น ๒ ค่ำ	บ้านบ่อหวาย	งานกลางคืน
	ขึ้น ๓ ค่ำ	บ้านบ่อหวาย	งานกลางคืน
	ขึ้น ๔ ค่ำ	บ้านไสกระดาน	งานกลางวัน

ขึ้น ๕ ค่ำ	บ้านในดง	งานกลางคืน
ขึ้น ๖ ค่ำ	บ้านหนองเกตุ	งานกลางคืน
ขึ้น ๗ ค่ำ	บ้านหนองเกตุ	งานกลางคืน
ขึ้น ๘ ค่ำ	วันพระ	
ขึ้น ๙ ค่ำ	บ้านใหม่	งานกลางคืน
ขึ้น ๑๐ ค่ำ	บ้านไสกระดาน/บ้านหนองเกตุ	งานกลางวัน/งานกลางคืน
ขึ้น ๑๑ ค่ำ	-	
ขึ้น ๑๒ ค่ำ	บ้านบ่อพราหมณ์	งานกลางวัน
ขึ้น ๑๓ ค่ำ	บ้านไสกระดาน	งานกลางวัน

งานปี-งานปีผีเสื้อทรงทุม

พ.ศ.๒๕๔๙

เดือนหก	ขึ้น ๑ ค่ำ	งานปีผีเสื้อ	บ้านครูทองคำ	เขาตะเครา
	ขึ้น ๒ ค่ำ	งานปีผีเสื้อ	ลูกแม่เอื้อน	บ้านเพรียง
	ขึ้น ๓ ค่ำ	งานปีผีเสื้อ	ครูประจักษ์	บ้านดอนยาง
	ขึ้น ๔ ค่ำ	งานปีผีเสื้อ	ผ่อง-แววนิล	บ้านเพรียง
	ขึ้น ๕ ค่ำ	งานปีผีเสื้อ	นางน้อยลูกฟอกกับ	บ้านดอนยาง
	ขึ้น ๖ ค่ำ	งานปี	ลูกแม่เอียด	บ้านปลายนา
	ขึ้น ๗ ค่ำ	งานปีผีเสื้อ	นางผานิต หอมหวล	บ้านบ่อหวาย
	ขึ้น ๘ ค่ำ	งานปีผีเสื้อ	นางลำเพย	ปากน้ำปราง
	ขึ้น ๑๐ ค่ำ	งานปีผีเสื้อ	นางลำเพย	ปากน้ำปราง
	ขึ้น ๑๑ ค่ำ	งานปี	นางล้อม	บ้านห้วยทรายใต้
	ขึ้น ๑๒ ค่ำ	งานปี	นางวณิ	บ้านหนองแจ้ง
	ขึ้น ๑๓ ค่ำ	งานปีผีเสื้อ	นางสมศรี พิณพิสัย	บ้านบ่อพราหมณ์
	ขึ้น ๑๔ ค่ำ	งานปีผีเสื้อ	นางตุม	บ้านรางจิก
แรม ๑ ค่ำ	งานปีผีเสื้อ	นางชิน ศรีสุขใส		บ้านเพรียง
แรม ๒ ค่ำ	งานปีผีเสื้อ	นางผล		เขื่อนปรางบุรี
แรม ๓ ค่ำ	-			
แรม ๔ ค่ำ	งานปี			
แรม ๕ ค่ำ	-			

เดือน ๗	แรม ๖ ค่ำ	งานปี	นางเลื่อน	บ้านไร่ตีนกา
	แรม ๗ ค่ำ	งานปีผีมด	นางแพ	บ้านดอนพลับ
	แรม ๘ ค่ำ	งานปี	กุหลาบ-แสงเพชร	ปากคลองตลาด
	แรม ๑๐ ค่ำ	งานปีผีมด	ชม-บุญล้อม จันทรพินดวง	
	แรม ๑๑ ค่ำ	งานปีผีมด	ทำนอง-ระเบียบ พิณฑิพย์	บ้านเพรียง
	แรม ๑๒ ค่ำ	งานปี	นางอุทัย	บ้านดอนพลับ
	แรม ๑๓ ค่ำ	ทำพิธีหน้าหอ	ก๊อก	บ้านลาดโพธิ์
	แรม ๑๔ ค่ำ	งานปีผีมด	น้อย-สม	บ้านบ่อหวาย
	ขึ้น ๑ ค่ำ	งานปีผีมด	ประชุม	บ้านไร่ใหม่
	ขึ้น ๒ ค่ำ	งานปี	นางสุรินทร์	บ้านท่าเสน
	ขึ้น ๓ ค่ำ	-		
	ขึ้น ๔ ค่ำ	-		
	ขึ้น ๕ ค่ำ	งานปี	นางน้อย	บ้านหนองหอย(ประจวบฯ)
	ขึ้น ๖ ค่ำ	งานปีผีมด	นายเปลี่ยน-นางผิ่น ปิ่นแก้ว	
	ขึ้น ๗ ค่ำ	งานปีผีมด	นายปุ่น-นางถนอม	บ้านเพรียง
	ขึ้น ๘ ค่ำ	-		
	ขึ้น ๑๐ ค่ำ	งานปีผีมด	นายประชุม	บ้านไร่ใหม่
	ขึ้น ๑๑ ค่ำ	-		
	ขึ้น ๑๒ ค่ำ	-		
	ขึ้น ๑๓ ค่ำ	งานปี	บ้านแม่ฮ่อง	บ้านท่าเสน
	ขึ้น ๑๔ ค่ำ	งานปี	บ้านแม่ณรงค์	บ้านท่าเสน
	ขึ้น ๑๕ ค่ำ	วันพระ	-	
	แรม ๑ ค่ำ	-		
	แรม ๒ ค่ำ	-		
	แรม ๓ ค่ำ	-		
	แรม ๔ ค่ำ	-		
	แรม ๕ ค่ำ	-		
	แรม ๖ ค่ำ	-		
	แรม ๗ ค่ำ	งานปี	อืด-น้อง ลูกน้ำชั้น	บ้านท่าเสน
	แรม ๘ ค่ำ	วันพระ		
	แรม ๙ ค่ำ	งานปี	จำเริญ แต่งทับ	บ้านห้วยทรายใต้
	แรม ๑๐ ค่ำ	-		
	แรม ๑๑ ค่ำ	-		

แรม ๑๒ ค่ำ-

แรม ๑๓ ค่ำ-

แรม ๑๔ ค่ำ-

แรม ๑๕ ค่ำ วันพระ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นายวิฑูรย์ คุ่มหอม
วันเดือนปีเกิด ๒๗ กันยายน ๒๕๒๓
ที่อยู่ บ้านดอนเจริญ ม.๑๒ ต.ทุ่งควายกิน อ.แกลง จ.ระยอง
โทรศัพท์ ๐๘๑-๗๒๓๓๖๘๑

ประวัติการศึกษา

๒๕๔๔	ศิลปศาสตรบัณฑิต(เกียรตินิยม 2) สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยรามคำแหง
๒๕๕๐	ศึกษาศาสตรบัณฑิต (การสอนสังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
๒๕๕๘	ศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชามานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร